Alfred de Vigny

Sen MARAS

Alfred de Vigny

Sen MARAS

Alfred de Vigny

Sen MARAS

Iš prancūzų kalbos vertė
Liucija Baranauskaitė

Alma littera

UDK 840-3
Vi-104

Versta iš:
Alfred de Vigny
CINQ-MARS

ISBN 9955-08-440-5

SEN MARAS

Karalius buvo nebylus šio sąmokslo vadovas. Vyriausiasis žirgininkas Sen Maras – jo siela; sąmokslininkai dangstėsi Orleano kunigaikščio, vienintelio karaliaus brolio, vardu, o jų patarėjas buvo kunigaikštis de Bujonas... Karalienė žinojo apie šį sąmokslą ir žinojo sąmokslininkų vardus.

„Atsiminimai apie Oną Austrę",
ponia DE MOTEVIL

Tai ką gi čia apgaudinėja? –
Sevilijos kirpėjas

Pirma dalis

I skyrius

ATSISVEIKINIMAS

Fare thee well, and if for ever,
*Still for ever fare thee well.**

BAIRONAS

Ar jūs pažįstate šį kraštą, vadinamą Prancūzijos sodu, šią šalį, kurios žaliuojančiose, didelės upės drėkinamose lygumose toks tyras oras ir taip gera kvėpuoti? Jei vasaros mėnesiais būtumėte keliavę po gražiąją Turenę, būtumėte ilgai grožėjęsi tykiąja Luara ir niekaip negalėję nuspręsti, kuriame iš dviejų jos krantų pasirinktumėte sau būstą, ten, šalia mylimos būtybės, užmirštumėte žmones. Kai lydi akimis gelzganos gražiosios upės lėtą tėkmę, negali atplėšti žvilgsnio nuo mielų dešiniojo kranto vaizdų. Nedideliuose sleniuose kūpsantys giraičių apsupti dailūs balti namai, šlaitai, geltonuojantys nuo vynuogynų ar boluojantys nuo vyšnių žiedų, senos sienos, apkėstos jaunų sausmedžių, rožynai, iš kurių netikėtai kyšteli laibas bokštas – viskas byloja apie žemės derlingumą ar paminklų bei pastatų senumą, visi šio krašto sumanių gyventojų darbai yra įdomūs. Viskas jiems teikė naudą: regis, mylėdami nuostabų kraštą, vienintelę Prancūzijos provinciją, kurios niekada nebuvo užkariavę svetimšaliai, jie nenorėjo prarasti nė mažiausio jos

* *Sudie, ir jeigu amžinai,*
tai amžinai darsyk sudie...

žemės lopinėlio, menkiausio smėlio grūdelio. Manote, kad šiame sename apgriuvusiame bokšte gyvena tik bjaurūs nakties paukščiai? Ne. Išgirdusi jūsų arklių prunkštimą ir kanopų dundesį, jauna mergina iškiša skaistų veidelį pro dulkėtą, didžiojo kelio dulkių nubalintą gebenę; jei kopiate į vynuogėmis apaugusį šlaitą, dūmelis staiga jus perspėja, kad prie jūsų kojų yra židinys – vadinasi, net uoloje gyvena žmonės ir vynininkų šeimos alsuoja jos giliuose požemiuose, naktį priglobti žemės maitintojos, kurią kruopščiai įdirba dieną. Gerieji tureniečiai paprasti kaip jų gyvenimas, švelnūs kaip oras, kuriuo jie kvėpuoja, stiprūs kaip derlinga dirva, kurią jie apvaisina. Tamsiuose jų bruožuose neatsispindi nei šalta šiaurės rimtis, nei išraiškingas pietų gyvastingumas; jų veidai ir charakteriai paženklinti tikrosios šv. Liudviko tautos atvirumo; jų kaštoniniai plaukai, vis dar ilgi, banguoja apie ausis tartum senųjų akmeninių mūsų karalių statulų; šneka jie pačia gryniausia prancūzų kalba – nei lėta, nei greita, be akcento; kalbos lopšys yra čia, šalia monarchijos lopšio.

Užtat kairiojo Luaros kranto vaizdai oresni: tolumoje dunkso Šamboras savo mėlynais skliautais ir mažais kupolais primenantis didelį Rytų miestą; o štai ir Šanteliu, žavintys elegantiška, regis, ore kabančia pagoda. Netoli nuo šių rūmų nuostabia aplinka ir impozantiška didybe keliautojo akį traukia paprastesnis statinys: tai Šomono pilis. Pastatyta ant aukščiausios Luaros pakrantės kalvos, ši pilis aukštomis sienomis bei didžiuliais bokštais apglėbusi tos kalvos plačią viršūnę. Ištįsusios, čerpėmis dengtos varpinės daro ją dar aukštesnę ir panašią į vienuolyną ar bažnyčią – tai būdinga visoms mūsų senosioms pilims ir teikia didingumo daugelio mūsų provincijų peizažui. Senąją tvirtovę iš visų pusių supa tankūs juodi medžiai; iš tolo jie panašūs į karaliaus Henriko skrybėlę puošusias plunksnas; kalno papėdėje, ant upės kranto, pabiręs gražus kaimas – jo balti namukai, regis, išdygę tiesiog auksiniame smėlyje, uoloje pramintas siauras takelis veda į kaimą

saugančią pilį; kalvos viduryje esanti koplyčia – senjorai leisdavosi, o kaimiečiai kildavo prie jos altoriaus: lygybės žemė, lyg neutralus miestas, įterpta tarp vargo ir didybės, išties per dažnai kariavusių tarpusavyje.

Vieną 1639 metų birželio rytą pilies varpui pagal seną paprotį išmušus vidurdienį, čia, šiame senoviniame būste, gyvenančiai šeimai pietų metą atsitiko šis tas neįprasta. Daugybei šeimynykščių pasirodė, kad susirinkusiems namiškiams kalbant rytinę maldą maršalienės d'Efija balsas buvo ne toks tvirtas kaip visada, o akyse tvenkėsi ašaros, kad ji atėjo griežtesniais nei paprastai gedulo drabužiais. Šeimynykščiai ir laikinai Šomone prisiglaudusios kunigaikštytės de Mantu tarnai italai kiek sutrikę žiūrėjo į ūmai prasidėjusį rengimąsi kelionei. Prieš šešis mėnesius mirusio maršalo d'Efija senasis tarnas vėl apsiavė savo batus, nors jau buvo prisiekęs niekada jų nenešioti. Šis šaunus vyras, vadinamas Granšanu, visur padėdavo šeimos galvai – karų metu ir finansiniuose reikaluose, pirmuoju atveju būdamas jam ginklanešiu, antruoju – sekretoriumi; jis visai neseniai sugrįžo iš Vokietijos, norėdamas motinai ir vaikams papasakoti Lurelšteine paskutinį atodūsį išleidusio maršalo mirties aplinkybes. Tai buvo vienas tų ištikimų tarnų, kurių taip mažai liko Prancūzijoje, – jie kenčia dėl šeimos nelaimių ir džiaugiasi kartu su ja, trokšta jų vedybų, kad galėtų auginti jaunuosius ponaičius, bara vaikus (kartais ir tėvus) ir yra pasirengę dėl jų mirti. Jie be atlygio tarnauja sambrūzdžių laikais, triūsia, kad šeimininkus turėtų kuo pamaitinti, klestėjimo laikais seka paskui juos, o grįžę į pilį sako: „Štai mūsų vynuogienojai". Rimtas, tamsokas jo veidas labai krito į akis, plaukai buvo pilkšvi, pražilę, keletas dar juodų, tokių pat kaip vešlūs antakiai sruogų teikė jo išvaizdai griežtumo, tik taikus žvilgsnis švelnino pirmą įspūdį. Tačiau balsas skambėjo atšiauriai. Tą dieną jis labai skubino pietus ir įsakinėjo visiems pilies tarnams, kaip ir jis, apsirengusiems juodai.

— Nagi, – sakė jis, – vikriau sukitės, nes Žermenas, Luji ir Etjenas jau balnoja arklius. Mudu su ponu Anri aštuntą valandą vakaro turime būti toli nuo čia. O jūs, ponai italai, ar perspėjote jaunąją princesę? Lažinuosi, kad ji su savo damomis nuėjo paskaityti į parko pakraštį arba prie vandens. Ji visuomet pasirodo jau prasidėjus pietums ir pakelia visus, sėdinčius prie stalo.

— Brangusis Granšanai, – sušnibždėjo pro šalį ėjusi jaunutė kambarinė. – Nekalbėkite taip apie kunigaikštytę. Ji tikrai liūdi, ir manau, kad nepasirodys, liks savo apartamentuose. Santa Maria! Gailiuosi, kad turite išvykti šiandien. Iškeliauti penktadienį, tryliktą mėnesio dieną, ir dar šv. Gervazo ir šv. Protazo, dviejų kankinių, dieną! Visą rytą kalbėjau rožinį už poną de Sen Marą. Bet, prisipažįstu, niekaip negalėjau nuvyti minčių apie viską, ką jums sakau: mano ponia vis mąsto apie tą patį, kaip ir aš, o juk ji didelė ponia, tad prašyčiau nesišaipyti.

Tai tarusi jaunoji italė lyg paukštelis purptelėjo per valgomąjį ir dingo koridoriuje, išgąsdinta atsiveriančių didžiųjų svetainės durų.

Granšanas beveik neišgirdo, ką ji pasakė, nes buvo įnikęs į pasiruošimus pietums. Jis ėjo svarbias mažordomo pareigas ir kuo griežčiausiai dėbčiojo į tarnus, tikrindamas, ar jie visi savo vietose, pats atsistodamas už vyriausiojo šeimos sūnaus kėdės. O pilies gyventojai vienas po kito suėjo į valgomąjį, ir prie stalo susėdo vienuolika žmonių, vyrų ir moterų. Paskutinė žengė maršalienė, įsikibusi į parankę gražiam, prašmatniai apsirengusiam seniui, kurį pasisodino savo kairėje. Pati atsisėdo į didelį paauksuotą krėslą ties ilgo keturkampio stalo viduriu. Kitas, kiek labiau išdabintas krėslas stovėjo jos dešinėje, bet kol kas buvo tuščias. Jaunasis markizas d'Efija, įsitaisęs priešais motiną, turėjo padėti jai atlikti šeimininkės pareigas. Jam buvo apie dvidešimt metų, bet jo veidas buvo gana neišraiškingas; taurus orumas ir elegantiškos manieros

bylojo apie draugingą charakterį, bet nieko daugiau. Jo jauna keturiolikmetė sesuo, du provincijos bajorai, trys senjorai italai iš Marijos Gonzagos (princesės de Mantu) palydos, jaunosios maršalo dukters guvernantė ir senas, apkurtęs gretimos abatijos abatas – štai ir visi susirinkusieji. Vieta vyriausiojo sūnaus kairėje tebebuvo tuščia.

Prieš atsisėsdama markizė persižegnojo ir garsiai sukalbėjo *Benedicite**: visi atsakė persižegnodami ar tik paliesdami krūtinę ranka. Šis paprotys buvo išlikęs daugelyje Prancūzijos šeimų iki 1789 m. Revoliucijos; kai kurios šeimos vis dar jo tebesilaiko, bet labiau provincijoje nei Paryžiuje – ir kai namuose yra pašalaičių, šeimynykščiai to truputį varžosi, tarsi atsiprašinėdami šypsosi ir prieš maldą pakalba apie gražų orą: nes juk tikra teisybė, kad žmonės gėdijasi ir to, kas gera.

Maršalienė buvo įspūdingo stoto moteris, didelės mėlynos jos akys spindėjo nepaprastu grožiu. Ji neatrodė esanti keturiasdešimt penkerių metų, nors, pakirsta sielvarto, vaikščiojo iš lėto ir kalbėjo sunkiai; ir jei prireikdavo bent trumpam pakelti balsą, ji užmerkdavo akis, o jos galva nusvirdavo ant krūtinės. Maršalienė vis lietė krūtinę ranka, ir tas gestas bylojo, koks stiprus skausmas ją kamuoja. Todėl apsidžiaugė, kai jos kairėje sėdintis nepažįstamas asmuo pradėjo pokalbį ir šaltakraujiškai, ramiai jam vadovavo per visus pietus. Tai buvo senasis maršalas Basompjeras, labai pražilęs, bet dar stebėtinai gyvybingas ir jaunatviškas. Taurios rafinuotos jo manieros dvelkė nebemadingu galantiškumu, kaip ir jo apranga, mat jis dėvėjo Henriko IV laikų gofruotą apykaklę, o rankovės buvo sukirptos taip pat pagal anų laikų madą – karaliaus dvaro „gražuolių" akimis, nedovanotinai juokingai. Dabar tai mus stebina ne ką labiau kaip ir kuris kitas nūdienos dalykas; bet taip jau yra, kad kiekvienos epochos vaikai juokiasi iš savo tėvų įpročių ir gal tik rytiečių nėra palietęs šis blogis.

---

* Prieš valgį kalbama palaiminimo malda. (Čia ir toliau vertėjos past.)

Vos tik vienam italų bajorui maršalo paklausus, ką šis mano apie kardinolo elgesį su Mantujos kunigaikščio dukterimi, maršalas stačiokiškai sušuko:

– Ak, po šimts, pone, kieno jūs klausiate? Aš nieko nenutuokiu apie tą naująją tvarką, kuri įsigalėjo Prancūzijoje. Mes, senieji velionio karaliaus ginklo draugai, blogai suprantame naujojo dvaro kalbą, o jis neperpranta mūsiškės. Bet ką aš čia sakau? Šioje liūdnoje šalyje dabar nebekalbama jokia kalba, nes visi kardinolo akivaizdoje nutyla. Šis mažas išdidėlis vasalas žvelgia į mus lyg į senus šeimos portretus ir retkarčiais kam nors iš mūsų nukerta galvą. Laimė, mūsų devizai gyvi visados. Ar ne tiesa, brangus Piuji Loranai?

Prakalbintasis svečias buvo beveik tokio paties amžiaus, kaip ir maršalas. Bet, būdamas oresnis ir apdairesnis už pastarąjį, ištarė tik keletą nerišlių žodžių ir ženklu parodė amžininkui, kokius nemalonius jausmus jis sukelia namų šeimininkei, primindamas neseniai mirusį jos vyrą ir taip kalbėdamas apie jos draugą ministrą. Deja, veltui, nes Basompjeras, patenkintas šiuo pusiau pritarimu, išlenkė vienu mauku didžiulį stiklą vyno, kurį jis gyrė savo „Memuaruose" kaip tobulą vaistą nuo maro ir atsargumo; paskui palinko į priekį, kad ginklanešys jam įpiltų dar vieną ir itin patogiai įsitaisė krėsle, mėgaudamasis savo mintimis.

– Taip, visi mes esam nebereikalingi, – aną dieną pasakiau savo brangiam hercogui de Gizui, kurį jie sužlugdė. Jie skaičiuoja ir minutes, likusias mums gyventi, ir purto mūsų smėlio laikrodį, kad paskubėtų. Kai ponas kardinolas pamato kokiame nors kampe tris ar keturis mūsų didikus, visuomet rėmusius velionį karalių, jis puikiai supranta, kad neįstengs pajudinti šių geležinių statulų ir kad tam reikėtų stiprios rankos; jis greitai praeina pro šalį ir nedrįsta nė pirštu paliesti mūsų, nes mes jo nebijome. Jam vis dingojasi, jog rengiame sąmokslą, ir, girdėjau kalbant, mane nori pasodinti į Bastiliją.

— Ė, pone maršale, tai ko dar laukiate, kodėl neišvykstate? – pratarė italas. – Manau, tik Flandrija galėtų tapti jūsų prieglobsčiu.

— Ak, pone, jūs manęs visiškai nepažįstate. Aš nepabėgau, bet nuėjau pas karalių prieš jam iškeliaujant ir pasakiau, jog esu čia, kad nereikėtų ilgai manęs ieškoti, jei aš žinočiau, kur norima mane išsiųsti, pats tenai nusigaučiau be niekieno pagalbos. Jis buvo toks geras, kaip tikėjausi, ir man pasakė: „Nejau, senas drauge, galėjai pamanyti, kad noriu taip pasielgti? Gerai žinai, jog aš tave myliu".

— Ak, brangus maršale, sveikinu jus, – tarė ponia d'Efija maloniu balsu. – Šie žodžiai byloja apie karaliaus gerumą: jis prisimena, koks švelnus jums buvo karalius, jo tėvas. Jis, regis, suteikė jums viską, ko prašėte saviškiams, – pridūrė meilindamasi, kad maršalas pereitų prie pagiriamųjų kalbų ir užmirštų nepasitenkinimą, kurį taip garsiai reiškė.

— Žinoma, ponia, – vėl prašneko maršalas. – Niekas geriau nemoka pripažinti jo dorybių už Fransua de Basompjerą, – būsiu jam visada ištikimas, nes buvau kūnu ir siela atsidavęs jo tėvui. Ir prisiekiu, – nė vienas iš mano šeimos narių neužmirš savo pareigų Prancūzijos karaliui, o jei ne, tai bent aš tam nepritarsiu. Nors *Bešteinai* yra svetimšaliai lotaringiečiai, velniai rautų, Henriko IV rankos paspaudimas mus užkariavo visiems laikams: pats didžiausias mano sielvartas buvo brolio mirtis Ispanijos tarnyboje, ir aš ką tik parašiau sūnėnui, kad atimsiu iš jo palikimą, jeigu jis stos tarnauti imperatoriui, kaip girdėjau kalbant.

Vienas iki tol nė žodžio neištaręs bajoras, skyręsis nuo kitų savo apdaru su daugybe raištelių bei kaspinų ir šv. Mykolo ordinu, kurio juoda juostelė buvo matyti ant jo kaklo, nusilenkė sakydamas, kad taip turėtų kalbėti kiekvienas ištikimas pavaldinys.

— Po paraliais, pone de Lonė, jūs smarkiai klystate, – tarė maršalas, prisiminęs protėvius. – Mūsų kraujo žmonės yra

pavaldiniai širdimi, nes Dievo valia mes gimėme tokie pat savo žemių senjorai, kaip kad karalius – savųjų žemių senjoras. Kai atkeliavau į Prancūziją, ketinau leisti laiką, apsuptas savo bajorų ir pažų. Ir pastebiu, kad kuo toliau, tuo labiau tai užmirštama, ypač dvare. O štai ir jaunuolis, pačiu laiku atėjęs manęs pasiklausyti!

Iš tiesų durys atsivėrė, ir visi pamatė žengiant jauną gana dailaus stoto vyrą, išblyškusį rudaplaukį, juodų akių, jis atrodė liūdnas ir išsiblaškęs – tai buvo Anri d'Efija, markizas de SEN MARAS (vardas, kilęs nuo šeimos žemių pavadinimo); jis vilkėjo juodu kostiumu ir trumpu apsiaustu; nuo kaklo iki pat krūtinės buvo nudrikusi nėrinių apykaklė; maži, tvirti, į viršų platėjantys auliniai batai ir pentinai taip kaukšėjo akmeninėmis plytelėmis, kad jo žingsniai buvo girdėti iš tolo. Jis priėjo tiesiai prie ponios d'Efija, nusilenkdamas pasisveikino ir pabučiavo jai ranką.

— Na, Anri, – paklausė ji, – ar jūsų žirgai jau pabalnoti? Kelintą valandą išvykstate?

— Tučtuojau po pietų, ponia, jei leisite, – atsakė jis motinai su ceremoninga, tiems laikams būdinga pagarba.

Paskui, apėjęs ją, pasisveikino su ponu de Basompjeru ir atsisėdo savo vyresniojo brolio kairėje.

— Ką gi, – tarė maršalas, toliau kirsdamas su puikiu apetitu, – jūs tuojau pat iškeliausite, mano vaike. Jūs vyksite į dvarą. Šiandien žemė tenai slidi. Apgailestauju, kad išvysite jį nebe tokį kaip anksčiau. Kadaise ten buvo karaliaus salonas – ten jis priimdavo savo draugus, didikus iš kilmingiausių šeimų, perus, kurie lankydavo jį, norėdami paliudyti ištikimybę ir draugystę, žaisdavo su juo kortomis iš savo pinigų, lydėdavo jį į pasilinksminimus, bet nieko iš jo negaudavo, tik leidimą vesti savo vasalus ten, kur jam tarnaudami visi kartu palydėtų galvas. Titulai, suteikiami aukštos kilmės vyrui, jo visiškai nepraturtindavo, nes už juos reikėdavo mokėti iš savo kišenės. Po kiekvieno man suteikto laipsnio par-

duodavau kokią nors savo valdą. Šveicarų generolo pulkininko laipsnis man kainavo 400 tūkstančių ekiu, o dabartinio karaliaus krikštui buvau priverstas nusipirkti aprangą už 100 000 frankų.

— Ak, pripažinkite, – juokdamasi tarė namų šeimininkė, – kad niekas jūsų nevertė to daryti: mes girdėjome kalbant apie jūsų brangius, perlais padabintus drabužius. Bet būčiau labai nepatenkinta, jei nešioti tokius papuošalus dabar būtų madinga.

— Ak, ponia markize, būkite rami, tie prabangos laikai niekada nebegrįš. O taip, mes krėtėme kvailystes, bet jos tik rodė mūsų nepriklausomybę. Žinoma, tuomet iš karaliaus niekas neatimdavo tarnų, kurie buvo prie jo prisirišę, o jų – kunigaikščio ar markizo – karūnose buvo tiek pat deimantų, kiek ir karališkoje karūnoje. Taip pat akivaizdu, kad garbėtroška negalėjo užvaldyti visų luomų, tik turtuoliai galėjo taip išlaidauti, nes juk ne kiekvienas turi kasyklas. Kilmingosios šeimos, taip įnirtingai naikinamos šiandien, visai nebuvo ambicingos ir dažnai iš valdžios netrokšdavo jokios tarnybos, o vietą dvare išlaikydavo savo kilme ir svoriu, gyvavo pačios savaime, ir kaip yra pasakęs vienas jų atstovas: „Kam man būti valdovu, jei aš esu Roanas". Tai būdinga visoms kilmingoms šeimoms, kurioms užteko vien jų kilmingumo, ir pats karalius tai yra pabrėžęs, rašydamas vienam iš savo draugų: *„Tokiems bajorams, kaip jūs ir aš, ne pinigai svarbiausia"*.

— Bet, pone maršale, – šaltai ir be galo mandagiai pertraukė jį ponas de Lonė, matyt, norėdamas maršalą suerzinti, – ši nepriklausomybė sukėlė pilietinių karų ir maištų; tik prisiminkite pono de Monmoransi istoriją.

— Po velnių, pone, negaliu klausytis tokių kalbų! – sušuko iš krėslo pašokęs karštuolis maršalas. – Šie maištai ir karai, pone, visai nepaveikė pagrindinių valstybės įstatymų ir ne ką labiau paklibino sostą nei kokia nors nelemta dvikova. Iš visų didžių partijos vadų neatsirastų nė vieno, kuris savo iš-

kovotos pergalės nepaklotų karaliui po kojomis, gerai žinodamas, kad, priešingu atveju, visi jo rango senjorai atsimestų nuo jo, palaikę jį teisėto valdovo priešu. Visi tie žmonės ginklą pakeldavo tik prieš kokią nors grupuotę, o ne prieš aukščiausiąją valdžią, ir po tokio incidento visur vėl įsiviešpataudavo tvarka. Ką jūs padarėte mus sutraiškydami? Jūs sulaužėte sosto ranktūrius ir niekuo nebegalite jų pakeisti. Taip, dabar jau neabejoju, kardinolas kunigaikštis įvykdys savo ketinimus, stambioji bajorija praras savo žemes, praras dvarus, netekusi didžiulės nuosavybės, neteks ir galybės. Dvaras pavirto prašytojų rūmais, o kai jame liks tik karaliaus svitos žmonės, jis taps prieškambariu. Didžiūnų vardai padarys kilmingomis bevertes tarnybas, bet reakcija bus baisi, ir tos tarnybos galų gale nuvertins didžius vardus. Aukštuomenė, praradusi šeimos židinį, priklausys tik nuo gautos tarnybos, ir jei liaudis, kuriai ji nebeturės jokios įtakos, panorės sukilti...

— Koks jūs šiandien niūrus, maršale, – pertraukė jį markizė. – Tikiuosi, kad nei aš, nei mano vaikai nesulauksime tokių laikų. Jūs atrodote visai nebe tas žmogus, kai kalbate apie politiką. Kur dingo linksmas jūsų būdas? O aš tikėjausi, jog iš jūsų patarimų mano sūnui... Na, Anri, kas jums? Jūs išsiblaškęs.

Pro didįjį valgomojo langą Sen Maras liūdnai žvelgė į nuostabų peizažą atsivėrusį prieš jo akis. Aukštai pakilusi saulė auksu ir smaragdu nutvieskė Luaros smėlį, medžius ir vejas; dangus buvo žydras, gelzganas upės vanduo skaidrus, perregimas, salos akinamai žalios ir pilnos spindesio. Už jų apvalių viršūnių bolavo didžiulės trikampės prekybinių laivų burės – lyg pasaloje tykantis laivynas. „O gamta, gamta! – kartojo jis. – Gražioji gamta, sudie! Greitai mano širdis nebebus tokia imli, taip nebejaus tavęs, tik mano akys tavimi žavėsis. Šioje širdyje jau dega didžiulė aistra, pasakojimai apie žmonių nesantaiką pažadino joje dar nepatirtą nerimą: taigi reikia žengti į šį labirintą. Galbūt pasiklysiu jame, bet dėl Mari..."

Atitokęs nuo motinos žodžių ir norėdamas nuslėpti pernelyg vaikišką širdgėlą, kad reikia palikti savo gražų kraštą ir šeimą, prakalbo:

– Aš mąsčiau, ponia, apie kelią, kuriuo geriau joti į Perpinjaną, ir apie kelią, kuris mane vėl atves pas jus.

– Nepamirškite pasukti Puatjė keliu į Ludeną ir aplankyti savo senojo guvernerio, mūsų gerojo abato Kijė. Jis duos jums naudingų patarimų apie dvarą, jo santykiai su kunigaikščiu de Bujonu labai geri. Beje, net jeigu jis nebūtų jums naudingas, turite jam parodyti dėmesį.

– Tai jūs keliaujate į Perpinjano apsiaustį, mano drauge? – vėl prašneko senasis maršalas, nusprendęs, kad jau ilgokai tylėjo. – O! Tai puiku! Velniai rautų, apsiaustis! Gražus debiutas: kai atvykau į jo dvarą, daug ką būčiau atidavęs, jei būčiau galėjęs dalyvauti apsiaustyje su velioniu karaliumi. Man būtų labiau patikę, jei vidurius man būtų išplėšę apsiaustyje, o ne turnyre, kaip kad atsitiko. Bet tada gyvenome ramiai, ir kad dykinėjimu neliūdinčiau savo šeimos, turėjau keliauti su Rosvormu Vengru pašaudyti iš pistoleto į turkus. Na, linkiu, kad jo didenybė priimtų jus taip maloniai, kaip mane priėmė jo tėvas. Žinoma, karalius šaunus ir geras, tačiau tikra nelaimė: jis pripratęs prie ispaniško etiketo, tramdančio visus ir jo, ir kitų širdies polėkius; ta stingdančia ir ledine išvaizda kausto visus; prisipažįstu, aš vis laukiu bent trumpo atlydžio, bet veltui. Mes buvome pratę kitaip bendrauti su dvasingu, paprastu Henriku ir nesivaržydami galėjome jam sakyti, kad jį mylime.

Sen Maras, įsmeigęs akis į Basompjerą, stengdamasis įsitraukti į pokalbį, paklausė, kaip elgdavosi velionis karalius.

– Jis buvo labai gyvas ir atviras, – atsakė šis. – Kartą, dar visai neseniai atvykęs į Prancūziją, žaidžiau kortomis su juo ir su kunigaikštiene de Bofor Fontenblo, mat karalius norėjo, kaip pats sakė, išlošti mano auksinus bei gražiąsias portugališkąsias monetas. Jis paklausė, kas mane paskatino at-

vykti į šią šalį. „Garbės žodis, valdove, – atvirai atsakiau jam. – Atkeliavau tikrai ne dėl to, kad būčiau ketinęs stoti jūsų tarnybon, bet norėjau bent kiek paviešėti jūsų dvare, o paskui traukti į Ispanijos dvarą. Bet jūs mane taip sužavėjote, tad jeigu jums reikalinga mano tarnystė, aš niekur nebekeliausiu ir būsiu ištikimas jums iki paskutinio atodūsio." Tada jis pabučiavo mane, ir, patikėkite, nerasčiau geresnio pono, kuris mane labiau mylėtų. Deja!.. Savo kailiu tai patyriau... Viską jam paaukojau, netgi meilę, ir būčiau ryžęsis dar didesnei aukai, jei būtų buvę įmanoma padaryti daugiau, nei atsisakyti panelės de Monmoransi.

Gerojo maršalo žvilgsnis sušvelnėjo; o jaunasis markizas d'Efija ir italai susižvalgė ir negalėjo susilaikyti nenusišypsoję, žinodami, kad dabar princesė de Kondė nebebuvo nei graži, nei jauna. Sen Maras pastebėjo šiuos supratingus ženklus ir taip pat šyptelėjo, bet jo šypsenoje buvo kartėlio. „Ar tiesa, – tarė sau, – jog aistrų likimas toks pat, kaip ir madų, ir kad keleri metai ir apdarą, ir meilę gali paversti tolygiai juokingais? Laimingas tas, kuris nesulaukia savo jaunystės bei savo iliuzijų pabaigos ir tą lobį nusineša į kapą".

Tačiau Sen Maras, vėl susitvardęs, nutraukė liūdnų minčių tėkmę ir, norėdamas, kad gerasis maršalas nepastebėtų pašaipos svečių veiduose, tarė:

— Taigi jūs kalbėdavotės su karaliumi Henriku nesivaržydamas? Tačiau galbūt karaliavimo pradžioje jam reikėjo įtvirtinti tokį toną? O kai tapo valdovu, jis gal pasikeitė?

— Ne, ne, niekada, iki paskutinės dienos mūsų didysis karalius išliko toks pats. Jis neraudonuodavo, kad yra vyras, ir kalbėdavo su žmonėmis jausmingai, įtaigiai. Ak, Dieve mano! Vis dar matau jį savo mirties dieną, bučiuojantį karietoje kunigaikštį de Gizą. Jis pažėrė man vieną iš savo juokelių, o kunigaikštis jam tarė: „Man regis, jūs esate vienas maloniausių žmonių pasaulyje, ir likimas panoro, kad mudu priklausytume vienas kitam. Nes, jei būtumėte buvęs paprastas žmogus,

nesvarbu kokia kaina būčiau jus priėmęs savo tarnybon. Kadangi Dievo valia jūs gimėte didžiu karaliumi, taip reikėjo, kad jums tarnaučiau". O didysis žmogau! Gerai pasakei! – sušuko Basompjeras su ašaromis akyse, kiek pagyvėjęs nuo sklidinų taurių, kurias vieną po kitos taip dažnai sau pylėsi. – *„Kai prarasite mane, sužinosite, ko buvau vertas."*

Į šiuos žodžius prie stalo sėdintys asmenys reagavo skirtingai – pagal savo vaidmenį valstybiniuose reikaluose. Vienas italas dėjosi tyliai šnekučiuojąs ir juokaująs su jaunąja maršalienės dukra; kitas tupinėjo apie kurčią senuką abatą, kuris, prisidėjęs ranką prie ausies, kad geriau girdėtų, vienintelis iš visų atrodė susikaupęs. Kaip žaidėjas, paleidęs rutulį ir laukdamas jo sugrįžtant, Sen Maras, įkaitinęs maršalą, vėl tapo melancholiškai išsiblaškęs. Jo vyresnysis brolis vis taip pat ramiai vykdė šeimininko pareigas. Piuji Loranas susirūpinęs žvelgė į namų šeimininkę: jis buvo visa širdimi atsidavęs Orleano kunigaikščiui ir bijojo kardinolo. O maršalienė atrodė susisielojusi ir sunerimusi. Atšiaurūs žodžiai jai dažnai primindavo vyro mirtį ir sūnaus išvykimą; dar labiau ji būgštavo dėl paties Basompjero, kad šis nesusikompromituotų ir keletą kartų ženklais rodė jam į poną de Lonė, kurį menkai pažino ir todėl turėjo tam tikrų priežasčių manyti, kad jis pirmojo ministro šalininkas; tačiau tokio būdo žmogui, kaip maršalas, visi perspėjimai buvo veltui; rodės, kad jis nekreipia į juos nė menkiausio dėmesio; priešingai, triuškindamas šį bajorą drąsiais žvilgsniais ir skardžiu balsu, pasisuko būtent į jį ir kalbėjo tarsi tik jam. O šis stengėsi dėtis abejingas ir elgėsi itin mandagiai, tarsi viskam pritardamas iki pat akimirksnio, kai atsivėrė durys ir buvo pranešta, kad atvyko *panelė kunigaikštytė de Mantu.*

Pokalbiai, kuriuos ką tik aprašėme, vis dėlto truko neilgai, pietūs dar nebuvo įpusėję, kai pasirodė Marija Gonzaga ir visus pakėlė nuo stalo. Kunigaikštytė buvo mažo ūgio, bet labai dailiai sudėta; nors jos akys ir plaukai buvo labai juodi,

visus žavėjo jos gaivus skaistumas ir odos grožis. Pagerbdama jos rangą, maršalienė atsistojo ir pabučiavo, paveikta jos gerumo ir žydinčios jaunystės.

– Šiandien ilgai turėjome jūsų laukti, brangioji Mari, – pasakė sodindama ją prie stalo. – Kokia laimė, kad liekate su manim ir pakeisite vieną iš mano vaikų, kuris tuoj pat išvyksta.

Jaunoji kunigaikštytė paraudo, nuleido galvą bei akis, kad niekas nematytų jos raudonio, ir droviu balseliu ištarė:

– Ponia, kitaip ir negali būti, juk jūs man tartum motina. – Kitame stalo gale sėdintis Sen Maras išblyško nuo jos žvilgsnio.

Atėjus kunigaikštytei bendra kalba nutrūko. Kiekvienas tyliai šnekučiavo su savo kaimynu. Tik maršalas kartkartėmis vis prabildavo, toliau minėdamas senojo dvaro didybę, karus Turkijoje, turnyrus ir naujojo dvaro šykštumą. Tačiau, kad ir kaip būtų liūdna, niekas jam neprieštaravo, o kai laikrodžiui išmušus antrą valandą visi jau ruošėsi kilti nuo stalo, didžiajame kieme pasirodė penki žirgai: ant keturių sėdėjo gerai ginkluoti tarnai su apsiaustais, penktą, juodą ir labai judrų žirgą, skirtą jaunajam ponui, laikė senasis Granšanas:

– Na štai, – sušuko Basompjeras, – jūsų kovos žirgas jau pabalnotas ir pažabotas. Ką gi, jaunuoli, dabar derėtų pasakyti, kaip sakydavo senukas Maro:

Dvarui sudie, sudie ponioms!
Sudie dukroms ir žmonoms!
Sudie tariu – aš išvykstu;
Sudie – nebus jau pramogų;
Sudie ir šokiams, ir puotoms,
Sudie kadansams ir natoms,
Būgneliams, dūdoms ir smuikāms –
Karan išvykstame ilgam.

Šios senos eilės ir maršalo veido išraiška prajuokino visą stalą. Nesijuokė tik trys asmenys.

— O Dieve! Man rodos, – kalbėjo maršalas, – kad man tik septyniolika metų, kaip ir jam. Pone, jis sugrįš pas mus išdabintas. Tebūna jo krėslas iki tol tuščias.

Maršalienė staiga išbalo ir, apsipylusi ašaromis, pakilo nuo stalo; visi pasekė jos pavyzdžiu. Tačiau paėjėjusi tik porą žingsnių susmuko į kitą krėslą. Sūnus, duktė ir jaunoji kunigaikštytė sutrikę apspito ją, nes pro tramdomą raudą ir kūkčiojimus sunkiai girdėjo jos žodžius:

— Atleiskite... Mano draugai... Tai beprotybė... Vaikiškumas... Bet dabar aš tokia silpna, kad neįstengiu susitvardyti. Prie stalo mūsų buvo trylika, ir to priežastimi tapote jūs, brangioji kunigaikštyte. Labai negerai, kad jo akivaizdoje pasirodžiau esanti tokia silpnadvasė. Sudie, mano vaike, leisk pabučiuoti į kaktą, ir tesaugo tave Dievas. Būk vertas savo vardo ir savo tėvo.

Paskui, *juokdamasi pro ašaras*, kaip būtų taręs Homeras, ji atsistojo ir stumtelėjo sūnų:

— Pirmyn, noriu išvysti jus raitą, gražusis žirgininke.

Pritilęs keliautojas išbučiavo motinai rankas, nusilenkė ir atsisveikino nepakeldamas akių, nusilenkė ir kunigaikštytei; paskui, beveik vienu metu apkabinęs vyresnį brolį, paspaudęs ranką maršalui ir pabučiavęs sesutei kaktą, jis išėjo ir po akimirkos jau sėdėjo ant žirgo. Visi pripuolė prie langų, išeinančių į kiemą, tik kenčianti ponia d'Efija liko sėdėti.

— Jis joja šuoliais. Tai geras ženklas, – juokdamasis pasakė maršalas.

— O Dieve! – atsitraukdama nuo lango, aiktelėjo jaunoji kunigaikštytė.

— Kas yra? – paklausė motina.

— Nieko, nieko, – atsakė ponas de Lonė. – Markizo, jūsų sūnaus, žirgas suklupo po vartais, bet greitai atsistojo: na štai, jau nujoja.

— Dar vienas nelaimę pranašaujantis ženklas, – ištarė markizė, toldama į savo apartamentus.

Visi išėjo jai įkandin, vieni tylėdami, kiti kalbėdamiesi pusbalsiu.

Šomono pilyje diena buvo liūdna, ir per vakarienę tvyrojo tyla.

Dešimtą valandą vakaro senasis maršalas, lydimas kamerdinerio, nuėjo į šiaurinį bokštą, esantį prie vartų, toliausiai nuo upės. Buvo nežmoniškai karšta; jis atidarė langą, apsivilko dukslų šilkinį chalatą, pastatė ant stalo sunkų žibintą ir panoro likti vienas. Langas žvelgė į lygumą, blausiai nušviestą jaunaties; dangų buvo užklojęs sunkūs debesys; viskas žadino liūdesį. Nors Basompjeras anaiptol nebuvo svajotojas, jo atmintyje vėl atgijo per pietus užsimezgęs pokalbis, ir jis ėmė mąstyti apie savo gyvenimą, į kurį tarsi būtų įsisukęs pragaištingas viesulas; sulig naująja viešpatyste jį griūte užgriuvo negandos: mirė mylima sesuo, nedorai pasielgė jo vardo paveldėtojas, jis neteko žemių ir dvaro palankumo, o neseniai prarado ir savo draugą maršalą d'Efija, kurio kambaryje dabar sėdi; nuo visų tų liūdnų minčių iš jo krūtinės nejučia išsiveržė atodūsis; ir jis priėjo prie lango įkvėpti gryno oro.

Tą akimirką jam lyg pasigirdo žirgų kanopų dundesys, bet siūbtelėjęs vėjo gūsis nustelbė visus garsus; staiga viskas nuščiuvo, ir jis pamiršo ką girdėjęs. Dar kurį laiką maršalas žvelgė į pilies žiburius, vinguriuojančius po laiptų skliautais, klaidžiojančius kiemuose ir arklidėse; vėliau vienas po kito jie užgeso. Tada jis nugrimzdo dideliame audeklu išmuštame krėsle, alkūne pasirėmė į stalą ir pasinėrė į savo mintis. Netrukus išsitraukė užantyje slepiamą medalioną, kybantį ant juodos juostelės, ir tarė: „Ateik, mano senas ir geras valdove, ateik. Ateik pasikalbėti su manimi, kaip dažnai darydavai; ateik, didysis karaliau, ir užmiršk savo dvarą, juokaudamas su tikru draugu; ateik, didysis žmogau, mudu pasitarsime, ką daryti su ambicingąja Austrija; ateik, neištikimas riteri, papasakok man apie savo patiklią meilę, apie geraširdišką neištikimybę; ateik, kareivi didvyri, sušuk man dar kartą, kad užstočiau tave mū-

šyje – ak, kodėl to nepadariau Paryžiuje, kodėl manęs nesužeidė vietoj tavęs. Tavo kraujas pralietas tavo viešpatavimą nutraukus, pasaulis prarado gerus darbus..." Maršalas liejo ašaras ant stiklinio medaliono ir jas džiovino pagarbiais bučiniais; staiga atsivėrė durys ir jis griebėsi špagos.

— Kas čia? – sušuko nustebęs.

Jis dar labiau nustebo, kai atpažino poną de Lonė, tarpdury stovintį su skrybėle rankoje. Šis sumišęs priėjo prie Basompjero ir tarė:

— Pone maršale, iš skausmo plyštančia širdimi esu priverstas jums pasakyti, jog karalius man įsakė jus suimti. Už vartų jūsų laukia karieta ir trisdešimt pono kardinolo muškietininkų.

Basompjeras sėdėjo kaip sėdėjęs ir kairėje rankoje vis tebelaikė medalioną, o dešinėje – špagą. Su panieka ją atidavęs tam žmogui, jis pasakė:

— Pone, žinau, kad gyvenu per ilgai. Galvojau apie tai. Didžiojo Henriko vardu taikiai atiduodu šią špagą jo sūnui. Eikite paskui mane.

Pasakęs šiuos žodžius, maršalas nuvėrė de Lonė tokiu ryžtingu žvilgsniu, kad pribloškė šį bajorą, ir, nuleidęs galvą, jis nusekė įkandin Basompjero, lyg jį patį būtų suėmęs kilmingasis senis; maršalas paėmė žvakidę ir išėjo iš kiemo. Ant žirgų sėdintys gvardiečiai, išgąsdinę tarnus ir įsakę jiems tylėti, karaliaus vardu buvo atidarę visus vartus. Karieta buvo paruošta ir greitai pajudėjo, gausaus būrio lydima. Liūliuojamas karietos sūpavimo maršalas snūduriavo šalia pono de Lonė, kai staiga įsakmus balsas sušuko vežėjui: „Stok", o šiam nepaklusus, pokštelėjo pistoleto šūvis... Žirgai sustojo. „Pranešu, pone, jog šitai dedasi be mano žinios", – tarė Basompjeras. Paskui, iškišęs galvą pro dureles, pamatė, kad jie yra mažame miške, o kelias pernelyg siauras, kad būtų galima joti karietos kairėje ar dešinėje – didžiulis privalumas užpuolikams, nes muškietininkai negalėjo prasiveržti į priekį. Jis

stengėsi įžiūrėti, kas dedasi, o vienas raitelis, laikydamas rankose ilgą špagą, su kuria atmušinėjo gvardiečio kirčius, prisiartino prie durelių šaukdamas:

— Pone maršale, ateikite, ateikite!

— Kas gi čia? Tai jūs, vėjavaiki Anri, rengiate pabėgimą? Ponai, ponai, nepulkite jo, juk jis dar vaikas.

Ir, ponui de Lonė paliepus muškietininkams, kad tie pasitrauktų, pagaliau jie atpažino vieni kitus.

— Koks velnias jus čia atnešė? – paklausė Basompjeras. – Maniau, kad jau esate Ture ar netgi kur kas toliau, jei būtumėte uoliai vykdęs savo pareigą, o jūs štai sugrįžote krėsti kvailysčių.

— Visiškai ne dėl jūsų čia grįžau, o dėl slapto reikalo, – tyliai atsakė Sen Maras. – Bet, kadangi manau, jog jūs vežamas į Bastiliją, esu tikras, apie tai neprasitarsite; juk Bastilija – diskretiškumo šventovė. Vis dėlto, jei būtumėte panorėjęs, – itin garsiai pasakė Sen Maras, – būčiau jus išvadavęs iš šių ponų nelaisvės, nes miškas toks tankus, kad nė vienas žirgas pro jį neprasiskverbtų. Dabar jau per vėlu. Vienas kaimietis man papasakojo, kad buvote suimtas mano tėvo namuose, ir tai veikiau įžeidimas mums nei jums.

— Karaliaus įsakymu, mano vaike, ir mes turime gerbti jo norus. Pasaugokite šį įkarštį tarnybai. Tačiau dėkoju jums už gerą širdį. Duokite ranką ir leiskite man tęsti šią gražią kelionę.

De Lonė pridūrė:

— Markize de Sen Marai, tebūnie man leista jums pasakyti: pats karalius įgaliojo mane pranešti ponui maršalui, jog jis yra labai nuliūdęs, – ir tik būgštaudamas, kad pono maršalo kas nors nepalenktų blogiems darbams, prašo jį keletą dienų pagyventi Bastilijoje.

Basompjeras garsiai nusijuokė:

— Matote, mano drauge, kaip atiduodami globai jauni žmonės; taigi verčiau pasisaugokite!

— Gerai. Tebūnie taip, keliaukite, – atsakė Anri. – Užtenka būti klajojančiu riteriu dėl žmonių, kurie to nenori.

Karietai pasileidus risčia, jis pasuko į mišką ir aplinkiniais takeliais pasiekė kelią, vedantį į pilį.

Sustojo Anri vakarinio bokšto papėdėje. Jis buvo vienas Granšano ir savo mažos palydos priešakyje ir nuo žirgo nelipo. Bet, prijojęs prie sienos taip arti, lyg būtų norėjęs, kad batas prie jos priliptų, pakėlė pirmojo aukšto lango groteles, panašias į vartų apsaugai skirtas grotas – tokių dar esama kai kuriuose senuose pastatuose.

Jau buvo po vidurnakčio; pasislėpė mėnulis. Kas nors kitas, tik ne pilies šeimininkas, niekuomet nebūtų radęs kelio tokioje tamsoje. Bokštai ir stogai susiliejo į juodumą, šmėkšančią šiek tiek skaidresniame danguje; miegančiame name nedegė nė vienas žiburys. Sen Maras, pasislėpęs po plačiakrašte skrybėle, apsigaubęs didžiuliu apsiaustu, neramiai laukė.

Ko jis laukė? Ko ieškoti čia sugrįžo? Vieno ištarto žodžio, labai tyliai nuskambėjusio už lango:

— Tai jūs, pone Sen Marai?

— Deja! Kas daugiau galėtų būti? Kas gi sugrįžtų kaip piktadarys prie gimtųjų namų ir neįeidamas vidun dar kartą nepasakytų sudie savo motinai? Kas dar sugrįžtų pasiskųsti dėl dabarties, nieko nesitikėdamas iš ateities, jei ne aš?

Švelnus balsas suvirpėjo, ir Sen Marui buvo malonu išgirsti verksmą, kuris antrino jos atsakymui:

— Ak Anri, ko jūs skundžiatės? Ar nepadariau daugiau, nei privalėjau? Argi tai mano kaltė, kad per nelaimę mano tėvas yra princas ir suverenas? Argi galima pasirinkti lopšį? Arba pasakyti: „Aš gimsiu piemenaitė"? Puikiai žinote, kokia yra princesės dalia: vos gimus jai išplėšiama širdis, visam pasauliui apskelbiamas jos amžius, ji atiduodama pagal sutartį kaip miestas, jai niekados nevalia verkti. Nuo tada, kai susipažinau su jumis, aš dariau viską, kad priartėčiau

prie laimės ir atitolčiau nuo sosto! Jau dveji metai veltui grūmiuosi su savo nedalingąja fortūna, skiriančia mane nuo jūsų, ir su jumis, nes dėl jūsų užmirštu savo pareigas. Gerai tai žinote, troškau, kad visi manytų, jog esu mirusi; ką aš kalbu? Beveik troškau maišto! Gal net būčiau laiminusi smūgį, kuris būtų atėmęs iš manęs rangą, kaip dėkojau Dievui, kai nuvertė mano tėvą. Bet dvaras stebisi, karalienė mane kviečia – mūsų svajonės sužlugo, Anri, mudviejų sapnas per ilgai užtruko; drąsiai pabuskime. Nebegalvokite apie tuos dvejus gražius metus: užmirškite viską, prisiminkite tik mūsų didįjį sprendimą. Prašau tik vieno dalyko, būkite ambicingas... Ambicingas dėl manęs...

— Tad viską turiu užmiršti, o Mari? – švelniai tarė Sen Maras.

Ji susvyravo...

— Taip, viską, ką aš pati užmiršau! – O po akimirksnio vėl gyvai kalbėjo toliau: – Taip, užmirškite mūsų laimingas dienas, ilgus vakarus ir net pasivaikščiojimus prie tvenkinio ir miške; bet galvokite apie ateitį. Keliaukite. Jūsų tėvas buvo maršalas, jūs tapkite konetabliu, princu. Keliaukite. Jūs esate jaunas, kilmingas, turtingas, šaunus, mylimas...

— Visiems laikams? – paklausė Anri.

— Visam gyvenimui, amžinai.

Sen Maras sudrebėjo ir, ištiesęs ranką, sušuko:

— Gerai! Prisiekiu Mergele Marija, kurios vardą esate gavusi, – jūs būsite mano, Mari, arba mano galva nusiris ant ešafoto.

— O dangau, ką jūs kalbate! – sušuko Mari, ir pro langą išlindusi balta jos ranka sugriebė jo ranką. – Ne! Prisiekite man, kad jūsų pastangos niekada nebus nusikalstamos. Jūs niekada neužmiršite, jog Prancūzijos karalius yra jūsų valdovas; mylėkite jį labiau už viską, bet vis dėlto pirmiausia tą, kuri viską paaukos jūsų labui ir kentėdama lauks sugrįžtančio. Paimkite šį mažą auksinį kryželį, nešiokite jį prie savo šir-

dies – ant jo išliejau tiek daug ašarų. Žinokite, kad jei kada nors nusikalsite karaliui, mano ašaros bus kur kas gailesnės. Duokite man šį žiedą, kurį matau blizgant ant jūsų piršto. O Dieve! Mūsų abiejų rankos raudonos nuo kraujo!

– Nesvarbu. Jis buvo pralietas ne dėl jūsų. Jūs nieko negirdėjote prieš valandą?

– Ne. Bet ar dabar jūs pats nieko negirdite?

– Ne, Marija, nebent turite galvoje nakties paukštį ant bokšto.

– Kažkas kalbėjo apie mus, tikrai. Bet iš kur šis kraujas? Greitai pasakykite ir keliaukite.

– Gerai, aš iškeliauju. Štai atplaukia debesis, vėl bus tamsu. Sudie, dangaus angele, prisiminsiu jus savo maldose. Į mano širdį ambicijų, tarsi deginančių nuodų, įliejo meilė. Taip, pirmą kartą tai jaučiu – ambicijas gali sutaurinti tikslas. Sudie, einu pasitikti likimo.

– Sudie! Bet pagalvokite ir apie manąjį!

– Ar jie gali išsiskirti?

– Niekada, – sušuko Mari. – Tik mirtis gali mus išskirti!

– Aš labiau bijau nebūties, – atsakė Sen Maras.

– Sudie, aš virpu, sudie! – ištarė brangus balselis.

Ir langas lėtai užsivėrė virš dviejų vis dar susikibusių rankų.

O juodas žirgas trypė ir žvengė, sunerimęs šeimininkas leido jam šuoliuoti, ir greitai jie įjojo į Turo miestą, tolumoje skambant Sen Gatjeno varpams.

Senasis Granšanas murmėdamas laukė jaunojo senjoro ir barė, kad tas nenori gulti. Vilkstinė iškeliavo ir po penkių dienų, ramiai, be nuotykių, pasiekė senąjį Ludeno miestą Puatu provincijoje.

II skyrius

GATVĖ

Sunkiu ir netvirtu žingsniu ėjau
šios tragiškos vilkstinės tikslo link.
Š. NODJĖ. *Smara*

Šis karaliavimas, kurio keletą metų norime atkurti, silpnybės karaliavimas, kai, palyginus su Henriko IV ir Liudviko Didžiojo viešpatavimo spindesiu, tai buvo tarsi karūnos užtemimas, ir pro stebėtojo akis nepraslydo kelios ją suteršusios kruvinos dėmės. Šios dėmės nebuvo vieno žmogaus darbas; didūs vyrai čia prikišo rankas. Liūdna, bet tame pakrikusiame amžiuje dvasininkija, kaip ir didelė tauta, turėjo savo tamsuomenę ir aristokratiją; turėjo savo nemokšas ir nusikaltėlius, savo mokslininkus ir dorybinguosius prelatus. Viską, kas iš tų laikų buvo likę joje barbariška, išdildė ilgas Liudviko XIV valdymas, o viską, kas buvo nedora, nuplovė kraujas kankinių, kuriuos 1793 m. dvasininkija paaukojo Revoliucijai. Taigi, išgyvenusi tokią ypatingą lemtį, ištobulinta monarchijos ir respublikos – sušvelninta pirmosios ir nubaustas antrosios, ji pasitinka mus tokia, kokia yra šiandien, – griežta ir beveik dorybinga.

Mums pasirodė, kad prieš pradedant pasakoti įvykius, kuriuos mums pateikia istorija, akimirksnį turime stabtelėti ties šia mintimi, ir, nepaisydami šio paguodą teikiančio stebėjimo, negalėjome išvengti itin bjaurių smulkmenų ir vis

dar sielvartaudami dėl piktadarybių – kaip kad klausydamiesi pasakojimo apie dorybingo senio gyvenimą, verkiame dėl jo aistringos jaunystės įkarščio ir dėl nedorų jo brandaus amžiaus poelgių.

Įjojusi į siauras Ludeno gatves, kavalkada išgirdo keistą triukšmą – miestą buvo užtvindžiusi milžiniška minia. Bažnyčios ir vienuolyno varpai skambėjo taip, lyg būtų kilęs gaisras, ir žmonės, nekreipdami nė menkiausio dėmesio į keliautojus, skubėjo didžiulio, greta bažnyčios esančio pastato link. Nesunku buvo pastebėti, kad jų veidai paženklinti jaudulio, o jaudinosi jie dėl visiškai skirtingų ir daugeliu atvejų priešingų priežasčių. Žmonės būrėsi į daugybę grupių grupelių; staiga kalbų keliamas triukšmas nurimo, ir buvo girdėti tik vienas balsas, lyg raginantis, lyg skatinantis. Paskui iš visų pusių prapliupo įtūžio pilni riksmai, sumišę su keletu maldingų šūktelėjimų. Būrys išsisklaidė, ir paaiškėjo, kad oratorius – kapucinas ar reformatas, laikantis rankoje medinį kryžių ir rodantis miniai didelį pastatą, prie kurio ji veržėsi.

— Jėzau, Marija! – sušuko viena sena moteris. – Kas būtų patikėjęs, kad piktoji dvasia mūsų gerąjį miestą išsirinks savo buveine?

— Ir kad gerosios uršulietės bus apsėstos? – klausė antroji.

— Sako, vyriausiąją apsėdęs demonas, vardu *Legionas*, – ištarė trečioji.

— Ką jūs sakote, brangioji? – pertraukė ją vienuolė. – Jų net septyni tame varganame kūne, kuriuo ji, be abejonės, per daug rūpinosi būdama neapsakomai graži. Dabar jis tapo pragaro jėgų santalkos vieta. Karmelitų prioras vakar egzorcizmo metu iš jos per burną išvarė demoną Eazasą, o dvasiškasis tėvas Laktansas – demoną Beheritą. Tačiau kiti penki išeiti nepanoro ir, kai šventieji egzorcistai – tepadeda jiems Dievas! – lotyniškai įsakė jiems pasitraukti, šie atsakė nesitrauksią tol, kol nebus įrodę savo galybės, kuria, regis, abejoja hugenotai ir eretikai. O demonas Elimi, kaip žinote, visų

pikčiausias, šiandien pareiškė, kad nuims ponui Lobardemonui kepuraitę ir palaikys ją ore *Miserere* metu.

— O Švenčiausioji Mergele! – sušuko pirmoji. – Imu virpėti prisiminusi, kad keletą kartų to kerėtojo Urbeno buvau prašiusi aukoti Mišias!

— O aš, – pridūrė viena mergina žegnodamasi, – aš prieš dešimt mėnesių atlikau jam išpažintį ir tikrai būčiau buvusi apsėsta, jei ne šv. Genovaitės relikvija, kurią, laimė, turėjau po suknele...

— Tik nepamanykite, kad priekaištauju, Martina, – įsiterpė storulė prekiautoja, – bet jūs gana ilgai buvote pasilikusi viena su gražiuoju raganiumi.

— Puiku, gražuole, dabar jau bus mėnuo, kai jūs išvengėte apsėdimo, – pasakė ką tik prie grupės prisidėjęs jaunas kareivis, rūkydamas pypkę.

Mergina išraudo ir savo gražų veidelį prisidengė juodo kailio gobtuvu. Senosios moterys pažvelgė į kareivį paniekos kupinomis akimis ir, kadangi jos jau buvo prie vis dar uždarytų durų, ėmė dar labiau tarškėti, matydamos, kad tikrai įeis pro jas pirmos. Susėdusios ant akmeninių laiptų ir suolų, jos plepėjo ir laukė malonumo, kuriuo netrukus mėgausis tapusios kažkokio keisto reginio, šmėklos ar bent jau kančios stebėtojomis.

— Teta, ar teisybė, – paklausė jaunoji Martina senosios moters, – kad esate girdėjusi kalbant demonus?

— Tokia pat teisybė, kaip kad matau jus, ir visi čia susirinkusieji gali tai patvirtinti, dukterėčia. Šiandien atsivedžiau jus čia, kad išbandyčiau jūsų sielą, – pridūrė ji. – Jūs iš tiesų patirsite piktosios dvasios galybę.

— O koks jos balsas, brangioji teta? – toliau klausinėjo mergina, sužavėta, kad pradėjo pokalbį, nukreipiantį mintis nuo supančių žmonių.

— Jos balsas toks pats, kaip vyriausiosios balsas, tepasigaili jos Dievo Motina. Vakar ilgai klausiausi tos vargšės jaunos

moters: sunku buvo žiūrėti, kaip ji drasko sau krūtinę, sukalioja kojas ir rankas, norėdama staiga jas susinerti už nugaros. Kai atvyko šventasis tėvas Laktansas ir ištarė Urbeno Grandjė vardą, iš jos burnos pradėjo dribti putos, ir ji prakalbo lotyniškai – tarsi skaitytų Bibliją. Nelabai ką supratau ir išskyriau tik *Urbenus magicus rosas diabolicai*, o tai reiškia, kad kerėtojas Urbenas ją užbūrė rožėmis, kurias davė jam velnias, ir iš jos ausų ir kaklo išlindo ugnies spalvos rožės, jos taip dvokė siera, kad ponas teisėjas liepė visiems užsidengti šnerves ir akis, nes tuoj išlįsią demonai.

— Tik pažiūrėkite! – spigiais balsais, kone džiūgaudamos sušuko susirinkusios moterys, atsisukdamos į minią, o ypač į būrį juodai apsirengusių vyrų, tarp kurių buvo jaunasis kareivis, pirma atžariai su jomis kalbėjęsis.

— Vėl tos senos kvaišos, vaidinančios raganų puotą, – tarė jis. – Jos kelia daugiau triukšmo nei raitos ant šluotkočio.

— Jaunuoli, jaunuoli, – įspėjo jį liūdnas miestelėnas, – taip nejuokaukite viešai: šiandien toks oras, kad vėjas gali jums virsti liepsna.

— Po galais! Nusispjaut man ant visų tų egzorcistų! – sušuko kareivis. – Mano vardas Gran Ferė, ir nedaug yra žmonių, turinčių tokią šlakstyklę kaip mano.

Suėmęs viena ranka kardo rankeną, kita jis užraitė savo šviesius ūsus ir, suraukęs antakius, apsižvalgė; bet nesutikęs nė vieno iššūkį metančio žvilgsnio, lėtai, pirma statydamas kairę koją, nuėjo šalin; jis klaidžiojo siauromis tamsiomis gatvėmis, kupinas nerūpestingumo, būdingo jaunam kareiviui, ir baisios paniekos visiems, kas nenešioja tokios uniformos, kaip jis.

O tuo tarpu aštuoni ar dešimt blaiviai mąstančių šio mažo miesto gyventojų tylėdami skynėsi kelią per įsiaudrinusią minią. Jie atrodė sukrėsti šios stulbinančios, netikėtos sumaišties ir po kiekvieno beprotybės proveržio sutrikę persimesdavo žvilgsniais. Šis tylus nepasitenkinimas liūdino paprastus

žmones ir daugybę iš kaimų atkeliavusių valstiečių, kurie dvarininkų ir ypač savo valdovų akyse ieškojo atsakymo, ką visa tai reiškia. Jie matė, kad buvo ruošiama kažkas pikto, ir griebėsi vienintelio ginklo, kurio gali imtis nežinantis, kas dedasi, ar apgautas žmogus, – nuolankumo ir ramybės.

Mat prancūzų valstiečio charakteryje esama pašaipaus naivumo, kuriuo jis dažnai prisidengia bendraudamas su sau lygiais ir visuomet – su aukštesniais už jį. Jis kelia valdžią turintiems žmonėms painius klausimus – kaip kad vaikai suaugusiems. Nepaprastai žeminasi, kad tas, kurį jis klausinėja, sumištų dėl savo paties didumo. Jis elgiasi dvigubai nerangiau ir dvigubai šiurkščiau kalba, kad geriau užmaskuotų tikrąjį savo sumanymų tikslą. Vis dėlto tame elgesyje esama kažko klastingo ir bauginančio – ir tai jį išduoda. Ir jo gelianti šypsena, ir tariamas nerangumas, kai remiasi į lazdą, pernelyg aiškiai rodo, kokias viltis jis puoselėja ir kokios paramos tikisi.

Vienas iš seniausių vyrų žengė į priekį, lydimas sūnų ir sūnėnų — dešimties ar dvylikos jaunų kaimiečių. Jie visi buvo su didelėmis skrybėlėmis, mėlynomis palaidinėmis – senuoju galų apdaru, kurį prancūzų liaudis dar dėvi ant kitų drabužių, jis tinka lietingam klimatui bei pritaikytas jų įpročiui daug dirbti.

Priėjęs prie asmenų, apie kuriuos jau kalbėjome, jis nusiėmė skrybėlę, ir visa šeima – taip pat: jo tamsų veidą ir apnuogintą raukšlėtą kaktą vainikavo ilgi balti plaukai. Nugara buvo pakumpusi nuo amžiaus ir darbo. Maloniai ir kone pagarbiai jį pasitiko labai orus vyras iš juodųjų grupės; jis, neatidengdamas veido, padavė jam ranką.

— Na, tėve Gijomai Leru, – kreipėsi į jį. – Jūs taip pat palikote savo Šenė fermą ir atvykote į miestą, nors šiandien ir ne turgaus diena? O kas būtų, jei jūsų jaučiai patys išsikinkytų ir eitų medžioti varnėnų arba paliktų žagrę, norėdami paspoksoti, kaip nuvaromas vargšas kiškis?

— Visaip būna, pone grafe Diuliudai, – atsakė ūkininkas, – kartais kiškis pats jiems kelią perbėga. Man rodos, kad mus norima apgauti, tai ir atvykome pažiūrėti – kaip.

— Užteks apie tai, drauguži, – tarė grafas. – Tai ponas Furnjė, advokatas, jis jūsų neapgaus, nes vakar vakare atsistatydino iš karališkojo prokuroro pareigų, ir nuo šiol jo iškalbingumas tarnaus vien kilnioms mintims: galbūt šiandien jį išgirsite. Baiminuosi dėl to ir kartu linkiu kaltinamajam, kad jį gintų Furnjė.

— Nesvarbu, pone, tiesa yra mano aistra, – pasakė Furnjė.

Tai buvo jaunas ir neapsakomai išblyškęs vyras, išraiškingas jo veidas spinduliavo kilnumu. Šviesūs plaukai, mėlynos, gyvos ir labai giedros akys, liesumas ir smulkus stotas jį jaunino; bet mįslingas, įaistrintas jo veidas bylojo apie didelį pranašumą ir ankstyvą sielos brandą, kurią žmogui teikia mokslas ir įgimta energija. Pagal tuometinę madą jis buvo apsivilkęs trumpokais juodais drabužiais ir apsiaustu, be to, laikė po kaire pažastimi popierių ritinėlį, kurį kalbėdamas pastverdavo ir mėšlungiškai gniaužդavo dešine ranka, kaip kad supykęs karys spūsčioja špagą. Būtum pasakęs, kad advokatas nori jį išvynioti ir išleisti iš jo žaibą tiems, kuriuos lydėjo pasipiktinusiu žvilgsniu, tai buvo trys kapucinai ir vienas reformatas, besibraunantys per minią.

— Tėtuši Gijomai, – paklausė grafas Diuliudas, – kodėl atsivedėte tik vyriškos giminės palikuonis ir kam šios lazdos?

— Garbusis pone, – atsakė ūkininkas, – todėl, kad nenorėčiau, jog mūsų dukterys išmoktų šokti kaip vienuolės; be to, berniukai šiuo metu labiau nenustygsta nei moterys.

— Patariu nenustygti, senas drauguži, tikėkite manimi, – pasakė grafas, – geriau įsitaisykite patogiau, kad pamatytumėte mūsų link einančią procesiją, ir nepamirškite, jog jums septyniasdešimt metų.

— Ak! Ak! – atsiduso senasis tėvas, rikiuodamas lyg kareivius savo vaikus. – Aš kariavau su velioniu karaliumi Henri-

ku ir moku šaudyti iš pistoleto taip pat taikliai, kaip šaudydavo Lygos šalininkai.

Senis krestelėjo galvą ir atsisėdo ant akmens, suspaudė kojomis gumbuotą lazdą ir pasirėmė rankomis smakrą, kurį dengė balta barzda. Jis primerkė akis ir atrodė giliai pasinėręs į vaikystės prisiminimus.

Visi nustebę žiūrėjo į jo dryžuotą drabužį, primenantį karaliaus iš Bearno laikus, ir pats jis buvo panašus į tą karalių paskutiniais jo gyvenimo metais, – tik durklo smūgis sutrukdė karaliui pražilti taip, kaip taikiai gyvendamas pražilo šis valstietis. Tuo metu suskambo varpai, ir visų akys nukrypo į didžiosios Ludeno gatvės galą.

Iš tolo buvo matyti ilga procesija su vėliava ir kirtikliais, kurie lyg ietys kyšojo virš minios; žmonės tyliai prasiskyrė ir varstė akimis šias pusiau juokingas, pusiau niūrias eitynes.

Pirmi dviem eilėm išsirikiavę žygiavo smailiabarzdžiai lankininkai, užsidėję plačias skrybėles su plunksnomis, nešini ilgomis alebardomis; už jų, išsirikiavę į voras abiejose gatvės pusėse ir sudarę šioje dviguboje linijoje panašias eiles, žingsniavo pilkieji atgailautojai. Vis dėlto duosime šį vardą, žinomą keliose pietų Prancūzijos provincijose, vyrams, kurie vilkėjo ilgomis pilkomis gobtuvo formos mantijomis, visiškai dengiančiomis jų galvas, jie buvo su kaukėmis iš tos pačios medžiagos, smailėjančiomis ir slepiančiomis veidą iki smakro lyg smaili barzda, teturinčiomis tris skyles akims ir nosiai. Mūsų dienomis dar galima pamatyti laidotuvių procesijų, kurias lydi žmonės su tokia apranga – ypač Pirėnuose. Ludeno atgailautojai nešė rankose milžiniškas žvakes, ir lėta eisena, ir, regis, liepsnojančios iš po kaukių akys jiems teikė vaiduokliškumo, nejučiomis kėlusio liūdesį aplinkiniams.

Iš minios pasigirdo nepasitenkinimo pilni balsai.

— Po šiomis kaukėmis slepiasi daug niekšų, – pasakė vienas miestietis.

— Aš jų bijau! – sušuko jauna moteris.

— Labiausiai aš bijau — netekti savo piniginės, – atkirto vienas praeivis.

— O Jėzau! Štai mūsų šventieji atgailaujantys broliai, – kalbėjo senyva moteriškė, prasiskleisdama juodą berankovį apsiaustą. – Ar matote, kokią vėliavą jie neša? Koks džiaugsmas, kad ji su mumis! Be abejonės, mes būsime išgelbėti: ar matote ant jos velnią liepsnose ir vienuolį, kabinantį jam ant kaklo grandinę? O štai ir teisėjai: kokie garbingi žmonės! Pažiūrėkite į jų purpurines mantijas – kokios jos gražios! Ak, Švenčiausioji Mergele! Kaip puikiai jie parinkti!

— Tai asmeniniai klebono priešai, – tyliai pasakė grafas Diuliudas advokatui Furnjė. Tas užsirašė.

— Ar gerai pažįstate juos visus? – toliau varė savo senė, kumščiuodama kaimynes ir iki kraujo gnaibydama kaimynams rankas, norėdama sužadinti jų dėmesį. – Štai gerasis ponas Minjonas, tas, kuris šnibždasi su Puatjė teismo patarėjais. Tesuteikia jiems Dievas šventą palaiminimą!

— Tai Roatenas, Rišaras ir Ševaljė, prieš metus siekę jo atleidimo, – pusbalsiu kalbėjo toliau Diuliudas jaunam advokatui, o šis vis rašė, prisidengdamas apsiaustu, supamas jį slepiančios juodosios miestelėnų grupės.

— Ei! Pažiūrėkite, pažiūrėkite, nagi, rikiuokitės! Štai ponas Barė, Šinono Šv. Jokūbo bažnyčios klebonas, – nenustygo senė.

— Jis šventasis, – pratarė vienas.

— Veidmainys, – pasigirdo vyriškas balsas.

— Pažiūrėkite, kaip suliesėjo nuo pasninko!

— Koks išblyškęs nuo sąžinės graužimo!

— Tai jis išvarė velnius!

— Jis pats juos prisišaukia!

Dialogą pertraukė vieningas šauksmas: „Kokia ji graži!"

Lydima savo vienuolių vyriausioji uršulietė ėjo priekyje. Baltas jos šydas buvo pakeltas – jos ir kitų šešių seserų, nes norėta, kad liaudis pamatytų apsėstųjų veidus. Jos apdaras

niekuo nesiskyrė nuo kitų, tik milžiniškas juodų karolių rožinis, kurį buvo pasikabinusi ant kaklo, siekė jos kojas, o rožinio gale kabojo auksinis kryžius. Tačiau pirmiausia visų žvilgsnius prikaustė nepaprastas jos veido blyškumas, kurį dar labiau ryškino ruda gobtuvo spalva. Juodose akyse liepsnojo deginanti aistra; o virš jų buvo tobulai išlenkti antakiai, kuriuos gamta kūrė taip rūpestingai, kaip rūpestingai teptuku juos dailina sirkasietės. Tik tarp jų įsiterpusi raukšlelė rodė, kad merginos mintys labai neramios. Bet visa jos povyza, judesiai tarsi dvelkė ramybe, ji žingsniavo lėtai ir ritmingai, sudėjusi savo gražiąsias rankas, baltas ir sustingusias – kaip marmuro statulų, amžiais besimeldžiančių ant kapų.

— Teta, ar matote, – paklausė jaunoji Martina, – sesuo Agnesė ir sesuo Klara verkia šalia jos?

— Dukterėčia, jos sielvartauja, kad ji tapo demono aukomis.

— Arba atgailauja, – pasigirdo tas pats vyriškas balsas, – kad apgavo dangų.

Staiga visur įsiviešpatavo nepaprasta tyla, jokio bruzdesio nebebuvo girdėti minioje; regis, ją ūmai sustingdė keistas susižavėjimas, kai įkandin vienuolių, keturių atgailaujančių nusidėjėlių vedamas, pasirodė grandine sukaustytas Šv. Kryžiaus bažnyčios klebonas, vėl apsivilkęs kunigo drabužiais. Jo veido kilnumas buvo įsimintinas, niekas negalėjo prilygti jam bruožų švelnumu. Jis neapsimetė esąs ramus – tuo būtų įžeidęs aplinkinius, tik geromis akimis žvilgčiojo į kairę ir dešinę, regis, ieškodamas palankaus draugo žvilgsnio, jį pamatė ir atpažino; iš jo nebuvo atimta paskutinė malonė, kuri suteikiama žmogui, žinančiam, kad artėja jo mirties valanda; netgi išgirdo raudant. Matė rankas, tiesiamas į jį, kai kuriose iš jų buvo ginklas, bet jis neatsakė nė į vieną jam rodomą ženklą. Nuleido akis, nes nenorėjo prarasti tų, kurie jį mylėjo, ir nenorėjo vienu dirstelėjimu užkrėsti jų nelaime. Tai buvo Urbenas Grandjė.

Staiga procesija sustojo pagal jos gale einančio ir, atrodo, visiems vadovaujančio vyro ženklą. Tai buvo aukštas, išblyš-

kęs džiūsna, apsigaubęs ilga juoda mantija, o ant galvos užsidėjęs tokios pat spalvos kepuraitę. Jo veidas buvo panašus į Bazilijaus, o žvilgsnis – į Nerono. Ženklu įsakė sargybai jį apsupti, su siaubu žiūrėdamas į juodąją grupę, apie kurią mes kalbėjome, ir pasiklausyti prie jo besispaudžiančių kaimiečių. Kanauninkai ir kapucinai įsitaisė šalia; spigiu balsu jis perskaitė šį keistą nuosprendį:

Mes, ponas de Lobardemonas, magistrato patarėjas, esame pasiųsti, įpareigoti ir turintys neribotą valdžią išnagrinėti kerėtojo Urbeno Grandjė bylą ir nuteisti jį pagal svarbiausius kaltinimo punktus; padedami dvasiškų tėvų Minjono, kanauninko, Barė, Šinono Šv. Jokūbo bažnyčios klebono, tėvo Laktanso ir visų teisėjų, pakviestų teisti šį kerėtoją, pirmiausia štai ką nusprendėme. Primo, tariamasis kilmingųjų, miesto ir aplinkinių žemių savininkų susirinkimas panaikinamas kaip įgaunantis liaudies maišto formą; jo aktai paskelbti negaliojančiais ir jų laiškas karaliui prieš mus, teisėjus, paimtas ir viešai sudegintas kaip šmeižiantis gerąsias uršulietes, dvasiškuosius tėvus ir teisėjus. Secundo, bus uždrausta viešai ar be pašalinių skelbti, kad minėtosios vienuolės visiškai nėra apsėstos piktosios dvasios, ir abejoti egzorcistų galia. Už tai bus baudžiama 20 000 livrų bauda ir kūno bausme.

Teisėjai ir tarėjai vykdys šį sprendimą. Nuspręsta 1639 Dievo malonės metų birželio 18 d.

Jam baigiant skaityti, prieš paskutinį jo žodžių skiemenį pasigirdo nedarnus trimitų skardenimas, užgožęs šurmulį, nors ir nelabai aiškiai girdimą. Lobardemonas paspartino procesiją, ir ši skubiai žengė į didelį greta bažnyčios esantį pastatą – buvusį vienuolyną, kurio aukštai ir perdangos sugriuvo, o likusi viena milžiniška salė dabar naudojama įvairiems tikslams – žiūrint kam jos prireikdavo. Lobardemonas pasijuto saugus tik įėjęs į vidų ir išgirdęs, kaip prieš vis dar staugiančią minią girgždėdamos užsiveria sunkios dvigubos durys.

III skyrius

GERASIS KUNIGAS

Taip man kalbėjo
romusis žmogus.

SAVOJOS VIKARAS

Dabar, kai ši velniška procesija suėjo į salę, kurioje turėjo vykti teismas, kol ji ruošėsi tam kruvinam vaidinimui, pažiūrėkite, ką susijaudinusių žiūrovų apsuptas veikė Sen Maras. Gamta jį buvo apdovanojusi dideliu taktu, ir jis pajuto, kad lengvai nepasieks savo tikslo – nesuras abato Kijė tokiu metu, kai žmonių nerimas pasiekęs aukščiausią laipsnį. Taigi jis drauge su keturiais tarnais liko ant žirgų itin tamsioje gatvelėje, išeinančioje į didžiąją gatvę, iš kurios galėjo gerai matyti viską, kas dėjosi. Iš pradžių niekas nekreipė dėmesio į Sen Marą; tačiau kai liaudies smalsumas nebeturėjo kito peno, visų žvilgsniai nukrypo į jį. Pavargę nuo tiekos vaizdų, gyventojai žvelgė į Sen Marą su nepasitenkinimu ir pašnibždomis klausinėjo vieni kitų, gal tai dar vienas pas juos atkeliavęs egzorcistas; keli valstiečiai net buvo bepradedą kibti, jog penki jo žirgai užtvėrė gatvę. Sen Maras pajuto, kad reikia veikti ir, kaip kiekvienas būtų padaręs jo vietoj, nesvyruodamas išsirinko geriausiai apsirengusius žmones ir, lydimas tarnų, rankoje laikydamas skrybėlę, pasuko prie juodosios grupės, apie kurią jau kalbėjome; jis kreipėsi į vyrą, labiausiai išsiskiriantį, kaip jam pasirodė, iš kitų:

— Pone, – kur galėčiau surasti abatą Kijė?

Išgirdę šią pavardę, visi su siaubu sužiuro į Sen Marą, lyg jis būtų ištaręs paties Liuciferio vardą. Tačiau šis klausimas, regis, nieko nesuerzino; priešingai, tarytum sukėlė žmonių širdyse užuojautą ir palankumą. Be to, ir Sen Maro pasirinkimas visiškai atsitiktinai pasirodė esąs geras. Grafas Diuliudas priėjęs prie jo pasisveikino ir pasakė:

— Nulipkite nuo žirgo, pone, ir aš jums suteiksiu naudingų žinių apie abatą.

Pašnibždom pasikalbėję, abu atsisveikino su tiems laikams būdingu ceremoningu mandagumu. Sen Maras užsėdo ant savo juodojo žirgo ir, išvinguriavęs daugybe gatvelių, greitai su savo palydovais atsiplėšė nuo minios.

— Koks aš laimingas! – kartojo jodamas. – Pamatysiu, tegul ir labai trumpai, gerąjį, šventąjį abatą, kuris mane išauklėjo. Dar prisimenu jo bruožus, jo santūrumą, gerumo kupiną balsą.

Švelniai apie tai galvodamas Sen Maras atsidūrė labai tamsioje jam nurodytoje gatvelėje. Ji buvo tokia siaura, kad batų antkeliai lietė sienas. Gatvės gale jaunuolis išvydo dviejų aukštų medinį namą ir, kadangi skubėjo, labai smarkiai pabeldė į jo duris.

Pasigirdo piktas balsas: „Kas ten?"

Durys kaipmat atsivėrė, ir pasirodė mažas, storas, įraudęs vyras su juoda kepuraite, milžiniška balta gofruota apykakle, jojiko batais, kurių didžiuliuose vamzdžiuose skendėjo mažos jo kojos; rankoje laikė pistoletą.

— Savo gyvenimą brangiai parduosiu! – sušuko jis ir...

— Ramiau, abate, ramiau, – tarė abato mokinys, imdamas jį už rankos. – Mes – jūsų draugai.

— Ak, mano vargšas vaike, tai jūs! – sušuko gerasis žmogus, sviesdamas į šalį pistoletus. Iki dantų apsiginklavęs tarnas atsargiai pakėlė juos nuo žemės.

— Na, ko čia atvykote? Pas mus dedasi šlykštūs dalykai, todėl aš laukiu nakties, tada iškeliausiu. Greitai įeikite, mano drauge, ir jūsų žmonės taip pat tegul įeina. Pamaniau, kad jūs – Lobardemono agentai, ir, garbės žodis, jau būčiau nesusivaldęs. Matote šiuos žirgus – vykstu į Italiją pas mūsų draugą kunigaikštį de Bujoną. Žanai, uždarykite didžiąsias duris ir patarkite šiems šaunuoliams tarnams per daug netriukšmauti, nors netoliese ir nėra jokio būsto.

Granšanas pakluso drąsiam mažajam abatui. O šis pabučiavo Sen Marą keturis kartus – kad pasiektų jam iki pusės krūtinės, abatas turėjo pasistiebti ant pirštų galiukų. Jis skubiai nusivedė Sen Marą į siaurą kambarį, panašų į apleistą palėpę, ir, pasisodinęs ant juodos spalvos lagamino, šiltai tarė:

— Kur keliaujate, mano vaike? Nesuprantu, kaip ponia maršalienė leido jums čia atvykti! Ar jūs nematote, kas ruošiama nelaimingajam, kurį jie nori pražudyti? Gerasis Dieve! Ir tai buvo pirmasis vaizdas, kurį išvydo brangusis mano mokinys? O dangau! Jūs pasiekėte tą žavingą amžių, kai žengiant į pasaulį jus turėtų supti draugystė, švelnūs jausmai, širdį glostantis pasitikėjimas, kai viskas turėtų skatinti jums gerą nuomonę apie žmonių giminę. Kokia nelaimė, Dieve mano! Kodėl jūs čia?

Taip aimanuodamas gerasis abatas spūstelėjo jaunojo keliautojo rankas savo raudonomis raukšlėtomis rankomis, jo mokiniui galop tik vargais negalais pavyko įsiterpti:

— Argi neatspėjote, brangusis abate, jog atvykau į Ludeną todėl, kad jūs esate čia. O reginiai, apie kuriuos kalbėjote, man pasirodė tik juokingi, ir prisiekiu jums: neimsiu dėl to mažiau mylėti žmonių giminės, apie kurią susidaryti puikią nuomonę padėjo jūsų dorybės ir geros pamokos, o jei penki ar šeši bepročiai...

— Negaiškime laiko. Papasakosiu jums apie šią beprotybę, viską tučtuojau paaiškinsiu. Bet atsakykite, kur keliaujate. Ką darysite?

— Vykstu į Perpinjaną, ten kardinolas kunigaikštis turės pristatyti mane karaliui.

Tai išgirdęs gerasis abatas pašoko nuo lagamino ir, žingsniuodamas ar veikiau bėgiodamas pirmyn atgal po kambarį, trepsėdamas koja, ėmė kalbėti.

— Kardinolas! Kardinolas! – kartojo dusdamas, išraudęs, su ašaromis akyse. – Vargšas vaike! Jie jus pražudys! Dieve mano! Kokį vaidmenį jie sumanė jums paskirti? Ko jie iš jūsų nori? Ak, mano brangusis, kas jus saugos šioje pavojingoje šalyje? – klausė abatas vėl atsisėsdamas, kaip tėvas rūpestingai suėmęs savo mokinio rankas, jis įdėmiai žvelgė jam į akis, norėdamas įspėti, ką šis mano.

— Nelabai žinau, – atsakė Sen Maras, žvelgdamas į lubas. – Gal kardinolas Rišeljė, jis buvo mano tėvo draugas.

— Ak, brangusis Anri, mane ima krėsti drebulys. Jis pražudys jus, mano vaike, jei netapsite klusniu jo įrankiu. Ak, kodėl negaliu keliauti su jumis? Kodėl gi šioje pragaištingoje situacijoje pasielgiau kaip piemengalys? Deja! Užtraukčiau jums pavojų, man reikia slėptis. Bet juk su jumis bus de Tu, ar ne, mano sūnau? – paklausė abatas, norėdamas nusiraminti. – Jis jūsų vaikystės draugas, truputį vyresnis už jus. Klausykite jo, mano vaike, – tai išmintingas jaunuolis: jis moka mąstyti, turi galvą ant pečių.

— Taip, brangusis abate, nurimkite, esu švelniai prie jo prisirišęs ir tebemyliu jį.

— Bet jūs liovėtės jam rašęs, ar ne? – šyptelėjo gerasis abatas.

— Prašau jūsų atleidimo, gerasis abate. Aš rašiau jam vieną kartą. Ir dar parašiau vakar – pranešiau, jog kardinolas mane kviečia į dvarą.

— Ką? Jis pats panoro jus matyti?

Sen Maras parodė kardinolo kunigaikščio laišką, rašytą motinai, ir senasis guverneris palengva nurimo ir suminkštėjo.

— Nagi, nagi, – patyliukais kartojo jis, – gera pradžia: dvidešimties metų gvardiečių kapitonas – visai neblogai.

Ir abatas nusišypsojo.

O jaunuolis, sujaudintas šios šypsenos, kuria pagaliau buvo atsiliepta į jo jausmus, puolė abatui ant kaklo ir pabučiavo, tarsi jį būtų įkvėpusi ateitis, kupina malonumų, šlovės ir meilės.

Gerasis abatas sunkiai ištrūko iš to šilto glėbio ir vėl susimąstęs pradėjo vaikščioti pirmyn atgal. Jis dažnai sukosėdavo ir purtydavo galvą, o Sen Maras nedrįso jo kalbinti, tik sekiojo akimis ir, matydamas, jog abatas surimtėjo, pats darėsi vis liūdnesnis.

Pagaliau senis atsisėdo ir rimtu tonu pradėjo tokią kalbą:

— Mano drauge, mano vaike, kaip tėvas pasidaviau jūsų viltims. Tačiau turiu jums pasakyti – ir ne todėl sakau, kad jus nuliūdinčiau, o kad šios viltys man atrodo perdėtos ir nelabai realios. Jei kardinolas turėtų tik vieną tikslą – išreikšti jūsų šeimai prieraišumą ir dėkingumą, jis nebūtų toks dosnus malonių; tačiau tikėtina – jis atkreipė į jus dėmesį. Iš to, kas apie jus jam pasakyta, jūs atrodote tinkamas suvaidinti kokį nors kitą vaidmenį, kurio neįmanoma atspėti, ir tai, ką turėsite daryti, glūdi slapčiausiose jo minčių gelmėse. Kardinolas nori jus paruošti tam darbui, išdresiruoti – atleiskite man už šį žodį, bet jis taiklus, ir, kai ateis laikas, apie tai rimtai pagalvokite. Tačiau nesvarbu, manau, kad taip susiklosčius aplinkybėms jums būtų geriau nenusigręžti nuo tokios sėkmės. Taip būdavo pradedamos didžiausios karjeros. Tik nereikia leistis apakinamam ir valdomam. Stenkitės, kad malonės jūsų neapsvaigintų, vargšas mano vaike, ir kad iškilimas neapsuktų jums galvos. Nepykite, jog man kyla tokių įtarimų – taip atsitinka vyresniems už jus žmonėms. Dažnai rašykite man, rašykite savo motinai, susitikinėkite su de Tu, ir mes pasistengsime jums duoti puikių patarimų. O kol kas būkite ge-

ras, sūnau, uždarykite šį langą, nes vėjas pučia man į galvą, ir aš papasakosiu, kas čionai atsitiko.

Anri, manydamas, jog pamokomoji kalbos dalis baigta, ir žinodamas, kad antroji jos dalis tebus pasakojimas, greitai uždarė sutrešusį, voratinklių apraizgytą langą ir, netaręs nė žodžio, sugrįžo į savo vietą.

– Dabar, rimčiau pasvarstęs, manau, gal jums išeis į naudą, jog užsukote čia, nors tai, ką čionai pamatėte, bus jums karti patirtis; vis dėlto ji papildys tai, ko kadaise nebuvau jums sakęs apie žmonių niekšiškumą. Beje, tikiuosi, jog atomazga nebus kruvina ir mūsų laiškas karalių pasieks laiku.

– Girdėjau kalbant, kad jis perimtas, – pasakė Sen Maras.

– Tuomet viskas baigta, – ištarė abatas Kijė. – Klebonas žuvęs. Tačiau atidžiai išklausykite mane, mielas vaike. Tik jau ne aš, gink Dieve, ne aš, senasis jūsų mokytojas, norėčiau griauti savo paties kūrinį ir pakirsti jūsų tikėjimą. Išsaugokite jį visur ir visada – tą tikrąjį tikėjimą, kurio pavyzdį jums parodė kilmingoji jūsų šeima, kurį išlaikė mūsų tėvai – tik jų tikėjimas buvo tvirtesnis nei mūsų, – kurio nesigėdi didžiausi mūsų laikų karvedžiai. Nešiodamas špagą, prisiminkite, kad ji priklauso Dievui. Tačiau, būdamas tarp žmonių, nesileiskite apgaunamas veidmainio; jis nuolat sukinėsis šalia jūsų, mano sūnau, ir stengsis užgauti jautriausią jūsų naivios širdies stygą – jūsų religinius jausmus. Ir, būdamas paikysčių, kurias jis darys iš savo apsimestinio uolumo, liudytojas, jūs jausitės šalia jo drungnas, abejingas, ir jums pasirodys, kad girdite sąžinės priekaištus. Bet tai nebus jūsų sąžinės balsas. O kaip ji sukrustų, kaip sukiltų prieš jus patį, jei prisidėtumėte prie nekalto žmogaus žūties, pasitelkęs prieš jį melagingai liudyti patį dangų!

– O mano tėve! Ar tai įmanoma? – sudėjęs rankas šūktelėjo Anri d'Efija.

– Tikrai įmanoma, – toliau kalbėjo abatas. – Kaip tai vyksta, jūs jau šiek tiek matėte šįryt. Duok, Dieve, kad netaptu-

mėte dar didesnių baisybių liudytoju! Bet atidžiai pasiklausykite: kad ir kas dėtųsi jūsų akyse, kad ir kokį nusikaltimą būtų išdrįsta padaryti, maldauju jūsų motinos ir visko, kas jums brangiausia, vardu – neištarkite nė vieno žodžio, nei menkiausiu judesiu neparodykite to, kas galėtų atskleisti jūsų nuomonę apie šį įvykį. Žinau jūsų karštą būdą – paveldėjote jį iš savo tėvo maršalo. Sutramdykite jį, arba jūs žuvęs. Šie įgimti pykčio protrūkiai teikia nedaug pasitenkinimo, užtat prišaukia dideles negandas; beje, jūs pernelyg į juos linkęs. O, kad žinotumėte, kiek pranašumo prieš kitus žmones teikia nesudrumsčiama ramybė!

Antikos žmonės įspaudė tą ramybę savo dievybės kaktoje kaip nuostabiausią bruožą, nes romumas iškelia žmogų virš mūsų baimių, vilčių, malonumų ir kančių. Taigi nepraraskite tokios ramybės, mano brangusis vaike, reginių, kuriuos išvysite, akivaizdoje; bet būtinai stebėkite juos, taip reikia! Dalyvaukite tame pražūtingame teisme. O aš... Aš kaip mokinukas turėsiu atsiteisti už savo išdaigą. Papasakosiu, ką iškrėčiau, ir jūs įsitikinsite, kad galima būti vaiku turint ne tik tokius gražius kaštoninius plaukus kaip jūsų, bet ir nuplikusį pakaušį.

Abatas Kijė apglėbė Sen Maro galvą ir kalbėjo toliau:

— Taip, aš buvau smalsus – norėjau pamatyti uršuliečių veidus, kaip ir visi kiti, brangus mano sūnau; ir žinodamas, kad jie apsiskelbė šneką visomis kalbomis, turėjau neatsargumo pateikti jiems keletą klausimų ne lotyniškai, o graikiškai. Vyriausioji, tikra gražuolė, šia kalba atsakyti negalėjo. Gydytojas Dunkanas garsiai pareiškė, esą reikia stebėtis tuo, jog visažinis demonas kalba barbarizmais ir solecizmais, bet nesugeba atsakyti graikiškai. Jaunoji priorė, gulėjusi ant paaukštinimo, nusisuko į sieną ir pravirkusi tėvui Barė tyliai pasakė: „Pone! Nebegaliu". Pakartojau jos žodžius itin garsiai ir įsiutinau visus egzorcistus: jie užsipuolė mane, kad turėčiau žinoti, jog yra demonų, tamsesnių už valstiečius, aiškino, kad

nevalia abejoti jų galiomis, fizine jėga, nes dvasios, vadinamos *Sostų Greziliu, Galybės Amanu* ir *Asmodėju*, žadėjusios nuimti ponui de Lobardemonui kepuraitę. Jie tam ruošėsi, kai chirurgas Dunkanas, žmogus mokslingas ir doras, bet gana pašaipus, sumanė timptelėti siūlą, kurį pastebėjo pririštą prie vienos kolonos ir paslėptą už švento paveikslo taip, kad tasai nepastebimai turėjo nukristi prie pat Lobardemono. Tada jie apšaukė jį hugenotu; ir aš manau, kad jam būtų blogai pasibaigę, bet jį globoja maršalas de Brėzė. Be to, į priekį išėjo grafas Diuliudas, kaip visada šaltakraujiškas, ir paprašė egzorcistų veikti jo akivaizdoje. Tėvas Laktansas, juodo veido ir žiauraus žvilgsnio kapucinas, priėjo prie sesers Agnesės ir sesers Kler, iškėlė į viršų rankas, pažvelgė į jas taip, kaip gyvatė žiūri į dvi balandėles, ir baisiu balsu sušuko: *Quis te misit, Diabole?**, ir abi merginos kartu atsakė: *Urbanus*. Jis ketino tęsti kvotą, bet grafas Diuliudas, rimta mina ištraukęs mažą auksinę dėžutę, pasakė laikąs joje protėvių paliktą relikviją ir, kadangi neabejojąs apsėdimu, norįs ją išbandyti. Tėvas Laktansas sužavėtas čiupo dėžutę, bet vos tik palietė ja abiejų merginų kaktas, šios ėmė išdarinėti keistus šuolius, visaip klaipyti rankas ir kojas. Laktansas riaumojo savo užkalbėjimus, Barė ir visos senės puolė ant kelių, Minjonas ir teisėjai plojo. Neišmušamas iš vėžių Lobardemonas (ir žaibas jo nenutrenkė!) žegnojosi.

Kai grafas Diuliudas atsiėmė dėžutę, vienuolės nurimo. O tėvas Laktansas išdidžiai tarė: „Nemanau, kad dabar abejotumėte savo relikvijų tikrumu". – „Ne daugiau nei apsėdimu", – atsakė Diuliudas, atidarydamas dėžutę. Ji buvo tuščia. „Ponai, jūs tyčiojatės iš mūsų", – pareiškė Laktansas. Aš buvau pasipiktinęs tomis veidmainystėmis ir tariau jam: „Taip, pone, kaip jūs tyčiojatės iš Dievo ir iš žmonių". Todėl, brangus vaike, mane ir matote su šiais sunkiais dideliais septynmyliais

* Kas tave pasiuntė, demone? *(Lot.)*

batais, nuo kurių man gelia kojas, ir su šiais ilgais pistoletais; nes mūsų draugas Lobardemonas įsakė mane suimti, o aš nenoriu leistis jo sučiumpamas, nors ir esu senas.

— Bet nejaugi jis toks galingas? – sušuko Sen Maras.

— Labiau, negu kas nors mano, labiau, negu kas gali manyti. Žinau, kad apsėstoji yra jo dukterėčia ir kad taryba įgaliojo jį teisti, nepaisydama jokių kreipimųsi į Parlamentą, nuo kurio kardinolas įsakė slėpti Urbeno Grandjė bylą.

— Bet galų gale, kuo jis nusikalto? – paklausė jau be galo susidomėjęs jaunuolis.

— Kad turi stiprią dvasią, nepaprastą talentą bei nepalenkiamą valią, kuri suerzino valdžią, ir kad jo širdis liepsnoja aistra, pastūmėjusia jį padaryti vienintelę mirtiną nuodėmę, už kurią, manau, būtų galima jam priekaištauti. Kad tai sužinotų, jiems reikėjo išvogti jo slaptus popierius, išplėšti juos iš aštuoniasdešimtmetės motinos Žanos d'Estijevr – taip jie sužinojo ir apskelbė apie Urbeno Grandjė meilę gražuolei Madlenai de Bru. Ši jaunoji panelė atsisakė tekėti ir norėjo tapti vienuole. O kad vienuolės abitas galėtų paslėpti nuo jos akių tai, kas šiandien dėsis! Grandjė iškalba ir angeliškas grožis dažnai uždegdavo moteris, iš toli atvykusias pasiklausyti jo pamokslų; mačiau, kaip kai kurios alpdavo jų metu; kitos šaukdavo, kad jis angelas, liesdavo jo drabužius ir bučiuodavo rankas jam lipant iš sakyklos. Ir iš tiesų tų visuomet įkvepiančių pamokslų didingumui negalėjo prilygti niekas – nebent jo paties grožis; tyras Evangelijų medus jo lūpose susiplakdavo su žėrinčia pranašysčių liepsna, ir jo balso skambesyje jautei širdį, kupiną švento gailesčio ir užuojautos vargstančiai žmonijai, kupiną ašarų, kurias jis išlies dėl mūsų.

Gerasis kunigas nutilo, nes jo paties balsas skambėjo verksmingai, o akys buvo pilnos ašarų; apvalus, iš prigimties linksmas veidas buvo itin graudus, nors atrodė, kad liūdesys negalėtų jo įveikti. Vis labiau jaudindamasis, Sen Maras ne-

tarė nė žodžio, tik suspaudė abatui ranką, bijodamas jį pertraukti. Abatas raudona nosine nusišluostė akis, nusišnypštė ir kalbėjo toliau:

– Toksai siaubingas visų Urbeno priešų puolimas jau antras. Grandjė jau buvo apkaltintas užkerėjęs vienuoles ir jį tardė šventieji prelatai, apsišvietę teisėjai, išsimokslinę gydytojai – jie išteisino Urbeną Grandjė ir pasipiktinę liepė nutilti tiems „žmonių pagamintiems" demonams. Gerasis ir pamaldusis Bordo arkivyskupas pats parinko įgaliotinius, kad ištirtų tuos apsimetėlius egzorcistus, ir jo potvarkis privertė bėgti tuos netikrus pranašus bei nutildė jų pragarą. Tačiau, pažeminti viešų diskusijų, patyrę gėdą, nes mūsų šaunusis karalius gražiai priėmė Grandjė, atvykusį į Paryžių pulti jam po kojomis, jie suprato, kad, jei Urbenas nugalės, jie žuvę, į juos bus žiūrima kaip į nedorėlius; tuo metu uršuliečių vienuolynas jau panėšėjo į piktinančių komedijų teatrą, o vienuolės – į begėdiškas aktores; susikompromitavo daugiau nei šimtas įtūžusių ant klebono asmenų, tikėdamiesi jo žlugimo; jų sąmokslas toli gražu nesibaigė – pirmoji nesėkmė jiems įkvėpė jėgų. Papasakosiu, kokių priemonių ėmėsi negailestingi klebono priešai.

Ar pažįstate žmogų, vadinamą pilkuoju kardinolu, tą baisųjį kapuciną, kurį Rišeljė panaudoja visokiems tikslams, kurio patarimų dažnai klausia ir kurį visą laiką niekina? Į jį kreipėsi Ludeno kapucinai. Viena iš čionykštės prastuomenės kilusi moteris, vardu Amon, turėjo laimės patikti karalienei, kai toji važiavo per šį kraštą, ir valdovė priėmė ją savo tarnybon. Jūs žinote, kokia neapykanta atskyrė jos dvarą nuo kardinolo dvaro, jūs žinote, kad Ona Austrė ir Rišeljė kurį laiką varžėsi dėl karaliaus malonės ir kad Prancūzija niekada vakare nežinodavo, kuri iš tų dviejų saulių patekės rytmetį. Vieno kardinolo užtemimo metu pasirodė satyra *„Karalienės Motinos batsiuvė"*, išnirusi iš karalienės aplinkos – jos „saulės sistemos". Ji buvo niekingai sumanyta ir parašyta, kupina už-

gaulių detalių apie kardinolo gimimą ir jo asmenį, kurias ministro priešai tuojau pat ją pasigavo ir išplatino, o tai labai suerzino ministrą. Sakoma, kad buvo iškelta aikštėn daug intrigų ir paslapčių, kurias kardinolas laikė neįspėjamomis. Jis perskaitė šį anoniminį kūrinį ir panoro sužinoti, kas jo autorius. Kaip tik tuo metu šio mažojo miesto kapucinai parašė tėvui Žozefui, kad, sprendžiant iš nuolatinio Amon ir Grandjė susirašinėjimo, šio pamfleto autorius, be abejonės, yra Grandjė. Nepadėjo nė anksčiau išleistos jų maldų ir religinių apmąstymų knygos, kurių vien stilius galėjo jį išteisinti, įtikinti, kad ne jis pridėjo ranką prie to paskvilio, parašyto turgaus kalba; bet kardinolas, jau seniai nuteiktas prieš Urbeną, tetroško jį apkaltinti: kardinolui buvo priminta, jog kai jis dar buvo tik Kusė vienuolyno prioras, Grandjė nepanoro jo praleisti ir žengė žingsnį pirmas; gal aš apsirinku, bet bijau, kad šis žingsnis nuves jį į kapus...

Ir gerasis abatas liūdnai šyptelėjo.

— Ką? Jūs manote, kad viskas baigsis mirtimi?

— Taip, mano vaike, taip. Mirtimi. Jau paimti visi dokumentai ir jį išteisinantys sprendimai, galintys padėti apsiginti, nors jo vargšė motina, kuri juos saugojo kaip sūnui suteiktą leidimą gyventi, ir priešinosi. Jau pateiktas kaip schizmos propagavimui skirtas tarp jo popierių rastas kūrinys prieš kunigų celibatą. Be abejonės, jis kaltas, ir kūrinį įkvėpusi meilė, kad ir kokia tyra būtų, yra baisi žmogaus, pasiaukojusio vienam Dievui, kaltė. Vis dėlto šis vargšas kunigas nė iš tolo nenorėjo skatinti erezijos; sako, jis parašė šį kūrinį vien norėdamas sumažinti panelės de Bru sąžinės priekaištus. Taigi buvo labai aišku, kad tikrųjų jo kalčių neužteks norint nuteisti jį mirti, todėl buvo griebtasi kaltinimo raganavimu – kardinolas, apsimesdamas tuo tikįs, sušaukė šiame mieste naują teismą ir pagaliau jam vadovauti paskyrė Lobardemoną. Juk tai mirties ženklas. O, kad Dievas neleistų jums niekada sužinoti, ką iširusi valdžia vadina *valstybės perversmais!*

Tuo metu už neaukštos kiemo sienos pasigirdo siaubingas riksmas. Išgąsdintas abatas atsistojo, Sen Maras taip pat.

— Tai moters riksmas, – ištarė senis.

— Koks veriantis širdį! – tarė jaunuolis.

— Kas tai? – sušuko jis savo žmonėms – visi jie buvo išėję į kiemą.

Šie atsakė, kad daugiau nieko negirdėti.

— Gerai, gerai, – sušuko abatas. – Netriukšmaukite.

Jis uždarė langą ir susiėmė galvą rankomis.

— O, koks riksmas, mano vaike! – atsiduso smarkiai išblyškęs. – Koks riksmas! Jis pervėrė mano sielą. Tai nelaimė. Ak, Dieve mano! Jis mane sukrėtė. Negaliu daugiau kalbėti. Ir reikėjo, kad išgirsčiau jį pranašaudamas jums jūsų likimą! Mano brangus vaike, telaimina jus Dievas! Klaupkitės.

Sen Maras atsiklaupė – iš bučinio į galvą atspėjo, jog senis jį palaimino. Tuomet abatas pakėlė jį taip sakydamas:

— Paskubėkite, mano drauge. Jau laikas. Kad neužtiktų jūsų su manimi. Keliaukite. Palikite savo žmones ir žirgus čia. Apsigaubkite apsiaustu ir keliaukite. Man reikia dar daug ką parašyti, kol sutems ir galėsiu keliauti į Italiją.

Jie pasibučiavo dar sykį, pažadėdami rašyti vienas kitam, ir Anri išėjo. Abatas, vis dar akimis sekdamas jį pro langą, sušuko:

— Kad ir kas atsitiktų, būkite protingas!

Ir dar kartą pasiuntė jam tėvišką palaiminimą tardamas: „Vargšas vaikas“.

IV skyrius

TEISMAS

Žinokite, koks atpildas rūstus
Nedorėlį užgrius. Lai jis pažiūri,
Skaitydamas mane, į tuos vaizdus!

DANTE*

Nepaisydami Rišeljė įvesto papročio rengti slaptus posėdžius, Ludeno klebono teisėjai panoro, kad į teismo salę būtų įleista liaudis, bet netrukus to pasigailėjo. Visų pirma jie manė, kad savo suktybėmis per šešis mėnesius pakankamai paveikė daugumą gyventojų; Urbeno Grandjė žūtis jiems visiems buvo svarbi, bet jie norėjo, kad šalies pasipiktinimas tam tikra prasme taptų pritarimu mirties nuosprendžiui, kurį jie rengė ir kurį jiems buvo įsakyta įvykdyti, kaip gerasis abatas ir sakė savo mokiniui.

Lobardemonas buvo tas plėšrusis paukštis, kurį kardinolas siųsdavo visada, kai jo kerštui įvykdyti reikėdavo patikimo ir sumanaus parankinio, ir šį kartą Lobardemonas pateisino į jį sudėtas viltis. Jis padarė tik vieną klaidą – sulaužė įprotį ir leido surengti viešą posėdį; jis norėjo įbauginti ir išgąsdinti žmones – išgąsdino, bet sukėlė pasibjaurėjimą.

Minia, kurią palikome prie įėjimo, laukė ten dvi valandas, kol iš duslaus plaktuko dunksėjimo suprato, kad didžiojoje salėje baigiami kol kas dar nežinomi ir skubiai atliekami pa-

* Vertė A. Churginas

siruošimo darbai. Kareivių stumiamos vargais negalais pasisuko sunkios laukujės durys, ir reginių ištroškusi minia plūstelėjo į vidų. Jaunąjį Sen Marą vidun įstūmė antrasis srautas, ir, užsiglaudęs už masyvaus šio pastato stulpo, jis ten liko stovėti nematomas kitų, bet pats matė viską. Sen Maras nepatenkintas pastebėjo, kad juodoji miestelėnų grupė atsidūrė prie pat jo; tačiau, užsidarius didžiosioms durims, patalpos dalis, kurioje buvo liaudis, paskendo tokioje tamsoje, kad niekas negalėjo jo atpažinti. Nors diena dar buvo tik įpusėjusi, salę apšvietė deglai, įstatyti kitame jos gale, kur buvo už labai ilgo stalo susėdusių teisėjų pakyla; krėslai, stalai, laipteliai – viskas buvo apdengta juodu audeklu, todėl nuo krintančių atspindžių veidai atrodė numirėliškai blyškūs. Kairėje stovėjo teisiamajam skirtas suolas, uždengtas krepu, ant kurio buvo išsiuvinėtos auksinės liepsnos, bylojančios apie apkaltos priežastis. Apsuptas kareivių, ant jo sėdėjo kaltinamasis, jo rankos buvo sukaustytos grandinėmis, kurias laikė du vienuoliai, su apsimestiniu siaubu šoktelėdavę nuo menkiausio Grandjė judesio, lyg būtų laikę už saito tigrą ar pasiutusį vilką, lyg būtų bijoję, kad jų drabužiai užsiliepsnos. Be to, jie rūpestingai slėpė Urbeną nuo žmonių žvilgsnių.

Šaltas, nejautrus Lobardemono veidas, regis, valdė visus savo paties išrinktus teisėjus; aukštesnis už juos beveik visa galva, jis buvo įsitaisęs aukščiau nei kitų teisėjų esančiame krėsle ir įsakinėjo jiems blausiu, neramiu žvilgsniu. Jis buvo apsisiautęs ilga, plačia, raudona mantija, juoda kepuraitė dengė jo plaukus. Atrodė užsiėmęs popierių tvarkymu, perduodavo juos teisėjams, o šie savo ruožtu persiųsdavo vieni kitiems. Teisėjų dešinėje sėdėjo kaltintojai – visi ligi vieno bažnyčios tarnai su albomis ir stulomis, iš jų kapuciniško apdaro paprastumu, tonzūra ir bruožų atšiaurumu skyrėsi tėvas Laktansas. Vienoje tribūnoje tūnojo pasislėpęs Puatjė vyskupas, kitos tribūnos buvo pilnos šydais apsigaubusių moterų. Prie teisėjų kojų, už šešių jaunų vienuolių uršuliečių, pasi-

bjaurėjusių tokiu artumu, grūdosi nekilmingų moterų ir vyrų minia – vietos padugnės, – tai buvo liudytojai. Likusi salės dalis buvo užtvindyta milžiniškos, niūriai tylinčios minios, prisispaudusios prie karnizų, durų, sijų, pagautos siaubo, kuris persidavė ir teisėjams, šis visuotinis nustėrimas buvo apėmęs žmones iš užuojautos kaltinamajam. Daugybė kareivių, apsiginklavusių ilgomis ietimis, buvo tarsi šio nykaus paveikslo rėmai, pritinkantys laukiniam minios vaizdui.

Pirmininkui mostelėjus, durininkas atvėrė siauras dureles, pro kurias buvo įvesti liudytojai. Visi pastebėjo, kad uršuliečių vyriausioji, eidama pro Lobardemoną, žengė į priekį ir gana garsiai ištarė: „Jūs mane apgavote, pone". Lobardemonas išliko ramus, ir ji išėjo.

Salėje įsiviešpatavo kapų tyla.

Orus, tačiau akivaizdžiai sunerimęs, pakilo vienas teisėjų, vardu Umenas, atvykęs iš Orleano, ir labai dusliu, tokiu užkimusiu, kad nebuvo įmanoma suprasti nė vieno žodžio, balsu ėmė skaityti kažką panašaus į kaltinamąjį aktą. Vis dėlto tas vietas, kurios turėjo sujaudinti žmones, jis perskaitė suprantamai. Įrodymus, susijusius su byla, padalijo į dvi dalis: „pirmieji – tai septyniasdešimt dviejų liudytojų parodymai, antrieji, patys įtikinamiausi, – čia esančių dvasiškųjų tėvų egzorcizmai", – sušuko jis žegnodamasis.

Tėvai Laktansas, Barė ir Minjonas žemai nusilenkė ir taip pat persižegnojo.

— Taip, ponai, – kreipėsi jis į teisėjus, – buvo atpažinta ir jums pateikta ši baltų rožių puokštė ir kerėtojo krauju pasirašytas rankraštis – sutarties su Liuciferiu kopija, kurią jis buvo priverstas drauge nešiotis, kad išsaugotų galią. Pergamento apačioje dar galima įskaityti šiuos siaubingus žodžius: „Originalas pragare, Liuciferio priimamajame".

Minioje pasigirdo skambus juokas, regis, nuaidėjęs iš stiprios krūtinės. Pirmininkas paraudo ir davė ženklą kareiviams, bet šie veltui stengėsi surasti tvarkos drumstėją. Pranešėjas kalbėjo toliau:

– Demonai buvo priversti pasisakyti savo vardus aukų lūpomis. Ant stalo guli jų vardų ir jų darbų sąrašas: tai Astarotas – iš Serafimų ordino; Eazasas, Celsijus, Akaosas, Sedronas, Asmodėjas – iš Sostų ordino; Aleksas, Zabulonas, Chamas, Urijelis ir Achasas – iš Kunigaikštysčių, ir t. t., nes jų be galo daug. O dėl jų veiksmų, tai kas gi iš mūsų nebuvo jų liudytojas?

Susirinkusiųjų minia ėmė murmėti; buvo pareikalauta tylos, švystelėjo alebardos, ir viskas nurimo.

– Mes su užuojauta žvelgėme, kaip jauna gerbtina uršuliečių vyriausioji rankomis draskė sau krūtinę ir voliojosi dulkėse; kitos seserys – Agnesė, Klera ir t. t., paniekė deramą jų lyčiai kuklumą aistringais judesiais ir nesantūriu juoku. Kai bedieviai panoro suabejoti demonų buvimu, kai mes patys pajutome, jog mūsų įsitikinimai griūva, nes jie atsisakė aiškintis su nepažįstamaisiais ir graikiškai, ir arabiškai, dvasiškieji tėvai mus drąsino, teikdamiesi paaiškinti, jog piktųjų dvasių klastingumas neapsakomas, todėl nereikia stebėtis, kad jie apsimetė nemokšomis, idant mažiau klausinėtų; ir netgi atsakinėdami įvėlė keletą barbarizmų, solecizmų ir kitų klaidų, kad juos paniekintų šventieji daktarai, o paniekinę duotų jiems ramybę; ir jų neapykanta buvo tokia stipri, jog, krėsdami vieną iš tų savo stebuklingų triukų, jie pakabino ant lubų virvelę, kad gerbiami asmenys būtų apkaltinti apgaudinėjimu, bet gerbiami asmenys prisiekė jokios virvės niekada toje vietoje nebuvus.

Tačiau, ponai, visai neseniai, kai dangus stebuklingu būdu apsireiškė savo šventųjų aiškintojų lūpomis, mus apšvietė dar viena šviesa: kai teisėjai buvo panirę į apmąstymus, prie tarybos salės pasigirdo ausį rėžiantis riksmas; nubėgę į tą vietą, radome jaunos kilmingos panelės kūną – vieškelyje, ant dvasiškojo tėvo kanauninko Minjono rankų, ji ką tik buvo išleidusi paskutinį atodūsį; iš to paties šiuo metu čia esančio kanauninko ir keleto kitų rimtų asmenų sužinojome, kad jis įtarė, jog panelė apsėsta – mat jau seniai sklido gandai, jog Urbenas Grandjė ja susižavėjęs – ir jam kilo puiki mintis ją

išbandyti: jis pasakė, kad Grandjė ką tik įvykdyta mirties bausmė, ir mergina, siaubingai surikusi, krito negyva – demonas atėmė iš jos laiką, kurio reikia mūsų šventajai motinai Katalikų Bažnyčiai, kad ji galėtų suteikti pagalbą.

Minioje kilo pasipiktinimo murmesys, pasigirdo žodis „žudikas": durininkai skardžiais balsais paprašė tylos, tačiau ji įsiviešpatavo tik pranešėjui pradėjus kalbėti – ar veikiau nugalėjo visuotinis smalsumas.

— Baisi gėda, monsinjorai, – drąsino jis save šūkčiojimais, – radome pas ją šį Urbeno Grandjė ranka parašytą kūrinį.

Ir jis ištraukė iš savo popierių knygą pergamento viršeliais.

— O dangau! – sušuko nuo suolo Urbenas.

— Saugokitės! – sušuko teisėjai jį apsupusiems kareiviams.

— Be abejonės, tuoj apsireikš demonas, – niūriu balsu pratarė tėvas Laktansas. – Suveržkite virves.

Jam paklūsta.

Teisėjas apskelbė aukos vardą. Tai Madlena de Bru, devyniolikos metų.

— Dangau, o dangau, to jau per daug! – sušuko kaltinamasis ir apalpęs susmuko ant grindų.

Minia sujudo; kilo triukšmas. Pasigirdo balsai: „Nelaimingasis, jis ją mylėjo", „Tokia gera panelė!", – kalbėjo moterys. Gailestis ėmė viršų. Grandjė apipylė šaltu vandeniu, niekur jo nevedė, tik pririšo prie suolo. Pranešėjas kalbėjo:

— Mums įsakyta perskaityti teisme šios knygos pradžią.

Ir štai ką jis perskaitė:

Švelnioji ir gražioji Madlena, kad nuraminčiau tavo sudrumstą sąžinę, aprašiau šioje knygoje vieną savo sielos mintį. Jos visos priklauso tau, dangiškoji mergele, nes jos visos sugrįžta prie tavęs kaip prie viso mano gyvenimo tikslo; tačiau ši mintis, kurią tau siunčiu tartum gėlę, kyla iš tavęs, gyvuoja tik todėl, jog tu esi, ir grįžta pas tave vienintelę.

Neliūdėk dėl to, kad myli mane, nesielvartauk dėl to, kad dievinu tave. Ką veikia dangaus angelai? Kas pažadėta palai-

mintoms sieloms? Nejaugi mes ne tokie tyri kaip angelai? Ar mūsų sielos mažiau atitrūkusios nuo žemės nei po mirties? O Madlena, kuo mes papiktinome Viešpaties žvilgsnį? Ar tai, kad meldžiamės kartu ir, kaktomis liesdami dulkes prieš jo altorių, prašome ankstyvos mirties, kad ji nusineštų mus per patį jaunystės ir meilės žydėjimą? Ar tai, kad dviese svajodami po gedulingais kapinių medžiais ieškodavome bendro kapo, šypsodamiesi mirčiai ir verkdami, jog gyvename? Ar tai, kad, atsiklaupusi prieš mane prie klausyklos, Dievo akivaizdoje kalbėdama man, negali nieko blogo apie save pasakyti, nes taip stengiuosi išlaikyti tavo sielą tyrose dangaus aukštybėse? Kas gi tuomet galėtų įžeisti mūsų Viešpatį? Galbūt... Taip, galbūt kokia nors dangaus dvasia galėjo pavydėti man laimės, kai Velykų dieną pamačiau tave, sukniubusią prie mano kojų, išsižadėjusią malonumų ir todėl apsivaliusią nuo keleto dėmelių, kurias dar galėjo tavyje palikti pirmapradė nuodėmė. Kokia tu buvai graži! Žvilgsniu danguje ieškojai savo Dievo, ir mano virpanti ranka jį atnešė prie tavo skaisčių lūpų, kurių neišdrįso paliesti nė vienas žmogus. Angeliškoji būtybe, aš vienas aiškinau Viešpaties paslaptis ar veikiau vienintelę tavo sielos tyrumo paslaptį; aš sujungiau tave su tavo Kūrėju, ką tik nusileidusiu ir į mano paties širdį. Neapsakoma santuoka, palaiminta paties Dievo, – tik tai leidžiama Nekaltai Mergelei ir Ganytojui. Vienintelė palaima kiekvienam iš mūsų buvo džiaugtis prasidedančia begaline kito laime ir kvėpuoti kartu dangaus kvapais, klausytis jo muzikos ir būti tikriems, kad vienam Dievui ir mums patiems atsivėrusios mūsų sielos vertos, jog dievintume jį kartu.

Koks gi dar rūpestis slegia tavo sielą, mano sese? Gal manai, kad pernelyg garbinu tavo dorybes? Gal bijai, kad mano tyras žavėjimasis tavimi bus aptemdęs mano žavėjimąsi Viešpačiu?

Umenui tiek perskaičius, staiga atsivėrė durys, pro kurias buvo išėję liudytojai. Sunerimę teisėjai ėmė šnibždėtis. Lobar-

demonas susvyravo, paskui gestu paklausė tėvų, ar jiems įsakius visa tai vyksta; bet, kadangi tėvai sėdėjo tolokai nuo Lobardemono ir patys buvo nustebę, jie negalėjo jam pasakyti, kad šis pertrūkis toli gražu nebuvo numatytas. Be to, dar prieš jiems susižvalgant, visi susirinkusieji, didžiam savo nustebimui, pamatė tris marškinėtas moteris; jos žengė į pakylos vidurį nuogomis kojomis, su virvėmis ant kaklo ir žvakėmis rankose. Tai buvo vyriausioji, lydima seserų Agnesės ir Kleros. Abi jos verkė; vyriausioji buvo labai išblyškusi, bet atrodė rami, o akys žvelgė tvirtai ir drąsiai. Ji atsiklaupė, jos palydovės – taip pat. Visi taip susijaudino, kad niekam nedingtelėjo jų sustabdyti, ir vyriausioji aiškiu ryžtingu balsu ištarė žodžius, nuaidėjusius iki salės gilumos:

— Švenčiausiosios Trejybės vardu aš, Žana de Belfijel, barono de Kozo dukra, aš, niekinga Ludeno uršuliečių vienuolyno vyriausioji, meldžiu Dievo ir žmonių atleidimo už piktadarybę, kad apkaltinau nekaltąjį Urbeną Grandjė. Mano apsėdimas netikras, žodžiai – ne mano sugalvoti, mane slegia sąžinės priekaištai...

— Bravo! – pasigirdo tribūnose ir minioje, žmonės plojo. Teisėjai atsistojo. Kareiviai neryžtingai pažvelgė į pirmininką: šis sudrebėjo visu kūnu, bet nepajudėjo.

— Nutilkite! – šaižiai sušuko jis. – Kareiviai, atlikite savo pareigą!

Šis žmogus jautėsi remiamas tokios galingos rankos, kad niekas jo negąsdino; be to, mintis apie dangų jam niekada nebuvo atėjusi į galvą.

— Tėvai, ką jūs manote? – paklausė jis, parodęs ženklą vienuoliams.

— Demonas nori išgelbėti savo draugą... *Ombutesce, Satanas!** – šūktelėjo tėvas Laktansas baisiu balsu, lyg vis dar varytų piktąsias dvasias iš vyriausiosios.

---

* Nutilk, šėtone! *(lot.)*

Dar niekada į paraką mesta ugnis nebuvo sukėlusi tokio greito poveikio, kaip šis vienintelis ištartas žodis. Žana de Belfijel staiga atsikėlė – pakilo visu savo, dvidešimtmetės, grožiu, kurį dar labiau pabrėžė jos nuogumas; būtum pasakęs, kad iš pragaro pabėgusi siela sugrįžo pas savo suvedžiotoją; ji permetė vienuolius juodomis akimis; Laktansas įbedė žvilgsnį į žemę; ji žengė jo link basomis kojomis, ir jos žingsniai garsiai nuaidėjo ant pakylos, o žvakė rankose atrodė lyg angelo kalavijas.

— Nutilkite, nedorėli! – energingai tarė ji. – Mane apsėdęs demonas – tai jūs: jūs mane apgavote, jis neturėjo būti teisiamas; tik šiandien sužinojau, kas čia dedasi. Šiandien nujaučiu jo mirtį – aš kalbėsiu.

— Moterie, demonas drumsčia tavo protą.

— Veikiau sakykite, kad atgaila mane apšvietė. Nelaimėlės, kaip ir aš, kelkitės: juk jis nekaltas!

— Prisiekiame! – vis dar klūpėdamos ištarė abi jaunosios seserys patarnautojos, apsipylusios ašaromis, nes jų ryžtas nebuvo toks stiprus kaip vyriausiosios. Agnesė staiga atsisuko į žmones šaukdama:

— Gelbėkite, jie mane nubaus, jie mane nužudys!" Ir, sugriebusi draugę, puolė į minią, meiliai priglaudusią jas abi; tūkstančiai balsų prisiekė jas globoti, pasigirdo prakeiksmai, vyrai daužė lazdomis į žemę; niekas nedrįso sutrukdyti žmonėms perduoti jas iš rankų į rankas iki pat gatvės.

Šios naujos scenos metu apstulbinti teisėjai šnibždėjosi, o Lobardemonas žiūrėjo į kareivius ir ženklais jiems nurodinėjo, ką jie turi stebėti – jisai vis rodė pirštu į juodąją grupę. Kaltintojai sužiuro į Puatjė vyskupo tribūną, tačiau apatiškame jo veide nebuvo jokios išraiškos. Tai vienas iš tų senių, kuriuos mirtis sukausto dešimt metų anksčiau, nei paskutinis judesys apleidžia jų kūną; jo akys buvo pusiau primerktos, pravira burna jis vogravo kažkokius neaiškius beprasmiškus žodžius, lyg ir reiškiančius gailestį. Jam užteko proto išskirti iš visų patį

stipriausią žmogų ir jam paklusti, nė sekundės nesusimąsčius, bet kokia kaina. Taigi jis pasirašė Sorbonos daktarų paskelbtą nutarimą, kad vienuolės yra apsėstos, net nesusimąstydamas, jog tai mirties nuosprendis Urbenui; o visa kita jam atrodė kaip viena iš tų trumpesnių ar ilgesnių ceremonijų, į kurias nekreipė nė menkiausio dėmesio, įpratintas jas stebėti ir kaip neatskiriama jų dalis ar baldas gyventi šių dirbtinių prašmatnybių apsuptyje. Taigi dabar jis neparodė jokių gyvybės požymių, tik išlaikė tobulai kilnią ir niekingą išvaizdą.

Tėvas Laktansas, gavęs truputį laiko atitokti po šio staigaus užpuolimo, atsisuko į pirmininką ir tarė:

— Štai akivaizdus apsėdimo įrodymas, kurį mums siunčia dangus, nes niekada iki šiol vyriausioji nebuvo pamiršusi kuklumo ir jos ordinui deramo griežtumo.

— Tegu dabar mane mato visas pasaulis! – sušuko Žana de Belfijel, vis dar tokia pat tvirta. – Negana, kad esu taip paniekinta žemėje, ir dangus mane atstums, nes buvau jūsų bendrininkė.

Prakaitas žliaugė Lobardemono kakta. Stengdamasis susitvardyti, jis tarė:

— Kokia absurdiška pasaka! Kas jus privertė ją papasakoti, sese?

Merginos balsas nuskambėjo lyg iš po žemių: ji sukaupė visas jėgas, prispaudė ranką prie širdies, lyg būtų norėjusi ją išplėšti, ir, žiūrėdama į Urbeną Grandjė, atsakė:

— Meilė!

Minia sudrebėjo. Urbenas, po apalpimo sėdėjęs nuleista galva lyg negyvas, lėtai pakėlė į ją akis ir visai sugrįžo į gyvenimą, bet vėl patyrė skausmą. Jaunoji atgailautoja kalbėjo toliau:

— Taip, meilė, kurią jis atstūmė, kurios pilnatvės jis nepatyrė, kurią man įkvėpė jo kalbos, kurią mano akys sėmė iš jo dieviško žvilgsnio, kurią netgi jo patarimai stiprino. Taip, Urbenas tyras kaip angelas, bet geras kaip vyras, kuris mylėjo;

aš ir nežinojau, kad jis mylėjo! Tai jūs, – dar karščiau kalbėjo ji, rodydama į Laktansą, Barė ir Minjoną, ir aistra jos balse virto pasipiktinimu, – tai jūs man pasakėte, kad jis myli, tai jūs šį rytą taip žiauriai atkeršijote už mane, parblokšdami mano varžovą vienu žodžiu! Deja! Aš tenorėjau juos išskirti. Tai nusikaltimas. Bet aš – italė iš motinos pusės; aš degiau, aš pavydėjau; jūs man pažadėjote, kad leisite pamatyti Urbeną, turėti jį šalia kaip draugą, matyti jį kasdien... – Ji nutilo. Paskui šaukdama: – Žmonės, jis nekaltas! Kankiny, atleisk man! Bučiuoju tavo kojas! – puolė prie Urbeno ir pagaliau apsipylė ašaromis.

Urbenas pakėlė tvirtai surištas rankas ir, palaiminęs ją, švelniu, bet silpnu balsu ištarė:

— Nurimkite, sese mano, atleidžiu jums to, kurį greitai išvysiu, vardan. Kadaise sakiau jums, ir dabar jūs pati įsitikinote, kad aistros pridaro daug blogio, jei nesistengiama jų nukreipti į Dievą.

Lobardemonas nuraudo antrąkart.

— O nelaimingasis, – pasakė jis, – tu kartoji Bažnyčios žodžius.

— Niekada nebuvau jos išsižadėjęs, – atsakė Urbenas.

— Išneškite šią merginą! – liepė pirmininkas.

Kareiviai, turėję įvykdyti įsakymą, pamatė, kad Žana de Belfijel buvo suveržusi ant kaklo kybančią virvę su tokia jėga, jog gulėjo visa raudona ir beveik negyva. Siaubo apimtos moterys puolė iš salės, kai kurias išnešė apalpusias; bet viduje dėl to daugiau vietos nepasidarė; eilės susispaudė, ir gatvėje stovėję žmonės plūstelėjo į vidų.

Paklaikę iš siaubo teisėjai atsistojo, pirmininkas bandė išvaryti žiūrovus, tačiau žmonės užsidėjo skrybėles ir stovėjo bauginančia poza; kareivių nebuvo pakankamai daug, teko nusileisti, ir Lobardemonas drebančiu balsu pareiškė, kad taryba pusvalandžiui išeina. Jis nutraukė posėdį. Niūri minia liko stovėti.

V skyrius

KANKINYS

Kankinimai klausia, o skausmas atsako.
RENUARAS. *Tamplieriai*

Susidomėjimas šiuo įpusėjusiu teismu neatvėso, ir jo iškilmingumas bei epizodai taip prikaustė publikos dėmesį, kad žmonės net nemanė kalbėtis tarpusavyje. Vienu metu pasigirdo keli šauksmai, tačiau nė vienas žiūrovas nenumanė, kokius įspūdžius išgyvena jo kaimynas ir net nesistengė jų atspėti ar išpasakoti savuosius. Bet kai žmonės pasiliko vieni, prapliūpo triukšmingas žodžių srautas. Iš šio triukšmingo chaoso išsiskyrė keli balsai – kaip trimito garsai išsiskiria iš nenutrūkstamos *basso contimuo* orkestre.

Tais laikais tarp liaudies žmonių dar buvo ganėtinai primityvių prasčiokų, kurie patikėdavo skleidžiamais mįslingais prasimanymais, nes nedrįso susidaryti savo nuomonės apie akivaizdžius dalykus; todėl daugelis su siaubu laukė sugrįžtant teisėjų, kalbėjosi pašnibždomis, paslaptingai rimtais žodžiais, kuriuos mėgsta bailus kvailumas: „Nežinau, ką ir manyti, pone", „Ak, ponia, kokie dalykai dedasi", „Na ir keistais laikais gyvenam", „Iš tiesų gerokai abejočiau tuo, kas čia dedasi, tačiau, garbės žodis, nežinau, ką ir pasakyti, tad kol kas patylėsiu", „Pagyvensim – pamatysim" ir t. t. – idiotiškos minios pašnekesys, rodantis, kad ji puls į glėbį pirmajam, ku-

ris tvirtai ją pričiups. Tai buvo nenutrūkstamas *basso contimuo*; tačiau, pasiklausius juodosios grupės, buvo galima išgirsti ką kita: „Nejau leisime, kad su mumis taip elgtųsi? Koks įžūlumas – sudeginti mūsų laišką karaliui! Jei karalius tai žinotų", „Barbarai! Nedorėliai! Kaip apsukriai organizavo šį sąmokslą. Nejaugi mūsų akyse įvyks žmogžudystė? Nejau mes išsigąsime kareivių?", „Ne, ne, ne". Tai buvo šio triukšmingojo orkestro trimitai – sopranai ir tenorai.

Antai ir jaunasis advokatas, užlipęs ant suolo, iš pradžių sudraskė į skutelius sąsiuvinį, o paskui vis stiprėjančiu balsu sušuko:

– Štai plėšau ir leidžiu pavėjui ginamąją kalbą – ją parašiau, norėdamas apginti kaltinamąjį; bylos nagrinėjimas nutrauktas: man neleista jo ginti; galiu kalbėti tik jums, žmonės, ir esu tuo patenkintas; jūs matėte tuos nedorus teisėjus: kuris iš jų dar gali išgirsti teisybę? Kuris iš jų yra vertas klausytis doro žmogaus? Kuris iš jų išdrįs atlaikyti jo žvilgsnį? Ką aš čia kalbu! Jie žino tą teisybę: nešioja ją savo – nusikaltėlių – krūtinėse; ji lyg kirminas graužia jų širdis; jie dreba savo urve, kuriame, be abejonės, ryja auką; jie dreba, nes girdėjo trijų suklaidintų moterų šauksmus. O ką aš ketinau daryti? Ketinau ginti Urbeną Grandjė. Koks iškalbingumas galėtų prilygti šių nelaimingųjų iškalbai? Kokie žodžiai jums geriau įrodytų jo nekaltumą? Dangus užstojo Urbeną Grandjė, kviesdamas juos atgailai ir pasiaukojimui, dangus ir pabaigs pradėtą darbą.

– *Vade retro, Satanas!**, – pasigirdo balsai už aukštai esančio lango.

Furnjė kiek patylėjęs vėl prašneko:

– Ar jūs girdite tą giesmelę, tuos balsus, parodijuojančius dieviškąją kalbą? Jei neklystu, tie pragaro jėgų parankiniai vėl ruošia kokius nors burtus.

* Pasitrauk, šėtone! *(lot.)*

— Tuomet sakykite: ką mums daryti? Kur jis? – subruzdo jį supantys žmonės.

— Pasilikite čia, nejudėkite ir tylėkite, – atsakė jaunasis advokatas. – Tautos nejudrumas yra visagalis – tai jo išmintis; tai jos galybė. Žiūrėkite tylėdami, ir priversite juos drebėti.

— Be abejonės, jie neišdrįs sugrįžti, – pasakė grafas Diuliudas.

— Labai norėčiau vėl išvysti tą ilgšį raudoną niekšą, – ištarė Gran Ferė, pro kurio akis neprasprūsdavo niekas.

— Būtų ne pro šalį ir tą gerąjį kleboną pamatyt, – sumurmėjo senukas Gijomas Leru, žvelgdamas į savo suirzusius vaikus, kurie tyliai šnekučiavo tarpusavyje, apžiūrinėdami ir mėgdžiodami kareivius. Jie netgi tyčiojosi iš kareivių aprangos ir rodė į juos pirštais.

Sen Maras, vis dar prisišliejęs prie atramos, už kurios slėpėsi, vis dar įsisupęs į juodą apsiaustą, rijo akimis viską, kas dėjosi, nepraleisdamas pro ausis nė vieno ištarto žodžio, ir į jo širdį priplūdo pykčio ir kartėlio; nesutramdomas troškimas žudyti ir keršyti, neapsakomas noras smogti apėmė jį prieš jo paties valią: tai pirmas jausmas, kurį jauno žmogaus sieloje sužadina blogis; paskui pyktį išstumia liūdesys; vėliau apima abejingumas ir panieka; dar vėliau – susižavėjimas didžiaisiais piktadariais, nes jiems pavyko; bet tai atsitinka tada, kai iš dviejų žmogaus prigimties pradų purvas tampa svarbesnis už sielą.

Tuo metu salės dešinėje, šalia teisėjams skirtos pakylos, būrelis moterų, regis, žado netekusių, stebeilijo į kokių aštuonerių metų vaiką, užsiropštusį ant karnizo – jam padėjo jo sesuo Martina, kurią, kaip matėme, taip negailestingai išjuokė jaunasis kareivis Gran Ferė. Teisėjams išėjus, berniukui nebebuvo į ką žiūrėti ir jis, kabindamasis rankomis ir kojomis, nusigavo iki mažo pastogės langelio, pro kurį sklido silpna šviesa, norėdamas surasti kregždžių lizdą ar kokį kitą vaikišką lobį; tačiau, tvirtai atsistojęs ant sienos karnizo ir įsitvėręs

rankomis į senosios šv. Jeronimo relikvijų dėžės virbus, beregint pasigailėjo ir sušuko:

– Oi sese, sese, duok man ranką, padėk nulipti!

– Ką gi tu matai? – sušuko Martina.

– O! Nedrįstu net sakyti; aš noriu nulipti, – ir berniukas pravirko.

– Pasilik, pasilik, – prašė visos moterys. – Pasilik, vaikeli, nebijok, ir pasakok mums, ką tu matai.

– Gerai jau gerai. Kleboną paguldė tarp dviejų didžiulių lentų, spaudžiančių jo kojas; lentos apvyniotos virvėmis.

– A! Kankina, – ištarė vienas miestelėnas. – Žiūrėk atidžiai, drauguži. Ką dar matai?

Padrąsintas vaikas vėl prigludo prie langelio, paskui atitraukė veidą ir pasakė:

– Nebematau klebono, nes jį apspito teisėjai, žiūri į jį ir ilgos jų mantijos man užstoja vaizdą. Ten yra kapucinų, jie lenkiasi prie jo ir kažką jam kužda.

Smalsumo genami, prie berniuko kojų susirinko dar daugiau žmonių ir visi nuščiuvę, su nerimu laukė, kol jis prabils, lyg nuo to būtų priklausiusi visų čia esančių gyvybė.

– Aš matau, – pasakė vaikas, – budelį, kišantį tarp virvių keturis medinius pleištus – prieš tai kapucinai palaimino plaktukus ir vinis... Ak, Dieve mano! Sese, kaip jie pyksta ant jo, kad jis nekalba... Mama, mama, duok man ranką, aš noriu nulipti!

Tačiau atsigręžęs berniukas išvydo ne savo motiną, o vien tik vyrų veidus; vyrai žvelgė į jį įdėmiai ir liūdnai ir ženklais prašė jį ten pasilikti. Vaikas nedrįso nulipti ir drebėdamas prigludo prie langelio.

– O! Matau tėvą Laktansą ir tėvą Barė – jie patys kiša pleištus, spaudžiančius jam kojas. Oi, koks jis išblyškęs! Atrodo, meldžiasi Dievui; o dabar atlošė galvą, lyg merdėtų. Ak! Paimkite mane iš čia...

Ir berniukas nukrito ant rankų jaunajam advokatui, grafui Diuliudui ir Sen Marui, priėjusiems jį palaikyti.

Deus stetit in synagoga deorum: in medio autem Deus dijudicat... – pragydo už langelio stiprūs nosininiai balsai; ilgai jie giedojo psalmes, pertraukiamas plaktuko smūgių, tarsi pragariškos jėgos mušė taktą dangiškoms giesmėms. Galėjai pamanyti esąs kalvės prieangyje; tik smūgiai buvo duslūs, ir jutai, kad priekalas – tai žmogaus kūnas.

— Tylos, – paprašė Furnjė. – Jis kalba.

Giedojimas ir smūgiai nutilo. Ir labai silpnas balsas iš lėto pratarė:

— O, mano tėvai. Sušvelninkite šias žiaurias kančias, nes neviltį pasėsite mano širdyje ir aš norėsiu numirti.

Tuomet iki pat skliautų nuaidėjo galingas žmonių riksmas; įniršę vyrai puolė ant pakylos ir nušlavė nuo jos nustebusius ir neryžtingus kareivius; beginklė minia juos stūmė, spaudė, priremti prie sienų, jie duso, nes žmonės jiems neleido nė krustelėti; žmonių srautai veržėsi prie durų, vedančių į kankinimų kambarį; durys subraškėjo nuo jų svorio, regis, gali neišlaikyti; tūkstančiai grėsmingų balsų plūdosi ir kėlė siaubą teisėjams.

— Jie paspruko, jie jį išnešė! – sušuko vienas vyras.

Triukšmas akimirksnį nuščiuvo, bet netrukus minia, pakeitusi kryptį, siūbtelėjo iš šios nelemtos vietos ir greitai pasklido po gatves. Ten viešpatavo baisiausia sumaištis.

Teismui užsitęsus, atėjo naktis, lietus kliokė kaip iš kibiro. Tamsa buvo bauginanti; moterys, suklupusios ant grindinio arba parblokštos gvardiečių žirgų, klykė, iš visų pusių sklido duslūs besibūriuojančių įniršusių vyrų šauksmai, be perstojo skambėjo varpai, bylojantys apie kančią, savo dūžiais tarsi atliepdami agonijai, toli grumėjo perkūnija – viskas liejosi į chaosą. Tai stebino ausis, bet ne mažiau ir akis; keletas gatvių kampuose uždegtų laidotuvių deglų virpančia šviesa nutvieskė ginkluotus raitus vyrus, jų žirgai šuoliavo traišky-

dami minią: jie skubėjo susirinkti Sen Pjero aikštėje; tarpais į juos, prajojančius, lėkė čerpės, bet, nepasiekusios jau nutolusio kaltininko, krisdavo ant niekuo dėto šalia stovinčio žmogaus. Sąmyšis buvo baisus ir dar labiau padidėjo, kai iš visų gatvių į Sen Pjero turgaus aikštę pasipylusi minia rado ją užtvertą ir pilną raitų sargybinių bei ginkluotų kareivių. Prie akmeninių gatvių suolų pririšti vežimai buvo užkirtę kelius į aikštę, o už jų išsirikiavę stovėjo arkebuzomis ginkluoti sargybiniai. Aikštės viduryje, sukrautas iš milžiniškų, viena ant kitos suverstų, tobulą keturkampį sudarančių sijų, buvo iškilęs laužas; šio ešafoto viduryje styrojo didžiulis stulpas. Raudonai apsivilkęs vyras, laikantis nuleistą deglą, stovėjo prie to iš toli matomo stiebo. Prie jo kojų kėpsojo geležies lakštu nuo lietaus pridengtas kaitintuvas.

Nuo tokio reginio visus sukaustė siaubas ir įsiviešpatavo nepaprasta tyla; po akimirkos tebuvo girdėti lietaus šnaresys ir artėjančios perkūnijos dudenimas.

Tuo metu Sen Maras, lydimas ponų Diuliudo ir Furnjė bei kitų žymių asmenų, pasislėpė nuo audros po Šv. Kryžiaus bažnyčios peristiliu, į kurį vedė dvidešimt akmeninių laiptų. Laužas kūpsojo priešais, ir iš tokio aukščio galėjai matyti visą aikštę. Ji buvo tuščia, per ją čiurleno tik platūs lietaus upeliukai; tačiau vienas po kito jau žiebėsi namų langai ir išplėšė iš tamsos po balkonais susispaudusių vyrų ir moterų galvas. Jaunasis d'Efija liūdnai stebėjo šį grėsmingą reginį; išauklėtas aplinkoje, kur mokoma suprasti, kas yra garbė, jis toli gražu nebuvo apniktas tų juodų minčių, kurias vyro širdyje sukelia neapykanta ir ambicijos, todėl nesuprato, kad tiek daug blogio būtų galima padaryti ir neturint svarbaus bei slapto motyvo; tas įžūlus nuosprendis jam atrodė toks neįmanomas, kad būtent nuosprendžio žiaurumas ir pateisino jį Sen Maro akyse; siaubas vogčia įslinko į jo sielą – tas pats siaubas, kuris užčiaupė burną žmonėms; jis beveik užmiršo užuojautą, kurią jam buvo sužadinęs nelaimingasis Urbenas, ir pa-

manė, kad gal iš tiesų tokį šiurpų žvėriškumą paskatino kokia nors slapta Urbeno sutartis su pragaru; ir jo atmintyje ištirpo ir viešas vienuolių pareiškimas, ir jo tauriojo guvernerio pasakojimas – tokia galinga yra sėkmė, net geriausių žmonių akyse! Taip veikia žmogų jėga, užgniaužianti ir jo sąžinės balsą. Jaunasis keliautojas jau tarė sau, kad gal tikrais kankinimais iš kaltinamojo išplėštas koks nors siaubingas prisipažinimas, kai bažnyčią paskandinusi tamsa staiga ištirpo; atsivėrė didžiulės jos durys, ir daugybės deglų šviesoje pasirodė sargybinių apsupti teisėjai ir dvasininkai, o jų viduryje – Urbenas, prilaikomas ar veikiau nešamas šešių kaip juodieji atgailautojai apsirengusių vyrų, nes jo suglaustos ir kruvinais raiščiais apvyniotos kojos atrodė sulaužytos ir nebepajėgiančios išlaikyti jo svorio. Prabėgo ne daugiau kaip valanda nuo tos akimirkos, kai Sen Maras išvydo Urbeną, ir vis dėlto jaunuolis vos atpažino jo veidą: spalva ir pilnumas dingę; geltona ir žvilganti lyg dramblio kaulas oda mirtinai išblyškusi; atrodė, jog kraujas išbėgęs iš jo venų; apie gyvybės likučius bylojo tik juodos, regis, dvigubai padidėjusios akys; blausiu užgesusiu žvilgsniu jis dairėsi aplinkui; rudi plaukai buvo išsidraikę ant kaklo ir visą jo kūną dengiančių marškinių; šis į mantiją panašus gelzganas drabužis plačiomis rankovėmis dvokė siera; apie kaklą apsivijusi ilga stipri virvė karojo jam ant krūtinės. Nelaimingasis buvo panašus į šmėklą – į kankinio šmėklą.

Urbenas sustojo ar veikiau buvo sustabdytas ant bažnyčios peristilio: kapucinas Laktansas įspraudė jam į dešinę ranką liepsnojantį deglą ir, prilaikydamas jį, pasakė nepermaldaujamo žiaurumo kupinu balsu: „Prisipažink savo kaltę ir prašyk Dievo atleidimo už kerėjimo nuodėmę".

Nelaimingasis, pakėlęs akis į dangų, slogiu balsu tarė:

– Gyvojo Dievo vardu aš duodu tau trejus metus, Lobardemonai, nedorasis teisėjau! Iš manęs atėmė nuodėmklausį, todėl buvau priverstas atlikti išpažintį pačiam Dievui, nes ma-

ne supa priešai: gailestingasis Viešpats tebūnie mano liudytojas – niekados nebuvau burtininkas: man žinomos tik apaštalinės Romos Katalikų Bažnyčios paslaptys, ja tikėdamas mirštu: padariau daug nuodėmių pačiam sau, bet niekada nenusikaltau prieš Dievą, mūsų Viešpatį..."

— Nutilk! – sušuko kapucinas, stengdamasis uždengti Urbenui burną, kad nebetartų Išganytojo vardo. – Užkietėjęs nenaudėli, keliauk pas šėtoną, kuris tave atsiuntė!

Ir jis davė ženklą keturiems vienuoliams; šie prisiartino, nešini šlakstyklėmis, ir ėmė varyti piktąsias dvasias iš oro, kuriuo kvėpavo kerėtojas, iš žemės, kurią jis lietė, ir iš malkų, kurios turėjo jį sudeginti. Apeigų metu teisėjas paskubomis perskaitė nuosprendį – jį dar ir dabar galima surasti tarp šios bylos dokumentų, datuotą 1639 m. rugpjūčio 10 d., skelbiantį, kad *Urbenas Grandjė įvykdė nusikaltimą, susijusį su magija, kerais, Ludeno vienuolių uršuliečių ir kitų, pasauliečių, žmonių apsėdimu,* ir t. t.

Apakintas žaibo, skaitytojas akimirksnį stabtelėjo ir, atsisukęs į Lobardemoną, paklausė, ar dėl blogo oro nebūtų galima bausmės vykdymo atidėti rytojaus dienai, Lobardemonas atsakė:

— Nuosprendis turi būti įvykdytas per dvidešimt keturias valandas: nebijokite šių netikėlių, mes juos įtikinsime...

Po peristiliu stovėję garbingi asmenys ir užsieniečiai, o su jais ir Sen Maras paėjėjo į priekį.

— Kerėtojas negalėjo ištarti Išganytojo vardo ir atstumia jo atvaizdą.

Tada iš atgailautojų būrio žengė Laktansas, atsargiai nešdamas didžiulį kryžių; pagarbiai pridėjo jį prie mirtininko lūpų, o pastarasis loštelėjo atgal ir, sukaupęs paskutines jėgas, trenkė kapucinui; kryžius iškrito šiam iš rankų.

— Matote! – sušuko kapucinas. – Jis numetė kryžių!

Pasigirdo neaiškus murmesys.

— Išniekinimas! – piktinosi vienuoliai.

Visi patraukė laužo link.

O už stulpo pasislėpęs Sen Maras godžiai rijo viską akimis; jis nustėro pamatęs, kad krisdamas ant dar labiau nei aikštelė sudrėkusių nuo lietaus laiptų kryžius pradėjo garuoti ir šnypšti lyg išlydytas švinas, įmestas į vandenį. Kol publikos dėmesys buvo sutelktas kitur, jaunuolis priėjo prie kryžiaus ir jį palietė – ranką skaudžiai nudegino. Netverdamas iš pasipiktinimo, įniršio kupina dora savo širdimi Sen Maras paima kryžių į apsiaustą suvyniota ranka, žengia Lobardemono link ir, smogdamas jam į kaktą, sušunka:

– Piktadary, nešiok šios įkaitintos geležies žymę!

Išgirdę šiuos žodžius, žmonės puola teisėjų, Lobardemono ir Sen Maro link.

– Sustabdykite šį beprotį! – veltui rėkia niekingasis teisėjas.

Jį patį sučiumpa vyrai šaukdami: „Teisingumo! Karaliaus vardu!"

– Mums galas! – tarė Laktansas. – Prie laužo! Prie laužo!

Atgailautojai tempia Urbeną į aikštę, teisėjai ir kareiviai traukiasi į bažnyčią, gindamiesi nuo įtūžusių piliečių; budelis, nespėjęs pririšti savo aukos, pasiskubino jį paguldyti ant malkų ir įžiebti ugnį. Tačiau lietus pila kaip iš kibiro, ir vos užsiliepsnojusios sijos rūkdamos gęsta. Laktansas ir kiti kanauninkai ėmė patys kurstyti ugnį, – bet niekas negalėjo sustabdyti iš dangaus kliokiančio vandens.

Tuo metu prie bažnyčios durų kilusį triukšmą išgirdo visi, susibūrę aplink aikštę. Vis skardėjo balsai, reikalaujantys *teisingumo*, ir visur sklido kalbos apie tai, kas įvyko; dvi barikados buvo nugriautos, ir nors pokštelėjo trys šūviai, kareiviai po truputį buvo stumiami į aikštės vidurį. Veltui jie stengėsi brautis su savo žirgais į minią – žmonių srautai didėjo ir stūmė juos atgal. Kova truko apie pusvalandį, sargybiniai vis artėjo prie laužo, kurį jie spausdamiesi saugojo.

— Pirmyn, pirmyn, – kartojo vienas vyras, – mes jį išgelbėsime; nemuškite kareivių, tegul jie atsitraukia. Matote, Dievas nenori, kad jis mirtų. Laužas gęsta; draugai, dar palūkėkite truputį.

— Gerai!

— Pargriaukite tą žirgą!

— Stumkitės, paskubėkite.

Sargyba buvo pralaužta iš visų pusių ir suardyta; liaudis staugdama puolė laužo link, tačiau liepsna jau buvo priblėsusi – visi dingo, netgi budelis. Žmonės plėšė, mėtė į šalis lentas – viena dar tebedegė, ir jos šviesoje, po pelenais ir kruvinu purvu, visi išvydo pajuodusią ranką, kurią nuo ugnies apsaugojo milžiniškas geležinis žiedas ir grandinė. Vienai moteriai užteko drąsos ją atgniaužti; pirštai buvo suspaudę mažą dramblio kaulo kryželį ir šv. Magdalenos paveikslėlį.

— Štai jo palaikai! – verkdama tarė ji.

— Sakykite: kankinio relikvijos, – pridūrė vienas vyras.

VI skyrius

SAPNAS

Likimo dovanos neilgalaikės;
Ką nors ant jų statyti — tartum statyt namus ant smėlio;
Ir kuo aukščiau esi, tuo baisesni pavojai gresia tau.
Pušys linguoja ant kalvos blaškomos vėjo...

RAKANAS

Sunykę, šilumos ištroškę sodai
Supa apnuogintas šakas,
Regis, žiema jau niekad nepaliks dangaus.

JULES LEFEVRE. *Marija*

Atsidūręs sumaištyje, kurią pats ir sukėlė, Sen Maras ūmai pajuto, kaip kažkas geležiniais gniaužtais sugriebė jį už kairės rankos, nutempė iš minios iki pat laiptų apačios, pastūmė už bažnyčios sienos ir čia jis prieš save išvydo pajuodusį seną Granšano veidą; šis griežtai tarė:

— Pone, Šomono miške užpulti trisdešimt muškietininkų – dar pusė bėdos, nes tada mes buvom pasislėpę už kelių žingsnių nuo jūsų, nors jūs to nežinojote, ir būtume jums padėję, jei mūsų pagalbos būtų prireikę, be to, jūs turėjote reikalų su garbingais žmonėmis; o čia – visai kas kita. Štai jūsų žirgai, o gatvės gale lūkuriuoja jūsų žmonės: meldžiu, sėskite ant žirgo ir keliaukite iš miesto, o jei ne, išsiųskite mane pas ponią maršalienę, nes aš esu atsakingas už jūsų rankas ir kojas, kurių taip lengvabūdiškai netausojate.

Nors kiek ir suglumęs dėl šiurkštokos paslaugumo formos, Sen Maras nesupyko, kad reikalai pakrypo tokia linkme; jam užteko laiko apgalvoti, kokių nemalonumų būtų susilaukęs, jei būtų buvęs atpažintas – juk jis smogė teismo pirmininkui, kuris yra paties kardinolo, turėjusio jį pristatyti karaliui, agentas. Be to, jis suprato, kad aplinkui susibūrusi minia – tai padugnės, o būti jų apsuptyje Sen Marui buvo gėda. Taigi jis nedvejodamas nusekė paskui senąjį tarną ir iš tiesų rado tris laukiančius tarnus. Nepaisydamas lietaus ir vėjo, Sen Maras užšoko ant žirgo ir, pasileidęs šuoliais, kad niekas jo nesektų, greitai su palyda atsidūrė pagrindiniame kelyje.

Vos išjojus iš Ludeno, teko sulėtinti žingsnį, nes kelio smėlį buvo išvagojusios vandens pilnos provėžos. Lietus ir toliau kliokė kaip iš kibiro, ir Sen Maras pajuto, kad jo apsiaustas kone kiaurai permirkęs. Staiga jo pečius kažkas apgaubė storesniu apsiaustu – taip vėl senasis kamerdineris, priėjęs prie Sen Maro, tėviškai juo pasirūpino.

— Na gerai, Granšanai, dabar, kai jau nutolome nuo peštynių, pasakyk man, kaip tu čia atsiradai, – paklausė jaunasis d'Efija. – Aš gi tau buvau liepęs likti pas abatą.

— Po velnių, pone, – suburbėjo senasis tarnas, – manote, kad klausysiu jūsų labiau, nei klausiau maršalo? Kai velionis šeimininkas liepdavo man pasilikti palapinėje, o paskui išvysdavo mane užpakaly savęs skendintį patrankos dūmuose, jis nesiskųsdavo, nes kai užmušdavo jo arklį, aš būdavau parengęs jam kitą, ir bardavo mane jis tik gerai pasvarstęs. Bet atitarnavęs jam keturiasdešimt metų, iš tiesų nebuvau regėjęs nieko panašaus, ką iškrėtėte jūs per tas penkiolika dienų, kai esu su jumis. O, – pridūrė jis atsidusdamas, – viskas gerai klojasi, ir jei taip bus toliau, man rodos, esu pasmerktas prisižiūrėti gražių dalykėlių.

— Bet ar tu žinai, Granšanai, kad tie niekšai įkaitino kryžių – kiekvienas garbingas žmogus būtų įsirdęs taip kaip aš.

— Tik ne maršalas, jūsų tėvas, – jis nebūtų nė piršto pakrutinęs jūsų vietoj, pone.

— Ir ką jis būtų daręs?

— Jis būtų labai ramiai leidęs kitiems kunigams sudeginti šį kunigą, o man būtų pasakęs: „Granšanai, pasirūpink, kad žirgams užtektų avižų ir kad niekas jų nepavogtų", arba: „Granšanai, žiūrėk, kad nuo lietaus makštyje nesurūdytų špaga ir nesušlaptų mano pistoletų užtaisai"; mat ponas maršalas viską apgalvodavo ir nekišdavo nosies kur nereikia. Tokia buvo pagrindinė nuostata, o kadangi jis buvo, ačiū Dievui, toks pat geras karys, kaip ir generolas, visuomet prižiūrėjo savo ginklus ne blogiau už kokį landsknechtą, ir vienas nebūtų stojęs prieš trisdešimt stipruolių su baline špagele rankoje.

Sen Maras labai gerai suprato kandžių senio pastabų svarumą ir išsigando, ar šis nebus jo pasekęs toliau nei iki Šomono miško; tačiau nesistengė to sužinoti, nes būgštavo, jog reikės aiškintis arba meluoti, arba bus priverstas prašyti tarno, kad tylėtų, o tai jau būtų prisipažinimas ir paslapties atskleidimas; jaunuolis nusprendė paraginti pentinais arklį ir aplenkti senąjį tarną; bet šis dar nebuvo baigęs šnekos ir, užuot jojęs pono dešinėje, sugrįžo į kairę pusę ir kalbėjo toliau:

— Ar jūs, pone, manote, jog paliksiu jus likimo valiai, kad eitumėte ten, kur panorėsite, ir neseksiu paskui jus? Ne, pone, aš pernelyg gerbiu ponią markizę ir nenoriu iš jos lūpų išgirsti: „Granšanai, mano sūnus nušautas arba pervertas špaga, kodėl neužstojote jo savo kūnu?", ar: „Jį nudūrė italas, kai naktį jis stovėjo po vienos žymios princesės langu, – kodėl nesulaikėte žudiko?". Kaip nemalonu man būtų, pone, – niekas niekada nėra man taip priekaištavęs. Kartą ponas maršalas paskolino mane savo sūnėnui, grafui, kad palydėčiau jį į Nyderlandus, nes aš moku ispaniškai; na ir atlikau savo darbą garbingai, kaip visada. Kai grafui į papilvę pataikė sviedinio skeveldra, pats vienas pargabenau jo žirgus, mulus, pa-

lapinę ir visą mantą, netrūko nė nosinės, pone; patikėkite, kad, grįžtant į Šomoną, žirgai buvo taip puikiai nuvalyti ir deramai pakinkyti, lyg grafas būtų susiruošęs medžioti. Visa šeima mane gyrė net išsijuosusi – mėgstu, kai su manimi taip elgiamasi.

— Puiku, drauguži, – atsakė Anri d'Efija. – Gal vieną dieną turėsi parvesti ir mano žirgus; tačiau, kol to sulauksi, imk šią piniginę su auksu, kokius du ar tris kartus jau buvau manęs, kad ją pamečiau, ir mokėk už mane visur; mane tai labai vargina!

— Jo šviesybė maršalas taip nedarydavo, pone. Kadangi jis buvo finansų siurintendantas, tai pats skaičiuodavo pinigus, ir manau, kad jūsų žemės dabar taip neklestėtų, o jeigu jis būtų kitaip daręs, jūs neturėtumėte tiek aukso, kiek turite dabar; taigi būkite geras, pasiimkite savo piniginę – tikriausiai nė nežinote, kokia ten yra suma.

— Garbės žodis, ne!

Granšanas į šį paniekos kupiną pono šūktelėjimą atsiliepė giliu atodūsiu.

— Ak, pone markize, pone markize! Kai pagalvoju, kad mūsų didysis karalius Henrikas mano akivaizdoje įsikišo į kišenę savo zomšines pirštines, nes joms kenkė lietus; kai pagalvoju, kad ponas de Rosni atsisakydavo jam duoti pinigų, kad jis neišlaidautų, kai pagalvoju...

— Kai galvoji, tu labai nuobodus, mano drauge, – pertarė jį šeimininkas. – Geriau man pasakytum, kas yra juodas siluetas, kurį matau slenkant per purvyną įkandin mūsų.

— Manau, tai kokia nors vargšė elgetaujanti valstietė; ji nesunkiai spėja eiti mums iš paskos, juk mes negalime paskubėti šiuo smėliu, į kurį žirgai klimpsta iki pakinktų. Galbūt vieną gražią dieną nukeliausime į Landus, pone, ir jūs pamatysite, jog tas kraštas toks panašus į šį, – vien smėlis ir didžiulės juodos eglės; kairėje ir dešinėje kelio pusėje – kapinės, o štai jums ir pavyzdys. Dabar, kai lietus liovėsi ir ga-

lima šį tą įžiūrėti, pažvelkite į šilojynus, į plačią lygumą: čia nematyti nei kaimo, nei namo. Nežinau, kur nakvosime; bet, jei ponas tiki manimi, prisipjausime medžių šakų ir praleisime naktį lauke; pamatysite, kaip mažam plotelyje žemės aš moku pastatyti palapinę; ten šilta kaip geroje lovoje.

– Norėčiau joti iki to žiburio horizonte, – ištarė Sen Maras. – Man regis, turiu karščio ir esu ištroškęs. Pasitrauk nuo manęs, aš noriu joti vienas; prisijunk prie kitų ir sek iš paskos.

Granšanas pakluso ir nusiramino, Žermeną, Luji ir Etjeną mokydamas naktį orientuotis vietovėje.

O jaunasis ponas buvo mirtinai nusikamavęs. Stiprūs dienos išgyvenimai iki pat gelmių sukrėtė jo sielą; ilga kelionė ant žirgo, dvi pastarosios dienos beveik be maisto, nes įvykiai vijo vienas kitą, kepinantys saulės spinduliai, ledinis nakties šaltis jį susargdino, pakirto gležno kūno jėgas. Ištisas tris valandas jis jojo tylėdamas savo žmonių priekyje, o žiburėlis, kurį buvo pastebėjęs spingsint horizonte, nė kiek neartėjo; Sen Maras liovėsi į jį žiūrėjęs, sunki jo galva nusviro ant krūtinės; jis nubloškė savo pavargusio žirgo vadeles, ir žirgas toliau jojo keliu; sukryžiavęs ant krūtinės rankas, jaunuolis leidosi monotoniškai sūpuojamas savo kelionės draugo, dažnai kliuvinėjančio už didelių ant kelio riogsančių akmenų. Lietus liovėsi, nuščiuvo tarnų balsai, jų žirgai vorele traukė paskui šeimininko žirgą. Jaunuolis nevaržomas pasinėrė į kartėlio kupinas mintis; jis klausė savęs, ar ateityje diena po dienos neims tolti nuo jo šviesus tikslas, kurio jis siekė, kaip ši fosforinė šviesa kad tolsta nuo jo žingsnis po žingsnio. Ar tikėtina, kad jaunoji princesė, kone prievarta kviečiama į galantiškąjį Onos Austrės dvarą, atsisakys visų jai siūlomų, gal net karališkų rankų? Ar tikėtina, kad ji atsižadės sosto ir lauks, kada dėl likimo užgaidos išsipildys jos romantiškos svajonės ir iš beveik žemiausių armijos gretų į aukštumas iškils jaunuolis, o meilei tinkamas amžius dar nebus praėjęs. Ir kas galėtų patvirtinti, kad Mari de Gonzagos pažadai buvo nuošir-

dūs? „O gal ji apsvaigo nuo savo pačios jausmų – svarstė Sen Maras; kaimo glūdumoje jos siela taip troško stiprių išgyvenimų. Pasirodžiau aš, ir ji pamanė, kad esu tas, apie kurį svajojo; o mūsų amžius ir mano meilė užpildė visas kitas spragas. Tačiau dvare, visuomet būdama šalia karalienės, ji geriau išmoks iš aukšto stebėti didžiūnus, į kurių tarpą ir aš trokštu patekti, bet į kuriuos dar žvelgiu iš apačios, ir staiga pajus, kad yra savo ateities šeimininkė, tvirtu žingsniu atmatuos kelią, kurį man reikia nueiti, išgirs jai kartojamas tokias pat priesaikas, kokias daviau aš, – tik iš lūpų žmonių, kuriems užtektų tarti vieną žodį, ir aš būčiau žuvęs, sunaikintas, aš, kurį ji pasirinko savo vyru ir valdovu, ak, koks esu pakvaišėlis, – tuomet ji suvoks savo beprotybę ir susierzins dėl manosios".

Taip jo sužeistą širdį ėmė draskyti pati didžiausia kančia, kokią gali sukelti tik meilė, – abejonė; deginantis kraujas plūstelėjo į veidą, kūnas apsunko; Sen Maras dažnai nusvirdavo ant žingsnį sulėtinusio žirgo kaklo, snaudulys merkė jo akis; abipus kelio linguojančios juodos eglės buvo tarsi pro šalį slenkantys milžiniški lavonai; jam pasidingojo, kad mato tą pačią juodai apsirengusią moterį, kurią rodė Granšanui, besiartinančią prie jo, beveik liečiančią žirgo ašutus, nutraukiančią jo apsiaustą, besivaipančią ir bėgančią šalin, kelio smėlis virto upe, ji tekėjo per jį, bėgo į savo ištakas; nusilpusios jo akys apraibo nuo šio keisto regimo vaizdo; jis užsimerkė ir užmigo ant žirgo.

Netrukus Sen Maras pajuto, kad jo žirgą kažkas sustabdė; jį krėtė šaltis. Jaunuolis lyg pro miglą matė valstiečius, deglus, lūšną, didelį kambarį, plačią lovą, į kurią jį paguldė, sunkias užuolaidas, kurias užtraukė Granšanas, ir vėl užmigo, apsvaigęs nuo karštinės, zvimbiančia galva.

Greitesni nei vėjo gūsių sukeltos dulkės sapnai sukosi jam prieš akis; negalėdamas jų sustabdyti, jis neramiai vartėsi pataluose. Pro šalį slinko ir siuntė jam atsisveikinimą nukankintas Urbenas Grandjė, ašarojanti motina, ginkluotas guverneris, grandinėmis sukaustytas Basompjeras; per miegus Sen

Maras uždėjo ranką sau ant kaktos, ir prieš jį lyg lakaus smėlio jūra atsivėrė vaizdas.

Jis sapnavo aikštę, pilną svetimtaučių iš šiaurės – jie riaumojo ir džiūgavo, jų stūgavimai buvo šiurpulingi; jis sapnavo išsirikiavusius sargybinius, žiaurius kareivius – šie buvo prancūzai.

— Eikš su manimi, – pasigirdo švelnus Mari de Gonzagos balsas; ji paėmė jam už rankos. – Matai, aš su diadema; štai sostas, eime.

Ji tempė jį, o žmonės vis staugė, riaumojo.

Jie ėjo, labai ilgai ėjo.

— Kodėl jūs tokia liūdna, juk esate karalienė? – paklausė krečiamas virpulio. O ji, labai išblyškusi, tylėdama nusišypsojo, užlipo laiptais ir atsisėdo į sostą.

— Lipk, – stipriai trūktelėjo jį už rankos.

Tačiau po jo kojomis riedėjo sunkios sijos, ir jis negalėjo lipti.

— Dėkok meilei! – tarė ji.

Ir stipresnė ranka užkėlė jį ant viršaus. Žmonės vis rėkė.

Jis pasilenkė, norėdamas pabučiuoti tą paslaugią ranką, tą dievinamą ranką... tai buvo budelio ranka!

— O dangau! – sušuko Sen Maras, giliai atsidusdamas.

Jis atsimerkė: virpčiojanti lempos šviesa buvo nušvietusi apgriuvusios smuklės kambarį; jaunuolis vėl užsimerkė, nes pamatė ant savo lovos sėdint vienuolę, tokią jauną, tokią gražią! Jis manė vis dar sapnuojąs, tačiau ji stipriai spaudė jam ranką. Jis atmerkė degančias akis ir įsmeigė į moterį.

— O, Žana de Belfijel, tai jūs? Lietus sušlapino jūsų šydą ir juodus plaukus. Ką jūs čia darote, nelaimingoji?

— Nutilk, neprižadink Urbeno; jis miega gretimame kambaryje šalia manęs. Taip, mano galva sušlapo ir kojos, pažvelk, kadaise jos buvo tokios baltos! Pažiūrėk, kaip jas sutepė purvas. Tačiau aš pasižadėjau nusimazgoti jas tik pas karalių, kai jis suteiks malonę Urbenui. Vykstu jo ieškoti į armiją, Grandjė mane pamokė, kaip su juo kalbėti, ir jis atleis

jam, tačiau klausyk, aš paprašysiu jį malonės ir tau; nes tavo veide perskaičiau, kad tu taip pat pasmerktas mirčiai. Vargšas vaike! Tu per jaunas mirti, tavo garbanoti plaukai tokie gražūs; ir vis tiek tu pasmerktas, nes ant tavo kaktos vingiuoja linija, – ji niekada neapgauna. Tave pražudys žmogus, kuriam esi smogęs. Tu per stipriai užsimojai kryžiumi, tai tau žada nelaimę; tu sudavei juo ir nešioji jį ant kaklo su plaukų sruoga... Neslėpk galvos po apklotu! Ar aš pasakiau ką nors, kas tave liūdina? O gal jūs mylite, jaunuoli? Ak! Būkite ramus, nieko nepapasakosiu jūsų draugei; aš išprotėjusi, bet esu gera, labai gera, ir dar prieš tris dienas buvau labai graži. Ar ji taip pat graži? O! Kaip ji raudos vieną dieną! Ak, kokia jis bus laiminga, jei galės verkti.

Staiga Žana ėmė monotonišku balsu kalbėti maldą už mirusiuosius; ji vis dar sėdėjo ant lovos ir meldėsi, stebėtinai greit pirštais varstydama ilgo rožinio karoliukus.

Staiga atsivėrė durys, ji žvilgtelėjo į jas ir pabėgo pro angą pertvaroje.

– Kas čia per velnias? Tai kaukas ar angelas šalia jūsų meldėsi už mirusius, pone? O jūs gulite pataluose lyg numirėlis, įvyniotas į drobulę.

Skardus balsas buvo Granšano – jis taip nustebo, kad išmetė stiklinę limonado, kurią atsinešė. Neišgirdęs pono atsakymo, išsigando dar labiau ir pakėlė apklotą. Sen Maras buvo smarkiai išraudęs ir, regis, miegojo; tačiau senajam tarnui dingtelėjo, kad suplūdęs į veidą kraujas gal uždusino šeimininką, todėl čiupęs dubenį, pilną šalto vandens, supylė jį visą ant Sen Maro kaktos. Šis kariškas vaistas retai kada būna neveiksmingas, Sen Maras pašoko ūmai išbudintas.

– A, tai tu, Granšanai! Kokius siaubingus sapnus ką tik sapnavau!

– Tegu maras griebia mane, pone, bet, man rodos, – jūsų sapnai labai žavūs: mačiau paskutiniojo šleifą, jūs mokate pasirinkti.

– Ką tu čia paistai, senas beproti?

– Aš ne beprotis, pone; turiu geras akis ir mačiau tai, ką mačiau. Bet, sirgdamas taip kaip jūs, ponas maršalas ne...

– Tu sapalioji, branguti; duok man atsigerti, nes mirštu iš troškulio. O dangau! Kokia naktis! Vis dar matau tas moteris.

– Visas tas moteris, pone? O kiek gi jų čia yra?

– Aš gi tau kalbu apie sapną, idiote! Ar tu dar ilgai čia stypsosi ir neduosi man atsigerti?

– Užteks, pone; paprašysiu dar vienos stiklinės limonado. – Ir, priėjęs prie durų, šūktelėjo nuo laiptų: – Žermenai! Etjenai! Luji!

Apačioje pasigirdo smuklininko balsas:

– Tuojau, pone, tuojau; jie tik padėjo man gaudyti tą pamišėlę.

– Kokią pamišėlę? – sukluso lįsdamas iš patalų Sen Maras.

Smuklininkas įėjo ir, nusiėmęs medvilninę kepurę, pagarbiai tarė:

– Niekis, pone markize; kažkokia beprotė šiąnakt buvo atėjusi čia pėsčia, ir mes ją paguldėm prie šio kambario durų; bet ji ką tik pabėgo – niekaip neįstengėme jos pavyti.

– Kaip? – lyg peikėdamasis, ranka užsidengęs akis, ištarė Sen Maras. – Tai aš nesapnavau? Kur mano motina? Ir maršalas, ir... Ak! Koks baisus sapnas! Išeikite visi.

Ir, nusisukęs į sieną, jis užsiklojo galvą.

Apstulbęs smuklininkas, žvelgdamas į Granšaną, tris kartus pastukseno pirštu sau į kaktą, tarsi klausdamas, ar jo ponas taip pat kliedi.

Granšanas ženklu liepė jam tyliai išeiti; ir, pasiruošęs likusią nakties dalį budėti prie giliai įmigusio Sen Maro, vienas pats atsisėdo į didžiulį medžiaga apmuštą krėslą ir pradėjo sunkti citrinas į vandens stiklą tokia oria ir rimta mina, kaip Archimedas, skaičiuojantis šviesos atšvaitus veidrodžiuose.

VII skyrius

KABINETAS

Žmonės retai išdrįsta būti tik geri arba tik blogi.

MAKIAVELIS

Leiskime mūsų jaunajam keliautojui miegoti. Netrukus jis ramiai trauks dideliu gražiu keliu. Kadangi galime laisvai paganyti akis po visus žemėlapio kampelius, stabtelėkime ties Narbonos miestu.

Žvilgtelėkime į Viduržemio jūrą, netoli tų vietų genančią savo melsvas bangas į smėlėtą krantą. Aplankykime šį miestą, panašų į Atėnus; bet norėdami rasti jo valdovą turėsime eiti duobėta tamsia gatve, užkopti senosios arkivyskupijos laiptais ir pasukti į pirmąją erdvią didžiulę salę.

Ji labai ilga, aukštais strėlinės arkos formos langais; mėlyni, geltoni ir raudoni vitražai, išlikę tik jų viršuje, skleidžia patalpoje paslaptingą šviesą. Milžiniškas, apvalus, beveik salės platumo stalas stovi šalia didelio židinio; aplink stalą, apdengtą marga staltiese ir apkrautą popieriaus bei dokumentų aplankais, palinkę prie savo plunksnų sėdėjo aštuoni sekretoriai ir perrašinėjo laiškus, jiems paduodamus nuo mažesnio stalo. Kiti vyrai stovėdami dėliojo popierius į knygų spintos skyrius, joje šalia juodai įrištų foliantų dar buvo vietos; jie atsargiai vaikščiojo kilimu, kuriuo buvo išklota salė.

Nors žmonių salėje buvo daug, galėjai išgirsti net praskrendant musę. Triukšmą kėlė tik mikliai popieriumi bėgio-

jančios plunksnos ir silpnas diktuojantis balsas, kuris nutildavo tik užėjus kosulio priepuoliui. Tas balsas sklido iš milžiniško krėslo su dideliais ranktūriais, stovinčio kampe prie židinio, kuriame, nepaisant metų laiko ir karšto klimato, liepsnojo ugnis. Tai buvo vienas tų krėslų, kuriuos gali pamatyti senose pilyse; jie, rodos, padaryti tam, kad, nugrimzdęs į juos, užmigtum skaitydamas knygą, nes kiekvienas jų kampas skirtas poilsiui: plunksnų čiužinys apglėbia strėnas; jei linksta galva, skruostus priglaudžia šilku aptrauktos pagalvėlės, o minkštos sėdynės taip išsišovusios į priekį, jog imi tikėti toliaregius mūsų protėvių baldininkus norėjus, kad iš rankų krintanti knyga nesukeltų triukšmo ir nepažadintų užsnūdusių.

Bet nenukrypkime per daug į šalį ir pakalbėkime apie ten sėdintį ir nemiegantį žmogų. Aukšta kakta ir reti žili plaukai, akys, didelės ir švelnios, išbalęs pailgas veidas, nedidelė balta smaila barzdelė jo išvaizdai teikė subtilumo, kurį matome visuose Liudviko XIII laikų portretuose. Lūpos buvo nepaprastai plonos, ir turime pasakyti, kad Lavateras tai laiko neabejotino piktumo požymiu; taigi virš sučiauptų lūpų styrojo du žili ūseliai ir tuomet madinga puošmena – „karališkoji" barzda, savo forma gana panaši į kablelį. Šis senis su raudona kepuraite ant galvos, susisiautęs į platų chalatą ir mūvintis purpurines šilko kojines, buvo ne kas kitas, kaip Armanas Diuplesi, kardinolas Rišeljė.

Visai šalia jo, prie paties mažiausio staliuko, kurį jau aptarėme, stovėjo keturi penkiolikos dvidešimties metų jaunuoliai: pažai ar tarnai, arba, kaip buvo sakoma anais laikais, saviškiai, namų draugai. Ši tradicija – feodalinės globos liekana, tebegyva mūsų papročiuose. Kilmingiausių bajorų šeimų jaunyliai sūnūs gaudavo atlyginimą iš didžiūnų ir buvo jiems visiškai atsidavę, jie galėjo iškviesti dvikovon pirmą sutiktąjį, šeimininkui išreiškus bent menkiausią norą. Pažai, apie kuriuos kalbame, rašė laiškus: juos diktavo kardinolas – ir, vos

šeimininkui metus akį, atiduodavo juos sekretoriams, kurie perrašinėdavo švarraščius. Kardinolas kunigaikštis savo ruožtu žymėjosi slaptas pastabas ant mažų popieriaus lapelių, kuriuos buvo pasidėjęs ant kelio, paskui beveik visus juos sukišdavo į didelius vokus ir pats užklijuodavo.

Taip jis jau kurį laiką darbavosi, kai staiga priešais stovinčiame veidrodyje pamatė, kad jauniausias jo pažas kartkartėmis kažką rašo mažesniame nei ministro laiškai lape; paskubomis brūkštelėjęs keletą žodžių, lapelį greit slėpdavo po didžiuoju lapu, kurį, tegu ir labai nenoromis, turėjo užpildyti; sėdėdamas kardinolui už nugaros, pažas manė, kad šis, būdamas nepaslankus, nepastebėsiąs mažos suktybės, kurią, regis, buvo gerai įvaldęs. Staiga Rišeljė jam sausai tarė:

– Prieikite, pone Olivjė.

Šie žodžiai buvo lyg žaibo smūgis vargšui vaikui, kuris atrodė ne vyresnis kaip šešiolikos metų. Jis mikliai atsistojo ir priėjo prie ministro nukoręs rankas ir nuleidęs galvą.

Kiti pažai ir sekretoriai reagavo tartum kareiviai, kai vienas jų krinta pakirstas kulkos, – jie buvo pratę prie tokių kvietimų. Vis dėlto pakviestasis jaunuolis atrodė gyvesnis nei kiti.

– Ką jūs čia rašote?

– Monsinjore... tai, ką jūsų eminencija man diktuoja.

– Ką?

– Monsinjore... laišką donui Chuanui de Bragansui.

– Neišsisukinėkite, pone, jūs darote kažką kita.

– Monsinjore, – pažo akyse sublizgėjo ašaros, – rašau laišką savo pusseserei.

– Parodykite jį.

Jaunuolį nukrėtė virpulys ir, atsišliejęs į židinį, sušnibždėjo:

– Tai neįmanoma.

– Pone vikonte Olivjė d'Antregai, – kuo ramiausiai tarė ministras, – jūsų paslaugų man nebereikia.

Pažas išėjo, – jis žinojo, kad kalbos čia nieko nepadės; įsikišo savo laiškelį į kišenę ir, atidaręs dvivėres duris tiek, kad

įstengtų pro jas prasisprausti, spruko iš ten lyg paukštis iš narvelio.

O ministras ir toliau rašė ant kelio pasidėjęs popierių.

Sekretoriai tapo dvigubai tylesni ir uolesni; bet štai staiga atsidarė abi dvivėrių durų pusės ir pasirodė kapucinas; jis nusilenkė, ant krūtinės sukryžiavęs rankas, ir, rodės, laukia išmaldos arba įsakymo dingti. Jo veido oda buvo tamsoka, giliai išvagota raupų, akys švelnios, bet truputį žvairos ir visada atvertos, nes antakiai buvo suaugę kaktos viduryje, šypsena klastinga, pikto linkinti, niūri; barzda plokščia, rusva ir atsikišusi, o pranciškonų ordino abitas buvo stačiai baisus, ir sandalai ant nuogų kojų tikrai netiko prie kilimo.

Kad ir kaip jis atrodė, jo atvykimas padarė didelį įspūdį salei, nes visi rašantieji, nebaigę sakinio, eilutės ar pradėto žodžio, atsistojo ir išėjo pro duris, prie kurių jis stovėjo – vieni sveikino jį praeidami, kiti nusisukdavo, jaunieji pažai užsikimšdavo nosį, bet jau praėję, nes, regis, visi slapčia jo bijojo. Visiems dingus, kapucinas pagaliau įėjo ir žemai nusilenkė, nes durys dar buvo praviros; vos tik jos užsidarė, vienuolis be ceremonijų prisiartino ir atsisėdo šalia kardinolo, kuris iš kilusio šurmulio suprato, kas įvyko, ir šaltai bei tyliai linktelėjo galvą, įdėmiai žiūrėdamas, lyg laukdamas naujienos; beje, jis nevalingai suraukė antakius, lyg žiūrėtų į vorą ar kokį kitą atkarų gyvį.

Kardinolas neįstengė susilaikyti neparodęs šio nepasitenkinimo ženklo, nes, agentui čia esant, suprato, kad turės grįžti prie tų svarbių ir varginančių pokalbių, nuo kurių per keletą dienų šiame krašte buvo pailsėjęs; grynas oras buvo jam naudingas, o tyla bent kiek sumažino ligos keliamus skausmus; jo liga virto lėtu karščiavimu, bet priepuoliai kartojosi gana retai, todėl kardinolas, kol nekarščiuodavo, galėjo pamiršti, kad jie vėl pasikartos. Leidęs truputį pailsėti savo iki tol nepavargstančiai vaizduotei, jis turbūt pirmąkart taip nekantriai laukė grįžtant pasiuntinių, kuriuos buvo išsiuntęs vi-

somis kryptimis lyg saulės spindulius – saulės, kuri vienintelė teikė Prancūzijai gyvybės ir judrumo. Jis nelaukė šio vizito – tai buvo vienas iš tų žmonių, kuriuos, kaip pats sakydavo, grūdino nusikaltimais, jo pasirodymas vėl priminė kardinolui nuolat jį persekiojusius gyvenimo rūpesčius, bet visai neišsklaidė jo mintis apgaubusio liūdesio.

Pokalbį iš pradžių kurį laiką temdė šios slogios svajonės, bet netrukus kardinolas atsipeikėjo ir vėl pasijuto gyvesnis bei stipresnis, nes blaivus protas jį greitai sugrąžino į realų gyvenimą.

Jo patikėtinis, supratęs, kad pirmas turės nutraukti tylą, tai padarė gana staigiai:

— Na, monsinjore, apie ką galvojate?

— Deja! Žozefai, tokie kaip mes privalo galvoti ne apie ką kita, o apie būsimą laimę geresniame nei šis gyvenime. Jau keletą dienų mąstau, kad rūpesčiai mane per daug atitraukė nuo tos vienintelės minties, ir gailiuosi, jog dalį laisvalaikio sunaudojau profaniškiems kūriniams, kaip antai mano tragedijos „Europa" ir „Miramė", nors juos jau šlovina šviesiausi mūsų protai, nors ta šlovė sklis ir ateityje.

Tėvas Žozefas turėjo daug ką pasakyti, tad jį nustebino tokia pradžia; bet jis pernelyg gerai pažino savo šeimininką (nors to niekada neparodydavo), ir gerai žinodamas, kaip nukreipti jo mintis kita linkme, ryžtingai tęsė kalbą.

— Vis dėlto jų nuopelnai didžiuliai, – dėjosi apgailestaująs, – ir Prancūzija pasigailės, kad šių nemirtingų kūrinių nelydėjo tokie pat darbai.

— Taip, mano mielas Žozefai, be reikalo tokie žmonės, kaip Buaroberas, Klavrė, Koltė, Kornelis, o ypač garsusis Merė, teigė, kad šios tragedijos gražiausios iš visų parašytųjų; aš jiems priekaištauju, prisiekiu jums kaip paprastas mirtingasis, o poilsio valandomis nugrimztu tik į savo „Prieštaravimų metodą" ir knygą apie „Krikščionio tobulėjimą". Ir nepamirštu, kad man penkiasdešimt šešeri metai ir sergu nepagydoma liga.

— Jūsų priešai skaičiuoja ne blogiau už jūsų eminenciją, – tarė vienuolis, kurį šis pokalbis ėmė erzinti, ir jis norėjo kuo greičiau užbaigti šią šneką.

Kardinolo veidą išmušė raudonis.

— Žinau, gerai žinau, – tarė, – žinau apie visas jų niekšybes ir esu viskam pasiruošęs. Bet kas gi naujo?

— Mes, monsinjore, jau buvome sutarę pakeisti panelę d'Otfor; ją išsiuntėme kaip panelę de Lafajet, tai labai gerai, bet jos vieta laisva, o karalius...

— Na?

— Karaliui kyla mintys, kurios anksčiau jam neateidavo į galvą.

— Tikrai? Ir jos ne mano? Štai kaip, – paironizavo ministras.

— Be to, monsinjore, kam ištisas šešias dienas laikyti neužimtą favoritės vietą? Leiskite man pasakyti – tai neatsargu.

— Jam kyla mintys, mintys! – pakartojo šiek tiek sunerimęs Rišeljė. – Kokios?

— Jis sakė, kad reikia sugrąžinti karalienę motiną, – tyliai tarė kapucinas, – sugrąžinti ją iš Kelno.

— Marija de Mediči! – suriko kardinolas, trenkdamas rankomis į krėslo ranktūrius. – Ne, prisiekiu Dievu, ji nebegrįš į Prancūzijos žemę, iš kurios taip sunkiai ją išvariau! Anglija nedrįso jos priimti, nes aš ją ištrėmiau, Olandija bijo dėl jos sužlugti, o mano karalystė ją priims! Ne, ne, ši mintis negalėjo jam pačiam ateiti į galvą. Susigrąžinti mano priešą, susigrąžinti savo motiną, kokia išdavystė! Ne, jis niekuomet nebūtų drįsęs apie tai nė pagalvoti...

Paskui, valandėlę pamąstęs, įbedęs į tėvą Žozefą skvarbų ir pykčiu tebeliepsnojantį žvilgsnį, jis kalbėjo toliau:

— Bet... kokiais žodžiais jis išreiškė savo norą? Tiksliai pakartokite jo žodžius.

— Jis tai pasakė gana viešai ir savo broliui girdint: „Puikiai suprantu, kad viena pirmųjų krikščionio priedermių – bū-

ti geru sūnumi, ir aš ilgai neatsilaikysiu prieš savo sąžinės priekaištus".

— Krikščionis! Sąžinė! Tai ne jo žodžiai, tai tėvo Koseno žodžiai! Mano išdavikas – jo nuodėmklausys! – suriko kardinolas. – Klastingasis jėzuite, atleidau tau už Lafajet intrigą, bet nedovanosiu už slaptus patarimus. Liepsiu išvyti tą nuodėmklausį, Žozefai, jis – Valstybės priešas, kiaurai jį perpratau. Aš pats elgiausi nerūpestingai tas kelias dienas; nesistengiau paskubinti mažojo d'Efija atvykimo, o jam, be abejonės, seksis; sakoma, kad jis malonios išvaizdos ir sąmojingas. Ak, kokia klaida, reikėtų nubausti mane patį. Palikti karaliaus pašonėje tą lapę jėzuitą, nedavus jam slaptų mano nurodymų, neturint įkaito, neįsitikinus, kad jis ištikimai vykdys mano įsakymus; koks užmaršumas! Žozefai, imkite plunksną ir greitai rašykite kitam nuodėmklausiui – manau, pasirinksite geresnį. Turiu galvoje tėvą Sirmoną...

Pasiruošęs rašyti, tėvas Žozefas atsistojo priešais didįjį stalą, ir kardinolas jam padiktavo naujus nurodymus, kuriuos truputį vėliau išdrįso perduoti karaliui, o pastarasis juos paėmė, įvertino ir išmoko atmintinai kaip Bažnyčios įsakymus. Jie išliko iki mūsų dienų ir yra gąsdinantis paminklas valdžiai, kurią žmogus gali per jėgą išplėšti padedamas laiko, intrigų ir drąsos.

I

Valdovas privalo turėti pirmąjį ministrą, o šis – tris savybes: 1) *turi mylėti savo valdovą,* 2) *turi būti apsukrus ir ištikimas,* 3) *turi būti dvasiškis.*

II

Valdovas turi labai mylėti savo pirmąjį ministrą.

III

Niekada neturi keisti savo pirmojo ministro.

IV

Privalo jam viską pasakyti.

V

Leisti laisvai patekti pas valdovą.

VI

Suteikti jam suverenią valdžią tautai.

VII

Reikšti jam didelę pagarbą ir apdovanoti dideliais turtais.

VIII

Valdovui nėra didesnio turto už savo pirmąjį ministrą.

IX

Valdovas neturi tikėti tuo, kas kalbama prieš pirmąjį ministrą, nei džiaugtis girdėdamas jį peikiant.

X

Valdovas turi pranešti pirmajam ministrui viską, kas prieš jį kalbama, net jei būtų reikalaujama, kad valdovas tai slėptų.

XI

Valdovas turi labiau vertinti ne tik savo Valstybės gerovę, bet ir savo pirmąjį ministrą labiau nei visus gimines.

Tokie buvo Prancūzijos dievo įsakymai, vis dėlto mažiau stebinantys nei siaubingas naivumas, vertęs jį patį palikti šiuos įsakymus įpėdiniams, lyg ir jie privalėtų jais vadovautis.

Kai kardinolas diktavo savo nurodymus, skaitydamas iš mažo ranka rašyto popieriuko, atrodė, kad po kiekvieno žodžio jį apima vis didesnis liūdesys; pabaigęs jis atsilošė fotelyje, sukryžiavo rankas ir nuleido ant krūtinės galvą.

Tėvas Žozefas pabaigė rašyti, atsistojo, priėjęs paklausė, ar kardinolas blogai jaučiasi, ir išgirdo iš sielos gelmių sklindančius niūrius, įsimintinus žodžius:

– Koks nykumas, kokie nesibaigiantys rūpesčiai! Jei mane pamatytų garbės trokštantis žmogus, spruktų į dykumą. Kas yra mano galybė? Niekingas karališkosios galios atspindys; o kiek darbų, kad prie savo žvaigždės pritvirtinčiau šį nuolat svyruojantį spindulį! Jau dvidešimt metų bandau jį paveikti, ir jokios naudos. Nesuprantu šio žmogaus – jis nedrįsta pasitraukti nuo manęs, bet jį atitraukia; jis slysta man iš rankų... Kiek darbų būčiau galėjęs padaryti, jei būčiau turėjęs paveldėjimo teisę. Tačiau kiek reikia pastangų, kad nesuklupčiau, ir kas iš genijaus telieka darbui? Europa mano rankose, o aš kabu ant virpančio plauko. Kam man žiūrėti į pasaulio žemėlapius, jei visi mano interesai uždaryti mažame kabinete? Šios šešios pėdos erdvės sunkina mano valdymą labiau nei visa žemė. Štai kas yra pirmasis ministras! O dabar galite pavydėti man šlovės!

Kardinolo veidas persikreipė, lyg būtų kažko bijojęs; jis ėmė smarkiai ir ilgai kosėti, o galų gale nusispjovė su krauju. Kardinolas pastebėjo, kad išsigandęs tėvas Žozefas ruošiasi stverti ant stalo stovėjusį auksinį skambutį, todėl staiga atsistojo lyg energingas jaunuolis ir sustabdė jį:

– Niekis, Žozefai, aš pasiduodu silpnadvasiškumui, bet neilgam, paskui mano kūnas pasidaro stipresnis negu prieš tai. Aš žinau, kokia mano sveikata, bet kalbame ne apie ją. Ką jūs veikėte Paryžiuje? Aš patenkintas, kad karalius atvyko į Bearną, kaip to norėjau, – mes galėsime jį geriau prižiūrėti. Kuo jį sugundėte, kad atvyktų?

– Perpinjano mūšiu.

– Na ką gi, neblogai. Bus galima viską sutvarkyti, tai geriau nei kas nors kita. O jaunoji karalienė, ką ji sako?

– Vis dar pyksta ant jūsų. Už perimtus laiškus, už tardymą, kurį turėjo iškęsti per jus!

– Cha! Madrigalas ar nuolankumo valandėlė privers užmiršti, kad atskyriau ją nuo Austrijos dvaro ir jos Bekingemo šalies. Bet ką ji daro?

– Vėl rezga intrigas su Gastonu Orleaniečiu. Bet kadangi visos jos damos – mūsiškės, štai kasdieniai raportai.

– Nesivarginsiu juos skaitydamas; kol kunigaikštis de Bujonas Italijoje, nieko nebijau iš tos pusės; tegu ji prie židinio svajoja apie sąmoksliukus su Gastonu, šis visada tenkinasi menkais dalykėliais, kurie kartais šauna jam į galvą, o paskui reikia sprukti iš karalystės – dabar jau bus trečias kartas. Jei norės, pasirūpinsiu, kad būtų ir ketvirtas; jis nevertas pistoleto šūvio – tokio, kokį suorganizavai grafui de Suasonui. Tačiau šiam vargšui grafui taip pat trūko energijos.

Kardinolas vėl atsilošė krėsle ir, kaip valstybės veikėjas, prašneko gana linksmai:

– Visą gyvenimą juoksiuosi iš to jų Amjeno žygio. Juk ten buvau jų rankose. Kiekvienas turėjo su savimi ne mažiau kaip penkis šimtus ginkluotų iki dantų bajorų, ir visi buvo pasiruošę susidoroti su manimi kaip su Končiniu, bet tenai nebuvo didžiojo Vitri, ir jie leido man ištisą valandą ramiai kalbėtis apie medžioklę ir Devintines, ir nei vienas, nei antras neišdrįso duoti ženklo tiems galvažudžiams. Vėliau iš Šavinji sužinojome, kad to palankaus momento jie laukė du mėnesius. Tiesą sakant, aš ničnieko nepastebėjau, ir tik tas plėšikėlis abatas de Gondi slankiojo aplink mane, lyg ką slėpdamas rankoje; todėl ir sėdau į karietą.

– Beje, monsinjore, karalienė būtinai nori jį padaryti koadjutoriumi.

– Ji kvaila, jis pražudys ją, jeigu ji prie jo prisiriš. Tai nevykėlis muškietininkas, velnias su sutana, paskaitykite jo „Fieskos istoriją" – ten vaizduojamas jis pats. Kol aš gyvas, jis nieko nepasieks.

– Kaip? Jūs visiškai teisus ir vis dėlto kviečiate dar vieną tokio pat amžiaus ambicingą jaunuolį?

— Tarp jų yra skirtumas! Jis bus lėlė, mano drauge, tikra lėlė – tas jaunasis Sen Maras tegalvos apie savo gofruotą apykaklę ir perpetes, matau iš jo laikysenos, be to, žinau, kad jis švelnus ir silpnas. Todėl pasirinkau jį, o ne vyresnįjį brolį; jis darys tai, ko mes norėsime.

— Ak, monsinjore, – suabejojo vienuolis, – aš niekada nepasitikėjau tokios ramios išorės žmonėmis; jų vidinė liepsna pavojingesnė. Prisiminkite jo tėvą, maršalą d'Efija.

— Sakau tau dar kartą, jis vaikas, ir aš jį išauklėsiu; na o Gondi jau susiformavęs maištininkas, drąsuolis, kurio niekas nesulaiko, jis išdrįso varžytis su manimi dėl ponios de Lamejerė, tik įsivaizduokite, neįtikėtina, – su manimi? Galantiškos išvaizdos kunigaikštis, temokąs guviai pliaukšti. Laimė, vyras pats ėmėsi priemonių jam pašalinti.

Tėvas Žozefas, kuriam apie savo sėkmes kalbantis šeimininkas patikdavo ne ką daugiau nei deklamuojantis savo eiles, nutaisė grimasą, stengdamasis, kad būtų subtili, bet ji išėjo bjauri ir netikusi; jis įsivaizdavo, kad jo išsiviepęs lyg beždžionės snukis reiškė: *„Ak, kas gali pasipriešinti monsinjorui?"* Bet monsinjoras perskaitė šitaip: *„Esu netašytas pedantas ir nieko neišmanau apie diduomenės reikalus"*. Paėmęs nuo stalo laišką, be jokio perėjimo kardinolas prabilo:

— Kunigaikštis de Roanas mirė, tai gera naujiena, hugenotai pralaimėjo. Jam labai pasisekė: aš priverčiau Tulūzos parlamentą jį nuteisti, – kad arkliai suplėšytų į keturias dalis, o jis ramiai miršta Rainfeldo mūšio lauke. Nesvarbu, rezultatas tas pats. Štai dar viena didi galva ant žemės! Kiek jų nupuolė, pradedant Monmoransi! Nebematau nė vienos, kuri nesilenktų prieš mane. Mes jau nubaudėme beveik visus mūsų Versalio apmulkintuosius*, ir, savaime suprantama, man

* „Versalio apmulkintieji" – turima omenyje „Apmulkintųjų diena", 1630 m. lapkričio 10-oji, kai Marijai de Mediči ir jos šalininkams nepavyko nuversti Rišeljė. Atgavęs karaliaus malonę, Rišeljė ištrėmė juos iš šalies.

nieko neprikiši: atsilyginu jiems ir vertinu juos taip, kaip kad jie norėjo mane įvertinti karalienės motinos taryboje. Senasis plepys Basompjeras išsipirks kalėjimu iki gyvos galvos, ir žudikas maršalas de Vitri, nes jie taip pat balsavo už tokią bausmę man. Kadangi Marijakas pritarė jo mirčiai, palaikysiu jam tokį nuosprendį iki jo pirmo klaidingo žingsnio ir prašau tavęs, Žozefai, kad pasakytum man, kai jį žengs; su visais reikia elgtis teisingai. Dar gyvas ir tas kunigaikštis de Bujonas, besididžiuojantis savo Sedano pergale, bet aš jam tą džiaugsmą atimsiu. Jų aklumas – nuostabus dalykas. Jie visi mano galį laisvai regzti sąmokslus ir nemato, jog kabo ant siūlo, kurio galą viena ranka laikau aš, kartais atleisdamas tą siūlą, kad jie pasijustų saugiau. O ar dėl jų brangiojo kunigaikščio mirties visi hugenotai gailėjosi?

— Mažiau nei dėl Ludeno bylos, o ji vis dėlto baigėsi laimingai.

— Laimingai? Tikiuosi, Grandjė nebegyvas.

— Taip, kaip tik tai ir norėjau pasakyti. Jūsų eminencija, turite būti patenkintas – viskas buvo baigta per dvidešimt keturias valandas, ir viskas pamiršta. Tik Lobardemonas iškrėtė kvailystę, surengdamas viešą posėdį – dėl to kilo šioks toks triukšmas, bet jau žinome kiršintojų požymius ir juos sekame.

— Gerai, labai gerai. Urbenas buvo pernelyg iškilus žmogus, kad paliktume jį savo vietoje. Jis linko į protestantizmą; galiu ginčytis, jog būtų išsižadėjęs tikėjimo, jo kūrinys, prieštaraujantis kunigų celibatui, leidžia taip spėlioti ir, jei suabejosi, Žozefai, atsimink – medį geriau nukirsti prieš jam subrandinant vaisius. Supranti, tie hugenotai – tikra respublika valstybėje. Jei kada nors jie Prancūzijoje sudarys daugumą – monarchija žlugs. Jie įkurtų savotišką liaudies valdžią, galinčią ilgai egzistuoti.

— O kokias dideles kančias jie sukelia kasdien mūsų Šventajam Tėvui, popiežiui, – tarė Žozefas.

— A, – nutraukė kardinolas, – matau, kur suki. Tu nori man priminti, kad jis atkakliai neduoda tau kardinolo kepuraitės.

Nurimk, šiandien pakalbėsiu apie tai su ambasadoriumi, kurį pas jį siunčiame. Maršalas d'Estrė padarys tai, kas vilkinama jau dveji metai nuo tada, kai tave rekomendavome kardinolo pareigoms, aš irgi imu manyti, kad purpurinė spalva tau gerai tiktų, nes ant jos nematyti kraujo dėmių.

Ir abu prapliupo juoktis: vienas – kaip šeimininkas, reiškiąs visišką panieką apmokamam samdomam žudikui, antras – kaip vergas, turįs galimybę iškilti, kęsdamas pažeminimus.

Juokui, kurį sukėlė „kruvinas" senojo ministro pokštas, tebeskambant, atsidarė kabineto durys ir pažas pranešė, kad iš įvairių vietų atvyko keletas pasiuntinių. Tėvas Žozefas atsistojo ir nugara prisišliejo prie sienos – atrodė lyg Egipto mumija, o jo veide atsispindėjo kvailoka stebėtojo išraiška. Vienas po kito suėjo dvylika pasiuntinių, kiekvienas vis kitaip apsirengęs – vienas kareiviu šveicaru, kitas markitantu, trečias mūrininkų meistru; į rūmus jie buvo įleisti slaptais laiptais ir koridoriumi, o išeidinėjo pro duris, esančias priešingoje pusėje, negu įėjo, tad negalėjo susitikti nei pasikalbėti vienas su kitu apie atneštas žinias. Kiekvienas padėdavo ant didžiojo stalo ruloną ar kitokią siuntą, valandėlę pasikalbėdavo su kardinolu lango ambrazūroje ir išeidavo. Vos įžengus pirmajam pasiuntiniui, Rišeljė staiga atsistojo ir, stengdamasis viską padaryti pats, priėmė juos visus, išklausė ir savo ranka uždarė paskui juos duris. Paskutiniam išėjus, jis davė ženklą tėvui Žozefui ir abu tylėdami atplėšė arba veikiau – perplėšė pranešimų siuntas ir keletu žodžių vienas kitam persakė laiškų turinį.

Veimaro kunigaikščiui klojasi gerai; kunigaikštis Karolis sumuštas; mūsų generolo būklė pusėtina; mūsų generolas elgiasi gana protingai. Aš patenkintas.

— Monsinjore, vikontas de Turenas atgavo savo įtaką Lotaringijoje, štai jo privatūs pokalbiai...

— Ak, atidėkite, atidėkite juos, jie nepavojingi. Jis visada bus geras ir garbingas vyras; niekada nesivels į politiką, svar-

bu, kad jam būtų patikėta vadovauti nedidelei kariuomenei, lyg žaidžiant šachmatų partiją nesvarbu su kuo; jis patenkintas, mes visada būsime geri draugai.

— Štai Ilgasis parlamentas, dar tebeposėdžiaujantis Anglijoje. Komunos įgyvendina savo planus – skerdynės Airijoje... Strafordo grafas nuteistas mirti.

— Mirti! Koks siaubas!

— Skaitau: *„Jo Didenybei Karoliui I neužteko drąsos pasirašyti arešto orderio, bet jis paskyrė keturis komisarus..."*

— Silpnasis karaliau, palieku tave. Nebegausi mūsų pinigų. Krisk, nes esi nedėkingas... O nelaimingasis Ventvortas!

Ir Rišeljė akyse pasirodė ašaros; tas pats žmogus, kuris ką tik žaidė su šitiek žmonių gyvybių, verkė dėl valdovo apleisto ministro. Jį sukrėtė ryšys tarp šios situacijos ir jo paties būklės ir, apverkdamas tą svetimšalį, apraudojo save patį. Jis nustojo garsiai skaityti atplėšiamas depešas, o patikėtinis pasekė jo pavyzdžiu. Kardinolas skrupulingai perbėgo akimis menkiausius ir slapčiausius detalius raportus apie visus bent kiek įtakingesnius žmones, – apsukrių šnipų atgabentais raportais jis visada papildydavo turimas žinias. Šie slapti raportai buvo pridedami prie depešų karaliui – jos visos turėjo pereiti per kardinolo rankas, paskui, vėl kruopščiai užklijuotos, valdovui jos turėdavo patekti išgrynintos, tokios, kokių buvo norima, kad karalius perskaitytų. Kai kardinolas perskaitė visus asmeninius užrašus, tėvas Žozefas rūpestingai juos sudegino; tačiau Rišeljė neatrodė patenkintas – jis greitai vaikščiojo po kambarį skersai ir išilgai, gestais reikšdamas nerimą; tada atsivėrė durys ir įžengė tryliktasis pasiuntinys. Jis atrodė kaip vos keturiolikos sulaukęs vaikėzas; po pažasčia turėjo juodais antspaudais išmargintą paketą karaliui, bet kardinolui padavė tik mažą lapelį; slapčia žvilgtelėjęs Žozefas teįžiūrėjo keturis žodžius. Kunigaikštis sudrebėjo, suplėšė popierių į tūkstančius skiautelių ir, palinkęs prie vaiko ausies, ilgai kažką jam kuždėjo; paskui kardinolas jį išsiuntė

atgal, o Žozefui tepavyko išgirsti: *„Būk labai atidus, ne anksčiau kaip dvylikai valandų praslinkus po mūsų pokalbio"*.

Kol kardinolas slapčia kalbėjo, Žozefas peržvelgė aibę paskvilių iš Flandrijos ir Vokietijos – ministras norėjo juos perskaityti, kad ir kokių nemalonių dalykų ten būtų prirašyta. Tokiais atvejais jis apsimesdavo esąs ramus, nors ramumas toli gražu nebuvo jo savybė; norėdamas palaikyti jį supančių žmonių iliuzijas, kardinolas kartais sakydavo, kad jo priešai nėra visai neteisūs, ir pasijuokdavo iš jų pašaipų; tačiau geriau pažįstantys jo būdą po šiuo viešai demonstruojamu nuosaikumu įžvelgdavo slepiamą didelį pyktį ir žinojo, kad Rišeljė nurims tik tada, kai privers parlamentą pasmerkti, kad priešo knyga būtų sudeginta Grevo aikštėje kaip *„įžeidžianti karalių jo ministro, šviesiausiojo kardinolo, asmenyje"* – tai byloja to laikotarpio nuosprendžiai, – ir gailėsis, kad nėra kūrinio autoriaus; tokį malonumą jis suteikdavo sau visada, kai tik galėdavo, o geriausias pavyzdys – Urbenas Grandjė.

Taip kardinolas keršydavo skatinamas nepaprasto savo išdidumo, nors pats to neprisipažindavo ir ilgai, kartais metus, dirbdavo, norėdamas įtikinti save, kad to reikalauja valstybės interesai. Puikiai mokėdamas asmeninius reikalus susieti su Prancūzijos reikalais, Rišeljė tikino pats save, kad Prancūzija kenčia nuo jo žaizdų. Žozefas, labai stengdamasis nesužadinti kardinolui blogos nuotaikos, slapčia peržvelgęs, atidėjo į šalį knygą, pavadinimu „Politinės kardinolo iš Larošelės paslaptys"; kitos, vienam Miuncheno vienuoliui priskiriamos knygos pavadinimas – „Pašaipūs klausimai, pritaikyti mūsų dienoms, ir Kruvina dievo Marso bedievybė". Galingasis advokatas Oberi, palikęs mums vieną iš įtikinamiausių istorijų apie „garsųjį kardinolą", įpyko vien dėl pirmosios iš šių knygų pavadinimo ir rašė: „... didysis ministras turėjo teisę save šlovinti, nes jo priešai, įkvėpti prieš savo valią to paties entuziazmo, kuris vertė Balaamo asilę pranašauti, Kajafas ir kiti, visai neturintys pranašystės talento, teisingai jį pavadino La-

rošelės kardinolu, nes, praėjus trejiems metams po jų rašinių pasirodymo, jis paėmė šį miestą, kaip kad ir Scipionas buvo pramintas Afrikiečiu už tai, jog nukariavo šią PROVINCIJĄ".

Nedaug trūko, kad taip pat manantis tėvas Žozefas išreikštų savo nepasitenkinimą tais pačiais žodžiais, mat jis skausmingai prisiminė savo juokingą vaidmenį Larošelės apsiausties metu; Larošelė, deja, nebuvo provincija kaip Afrika, bet vis dėlto pasipriešino „garsiausiam" kardinolui, o tėvas Žozefas, manydamas esąs gan išmanantis apgulties meną, kareivius norėjo išvesti pro kanalizaciją. Vis dėlto jis susitvardė ir savo rudojo apsiausto kišenėje spėjo laiku paslėpti kandų paskvilį pirma, negu ministras paleido jaunąjį pasiuntinį ir, nuo durų žengdamas prie stalo, paragino:

– Vykstame, Žozefai, vykstame. Atverk duris šiam mane apgulusiam dvarui, ir keliaujame pas karalių – jis laukia manęs Perpinjane, dabar prigriebsiu jį visiems laikams.

Kapucinas išėjo, o pažai netrukus atidarė dviveres paauksuotas duris ir ėmė pranešinėti pavardes garsiausių to meto didikų, gavusių karaliaus leidimą pasitraukti nuo jo, kad galėtų pasveikinti ministrą. Kai kurie, net apsimetę sergančiais ar tvarkančiais tarnybos reikalus, išvyko paslapčiomis, kad nebūtų paskutiniai jo prieškambaryje, ir liūdnasis monarchas liko beveik vienas, nors kiti karaliai dažniausiai pasijunta vieniši tik mirties patale; atrodė, kad, dvariškių akimis, sostas tebuvo gedulo guolis, karaliaus viešpatavimas – amžina agonija, o ministras – pavojingas jo įpėdinis.

Du pažai iš geriausių Prancūzijos šeimų stovėjo prie durų, o durininkai pranešinėjo apie kiekvieną atvykusį – visi jie prieš tai kitame kambaryje jau buvo matę tėvą Žozefą. Kardinolas, tebesėdintis savo didžiajame krėsle, nė nekrustelėdavo įėjus eiliniam dvariškiui, linktelėdavo galvą garsiausiems ir tiktai išvydęs kunigaikščius vos pasikeldavo, remdamasis rankomis. Visi dvariškiai jį kuo pagarbiausiai pasveikindavo ir, sustoję prieš jį prie židinio, laukdavo, kada

juos pakalbins; paskui, kardinolui davus ženklą, perėję saloną, išeidavo pro tas pačias duris, pro kurias buvo įėję; akimirksnį jie stabtelėdavo pasveikinti tėvo Žozefo, kuris mėgdžiojo savo šeimininką ir todėl buvo pramintas Pilkuoju eminencija, paskui išeidavo iš rūmų arba, ministrui panorus, atsistodavo už jo krėslo – tai buvo didžiausio palankumo ženklas. Pirmiausia Rišeljė leido praeiti keletui nereikšmingų asmenų ir daugeliui nusipelniusių, bet nenaudingų žmonių, ir sustabdė šią procesiją tik prisiartinus maršalui d'Estrė – mat šis vyko į ambasadą Romoje ir užsuko atsisveikinti; visi, ėję iš paskos, sustojo. Kitame salone esantys suprato, kad užsimezgė ilgesnis pokalbis, tėvas Žozefas pasirodė ir persimetė su kardinolu žvilgsniais; pirmasis sakė: „Prisiminkite man ką tik duotą pažadą", antrasis – „Būkite ramus". Apsukrusis kapucinas parodė savo šeimininkui, kad prigriebė vieną iš savo aukų, kurią ketino paversti paklusniu įrankiu, – tai buvo bajoras, vilkintis žaliu labai trumpu apsiaustu ir tokios pat spalvos striuke, raudonomis labai aptemptomis kelnėmis su spindinčiais auksiniais keliaraiščiais apačioje – tai karaliaus brolio pažų drabužis. Tėvas Žozefas su juo kalbėjosi itin paslapčiomis, bet visai ne apie tai, ko iš jo pageidavo šeimininkas; jis tegalvojo, kaip tapti kardinolu, ir ruošėsi ieškoti draugų kitur, jei kartais pirmasis ministras jį paliktų.

— Pasakykite karaliaus broliui, kad nepasikliautų išvaizda, – jis neturi ištikimesnio tarno už mane. Kardinolo žvaigždė pradeda leistis, ir mano sąžinė liepia, jog perspėčiau dėl jo klaidų tą, kuris galėtų paveldėti karališkąją valdžią, kol valdovas dar nepilnametis. Kad jūsų didžiajam princui įrodyčiau savo gerus ketinimus, pasakykite jam, jog norima suimti jo ištikimą Piuji Loraną – tegul pasislepia, o jei ne – kardinolas jį įkiš į Bastiliją.

Kol tarnas išdavinėjo savo šeimininką, šis neatsiliko išdavinėdamas tarną. Rišeljė savimeilė ir pagarbos Bažnyčios reikalams likučiai skaudino jį vos pagalvojus, kad pamatys var-

ganą savo agentą su tokia pačia kaip jo kepuraite, – o jam ji atstojo karūną, – sėdintį taip pat aukštai kaip jis pats ir užimantį panašią padėtį kaip jis, laikinasis pirmasis ministras. Taigi pusbalsiu tarė maršalui d'Estrė:

– Nebūtina toliau įtikinėti Urbono VIII, jog suteiktų malonę kapucinui, kurį ten matote: visai pakanka, kad jo didenybė teikėsi siūlyti jį kardinolo kepuraitei; mes suprantame, kodėl jo šventenybei bjauru apgaubti šį elgetą romėnišku purpuru.

Nuo šios minties Rišeljė perėjo prie bendrų reikalų:

– Tikrai nežinau, kas gali atšaldyti Šventojo Tėvo jausmus mums, ar mes ką nors padarėme ne mūsų Šventosios Motinos Katalikų Bažnyčios garbei? Aš aukojau pirmąsias Mišias Larošelėje, ir jūs pats, pone maršale, savo akimis įsitikinote, kad mūsų drabužiai matyti visur, net jūsų kariuomenėje; kardinolas de Lavaletas neseniai šlovingai vadovavo Palatinate.

– Ir ką tik surengė labai gražų atsitraukimą, – atsakė maršalas, žaismingai pabrėždamas žodį *atsitraukimas*.

Nekreipdamas dėmesio į šį menką priekaištą, sukeltą profesinio pavydo, ministras toliau kalbėjo skardžiu balsu:

– Dievas parodė, kad nesibodi įkvėpti pergalės dvasios savo levitams, nes Veimaro kunigaikštis prie Lotaringijos užkariavimo prisidėjo ne daugiau nei šis pamaldus kardinolas. Dar niekada jūsų pajėgoms nebuvo vadovaujama geriau, negu tai darė mūsų Bordo arkivyskupas prie Larošelės.

Visi žinojo, kad šiuo metu ministras pyksta ant to pasipūtusio ir taip dažnai kvailystes krečiančio prelato; Bordo jau atsitiko dvi nemalonios istorijos.

Prieš ketverius metus kunigaikštis d'Epernonas, tuometinis Gijenos gubernatorius, su visais savo bajorais ir kariais sutiko arkivyskupą procesijos metu, dvasiškiams girdint pavadino jį įžūliu ir dukart stipriai sudavė jam nendrine lazda; arkivyskupas jį ekskomunikavo; bet visai neseniai, nepaisydamas gautos pamokos, arkivyskupas vėl susiginčijo su mar-

šalu de Vitri, nuo kurio gavo *dvidešimt smūgių nendre ar lazda, kaip jums labiau patinka,* – rašė kardinolas – kunigaikštis kardinolui de Lavaletui, – *aš manau, kad jis nori paskandinti Prancūziją ekskomunikuotųjų jūroje.* Ir iš tiesų – arkivyskupas prakeikė maršalo lazdą, prisiminęs, kad popiežius kitados privertė Epernono kunigaikštį prašyti jo atleidimo; bet, nužudęs maršalą d'Ankrą, Vitri dvare turėjo tvirtas pozicijas, tad arkivyskupas buvo sumuštas ir, be to, dar išbartas ministro.

Ponas d'Estrė gana taktiškai pamanė, kad kardinolas gina arkivyskupo karinius ir jūrinius talentus truputį ironiškai ir atsakė tvirtai bei šaltakraujiškai:

— Tikrai, monsinjore, niekas negali pasakyti, kad jis buvo sumuštas jūroje.

Jo eminencija neištvėręs nusišypsojo; bet, pamatęs, kad jo šypsena užkrėtė kitus salėje, taip pat išgirdęs šnibždant ir spėliojant, vėl pasidarė orus ir, familiariai paėmęs maršalą už rankos, tęsė pokalbį:

— Taigi taigi, pone ambasadoriau, jūsų sąmojis taiklus. Aš nebebijosiu nei kardinolo Alborno, nei visų pasaulio Bordžų, nei Ispanijos pastangų įsiteikti Šventajam Tėvui.

Paskui pakėlė balsą, apsidairė, lyg kreipdamasis į nutilusią ir suklususią salę, ir jau balsiau kalbėjo:

— Tikiuosi, kad mūsų nebeįtikinės kaip kadaise, kai buvo bandoma sudaryti tikrą sąjungą su vienu didžiausių mūsų laikų žmogumi; bet Gustavas Adolfas miręs, katalikų karalius nebeturės dingsties reikalauti, kad ekskomunikuotume labai krikščionišką karalių*. Ar sutinkate su mano nuomone, mielas senjore? – paklausė kreipdamasis į kardinolą de Lavetą, einantį artyn, ir, didžiam savo džiaugsmui, nieko neišgirdusį apie save patį. – Pone d'Estrė, likite prie mūsų krėslo, turime dar daug ką jums pasakyti, o jūs netrukdote mums

* Gustavas Adolfas — švedų karalius reformatas, katalikų karalius — Ispanijos karalius, labai krikščioniškas karalius — Prancūzijos karalius.

kalbėtis, mes juk neturime paslapčių, mūsų politika atvira ir aiški – Jo didenybės ir valstybės interesai, štai ir viskas.

Maršalas, žemai nusilenkęs, pasitraukė už ministro kėdės ir užleido vietą kardinolui de Lavaletui, kuris be perstojo lankstėsi, gyrė kardinolą ir prisiekinėjo jam esąs atsidavęs bei visiškai paklusnus, lyg norėdamas atsiteisti už savo tėvo, kunigaikščio d'Epernono, šaltumą; bet sulaukė iš kardinolo tik keleto nereikšmingų žodžių, o pokalbis buvo padrikas ir betikslis; kalbėdamas Rišeljė nuolat žvilgčiojo į duris svarstydamas, kas bus kitas. Lavaletas beveik įsižeidė, kai pakiliausiu jo saldžios kalbos metu kardinolas kunigaikštis jį staiga nutraukė ir riktelėjo:

– A, pagaliau ir jūs, mielas Faberai! Kaip seniai norėjau jus pamatyti ir pasikalbėti apie apsiaustį.

Generolas gyvai ir gana atsainiai pasveikino kardinolą generalisimą ir pristatė kartu su juo iš stovyklos atvykusius karininkus. Kurį laiką buvo kalbama apie apgulties smulkmenas, ir atrodė, jog kardinolas jam savotiškai pataikauja, kad vėliau priverstų paklusti savo įsakymams net ir mūšio lauke; kardinolas pašnekino generolą lydinčius karininkus, vadino juos vardais ir klausinėjo apie stovyklą.

Jiems nuėjus, pasirodė Angulemo kunigaikštis; šis Valua, kovojęs prieš Henriką IV, keliaklupsčiavo prieš Rišeljė. Jis troško vadovauti, o Larošelės apsiausties metu buvo tik trečias tarp karvedžių. Įkandin jo atžingsniavo jaunasis Mazarinis, gyvas ir meilikaujantis kaip visada, bet jau pasitikintis savo laime.

Po jų pasirodė kunigaikštis d'Aliuenas; kardinolas liovėsi sakęs komplimentus ir garsiai tarė:

– Kunigaikšti, su džiaugsmu jums pranešu, kad karalius jums įsteigė Prancūzijos maršalo pareigybę; jūs pasirašinėsite Šombergo pavarde, regis, tokia jūsų pavardė? Atsiprašau, atėjo ponas de Montoronas, kuris, be abejonės, turi man pasakyti kažką svarbaus.

— O Dieve mano, ne, monsinjore, norėjau tik pasakyti, kad tas vargšas jaunuolis, į kurį jūs teikėtės pažiūrėti kaip į esantį jūsų tarnyboje, miršta iš bado.

— Ak, ką jūs čia man kalbate dabar apie tokius dalykus! Jūsų mažasis Kornelis nenori padaryti nieko gero, mes matėme tik „Sidą" ir „Horacijų", tegul jis dirba, tegul dirba, juk visi žino, kad jis maniškis, man pačiam nemalonu girdėti tokius dalykus. O kadangi jūs tuo domitės, mokėsiu jam iš asmeninių lėšų penkių šimtų ekiu pensiją.

Ir kasos iždininkas išėjo sužavėtas ministro liberalumu; nuėjo pas Kornelį kilniaširdiškai paprašyti dedikacijos „Cinai", kurioje didysis rašytojas lygina savo sielą su Augusto ir dėkoja pastarajam, kad šis davė išmaldos *kelioms mūzoms*.

Kardinolas, šio įkyrumo sutrikdytas, atsistojo ir pareiškė, kad artėja pietūs ir jau laikas keliauti pas karalių.

Tuo pat metu, kai įžymiausieji senjorai priėjo, norėdami padėti kardinolui, prisiartino vyras magistrato patarėjo drabužiais ir pasveikino jį su įžūloka ir pasitikinčia šypsena veide; tai nustebino visus, pripratusius prie diduomenės elgesio. Atrodė, kad jis nori pasakyti: *„Mes abu turime paslapčių, pamatysite, koks jis bus man geras, jo kabinete jaučiuosi kaip namie"*. Tačiau nerangios ir atsainios manieros išdavė prasčiokišką jo menkumą – tai buvo Lobardemonas.

Išvydęs jį priešais save, Rišeljė suraukė antakius, sviedė į Žozefą pykčiu degantį žvilgsnį, pasisuko į aplink esančius ir, karčiai nusijuokęs, paklausė:

— Ar tarp mūsų yra nusikaltėlis?

Ir atsuko jam nugarą; Lobardemonas nuraudo labiau nei kardinolo mantija; tada Rišeljė nusekė paskui minią dvasiškių, turinčių jį lydėti karietomis ar ant žirgų, ir nusileido didžiausiais arkivyskupijos laiptais.

Narbonos gyventojai ir valdžios atstovai apstulbę žiūrėjo į šią karališką eiseną. Kardinolas vienas pats įlipo į plačius erdvius kvadratinius neštuvus, kuriuose turėjo keliauti iki

Perpinjano, dėl ligos negalėdamas vykti nei karieta, nei įveikti šio kelio ant žirgo. Šiame savotiškame klajoklio kambaryje buvo lova, stalas, kėdutė pažui, kuris turėjo rašyti ar skaityti. Šį įrenginį, aptrauktą purpuriniu damasko šilku, nešė aštuoniolika vyrų, kurie keisdavosi kas lję; jie buvo parinkti iš gvardiečių ir šią garbės tarnybą atliko plikomis galvomis, nesvarbu, ar būdavo labai karšta, ar lydavo. Angulemo kunigaikštis, maršalai Šombergas ir d'Estrė, Faberas ir kiti dignitoriai jojo ant žirgų šalia durelių. Tarp labiausiai besistengiančių įtikti galėjai matyti kardinolą de Lavaletą ir Mazarinį, Šavinji ir maršalą de Vitri, kuris, kaip buvo šnekama, ieškojo būdų išvengti jam gresiančios Bastilijos.

Dvi karietos buvo skirtos kardinolo sekretoriams, gydytojams ir jo nuodėmklausiui, aštuoni vežimai ir keturi arkliai bajorams, dvidešimt keturi mulai jo bagažui, du šimtai muškietininkų jį lydėjo pėsčiomis ir buvo netoliese, jo gvardiečių kuopa ir lengvoji kavalerija, visi bajorai ant puikių žirgų jojo priešais ir užpakaly to kortežo.

Šiuo ekipažu per kelias dienas pirmasis ministras ir atvyko į Perpinjaną. Neštuvai buvo dideli, todėl keletą kartų teko platinti kelius ir nugriauti kai kurių *miestų ir kaimų* sienas, kur jie netilpdavo, – kaip rašo to meto manuskriptų autoriai, nuoširdžiai sužavėti tokios prabangos, – todėl kardinolas atrodė kaip užkariautojas, įžengiąs per išlaužą tvirtovės sienoje. Veltui, nors ir labai kruopščiai, ieškojome namų savininkų ar gyventojų kokio nors dokumento, kuris bylotų apie kardinolo atvykimą ir paliudytų tokį pat susižavėjimą, ir prisipažįstame, kad neįstengėme jo rasti.

VIII skyrius

SUSITIKIMAS

Nustebusi mano dvasia dreba prieš jo genijų.

BRITANIKAS

Pompastiškas kardinolo kortežas sustojo prie stovyklos vartų; ginkluoti daliniai išsirikiavo pačia gražiausia rikiuote ir, nugriaudėjus patrankai, grojant muzikai, neštuvai keliavo nuo vieno pulko prie kito palei ilgą kavalerijos ir pėstininkų eilę, nusidriekusią nuo pirmosios palapinės iki pat ministro palapinės, kuri stovėjo netoli karališkųjų palapinių, matoma iš tolo, nes buvo uždengta purpuriniu audeklu. Kiekvienos dalies vadą kardinolas apdovanojo mostu ar žodžiu ir, pagaliau atsidūręs palapinėje, atleido savo palydą, užsidarė joje, laukdamas valandos, kai turės prisistatyti karaliui. Visi eskorto dalyviai patraukė ten anksčiau už jį ir, neįeidami į karališkąjį būstą, laukė dryžuotu multinu dengtose, į alėjas panašiose ilgose galerijose, vedančiose pas valdovą. Čia susitikę dvariškiai kalbėjosi, vaikštinėjo grupėmis, sveikinosi, paduodavo vienas kitam ranką arba iš aukšto nužiūrinėjo vienas kitą – tokį elgesį lėmė jų interesai arba tai, kokiems senjorams jie priklausė. Kiti ilgai šnibždėjosi ir rodė nuostabą, pritarimą ar nepasitenkinimą; buvo aišku, jog ką tik atsitiko kažkas svarbaus. Viename pagrindinės galerijos kampe, tarp daugybės kitų, užsimezgė keistas pokalbis.

— Ar galiu sužinoti, pone abate, kodėl taip tiriamai į mane žiūrite?

— Po šimts, pone de Lonė, man įdomu, ką jūs netrukus veiksite. Kol keliaujate po Turenę, visi palieka jūsų kardinolą kunigaikštį; jei netikite, pasikalbėkite su Gastono Orleaniečio ar karalienės žmonėmis; pagal kardinolo Lavaleto laikrodį jūs pavėlavote dešimt minučių, o jis ką tik paspaudė ranką Rošpo ir visiems velionio grafo de Suasono, kurio aš raudosiu visą gyvenimą, bajorams.

— Puiku, pone de Gondi, viskas aišku – jūs teikėtės mane iškviesti dvikovon.

— Taip, pone grafe, – toliau kalbėjo jaunasis abatas, nusilenkdamas pagal visas to meto taisykles, – aš ieškojau progos iškviesti jus mano draugo pono d'Atiši, su kuriuo turėjote reikaliukų Paryžiuje, vardu.

— Aš jūsų paslaugoms, abate, einu ieškotis sekundantų, o jūs taip pat susiraskite.

— Ant žirgų, su špagomis ir pistoletais, ar ne? – pridūrė Gondi tokia mina, lyg rengtųsi iškylai į kaimą, ir pirštu patrynė sutanos rankovę.

— Kaip jums patinka, – atsakė pašnekovas.

Ir juodu išsiskyrė, labai mandagiai nusilenkę vienas kitam.

Prašmatni jaunų bajorų minia vaikščiojo pirmyn atgal galerijoje. Jie įsimaišė į minią, dairydamiesi draugų. Per šį popietinį priėmimą dvaras spindėjo visa to meto kostiumų elegancija: trumpi įvairių spalvų apsiaustai iš aksomo ar satino, siuvinėti auksu ir sidabru, Šv. Mykolo ar Šventosios Dvasios kryžiai, gofruotos apykaklės, plunksnomis apkaišytos skrybėlės, aukso perpetės, prie ilgų špagų kabančios grandinėlės – viskas tviskėjo, žėrėjo; o dar labiau žaižaravo jaunų karininkų akys, jie gyvai kalbėjosi, sąmojingai ir garsiai juokavo. Minioje lėtai žingsniavo svarbūs veikėjai ir garbūs daugelio bajorų lydimi senjorai.

Mažasis trumparegis abatas de Gondi vaikštinėjo po minią, suraukęs antakius, prisimerkęs, kad geriau matytų; jis raitė ūsus, kuriuos bažnyčios tarnai tuo metu dar nešiojo. Atidžiai tyrinėjo visų susirinkusiųjų veidus, ieškodamas draugų, ir pagaliau sustojo prie labai aukšto, juodai nuo galvos iki kojų apsirengusio jaunuolio, kurio net špaga buvo smarkiai juodinto plieno. Jis šnekučiavo su gvardiečių kapitonu. Abatas Gondi pasivėdėjo jį į šalį:

— Pone de Tu, – tarė jam, – po valandos man reikės jūsų kaip sekundanto, kausimės raiti, špagomis ir pistoletais, jei suteiksite man garbę...

— Pone, jūs žinote, kad visada esu jums visiškai atsidavęs. Kur mes susitinkame?

— Prašyčiau prie ispanų bastiono.

— Atsiprašau, noriu grįžti ir dalyvauti mane labai sudominusiame pokalbyje, į susitikimą nepavėluosiu.

Ir de Tu nuėjo prie kapitono. Visa, ką jis sakė abatui, buvo pasakyta labai švelniu balsu, šaltakraujiškai ir net šiek tiek nerūpestingai.

Mažasis abatas, labai patenkintas, paspaudė jam ranką ir vėl leidosi į paieškas.

Su jaunaisiais didikais, į kuriuos jis kreipėsi, nebuvo taip lengva susitarti, nes šie pažino jį geriau negu ponas de Tu ir, iš tolo pamatę jį ateinant, stengdavosi nepakliūti jam į akis arba kartu su juo šaipydavosi iš jo paties ir jokiu būdu nesutikdavo jam patarnauti.

— Ei, abate, jūs ir vėl kažko ieškote, lažinuosi, kad jums reikia sekundanto? – paklausė kunigaikštis de Boforas.

— Kertu lažybų, – pridūrė ponas de Larošfuko – jog kausitės su kuo nors iš kardinolo kunigaikščio žmonių.

— Jūs abu teisūs, ponai, bet kaip drįstate šaipytis iš garbės reikalų?

— Tesaugo mane Dievas! – toliau kalbėjo ponas de Bofo-

ras. – Tokie kariškiai kaip mes visada gerbiame terciją, kvartą ir oktavą, bet nieko neišmanome apie sutanos klostes.

— Po šimts, pone, jūs gerai žinote, kad sutana nevaržo man riešo, ir galiu įrodyti tai kiekvienam, kas tik panorės. Be to, tik ir laukiu progos nusimesti vienuolio gobtuvą.

— Užtat taip dažnai ir kaunatės, kad trokštate jį suplėšyti? – neatlyžo Larošfuko. – Tik nepamirškite, mielas abate, kad po juo esate jūs pats.

Gondi žvilgtelėjo į sieninį laikrodį ir, nebenorėdamas gaišti laiko kvailiems pokštams, patraukė tolyn, bet ir kitur jam sekėsi ne ką geriau: susitikęs du jaunosios karalienės bajorus, kuriuos įtarė esant nepatenkintus kardinolu ir todėl nepraleisiančius progos atsiskaityti su jo vyrais, išgirdo vieną jų labai rimtai sakant:

— Pone de Gondi, nejaugi jūs nežinote, kas ką tik atsitiko? Karalius labai garsiai pareiškė: „Ar mūsų valdingasis kardinolas nori, ar nenori, bet Henriko Didžiojo našlė ilgiau neliks tremtyje". *Valdingasis,* pone abate, suprantate? Karalius dar nieko taip griežtai nėra apibūdinęs. *„Valdingasis!"* – tai visiška nemalonė. Dabar niekas nebeišdrįs su juo kalbėtis; jis tikrai paliks dvarą dar šiandien.

— Man tai jau sakė, pone, bet aš turiu vieną reikalą...

— Jums pasisekė, nes jis kenkė jūsų karjerai.

— Garbės reikalą...

— Kol kas Mazarinis jūsų pusėj...

— Ar jūs mane galų gale išklausysite, ar ne?

— Ak, jei jis už jus, tai jūsų nuotykiai neišeis jam iš galvos, puiki dvikova su ponu de Kutenanu ir mažoji gražutė smeigtukų pardavėja, – apie tai jis net papasakojo karaliui. Eime, sudie, mielas abate, mes labai skubame, sudie, sudie...

Ir jaunasis šaipūnas, pastvėręs savo draugą už parankės ir nebesiklausydamas nė žodžio, nuskubėjo galerija ir dingo tarp daugybės praeivių.

Vargšas pažemintas abatas, radęs tik vieną sekundantą, liūdnai stebėjo, kaip tirpsta laikas ir minia; bet štai prie stalo jis pastebėjo jauną, nepažįstamą, melancholiškai ranka pasirėmusį bajorą. Bajoras vilkėjo gedulo drabužiais, todėl negalėjai pasakyti, kam priklauso: didiko dvarui ar pulkui; regis, jis ramiai laukė meto, kada reikės eiti pas karalių, nerūpestingai žiūrėjo į aplinkinius žmones, ir atrodė, lyg jų nematytų ir nė vieno nepažintų.

Žvilgtelėjęs į jį Gondi tučtuojau priėjo ir užkalbino:

— Pone, neturiu garbės jūsų pažinti, bet manau, jog tikram vyrui malonu bent kiek pasifektuoti, ir jeigu sutinkate būti mano sekundantu, po penkiolikos minučių būsime kovos lauke. Aš – Polis de Gondi, iškviečiau į dvikovą poną de Lonė, kardinolo bajorą, beje, labai galantišką.

Nepažįstamojo toks kreipimasis nenustebino, ir jis atsakė taip pat ramiai, kaip ir sėdėjo:

— O kas jo sekundantai?

— Garbės žodis, neturiu supratimo, bet koks jums skirtumas, – negi mūsų santykiai su draugais pasigadins, jei kirsime jiems keletą smūgių špaga?

Nepažįstamasis atsainiai šyptelėjo, perbraukė pirštais savo ilgus kaštoninius plaukus ir, žiūrėdamas į didelį apvalų laikrodį, pakabintą prie diržo, galop vangiai atsakė:

— Prie reikalo, pone; neturiu nei ką veikti, nei draugų, tad einu su jumis; man vis tiek, ko imtis.

Ir, paėmęs nuo stalo plačią savo skrybėlę su juodomis plunksnomis, lėtai nupėdino paskui karingąjį abatą, kuris greitai žingsniavo visų priešaky, vis pabėgėdamas atgal paraginti naujojo draugo, lyg vaikas, bėgantis pirma tėvo, arba jaunas mopsas, kuris keliasdešimt kartų subėgioja pirmyn atgal, kol pasiekia alėjos galą.

Pagaliau du karališkosiomis livrėjomis pasidabinę dvariškiai praskleidė dideles užuolaidas, skyrusias galeriją nuo

karaliaus palapinės, ir aplinkui įsiviešpatavo tyla. Vienas paskui kitą visi iš lėto patraukė į laikinąją valdovo buveinę.

Karalius maloniai priėmė savo dvarą, ir kiekvienas įeinantysis pirmiausia pamatydavo jį.

Karalius Liudvikas XIII stovėjo prie nedidelio mažų paauksuotų krėslų apsupto stalelio, o aplink jį būrėsi žymūs karūnos pareigūnai; jo kostiumas buvo labai elegantiškas: šviesiai geltonos spalvos švarkas plačiomis rankovėmis, papuoštomis raiščiais ir mėlynais kaspinais, kiek žemiau juosmens, plačios banguojančios geltono audeklo kelnės raudonais dryžiais, apačioje puoštos mėlynais kaspinais, iki kelių. Raitelio batai, siekę ne daugiau kaip tris colius aukščiau kulkšnies, buvo pamušti tokia mezginių gausa ir tokie platūs, kad mezginiai atrodė kaip gėlės vazoje. Trumpas mėlyno aksomo apsiaustas su išsiuvinėtu Šventosios Dvasios kryžiumi dengė kairiąją karaliaus ranką, atremtą į špagos efesą.

Karalius buvo be skrybėlės, todėl puikiai matėsi išblyškęs ir kilnus veidas, nutviekstas pro palapinės viršų besiskverbiančios saulės. Maža smaila tuo metu madinga barzdelė pabrėžė veido liesumą ir melancholišką išraišką; aukšta kakta, antikiniu profiliu, ereliška nosimi jis panėšėjo į didžiosios Burbonų giminės valdovą, bet iš savo protėvių jis buvo paveldėjęs viską, tik ne žvilgsnio jėgą – akys atrodė paraudusios nuo ašarų ir aptrauktos amžino snaudulio, o dėl trumparegio žvilgsnio karalius atrodė lyg sutrikęs.

Valdovas tyčia pasikvietė prie savęs ir atidžiai klausėsi didžiausių kardinolo (o jo buvo laukiama kiekvieną minutę) priešų; jis iš lėto siūbavo nuo vienos kojos ant kitos (paveldėtas šeimos įprotis) ir gana greitai kalbėjo, trumpam nutildamas, kad galėtų gracingai linktelėti galvą arba pamoti ranka pro šalį einantiems ir pagarbiai jį sveikinantiems dvariškiams.

Jau dvi valandos žmonės ėjo pro karalių, o kardinolas vis nesirodė; visas dvaras spietėsi apie valdovą ir už jo palapinės

ištemptose galerijose; vis rečiau skambėjo atvykstančių dvariškių vardai.

— Tai kurgi mūsų pusbrolis kardinolas? – paklausė atsisukęs karalius, žvelgdamas į Montrezorą, savo brolio bajorą, lyg norėdamas jį padrąsinti, kad tas atsakytų.

— Valdove, girdėjau, kad jis labai serga.

— Ir manau, kad tik jūsų didenybė gali jį išgydyti, – pridūrė kunigaikštis de Boforas.

— Mes gydome tik skrofuliozę, – atsakė karalius, – o kardinolo negalios visada tokios paslaptingos, kad reikia prisipažinti, jog nieko apie jas neišmanome.

Taip valdovas, nesulaukdamas pirmojo ministro, iš anksto mėgino drąsinti save ir sėmėsi jėgų iš pokštų, kad pagaliau atsikratytų šio nepakeliamo, taip sunkiai įveikiamo jungo. Jis manė, kad jam beveik pavyko ir, žvelgdamas į džiaugsmingus jį supančių bajorų veidus, jau didžiavosi, jog sugebėjo įgyti aukščiausiąją valdžią, ir mėgavosi galia, kurią manė turįs. Vis dėlto prieš jo valią širdies gilumoje tūnąs nerimas jam kuždėjo, kad netrukus visa valstybės našta užgrius jį vieną; todėl karalius ir kalbėjo, kad užmirštų įkyrią mintį ir nustelbtų tą slaptą jausmą, kylantį iš nesugebėjimo valdyti, todėl nebeleido įsisiūbuoti savo vaizduotei dėl pradėto žygio rezultatų, pats tvardėsi, nes norėjo pamiršti, kokie keliai veda į šį tikslą. Iš jo lūpų viena po kitos pasipylė trumpos kapotos frazės:

— Netrukus paimsime Perpinjaną, – iš tolo pasakė Faberui. – Na ką, kardinole, Lotaringija mūsų, – pridūrė Lavaletui.

Paskui palietė Mazarinio ranką:

— Valdyti visą karalystę ne taip sunku, kaip manoma, ar ne?

Italas kardinolo nemalone tikėjo mažiau nei kiti dvariškiai, tad atsakė nesikompromituodamas:

— O valdove, paskutiniai Jūsų didenybės laimėjimai šalies viduje ir išorėje įrodo, koks jūs apsukrus, kai renkatės įrankius ir jais naudojatės, ir...

Jį pertraukė kunigaikštis de Boforas, kupinas pasitikėjimo, krintančios į akis išvaizdos, kuri vėliau pelnys jam *Įtakingojo* vardą, garsiai ir didingai sušukdamas:

— Po galais, valdove, užtenka tik panorėti; tauta valdoma kaip žirgas – pentinais ir pavadžiu, o kadangi mes geri raiteliai, jums tereikės išsirinkti tinkamą.

Graži pagyrūno kalba nespėjo padaryti įspūdžio, nes tuo metu abu durininkai sušuko:

— Jo eminencija!

Karalius, lyg pagautas su įkalčiais, nejučiomis paraudo, bet tuojau susitvardė ir nutaisė išdidžią ryžtingą miną, neprasprūdusią pro ministro akis.

Pastarasis, pasipuošęs prašmatniu kardinolo apdaru, remdamasis į du jaunus pažus, lydimas savo gvardijos kapitono bei daugiau nei penkių šimtų dvaro bajorų, lėtai pasuko prie karaliaus, kas žingsnis stovinėdamas tarsi iš skausmo, bet iš tiesų tyrinėdamas arčiau esančiųjų veidus. Jam pakakdavo tik mesti žvilgsnį.

Kardinolo palyda liko prie karališkosios palapinės įėjimo, o visiems tenai esantiems neužteko ryžto jį pasveikinti arba į jį pažvelgti. Net Lavaletas apsimetė esąs labai įsitraukęs į pokalbį su Montrezoru, o karalius, norėjęs nedraugiškai jį priimti, vos pasisveikino ir toliau tyliai šnekučiavo su kunigaikščiu de Boforu.

Taigi po pirmo pasveikinimo kardinolas buvo priverstas sustoti ir praeiti pro dvariškių minią, lyg norėdamas į ją įsilieti; tačiau, tiesą sakant, jis ketino išbandyti tuos žmones iš arčiau: visi traukėsi nuo jo lyg išvydę raupsuotąjį; tik vienintelis Faberas, atviras ir ryžtingas kaip visada, priėjo prie jo ir, vartodamas savo amatui būdingus žodžius, tarė:

— Ką gi, monsinjore, jūs pramušate juose skylę kaip patrankos sviedinys, atsiprašau už juos.

— O jūs prieš mane stovite tvirtai, kaip prieš savo priešą, – atsakė kardinolas kunigaikštis, – vėliau jums neteks to gailėtis, mano mielas Faberai.

Mazarinis taip pat, bet atsargiai, priėjo prie kardinolo ir, suteikęs savo judriam veidui didelio liūdesio išraišką, penkis ar šešis kartus labai žemai nusilenkė, atsukdamas nugarą karaliaus žmonėms taip, kad jie pamanytų, jog tai tėra šalti ir skuboti sveikinimai žmogui, kuriuo norima atsikratyti, o kunigaikštis turėjo tai suprasti kaip pagarbą, kurioje slypi santūrus ir tylus skausmas.

Visada ramus ministras paniekinamai nusišypsojo ir, nutaisęs svarbų žvilgsnį ir didingą išraišką, kuri atsirasdavo veide neišvengiamo pavojaus akivaizdoje, vėl atsirėmė į pažus ir nelaukdamas valdovo žodžio ar žvilgsnio, staiga ryžtingai pakilo ir per visą palapinę nuėjo tiesiai prie jo. Visų akys nukrypo į Rišeljė, nors ir stengtasi to neparodyti: stojo tyla, nutilo net kalbėjęsi su karaliumi; dvariškiai palinko į priekį – norėjo viską matyti ir girdėti.

Liudvikas XIII nustebęs atsigręžė ir, kadangi visai nemokėjo tvardytis, stovėjo nė nekrustelėdamas ir laukė, žvelgdamas lediniu žvilgsniu – tai buvo vienintelė jo jėga, didžiulė inercijos jėga, kuri paprastai slypi tik valdovų žvilgsniuose.

Priėjęs prie monarcho, kardinolas nenusilenkė, bet, nekeisdamas laikysenos, nuleidęs akis ir abi rankas uždėjęs ant pusiau sulinkusių pažų pečių, tarė:

— Valdove, ateinu maldauti jūsų didenybės, jog pagaliau būčiau išleistas poilsio, kurio jau seniai trokštu. Mano sveikata silpsta, jaučiu, kad gyvenimas greitai baigsis, artėja amžinybė ir, prieš atsiskaitydamas su Amžinuoju karaliumi, noriu tai padaryti su laikinuoju. Prieš aštuoniolika metų, valdove, jūs atidavėte į mano rankas silpną, suskaldytą karalystę – grąžinu ją suvienytą ir galingą. Jūsų priešai sutriuškinti ir pažeminti. Mano darbas baigtas. Prašau jūsų didenybės leidimo pasitraukti į Sito, – esu ten generalinis abatas ir norėčiau užbaigti savo dienas melsdamasis ir mąstydamas.

Priblokštas tokios išdidžios kalbos, karalius neparodė jokių silpnumo požymių, kurių tikėjosi kardinolas, nes matyda-

vo juos kiekvieną kartą, kai pagrasindavo mesti visus reikalus. Priešingai, suvokdamas, kad jį stebi visas dvaras, karališkai pažvelgė į kardinolą ir šaltai tarė:

— Mes jums dėkojame už jūsų paslaugas, pone kardinole, ir suteikiame poilsį, kurio prašote.

Rišeljė buvo sukrėstas iki širdies gelmių, žinoma, iš pykčio, bet jo veido išraiška nepasikeitė.

„Štai tas šaltumas, – pagalvojo jis, – su kuriuo tu leidai numirti Monmoransi, bet iš mano rankų taip neištrūksi". Ir nusilenkęs vėl ėmė kalbėti:

— Vienintelis atpildas, kurio prašau už savo paslaugas, būtų, jei jūsų didenybė teiktųsi iš manęs priimti kaip dovaną Kardinolo rūmus, pastatydintus Paryžiuje už mano pinigus.

Karalius linktelėjo galvą sutinkąs. Atidžiai besiklausantys dvariškiai nustebę ėmė šnibždėtis.

— Taip pat puolu po jūsų didenybės kojomis ir prašau teiktis man atleisti už parodytą griežtumą, viešai tai pripažįstu – galbūt persistengiau manydamas, kad jis naudingas valstybės atokvėpiui. Taip, tada, kai priklausiau šiam pasauliui, per dažnai užmiršdavau savo senesniuosius pagarbos ir prisirišimo prie visuotinės gerovės jausmus; dabar, kai jau mėgaujuosi vienatvės žavesiu, matau, jog klydau, todėl gailiuosi.

Susidomėjimas didėjo, karaliaus nerimas buvo akivaizdus.

— Taip, yra asmuo, valdove, kurį visada mylėjau, nepaisydamas, kad jis buvo jums neteisingas, ir dėl valstybės interesų buvau priverstas jį atitolinti – tam asmeniui aš labai skolingas, jis turi būti brangus ir jums, nors prieš jus pakėlė ginklą, pagaliau tą asmenį maldauju atšaukti iš tremties; noriu pasakyti, kad tai Marija de Mediči – jūsų motina.

Karalius nevalingai šūktelėjo, nes visiškai nesitikėjo išgirsti šio vardo. Visų veiduose pasirodė ir tuoj dingo susijaudinimas. Visi, užgniaužę kvapą, laukė, ką pasakys karalius. Liudvikas XIII tylėdamas ilgai žiūrėjo į savo senąjį ministrą, ir šis žvilgsnis nulėmė Prancūzijos likimą. Jis ūmai prisiminė

visus begalinius Rišeljė nuopelnus, jo beribį atsidavimą, stulbinančius gabumus ir pats nustebo, kad panorėjo su juo skirtis; šis prašymas sušvelnino karalių, pasiekė jo širdies gelmes, pilnas pykčio, išrovė tą pyktį ir išmušė iš jo rankų vienintelį ginklą prieš senąjį tarną; sūnaus meilė jo lūpomis ištarė atsiprašau, o iš akių išspaudė ašaras; laimingas, kad gali padaryti tai, ko labiausiai troško pasaulyje, padavė kunigaikščiui ranką su visu Burbonų didingumu. Kardinolas pasilenkė, pagarbiai ją pabučiavo, o jo širdis, užuot sprogusi iš atgailos, prisipildė tik išdidaus pergalės džiaugsmo.

Susijaudinęs valdovas, neatitraukdamas rankos, didingai atsigręžė į savo dvarą ir virpančiu balsu ištarė:

— Mes dažnai klystame, ponai, ypač norėdami pažinti tokį didelį politiką, kaip šis; tikiuosi, jis niekada mūsų nepaliks, nes jo širdis tokia pat gera, kaip ir galva.

Kardinolas de Lavaletas paėmė karaliaus apsiausto kraštą ir prisiartinęs pabučiavo su meilužio įkarščiu, o jaunasis Mazarinis beveik taip pat pasielgė su Rišeljė, kupinas žavingo itališko apsukrumo, jo veide atsispindėjo džiaugsmas ir graudulys. Plūstelėjo dvi meilikautojų bangos, viena karaliaus, kita ministro link: pirmoji grupė, ne mažiau apsukri už antrąją, tik ne tokia tiesmuka, valdovui dėkojo taip, kad galėtų girdėti ministras, ir prie vieno kojų degino smilkalus, kuriuos šis skyrė antrajam. O Rišeljė tuo metu linkčiojo galvą į dešinę ir šypsojosi į kairę, žengė porą žingsnių ir atsistojo karaliui iš dešinės, tarsi tai būtų nuolatinė jo vieta. Įėjęs pašalinis veikiau būtų pamanęs, kad karalius stovi jo kairėje. Maršalas d'Estrė ir visi ambasadoriai, Angulemo kunigaikštis, kunigaikštis d'Aliujenas (Šombergas), maršalas de Šatijonas, aukštieji vadai bei karūnos tarnautojai apsupo jį ir nekantriai laukė, kad kitas baigtų komplimentą ir jis pats galėtų pasakyti savąjį, būgštaudami, jog kitas nepasakytų jo ką tik sukurto giriamojo madrigalo arba meilikaujamo sakinio. Faberas pasitraukė į palapinės gilumą ir, regis, nekreipė dėme-

sio į šiuos vaizdus. Jis šnekučiavo su Montrezoru ir kitais Gastono Orleaniečio bajorais, užkietėjusiais kardinolo priešais, nes, išsprūdęs iš minios, tik su jais ir tegalėjo kalbėtis. Toks elgesys būtų buvęs ypač netaktiškas, jei taip būtų elgęsis mažiau žinomas žmogus, tačiau visi žinojo, kad, gyvendamas dvaro įvykių sūkuryje, Faberas niekada nedalyvavo intrigose; sklido kalbos, kad jis grįžta iš laimėto mūšio kaip karaliaus arklys iš medžioklės – leidžia šunims laižyti šeimininką ir dalintis grobiu nė netrokšdamas savosios dalies, kurią pelnė laimėdamas pergalę.

Rodės, audra visiškai nurimo ir po smarkaus rytmetinio sambrūzdžio stojo švelni tyla – palapinėje buvo girdėti tik pagarbus kuždesys, pertraukiamas malonaus juoko ir atsidavimo protrūkių. Kartkartėmis pasigirsdavo kardinolo balsas: „Vargšė karalienė, tuojau vėl ją pamatysime, niekad nebūčiau drįsęs tikėtis tokios laimės prieš mirdamas!" Karalius patikliai jo klausėsi ir nebandė slėpti pasitenkinimo: „Toji mintis jį tikrai aplankė iš aukštybių, – mąstė, – šis gerasis kardinolas, su kuriuo mane taip pjudė, rūpinosi tik mano šeimos susijungimu; nuo tada, kai gimė dofinas, nesu patyręs tokio didelio džiaugsmo, kaip dabar. Švenčiausioji Mergelė akivaizdžiai globoja karalystę".

Tuo metu priėjo gvardijos kapitonas ir ėmė kuždėti valdovui į ausį.

— Pasiuntinys iš Kelno? – paklausė karalius. – Tepalaukia manęs kabinete! – Paskui nekantriai tarė: – Einu, einu. – Ir vienas įėjo į mažą kvadratinę palapinę, besišliejančią prie didžiosios.

Ten išvydo jauną kurjerį su juodu portfeliu rankose; vos tik įėjus karaliui, užuolaidos užsiskleidė.

Kardinolas, likęs vieninteliu dvaro šeimininku, buvo apipiltas sveikinimais, bet krito į akis tai, kad juos priima nebe taip susikaupęs; keletą kartų paklausė, kuri valanda; matyt, jo veidas bylojo apie neapsimestinį jaudulį; žiaurus, neramus

žvilgsnis krypo į kabinetą: staiga prasivėrė užuolaidos; karalius pasirodė vienas ir sustojo prie durų. Labiau nei paprastai išbalęs, krečiamas drebulio, rankoje jis laikė didelį voką su penkiais juodais antspaudais.

— Ponai, – sušuko garsiai, bet jo balsas trūkčiojo, – karalienė motina ką tik mirė Kelne, ir turbūt aš ne pirmas tai sužinojau, – pridūrė, rūsčiai žiūrėdamas į bejausmį kardinolą. – Dievas viską mato. Po valandos ant žirgų, ir puolame priešą. Eime, ponai maršalai.

Ir, staigiai apsisukęs, karalius kartu su jais dingo kabinete.

Dvariškiai išėjo paskui ministrą, neparodžiusį nei liūdesio, nei apmaudo – pasitraukusį taip pat oriai, kaip ir buvo įėjęs, tik dabar jis jautėsi esąs nugalėtojas.

IX skyrius

APGULTIS

Popiežius pakėlė ranką ir, peržegnojęs mano kaktą plačiu kryžiaus ženklu, pasakė mane laiminąs ir atleidžiąs man už visas jau padarytas žmogžudystes ir tas, kurias dar padarysiu tarnaudamas apaštalinei Bažnyčiai.

BENVENUTAS ČELINIS

Gyvenime būna akimirksnių, kai karštai laukiama stiprių sukrėtimų, kad jie nustelbtų mažą skausmą, akimirksnių, kai siela, panaši į pasakėčios liūtą, pavargusį nuo nepaliaujamo vabzdžių kandžiojimosi, panūsta stipresnio priešo ir iš visos galios šaukiasi pavojų. Sen Marą buvo apėmusi tokia būsena, kurią dažniausiai sukelia liguistas jautrumas ir nuolatinis širdies nerimas. Nukamuotas begalinių minčių apie įvykius, kurių troško ir kurių turėjo bijoti, pavargęs nuo savo apskaičiavimų gretinimo su atsitiktinumo galimybėmis, nebeįstengdamas remtis tuo, ko išmoko iš garsių žmonių gyvenimo, kad galėtų tas žinias pritaikyti sau pailsęs nuo apgailestavimų, svajonių, pranašavimų, chimerų, baimės ir viso to įsivaizduojamo pasaulio, kuriame gyveno keliaudamas vienas, Sen Maras laisvai atsikvėpė atsidūręs realiame, beveik tokiame pat audringame pasaulyje, ir dviejų tikrų pavojų nuojauta įkaitino jo kraują, o kūne prabudo jaunystė.

Jis dar nebuvo pakankamai atsigavęs po naktinio nuotykio smuklėje prie Ludeno, dar niekaip neįstengė atsikratyti savo

malonių ir skausmingų minčių ir jau buvo kone visai išsekęs, bet, laimė, atvyko į Perpinjano stovyklą, ir dar sykį laimė, – jam pasitaikė proga priimti abato de Gandi pasiūlymą, nes, be abejonės, šiame gedinčiame pašalaityje atpažinome Sen Marą, tokį svajingą ir melancholišką, kurį sutanotasis dvikovininkas ir paprašė būti sekundantu.

Kaip savanoris, Sen Maras liepė pastatyti palapinę stovyklos gatvėje, paskirtoje jauniesiems senjorams, kurie laukė, kada bus pristatyti karaliui, o vėliau jie turės tarnauti generolų ordonansais. Sen Maras vikriai tenai nuėjo, greitai apsiginklavo, užsidėjo šarvus pagal tuometinį paprotį, sėdo ant žirgo ir vienas nujojo prie ispanų bastiono, kur buvo paskirtas susitikimas. Atjojo pirmas ir suprato, jog pievelė, slepiama apgultos vietovės įtvirtinimų, mažojo abato buvo labai gerai pasirinkta žmogžudiškiems tikslams; niekas nebūtų įtaręs, kad karininkai galėtų kautis po jų puolamo miesto sienomis, be to, bastionas atskirs juos nuo prancūzų stovyklos ir pridengs lyg milžiniškas paravanas. Vertėjo imtis šių atsargumo priemonių, nes už malonumą rizikuoti kūnu tais laikais tekdavo mokėti ne mažiau kaip savo galva.

Laukdamas draugų ir priešininkų, Sen Maras turėjo laiko apžiūrėti pietinę Perpinjano dalį, kuri dabar ir buvo jam atsivėrusi. Girdėjo kalbant, kad bus puolami ne šie įtvirtinimai, ir veltui bandė susivokti tuose planuose. Tarp šios pietinės miesto dalies, Albero kalnų ir Pertiuso perėjos, buvo galima numatyti atakos kryptį ir atramos punktus prie puolamo objekto, tačiau čia nepasitaikė nė vieno kareivio; atrodė, kad visos pajėgos sutelktos Perpinjano šiaurėje, sunkiausiai prieinamoje vietoje, virš Dievo Motinos vartų, priešais plytinį fortą, vadinamą Kastijė vardu. Sen Maras pastebėjo, kad žemės plotas, iš pažiūros pelkėtas, o iš tiesų labai tvirtas, tęsėsi iki ispanų bastiono papėdės, kad šį postą saugota su tikru kastilietišku aplaidumu ir paspirties jam teikė tik gynėjai, nes kuorai ir šaudymo angos buvo sugriauti, tik keturios sunkaus

kalibro patrankos, įkastos į pievutę ir todėl nejudrios, jų būtų nepakakę atremti būriui karių, jeigu jie būtų greitai puolę prie sienos.

Buvo nesunku suprasti, kad šios didžiulės patrankos ir apgulėjams atėmė norą pulti šia kryptimi, o apgultiesiems – stiprinti gynybą. Taigi iš vienos pusės avanpostai ir sargyba buvo pernelyg toli, iš kitos – nedaug sargybinių, ir tie patys blogai dengiami. Jaunas ispanas, laikantis ilgą eskopetą, su taikymo šake prie šono ir rūkstančia dagtimi dešinėje rankoje, nerūpestingai vaikštinėjęs ant įtvirtinimo, sustojo ir sužiuro į Sen Marą, jodinėjantį apie duobes ir balas.

— *Señor caballero,* – tarė, – ar jūs vienas su savo arkliu norite užimti bastioną kaip Don Kichotas – Kichoda iš la Mančos?

Ir nusisegęs geležinę taikymo šakę, kabojusią prie šono, įsmeigė ją į žemę ir atrėmė savo eskopeto vamzdį, ketindamas nusitaikyti, bet tuo metu pasirodė į nešvarų rudą apsiaustą įsisupęs rimtas ispanas ir tarė jam savo kalba:

— *Ambrosio de demonio,* ar tu nežinai, kad griežtai uždrausta be reikalo eikvoti paraką, kad jis skirtas tik išpuoliams arba atremti atakoms; nedidelis malonumas užmušti vaiką, kuris nevertas nė dagties. Štai šioje vietoje Karolis V įmetė į griovį ir paskandino užmigusį poste sargybinį. Daryk, ką sakau, arba aš paseksiu jo pavyzdžiu.

Ambrozijus vėl užsimetė šautuvą ant peties, prisisegė prie šono šakę ir ėmė toliau vaikštinėti įtvirtinimu.

Sen Marą ne itin sujaudino šis grėsmingas judesys, jis tik pakėlė arklio pavadžius ir arčiau šono prispaudė pentinus, nes žinojo, kad lengvas gyvulys vienu šuoliu peršoks neaukštą lauke stūksančios lūšnelės sieną ir bus pridengtas nuo ispano šūvio anksčiau, nei šis baigs savo manipuliacijas su šake ir dagtimi. Be to, jaunuolis žinojo, kad nebylus abiejų kariuomenių susitarimas draudė žvalgams šaudyti į sargybinius – abiejų pusių požiūriu, tai būtų tolygu žmogžudystei. Taip

pultų tik karys, visai nežinantis taisyklių. Taigi jaunasis d'Efija nieko ir nepadarė, o kai sargybinis vėl ėmė vaikštinėti įtvirtinimu, toliau sukiojosi pievelėje ir netrukus pastebėjo jo link artėjančius penkis raitelius. Pirmieji du, atjoję didžiausiais šuoliais, sustojo beveik ties juo nė nepasisveikinę, nušoko ant žemės, ir Sen Maras pasijuto patarėjo de Tu glėbyje; šis švelniai jį suspaudė, o mažasis abatas de Gondi, kvatodamas iš visos širdies, šaukė:

– Štai dar vienas Orestas rado savo Piladą, ir dar tokiu metu, kai ketiname nudėti sukčių, kuris, užtikrinu jus, nėra iš karaliaus šeimos.

– Ką aš matau, tai jūs, mielasis Sen Marai? – šūktelėjo de Tu. – Kaip čia yra, kad nežinojau, jog atvykote į stovyklą? Taip, tai tikrai jūs, atpažįstu, nors jūs ir labai išblyškęs. Gal sirgote, mielas drauge? Aš jums dažnai rašydavau, nes mūsų vaikystės dienų draugystė tebėra gyva mano širdyje.

– O, aš labai nusikaltau jums, – atsakė Anri d'Efija; aš jums papasakosiu, kas mane slėgė, aš viską jums papasakosiu, bet man buvo gėda apie tai rašyti. Koks jūs geras, jūsų draugiškumas visai neišblėso.

– Aš pernelyg gerai jus pažįstu, – vėl kalbėjo de Tu, – žinojau, kad tarp mūsų negali išsikeroti pasipūtimas ir kad mano siela ras atgarsį jūsiškėje.

Po šių žodžių jie apsikabino. Jų akys buvo drėgnos nuo ašarų, tų švelniųjų ašarų, kurias taip retai tepralieja žmonės, bet širdis, regis, visada jų pilna, ir būna taip gera, kai jos ima tekėti.

Jų pasisveikinimas truko neilgai, bet ir to trumpo pokalbio metu Gondi be perstojo timpčiojo juos už apsiausto ragindamas:

– Ant žirgų, ant žirgų, ponai! Po galais, jūs dar turėsite laiko bučiuotis, jeigu esate tokie švelnūs, bet dabar nevalia stoviniuoti, pamąstykime, kaip greitai įveikti mūsų geruosius draugus, jie artėja. Mūsų padėtis nekokia: trys žaliūkai iš

priekio, kareiviai netoliese, o viršuje ispanai – turėsime atlaikyti ugnį iš trijų pusių.

Jis tebekalbėjo, o ponas de Lonė, buvęs už šešiasdešimties žingsnių su savo sekundantais, kuriuos pasirinko veikiau iš draugų, o ne iš kardinolo šalininkų, pavarė žirgą smulkia risčia, kaip sakoma manieže, ir, pasinaudojęs ten gautų pamokų įgūdžiais, labai grakščiai prijojo prie jaunųjų priešininkų ir oriai juos pasveikino:

— Ponai, manau, vertėtų išsirinkti po priešininką ir sprukti, nes nuspręsta atakuoti priešą ir aš turiu būti savo vietoje.

— Mes pasiruošę, pone, – atsakė Sen Maras, – o jei reikia rinktis, pageidaučiau atsidurti priešais jus; aš juk nepamiršau maršalo de Basompjero ir Šomono miško; mano nuomonę apie jūsų įžūlų vizitą pas mano motiną jūs žinote.

— Jūs jaunas, pone; būdamas pas ponią, jūsų motiną, aš vykdžiau aukštuomenės atstovo pareigą, pas maršalą – gvardijos kapitono, o čia atlieku bajoro pareigas ponui abatui, kuris mane iškvietė į dvikovą; o paskui turėsiu garbės kautis su jumis.

— Jei aš suteiksiu progą, – atsiliepė jau ant žirgo sėdintis abatas.

Jie išsiskyrė šešiasdešimt žingsnių atstumu, nes daugiau vietos juos supančioje pievoje nebuvo; abatas de Gondi atsidūrė tarp de Tu ir jo draugo, esančio arčiausiai įtvirtinimo – ant jų lyg balkone įsitaisė du ispanų karininkai ir apie dvidešimt kareivių, norinčių pasižiūrėti į šią šešių žmonių dvikovą, nors toks spektaklis jiems buvo gana įprastas. Jie džiūgavo kaip per ispaniškas bulių kautynes ir juokėsi tuo laukiniu ir kandžiu juoku, kurį jiems įliejo arabų kraujas.

Gondi davus ženklą, šeši arkliai leidosi šuoliais ir pievos viduryje susitiko, bet nesusidūrė, tuo pat metu beveik sutartinai pasigirdo šeši pistoletų šūviai ir dūmai uždengė besikaunančiuosius.

Dūmams išsisklaidžius, iš šešių raitelių ir šešių žirgų svei-

ki pasirodė esą tik trys vyrai ir trys gyvuliai. Sen Maras sėdėjo ant žirgo ir tiesė ranką savo priešininkui, kuris buvo toks pats ramus, kaip ir jis, kitoje pusėje de Tu artinosi prie savo priešininko, kurio žirgą buvo nušovęs, ir padėjo jam atsistoti, bet nei Gondi, nei Lonė niekur nebuvo matyti. Sen Maras nerimastingai apsidairė ir priekyje išvydo abato arklį, šokinėjantį ir tempiantį paskui save būsimąjį kardinolą, kurio koja buvo įstrigusi balnakilpėje; keikėsi jis taip, lyg visą gyvenimą nebūtų mokęsis nieko kita, kaip tik stovyklų žargono; jo nosis ir rankos buvo pasruvusios krauju, nes jis susimušė krisdamas; Gondi bandė kabintis už žemės ir susierzinęs žiūrėjo į žirgą, į kurį norom nenorom daužėsi jo koja, beje, jis suko bastioną juosiančio vandens pilno griovio link, bet, laimė, Sen Maras, jodamas tarp balos ir žirgo, nutvėrė jį už apynasrio ir sustabdė.

— Na, mielas abate, matau, kad nelabai susimušėte, nes jūsų žodžiai trykšta energija.

— Po velnių! – rėkė Gondi, valydamasis iš akių žemes. – Norėdamas iššauti iš pistoleto į veidą tam milžinui, turėjau smarkiai pasilenkti į priekį ir atsistoti balnakilpėse, todėl praradau pusiausvyrą; manau, jis irgi guli paslikas.

— Jūs visiškai teisus, pone, – atsiliepė priėjęs de Tu, – štai žirgas plaukia griovyje su savo šeimininku, kuriam nuneštas kiaušas; reikia pagalvoti, kaip spruksime.

— Sprukti gana keblu, ponai, – tarė pasirodęs Sen Maro priešininkas, – trinktelėjo patranka, – tai ženklas pulti; nemaniau, kad jie pradės taip greitai; jei suksime atgal, susidursime su šveicarais ir lankdsknechtais, kurie kausis šioje vietoje.

— Ponas de Fontrajas sako teisybę, – pritarė de Tu, – bet, jei mes negrįšime, ispanai tuoj pašventins mus kulkomis, nes jau bėga prie ginklų.

— Ką gi, pasitarkime, – pasiūlė Gondi, – pakvieskite poną de Montrezorą, veltui ieškantį to vargšo de Lonė kūno. Jūs jo nesužeidėte, pone de Tu?

— Ne, pone abate, ne visi turi tokią laimingą ranką, kaip jūs, – karčiai tarė Montrezoras; jis priėjo šlubuodamas, nes užsigavo krisdamas. – Nebeturime laiko kautis špagomis.

— Jei kalbate apie tolesnes kautynes, aš atsisakau, ponai, – tarė Fontrajas, – ponas de Sen Maras su manimi pasielgė per daug kilniai, mano pistoletas užsikirto, ir, garbės žodis, jis įrėmė savąjį man į skruostą, dar jaučiu jo šaltį, bet buvo toks geras, kad kilstelėjo jį ir iššovė į orą, – to niekada nepamiršiu ir būsiu jam dėkingas iki pat gyvenimo pabaigos.

— Tai nesvarbu, ponai, – pertraukė Sen Maras, – man pro ausis jau prašvilpė kulka, puolimas prasidėjo iš visų pusių, ir mes atsidūrėme tarp draugų ir priešų.

Kanonada tikrai pliekė iš visų pusių, citadelė, miestas ir kariuomenė skendėjo dūmuose, ir niekas nepuolė vienintelio bastiono, prieš kurį jie buvo atsidūrę ir kurio sargai, regis, ne tiek ruošėsi gynybai, kiek stebėjo, ar atlaikys kiti įtvirtinimai.

— Manau, priešas padarė išpuolį, – ėmė dėstyti Montrezoras, – dūmai lygumoje sklaidosi, ir matau daugybę atakuojančių raitelių, kuriuos dengia patranka iš aikštės.

— Ponai, – paragino Sen Maras, visą laiką stebėjęs sienas, – galėtume ryžtis ir įsiveržti į šį blogai saugomą bastioną.

— Puiki mintis, pone, – pasakė Fontrajas, – bet mes tik penkiese, o jų mažiausiai trisdešimt, be to, jie mus puikiai mato ir žino, kiek mūsų.

— Garbės žodis, sumanymas neblogas, – pritarė Gondi, – geriau būti nušautam ten, viršuje, nei pakartam apačioje, jei mus čia rastų, nes jau turbūt pastebėta, kad pono de Lonė nėra kuopoje, o apie mūsų ginčą žino visas dvaras.

— Po velnių, ponai, – atsiliepė Montrezoras, – štai ir pagalba.

Gausus, bet labai netvarkingas raitelių būrys šuoliavo tiesiai į juos didžiausiais šuoliais, iš tolo matomas dėl raudonų mundurų, regis, jie norėjo sustoti tame pačiame lauke, kur buvo ir mūsų sutrikę dvikovininkai, nes vos pirmiesiems žir-

gams ją pasiekus pasigirdo keletas riksmų „stok" – šaukė su raiteliais susimaišę jų vadai.

— Jokime priešais, tai karaliaus gvardijos kariai, – pasiūlė Fontrajas, – atpažįstu iš juodų kokardų. Su jais matau ir daug lengvosios kavalerijos raitelių, įsimaišykime tarp jų, nes, manau, jie buvo „atmušti".

Šis žodis – normalus terminas, dar reiškiantis „atstumti", šnekant karine terminologija. Visi penki pasuko šio gyvo triukšmingo būrio link ir įsitikino, kad jų spėlionės buvo teisingos. Bet, užuot pamatę liūdinčius kareivius, kaip būna tokiais atvejais, jie išvydo linksmą triukšmingą jaunimą, ir abiejose kuopose tai šen, tai ten pasigirsdavo juoko protrūkiai.

— Ak, po velnių, Kajuzakai, – kalbėjo vienas, – tavo žirgas bėgo greičiau už manąjį, matyt, tu jį lavinai karaliaus medžioklėse.

— Tai todėl atjojai čia pirmas, kad greičiau susijungtumėme! – atsakė antras.

— Tasai markizas de Kualenas – tikras kvailys, nes mus, keturis šimtus vyrų, vertė pulti aštuonis ispanų pulkus.

— Oi, oi, oi, Lokmarija, na, ir gražios jūsų plunksnos, panašios į gluosnį svyruoklį. Jei suktume paskui jį, patektume tiesiai į kapines.

— Ei, ponai, jau anksčiau jums sakiau, – atšovė gana blogai nusiteikęs jaunasis karininkas, – jog tas kapucinas Žozefas, visur kaišiojantis nosį, apsiriko liepdamas pulti kardinolo vardu. Bet ar jūs būtumėt buvę patenkinti, jei tie, kurie turi garbės jums vadovauti, būtų atsisakę pulti?

— Ne, ne, ne! – atsiliepė vėl greitai rikiuodamiesi jaunuoliai.

— Sakiau, – prabilo senasis markizas de Kualenas, ir, nors buvo žilas, jo akyse tebedegė jaunystės ugnis, – kad, jei jums įsakytų šturmuoti su žirgais, jūs tai padarytumėte.

— Bravo, bravo! – rėkė kariai plodami.

— Ką gi, pone markize, – tarė prieidamas Sen Maras, – štai proga tesėti jūsų pažadą; esu tik paprastas savanoris, bet jau

senokai tie ponai ir aš stebime šį bastioną, ir man rodos, galėtume jį paimti.

— Pone, pirmiausia reikėtų surasti brastą...

Tą akimirksnį nuo įtvirtinimo, apie kurį buvo kalbama, atskriejusi kulka sutraiškė senojo kapitono žirgo galvą.

— Lokmarija, de Muji, perimkite vadovavimą, ir šturmuojame, – ėmė rėkti abi kilmingųjų kuopos, manydamos, kad kapitonas žuvo.

— Palūkėkite, palūkėkite, ponai, – atsiliepė stodamasis senasis Kualenas, – aš pats jus vesiu; rodykite kelią, pone savanori, ispanai kviečia mus į pokylį, turime būti mandagūs.

Vos tik senis užsėdo ant kito žirgo, kurį privedė vienas iš jo vyrų, ir išsitraukė špagą, nelaukdamas įsakymo, tasai pašėlęs jaunimas, vadovaujamas Sen Maro ir jo draugų, kurių žirgus stūmė pirmyn eskadrono arkliai, puolė į priekį; dideliam visų jų, taip pat ir ispanų, per daug pasikliovusių brastos gilumu, nustebimui, žirgai įklimpo tik iki kulkšnių ir, nors dvi didžiausios patrankos iššovė karteče, visi susimaišę pasiekė mažąją pievutės aikštelę pusiau sugriautų įtvirtinimų papėdėje. Pagauti įkarščio, Sen Maras ir Fontrajas pavarė žirgus ant pačių įtvirtinimų, bet smarki ugnis paklojo šiuos tris gyvulius, kurie nuriedėjo kartu su šeimininkais.

— Nuo žirgų, ponai, – riktelėjo senasis Kualenas, – pistoletus ir špagas į ranką ir – pirmyn! Palikite žirgus.

Visi greitai įvykdė įsakymą ir būriu puolė į pralaužą. O de Tu, niekada neprarandantis šaltakraujiškumo (beje, ir draugiškumo), nenuleido akių nuo jaunojo Anri ir sugriebė jį, kritus jo žirgui. Pastatė ant kojų, įdavė špagą ir, nors iš visų pusių skriejo kulkos, labai ramiai tarė:

— Mano drauge, šioje sumaištyje turbūt labai kvailai atrodau su savo Parlamento patarėjo drabužiais.

— Po velnių, – šūktelėjo besiartinantis Montrezoras, – štai ir abatas, pažvelkite į jį ir nurimkite.

Iš tikrųjų, mažasis Gondi, alkūnėmis stumdydamas gvardiečius, iš visų jėgų šaukė:

– Trys dvikovos ir šturmas! Tikiuosi, pagaliau atsikratysiu sutanos!

Taip kalbėdamas jis iš peties kapojo didžiulį ispaną. Ispanai gynėsi neilgai. Kastilijos kareiviai neatsilaikė prieš prancūzų karininkus, ir nė vienam nepakako nei drąsos, nei laiko vėl užtaisyti savo ginklus.

– Ponai, papasakosime tai savo meilužėms Paryžiuje! – riktelėjo Lokmarija, mesdamas aukštyn skrybėlę.

Sen Maras, de Tu, Kualenas, de Muji, Londinji, Raudonosios kuopos karininkai ir visi jaunieji bajorai su špaga dešiniojoje, pistoletu kairiojoje rankoje, stumdydamiesi, skubėdami ir per skubėjimą vieni kitiems darydami tiek pat žalos, kiek ir priešui, pagaliau išsiveržė į tvirtovės aikštelę, kaip kad iš vazos siauru kakleliu pilamas vanduo smarkiai kliūsteli laukan. Nepaisydami nugalėtų kareivių, kurie puolė ant kelių, suleido juos į fortą net nenuginklavę ir ėmė džiūgauti dėl savo pergalės kaip paleisti atostogų mokiniai, kvatojo lyg po linksmos iškylos.

Juos stebėjo rūškanas, į rudą apsiaustą susisupęs ispanų karininkas.

– Kas čia per velnias, Ambrozijau? – pasiteiravo kareivio. – Anksčiau Prancūzijoje nebuvau su jais susitikęs. Jei visa Liudviko XIII kariuomenė tokia, tai jis tik dėl savo gerumo dar nenukariavo Europos.

– Na, nemanau, kad tokių labai daug – tai, matyt, vargšų plėšikautojų dalinys, kurie neturi ko prarasti ir tyko progos pasipelnyti.

– Tu teisus, – atsakė karininkas, – pabandysiu vieną sugundyti, kad mane paleistų.

Ir jis iš lėto priėjo prie vieno jaunučio aštuoniolikmečio kavaleristo, nuošaliau sėdinčio ant parapeto; jo veidas buvo baltai rausvas lyg merginos, grakščioje rankoje jis laikė siuvinėtą nosinę, kuria šluostėsi kaktą ir šviesius sidabro spalvos plaukus; jis žiūrėjo į didelį, apvalų, rubinais papuoštą ir kaspinais prie diržo pakabintą laikrodį.

Ispanas nustebęs sustojo. Jei nebūtų jo matęs žudant kareivius, būtų manęs, jog tasai tesugeba dainuoti romansus gulėdamas lovoje. Bet, perspėtas Ambrozijaus, pamanė, kad, galimas daiktas, tų prabangos dalykų jis prisiplėšė kokios nors moters kambaryje, tad staiga prabilo:

– *Hombre!** Esu karininkas, gal sutiktum paleisti mane į laisvę, – norėčiau grįžti į savo šalį.

Jaunasis prancūzas švelniai (pagal savo amžių) pasižiūrėjo į jį ir, pagalvojęs apie savo paties šeimą, atsakė:

– Pone, aš jus tuoj pristatysiu markizui de Kualenui, o jis, be abejonės, padarys, ko jūs pageidaujate; jūsų šeima iš Kastilijos ar iš Aragono?

– Tavo Kualenas prašys dar kieno nors leidimo, ir man reikės laukti ištisus metus. Duosiu tau keturis tūkstančius dukatų, jei padėsi man ištrūkti.

Tuomet vaikiškas veidas, vaikiški bruožai nusidažė pykčio purpuru, mėlynos akys ėmė svaidyti žaibus ir, šūktelėjęs: „Man – pinigų? Nešdinkis, kvaily!", jaunuolis skambiai pliaukštelėjo ispanui per skruostą. Šis nedvejodamas išsitraukė iš užančio ilgą durklą ir, griebęs prancūzą už rankos, manė lengvai įvarysiąs į širdį, bet vikrus ir tvirtas paauglys pats nustvėrė jo dešinę, pakėlė sau virš galvos, paskui kartu su durklu nuleido ant ispano galvos, drebėdamas iš pykčio.

– Ei, ei, ei! Švelniau, Olivjė, – ėmė šaukti iš visų pusių skubantys draugai, – jau gana ant žemės tysančių ispanų.

Ir jie nuginklavo priešo karininką.

– Ką darysime su šiuo pasiutėliu? – paklausė vienas.

– Nenorėčiau netgi tokio tarno, – atsakė kitas.

– Nusipelnė kartuvių, – kalbėjo trečias, – bet, garbės žodis, ponai, mes nemokame karti, atiduokime jį tam žygiuojančiam lyguma šveicarų batalionui.

Ir šis paniuręs nesudrumsčiamas žmogus vėl susisupo į savo apsiaustą ir, lydimas Ambrozijaus, pats nuėjo prie batalio-

---

* Žmogau! *(Isp.)*

no; o už pečių jį stūmė ir skubino penki ar šeši jauni patrakėliai.

Tuo metu pirmoji puolančiųjų grupuotė, apkvaitusi nuo savo sėkmės, nusprendė atlikti žygį iki galo. Sen Maras, patarus senajam Kualenui, apėjo tvirtovę, ir abu nusiminė pamatę, kad ji visai atkirsta nuo miesto, ir jų žygiai baigti. Jie iš lėto šnekučiuodami sugrįžo pas de Tu ir abatą de Gondi, kuriuos rado kvatojančius su jauniausiais lengvaisiais kavaleristais.

– Mums padėjo Tikėjimas ir Teisingumas, ponai, mes turėjome laimėti.

– Taigi. Ir smūgiavo jie taip pat stipriai, kaip ir mes.

Priėjus Sen Marui, jie nutilo ir minutėlę šnibždėjosi klausinėdami jo vardo, paskui apsupo jį ir susižavėję spaudė ranką.

– Ponai, jūs teisūs, – tarė senasis kapitonas, – kaip sakydavo mūsų tėvai, tai *šios dienos herojus*. Šį savanorį kardinolas turi pristatyti karaliui.

– Kardinolas! Mes patys jį pristatysime, jis per šaunus vaikinas, kad būtų kardinolininkas, – gyvai šūkčiojo jaunuoliai.

– Pone, aš įstengsiu jus atgrasinti, – tarė prieidamas Olivjė d'Antregas, – nes buvau jo pažas ir puikiai jį pažįstu. Geriau tarnaukite Raudonosiose kuopose, ten įsigysite gerų draugų.

Senasis markizas išgelbėjo Sen Marą nuo atsakymo, – jis liepė trimituoti savo šlovingųjų kuopų susibūrimą. Patranka nutilo, ir vienas gvardietis atvyko perspėti, kad karalius su kardinolu lanko mūšių lauką: apžiūrinėja, kas nuveikta per dieną; markizo įsakymu arkliai buvo vedami per pralaužą, o tai užtruko gana ilgai, ir išrikiavo abi raitas kuopas kovos rikiuote šioje vietoje, kur atrodė įmanoma išrikiuoti tik pėstininkų dalinį.

X skyrius

ATPILDAS

MIRTIS
Ak, kaip ištroškę grobio šie kariai
Šuoliais lekia pasitikti mano smūgių!
Sukelkite jiems beprotišką įsiūtį,
Būgne, fleita ir trimite, sumaišykit jiems protą.
N. LEMERSJĖ. *Panhipokriziada*

„Kad apmalšintume pirmąjį karaliaus sielvarto protrūkį, – kalbėjo Rišeljė, – kad atvertume kitokių jaudulių šaltinį, kuris nugramzdintų šios neryžtingos sielos skausmą, prasideda miesto apgultis, aš sutinku; tegul Liudvikas keliauja tenai, leidžiu jam apkulti keletą varganų kareivių – tie smūgiai būtų skirti man, bet jis nedrįsta; tegul šių tamsus kraujas užgesina jo pyktį, aš to noriu; tačiau šlovės geismas nepakeis tvirtų mano ketinimų – ši tvirtovė dabar nekris, visiems laikams pereis Prancūzijai tik po dvejų metų, ji pateks į mano tinklus tik tą dieną, kurią pats numatysiu. Griaudėkite, sviediniai ir patrankos, apmąstykite savo veiksmus, išmintingieji karvedžiai, pirmyn į ataką, jaunieji kariai; aš nutildysiu jūsų triukšmą, niekais paversiu jūsų planus, sužlugdysiu jūsų pastangas; viskas išsisklaidys kaip dūmai, ir aš pats vadovausiu, kad sumaišyčiau jums protą."

Maždaug tokios mintys sukosi plikoje kardinolo kunigaikščio galvoje prieš ataką, kurios epizodus ką tik matėme. Kardinolas sėdėjo ant žirgo šiaurinėje miesto dalyje, ant vienos Salsų kalnyno keteros – iš čia jis galėjo stebėti atsivėrusią Rusijono lygumą, besileidžiančią iki Viduržemio jūros. Perpinjanas su savo plytiniais įtvirtinimais, bastionais, citadele ir varpine atrodė kaip tamsus ovalas tarp plačių žaliuojančių pievų, slėnį supo aukšti kalnai, panašūs į didžiulę arką, lenktą iš šiaurės į pietus, o rytuose driekėsi balkšvas, į pasidabruotą virvę panašus jūros rėžis. Dešinėje stūksojo didžiulis kalnas, vadinamas Kanigu; nuo jo šlaitų į lygumą teka dvi upės. Prancūzų armija buvo nusidriekusi iki pat šio vakarinio barjero papėdės. Generolų ir didikų, sėdinčių ant žirgų, minia spietėsi už kokių dvidešimt žingsnių nuo ministro; visi tylėjo. Pirmiausia kardinolas iš lėto apjojo priekines karo veiksmų linijas, paskui sugrįžo ir sustingo ant šios aukštumos, kur jo žvilgsnis ir mintys planavo apgulėjų ir apgultųjų likimą. Kariuomenė nenuleido nuo jo akių – galėjai jį matyti iš bet kurios vietos. Kiekvienas ginklą turintis vyras jį laikė savo tuoj duosiančiu įsakymą vadu ir laukė ženklo. Jau seniai Prancūzija nusilenkė jo jungui, visuotinis susižavėjimas net neleido jo veiksmuose įžvelgti ką nors, iš ko būtų galima pasišaipyti – kas nors kitas to tikrai nebūtų išvengęs. O čia jokiam vyrui nešovė į galvą šypsotis arba nusistebėti, kad kunigas dėvi šarvus, jo būdo rūstumas ir išvaizda užgniauždavo kiekvieną ironišką mintį arba galinčias įžeisti užuominas. Tą dieną kardinolas pasirodė itin kariškai apsitaisęs – nukritusių lapų spalvos drabužiai su aukso apsiuvais, vandens spalvos šarvai, špaga prie šono, pistoletai balno dėkluose bei skrybėlė su plunksna, kurią jis retai užsidėdavo, nes dažniausiai dėvėdavo raudoną kardinolo kepuraitę. Už jo stovėjo du pažai, vienas laikė šarvines pirštines, kitas šalmą, o šalia buvo gvardijos kapitonas.

Kadangi karalius vėl paskyrė Rišeljė savo kariuomenės generalisimu, generolai siuntė pas jį adjutantus įsakymų, bet kardinolas, per daug gerai žinantis slaptas jo šeimininką apėmusio pykčio priežastis, tyčia siuntė valdovui visus, kurie norėjo gauti įsakymus tiesiai iš jo lūpų. Atsitiko tai, ką jis ir buvo numatęs, nes laukė ir skaičiavo karališkosios širdies dūžius kaip laikrodžio ir tiksliai būtų galėjęs pasakyti, ką valdovas jaučia. Liudvikas XIII atjojo ir sustojo šalia, bet atjojo kaip paauglys mokinys, priverstas pripažinti, kad jo mokytojas teisus. Jo laikysena buvo išdidi, veide atsispindėjo nepasitenkinimas, žodžiai staigūs ir sausi. Kardinolas buvo ramus. Įdomu tai, kad karalius tardamasis kalbėjo taip, tarsi būtų komandavęs: susipynė jo silpnumas su galia, neryžtingumas su išdidumu, neišmanymas su pretenzijomis, o ministras jam diktavo savo valią nuolankiausiu tonu.

— Noriu, kad tuojau pultume, kardinole, – tarė pasirodęs karalius, – tikriau sakant, – pridūrė nerūpestingai, – kai viskas bus paruošta, kai būsite susitaręs su mūsų maršalais.

— Valdove, jei drįsčiau išsakyti savo mintis, norėčiau, kad jūsų didenybė teiktųsi leisti pradėt ataką po ketvirčio valandos, nes šitiek laiko pakaktų, kad į mūšį stotų trečioji linija.

— Taip, taip, gerai, pone kardinole, aš irgi taip maniau, aš pats duosiu įsakymus, noriu pats viską daryti. Šombergai, Šombergai, po ketvirčio valandos noriu išgirsti signalinę patranką, tokia mano valia!

Dešiniajam kariuomenės sparnui turėjęs vadovauti Šombergas davė įsakymą, ir pasigirdo signalinis šūvis.

Maršalo de Lamejerė pastatytos baterijos jau seniai pradėjo šaudyti, bet šaudė vangiai, nes artileristai jautė, kad tos vietos, į kurias jie taiko, nepaimamos, o turėdamas patirtį ir ypač nuojautą bei gerą akį (tai būdingi prancūzų kario bruožai), kiekvienas būtų galėjęs nurodyti, kokią vietą reikėtų pasirinkti.

Karalius apstulbo, kodėl taip silpnai šaudo patrankos.

— Lamejerė, – tarė jis nekantriai, – iš tų baterijų nieko gero, jūsų patrankininkai miega.

Maršalas ir artilerijos vadai buvo čia pat, bet nė vienas nepratarė nė žodžio. Jie pažvelgė į sustingusį ant žirgo tarsi statula kardinolą ir pasekė jo pavyzdžiu. Būtų reikėję atsakyti, kad kalti ne kareiviai, bet tas, kas negerai išdėstė baterijas – o tai padarė pats Rišeljė, dėdamasis manąs, jog jos stovi tenai, kur joms labiausiai dera stovėti, privertęs nutilti vadus.

Karalių nustebino toji tyla, bijodamas, kad taip paklausęs padarė kokią nors didelę karinę klaidą, kiek paraudo ir, priėjęs prie būrelio jį lydinčių kunigaikščių, kad atgautų pasitikėjimą, ėmė juos šnekinti.

— D'Angulemai, Boforai, labai nuobodu, ar ne? Mes čia stypsome kaip mumijos.

Karolis de Valua prisiartinęs tarė:

— Man rodos, valdove, kad čia nenaudojami inžinieriaus Pampė-Targono mechanizmai.

— Po šimts perkūnų, – prakalbo atidžiai žvelgdamas į Rišeljė kunigaikštis de Boforas, – kai pasirodė šis italas, mes labiau troškome paimti Larošelę nei Perpinjaną. Čia neturime nei vieno mechanizmo, nei vienos minos, nei vienos petardos po sienomis, maršalas de Lamejerė šį rytą man sakė, jog siūlęs jų atgabenti, kad būtų galima išrausti tranšėjas. Nereikėjo pulti nei Kastijė, nei jį supančių šešių bastionų, nei ravelino. Jei mes ir toliau taip kariausime, didžioji akmeninė citadelės atšaka mums dar ilgai grasins nemalonumais.

Kardinolas nė nekrustelėdamas tylėjo, tik davė Faberui ženklą – šis išjojo iš palydos ir sustojo už Rišeljė žirgo, šalia gvardijos kapitono.

Kunigaikštis de Larošfuko tarė karaliui:

— Manau, valdove, kad mūsų menkos pastangos išmušti pralaužai tik suerzino apgultuosius, nes štai gausus būrys artėja į jūsų didenybę, o de Birono ir de Pono pulkai traukiasi atsišaudydami.

— Puiku! – sušuko karalius išsitraukdamas špagą, – pulkime tuos niekšus ir priverskime juos sprukti, d'Angulemai, tegul kavalerija puola su manimi. Kur ji, kardinole?

— Už šios kalvos, valdove, išsirikiavę šeši dragūnų pulkai ir de Laroko lengvieji kavaleristai, apačioje matote mano karius ir lengvąją kavaleriją, maldauju jūsų didenybę jais pasinaudoti, nes jūsų gvardiečiai jau dingo, vedami visados pernelyg uolaus markizo de Kualeno. Žozefai, jok ir liepk jam grįžti.

Kardinolas taip pat kažką tyliai pasakė jį lydėjusiam kapucinui, nerūpestingai, net juokingai atrodžiusiam su kario drabužiais, ir vienuolis pasileido į lygumą.

Tuo metu senųjų ispanų pėstininkų kolonos lyg judantis tamsus miškas traukė pro Dievo Motinos vartus, o pro kitus vartus išjojusi gausi kavalerija išsirikiavo lygumoje. Prancūzų kariuomenė, besikaunanti karaliaus kalvos papėdėje, prie lygumos fortų ir už redutų bei fašinų, išsigandusi pamatė, kad kariai ir lengvieji raiteliai atsidūrė tarp šių dviejų dalinių, dešimt kartų juos pranokstančių žmonių skaičiumi.

— Nagi trimituokite puolimą! – suriko Liudvikas XIII, – arba mano senasis Kualenas žuvęs.

Ir karalius pasileido nuo kalvos su visa palyda, tokia pat kovinga, kaip ir jis, bet, jam dar nespėjus nusileisti apačion su savo muškietininkais, abi kuopos apsisprendė ir žaibo greitumu, šaukdamos „Tegyvuoja karalius!“, puolė ilgą priešo kavalerijos koloną lyg du maitvanagiai gyvatę ir, padariusios plačią kruviną pralaužą, prasimušusios pro ją, susijungė su prancūzais už ispanų bastiono, kurį mes jau matėme. Priešo raiteliai taip sutriko, kad tesirūpino, kaip pertvarkyti savo gretas, o ne juos persekioti.

Kariuomenė ėmė ploti, karalius nustebęs sustojo, apsidairė ir visų akyse pamatė degantį puolimo troškulį, ir jo paties akyse sužibo visa jo kilmės didybė; valdovas akimirką dvejojo, apsvaigęs klausėsi pabūklų dundesio, kvėpavo ir mėgavosi

parako kvapu, atrodė atgimęs ir vėl tapęs Burbonu; visi, tada jį stebėję, patikėjo, kad jiems vadovauja visai kitas žmogus; pakėlęs špagą ir akis į spindinčią saulę, Liudvikas XIII sušuko:

– Paskui mane, drąsuoliai! Čia aš – Prancūzijos karalius!

Kavalerija skleisdamasi įnirtingai puolė priešą, tarsi rydama atstumą iki jo, ir, sukėlusi debesis dulkių, drebindama žemę, po keleto akimirksnių susimaišė su ispanų kavalerija, kuri taip pat skendėjo didžiuliame sūkuriuojančiame dulkių debesyje.

– Dabar, dabar veikite! – nuo savo aukštumos griausmingu balsu suriko kardinolas. – Tegul patraukia baterijas iš tų nevykusių pozicijų! Faberai, liepkite jas visas nukreipti į lėtai karalių supančius pėstininkus. Bėkite, skriskite, gelbėkite karalių!

Ši svita tučtuojau pasileidžia į visas puses. Generolai duoda įsakymus, ordonansai dumia ir pasklinda lygumoje arba, įveikę griovius ir užtvaras, pasiekia tikslą taip greitai, kaip ir juos vedanti mintis ar juos sekantis žvilgsnis. Staiga lėti, nuo pasyvių baterijų sklindantys trūkinėjantys žaibai pavirsta milžiniška vientisa liepsna, dūmai kyla iki pat dangaus ir virsta begale lengvų plaukiojančių karūnų; patrankų salvės, panašios į tolimą ir silpną aidą, virsta siaubingu perkūnu, smūgiai tampa tokie pat dažni kaip būgno, mušančio signalą pulti dudenimas iš trijų skirtingų pusių, platūs liepsnos kamuoliai skrieja tamsių, iš apgulto miesto išeinančių kolonų link.

O nepajudėjęs iš vietos Rišeljė žėrinčiomis akimis ir įsakmiais mostais vis davinėjo įsakymus, pavaldinius nuverdamas tokiais žvilgsniais, kurie bylojo, jog kiekvieno, tučtuojau nepaklusiančio, laukia mirties nuosprendis.

– Karalius nugalėjo šią kavaleriją, bet pėstininkai dar priešinasi, mūsų baterijos tik žudo, bet nepasiekia pergalės. Trys pėstininkų pulkai kuo skubiausiai pirmyn! Gasjonai, Lamejerė ir Ledigjerai, tegul kolonos puola iš flangų! Likusiai

kariuomenei perduokite įsakymą nebepulti ir ramiai stovėti savo pozicijose! Popieriaus! Pats parašysiu Šombergui.

Vienas pažas nusėdo nuo žirgo ir priėjo su pieštuku ir popieriumi. Ministras, prilaikomas keturių savo svitos vyrų, sunkiai nulipo nuo žirgo ir nejučia aiktelėjo iš skausmo, bet susivaldė ir atsisėdo ant patrankos lafeto; pažas pasilenkė, atkišo petį – vietoj mokyklos suolo, ir kardinolas paskubomis parašė tą įsakymą; jį, mums išsaugotą ano meto manuskriptų, galės pamėgdžioti mūsų laikų diplomatai, regis, labiau trokštantys gerai išlaviruoti ant dviejų norų ribos, nei ieškoti pasaulio likimą galinčių paveikti kombinacijų, nes genijus jiems yra per daug tiesmukas ir aiškus, kad jie imtų iš jo pavyzdį.

Pone maršale, nieko neskubinkite ir prieš puldamas gerai pagalvokite. Kai jums praneša, kad karalius nori, jog nieko neskubintumėte, tai nereiškia, jog jo didenybė jums visiškai uždraudžia kautis, bet jis nemano, kad atėjo lemiamos kautynės, nebent jums pasitaikytų nepaprasta proga, palankiai susiklosčius aplinkybėms; atsakomybė už mūšį, žinoma, tenka jums.

Davęs šiuos įsakymus, senasis ministras tebesėdėjo ant lafeto, rankomis remdamasis į padegamąją angą, o smakrą pasidėjęs ant rankų, lyg žmogus, reguliuojantis ir derinantis detales, jis tyliai ramiai stebėjo karaliaus mūšį, kaip kad senas, sotus ir atbukęs nuo amžiaus vilkas stebi liūtą, puolantį lygumoje bandą jaučių, kurių jis pats pulti nedrįstų; retkarčiais jo akys sublyksi, kraujo kvapas kvaitina ir, kad nepamirštų jo skonio, degančiu liežuviu laižo bedantę burną.

Tą dieną kardinolo tarnai (beveik visi su juo bendravę) pastebėjo, kad nuo ryto iki nakties jis nieko nevalgė ir visas sielos jėgas nukreipė vadovavimui, kad įveikė kūno skausmus, ir, atrodo, jų atsikratė, juos pamiršęs. Sutelktas dėmesys ir ne-

paliaujamas protavimas jį iškėlė beveik iki genijaus, kuriuo ir būtų tapęs, bet jam trūko įgimto sielos pakilumo ir kilnios širdies jautrumo.

Mūšio lauke viskas dėjosi taip, kaip norėjo Rišeljė, o laimė, lydėjusi kardinolą kabinete, neapleido ir prie patrankos. Liudvikas XIII godžia ranka pasiglemžė pergalę, kurią jam parengė ministras, ir prie jos tepridėjo triumfuojančio žmogaus didybę ir drąsą.

Kai sutriuškintos pėstininkų kolonos buvo atblokštos į Perpinjaną, pabūklai nustojo šaudyti; visa kita klostėsi panašiai, ir lygumoje buvo matyti tik švytintys karaliaus eskadronai, persirikiuojantys ir traukiantys paskui karalių.

Karalius grįžo neskubėdamas ir patenkintas apžiūrinėjo visą priešais nuklotą mūšio lauką; jis išdidžiai prajojo visai netoli ispanų patrankų, ir šios gal dėl nerangumo, gal dėl slapto susitarimo su pirmuoju ministru, gal dėl nenoro užmušti Prancūzijos karalių tepasiuntė jam keletą sviedinių, kurie, pralėkę dešimt pėdų virš jo galvos, susmigo į žemę prie pat stovyklos; visa tai jo reputacijai tik pridėjo šaunumo.

Bet po kiekvieno žingsnio, žengto kalvos link, kur laukė Rišeljė, karaliaus veido išraiška keitėsi ir aiškiai gedo, dingo kovos įkarštis, ant kaktos džiūvo kilnus triumfo prakaitas. Vėl jo veidą užliejo įprastas blyškumas, tarsi jis vienas būtų turėjęs teisę puošti karališkąją galvą; akyse užgeso blykstelėję žiburėliai, ir kai karalius atjojo, jo bruožus buvo visiškai sukaustęs didelis liūdesys. Kardinolą jis rado tokį, kokį buvo palikęs. Vėl užsėdęs ant žirgo, ministras šaltai ir pagarbiai nusilenkė; pažėręs keletą komplimentų, drauge su Liudviku rengėsi apjoti linijas ir apžvelgti dienos rezultatus, o princai ir didieji senjorai, laikydamiesi tam tikro atstumo iš priekio ir užpakalio, gaubė juos lyg debesis.

Apsukrusis ministras stengėsi nieko nesakyti ir jokiu judesiu nesukelti įtarimo, kad jis bent kiek prisidėjo prie dienos įvykių; stebino tai, jog visi, atvykę su raportais, tarsi būtų

įspėję jo norą, neišdavė jo slaptos valdžios demonstratyviu paklusnumu, o kalbėjo karaliui. Kardinolas kartu su valdovu perjojo dešinę stovyklos pusę, nes tos vietovės negalėjo stebėti nuo aukštumos, kur buvo įsitaisęs, ir patenkintas pamatė, kad gerai jį pažįstantis Šombergas veikė tiksliai pagal raštiškus šeimininko nurodymus: metė į mūšį tik keletą menkų dalinių, tačiau kovėsi tiek, kad nebūtų apkaltintas neveiklumu, ir tiek, kad nepasiektų jokio rezultato. Toks elgesys sužavėjo ministrą, ir karalius liko patenkintas, nes jo savimeilę glostė mintis, kad šios dienos nugalėtojas yra jis vienas. Karalius norėjo įtikinti pats save ir įtikinti kitus, jog visos Šombergo pastangos buvo bevaisės, todėl pasakė jam, kad už tai nepyksta, kad pats neseniai įsitikino turėjęs reikalų su ne tokiu jau silpnu priešu, kaip manyta iš pradžių.

— Norėdami jums įrodyti, kad mūsų akyse jūs laimėjote, – pridūrė, – mes skelbiame jus mūsų ordino kavalieriumi ir suteikiame jums teisę bet kada su mumis matytis.

Kardinolas praeidamas jam nuoširdžiai paspaudė ranką, o maršalas, nustebęs dėl tokio malonių potvynio, sekė valdovą nuleidęs galvą, lyg būtų nusikaltęs; bandė prisiminti visus savo karinius nuopelnus, kuriuos jau buvo pamiršęs, tad jiems mintyse ir priskyrė nepelnytą atpildą, kad nuramintų savo sąžinę.

Karalius norėjo grįžti tuo pačiu keliu, bet kunigaikštis de Boforas, užrietęs nosį ir nustebęs, šūktelėjo:

— Valdove, ar man dar mirga akyse, ar apkvaitau nuo saulės smūgio? Man regis, jog šiame bastione matau raitelius raudona uniforma, nepaprastai panašius į jūsų lengvąją kavaleriją, kurią mes laikėme žuvusia.

Kardinolas suraukė antakius.

— Tai neįmanoma, pone, – tarė jis, – pono de Kualeno neatsargumas pražudė jo didenybės karius ir raitelius, štai kodėl ką tik neišdrįsau pasakyti karaliui, kad jei panaikintume

šiuos nereikalingus dalinius, galėtume gauti neblogų rezultatų, kalbant karine terminologija.

— Po perkūnais, jūsų eminencija man atleis, – pertraukė kunigaikštis de Boforas, – bet aš tikrai neklystu – štai papėdėje jų septyni ar aštuoni ir stumia prieš save belaisvius.

— Ką gi, jojame aplankyti šios vietos, – nerūpestingai tarė karalius, – jei ten atrasiu savo senąjį Kualeną, būsiu labai laimingas.

Reikėjo paklusti ir joti iš paskos.

Karaliaus žirgai ir palyda labai atsargiai įveikė pelkę ir griuvėsius, ir visi labai nustebo viršuje radę abi Raudonąsias kuopas, išsirikiavusias kovos tvarka lyg paradui.

— Garbė Dievui! – šūktelėjo Liudvikas XIII. – Manau, jog visi esate sveiki gyvi. Ką gi, markize, jūs laikotės žodžio – sienas šturmuojate ant žirgų.

— Manau, ši vieta blogai parinkta, – paniekinamai tarė Rišeljė, – tai nė kiek nepalengvino paimti Perpinjano, o tikriausiai pareikalavo žmonių aukų.

— Garbės žodis, jūs teisus, – atsiliepė karalius (pirmą kartą po susitikimo, kai sužinojo apie karalienės mirtį, jis kalbėjo su kardinolu ne taip sausai), – gaila kraujo, kurį teko čia pralieti.

— Valdove, šio puolimo metu buvo sužeisti tik du mūsų jaunuoliai, – tarė senasis Kualenas, – o mes įgijome naujų ginklo draugų tarp mus vedusių savanorių.

— Kas jie? – paklausė valdovas.

— Trys kukliai pasitraukė, valdove, bet jauniausias, kurį antai matote, šturmavo pirmas, jis man ir pakišo tą mintį. Abi kuopos prašo suteikti garbę ir jį pristatyti jūsų didenybei.

Sen Maras, sėdintis ant žirgo už senojo kapitono, nusiėmė skrybėlę, parodydamas savo jauną išbalusį veidą, dideles juodas akis ir ilgus tamsius plaukus.

— Šie bruožai man kažką primena, – tarė karalius. – O ką pasakysite jūs, kardinole?

Šis jau buvo užmetęs skvarbų žvilgsnį į naujoką ir atsakė:

– Arba aš klystu, arba šis jaunuolis...

– Anri d'Efija, – garsiai atsakė nusilenkdamas savanoris.

– Kaipgi, valdove, tai apie jį aš pranešiau jūsų didenybei ir turėjau pats jums jį pristatyti – tai antrasis maršalo sūnus.

– Ak! – gyvai atsiliepė Liudvikas XIII, – man labiau patinka, kad jį pristatė šis bastionas. Geras ženklas, mano vaike, jog esi toks, nes nešioji mūsų seno draugo pavardę. Vyksite su mumis į stovyklą, mes turime daug ką jums pasakyti. Bet ką aš matau, jūs čia, pone de Tu! Ko atvykote teisti?

– Manau, valdove, – atsakė Kualenas, – kad jis veikiau nuteisė mirti keletą ispanų, nes į aikštę įsiveržė antras.

– Aš niekam nesmogiau, pone, – įsikišo rausdamas de Tu, – tai ne mano darbas ir šioje srityje niekuo nenusipelniau, tiesiog lydėjau poną Sen Marą, savo draugą.

– Mums patinka jūsų kuklumas, kaip ir drąsa, ir mes nepamiršime šio jūsų bruožo. Kardinole, ar nėra kokios laisvos teismo pirmininko vietos?

Rišeljė nemėgo pono de Tu, o jo neapykantos priežastys visada buvo paslaptis, ir veltui jų ieškodavai; toji paslaptis iškilo aikštėn išsprūdusiu žiauriu žodžiu. Šio nepalankumo priežastis buvo sakinys iš pirmininko de Tu, anksčiau minėtojo de Tu tėvo, knygos „Istorija", kurioje būsimųjų laikų žvilgsniu jis supeikė kardinolo senelio brolį, vienuolį, netgi atskalūną, užsikrėtusį visomis žmogui būdingomis ydomis.

Rišeljė pasilenkė prie tėvo Žozefo ausies ir jam tarė:

– Gerai įsižiūrėk į šį žmogų. Tai tas, kurio tėvas mano vardą įrašė į savo istoriją; puiku, aš jo vardą įrašysiu į savąją.

Ir vėliau kardinolas iš tikrųjų įrašė jį krauju. O dabar, nenorėdamas atsakyti karaliui, apsimetė neišgirdęs klausimo ir aukštino Sen Maro nuopelnus, reikšdamas norą įkurdinti jį dvare.

– Iš anksto buvau žadėjęs jį padaryti savo gvardijos kapitonu, – tarė valdovas, – paskirkite nuo rytdienos. Noriu jį

geriau pažinti, tad ateityje pažadu dar daugiau, jeigu jis man patiks. Traukimės, saulė nusileido, o mes taip toli nuo savo kariuomenės. Liepkite abiems mano šauniosioms kuopoms mus lydėti.

Davęs šį įsakymą, ministras pasirūpino, kad būtų išvengta pagiriamųjų žodžių, prijojo karaliui iš dešinės, ir visas eskortas išjojo iš bastiono, atiduoto šveicarų gvardiečiams, į stovyklą.

Abi Raudonosios kuopos lėtai prajojo pro jų pačių taip mikliai padarytą išlaužą; kariai buvo rimti ir tylūs.

Sen Maras prisiartino prie savo draugo.

— Štai didvyriai, negavę atpildo, – tarė jam, – jokios malonės, jokio pagyrimo!

— O aš, – atsiliepė atviraširdis de Tu, – atsidūręs čionai beveik prieš savo valią, ir man sakomi komplimentai. Štai dvarai ir gyvenimas; bet tikrasis teisėjas aukštai ir jo neapakinsi.

— Tai mums nesukliudys rytoj numirti, jei reikėtų, – nusijuokė jaunasis Olivjė.

XI skyrius

NESUSIPRATIMAS

Kai šventajam Gilemui mesti reikėjo,
Jis metė ant stalo tris kauliukus
Ir žvelgė tada į velnią gudrus
Ir klastingai taip jam kalbėjo:
„Iš šios senos moters sužaiskime mes!
Kuriam iš mūsų josios siela atiteks!"

SENA LEGENDA

Kad galėtų pasirodyti karaliui, Sen Maras turėjo sėsti ant vieno mūšyje sužeisto lengvojo kavaleristo žirgo, nes savojo neteko tvirtovės papėdėje. Abi kuopos judėjo gana lėtai; Sen Maras pajuto, kad kažkas palietė jam petį, atsigręžęs pamatė senąjį Granšaną, laikantį už pavadžio labai gražų širmą arklį.

– Pone markize, gal malonėtumėt sėsti ant savo žirgo? – paklausė. – Uždėjau jam balną ir auksu siuvinėtą gūnią, kurią radau griovyje. O juk koks nors ispanas arba prancūzas ją galėjo puikiausiai pasiimti; šiais laikais atsirado tiek žmonių, kurie ima tai, ką randa, lyg būtų jų; be to, patarlė sako: „Kas griovyje, tas kareivio". Manau, jog jie galėjo pasiimti ir šiuos keturis šimtus aukso ekiu, kuriuos ponas markizas – tai ne priekaištas – pamiršo savo balno dėkluose pistoletams. O pistoletai, kokie pistoletai! Aš juos pirkau Vokietijoje, jie vis dar puikūs, ir nuleistukai veikia nepriekaištingai, kaip kitados. Ar

negana, kad nušovė tą vargšą angliškos veislės juodį arkliuką, – tai taip pat tikra, kaip ir tai, kad aš gimiau Turenės Ture, kam reikėjo mėtyti tokius brangius daiktus, kad jie atitektų priešui?

Taip samprotaudamas, šaunusis vyras baigė balnoti širmąjį žirgą; kolona buvo ilga, tad jis neskubėdamas ir vis kalbėdamas labai skrupulingai patikrino paspręsčių ilgį ir kiekvienos balno sagties spitę.

— Labai jūsų atsiprašau, pone, kad taip ilgai krapštausi, bet truputėlį išsinarinau ranką, kai kėliau poną de Tu, šiam keliant poną markizą, kai visi virto kūliais.

— Ko tau čia reikia, senas kvaily! – šūktelėjo Sen Maras. – Tai ne tavo darbas; sakiau tau likti stovykloje.

— Stovykloje? Ne, aš negaliu ten pasilikti; kai šaudoma iš muškietos, aš darausi ligonis, jei nepamatau liepsnos. O kalbant apie mano pareigas, tai man ir privalu rūpintis jūsų arkliais, o jūs, pone, ant žirgo ir sėdite. Nejau manote, kad, jei būčiau galėjęs, nebūčiau išgelbėjęs to vargšo juodo gyvulėlio, gulinčio ten, apačioje, griovyje? Ak, kaip aš jį mylėjau, pone, šis žirgas triskart laimėjo lenktynių prizus. Manau, jog visi, kurie jį mokėjo mylėti taip kaip aš, pasakys, kad jo gyvenimas buvo per trumpas. Jis tik iš Granšano rankų ėdė avižas ir trynėsi į mane galva, o įrodymas – kairės ausies galas, kurį tas vargšas mano draugas nukando man sykį; bet jis nenorėjo sukelti man skausmo, – priešingai. Reikėjo matyti, kaip jis žvengdavo iš pykčio, kai kas nors kitas artindavosi prie jo; dėl to tas gerasis gyvulėlis sulaužė koją Žanui; aš taip jį mylėjau! Kai jis krito, prilaikiau jį viena ranka, o poną de Lokmariją kita. Iš pradžių maniau, kad jis ir tas ponas atsikels; gaila, tik vienas iš jų liko gyvas, ir dar tas, kurį mažiausiai pažinojau. Man rodos, jūs šaipotės iš to, ką pasakiau apie jūsų žirgą, pone, bet pamirštate, jog karo metu žirgas yra raitelio siela; taip, pone, siela, nes kas gąsdina pėstininkus? Žirgas! Juk žmogus, nukritęs nuo žirgo, nenaudingesnis už šie-

no kupetą. O kieno judesiais žavimės? Irgi žirgo! Kartais šeimininkas norėtų būti kur nors labai toli, bet dėl savo žirgo tampa nugalėtoju ir už tai apdovanojamas, o vargšas gyvulys dar apspardomas. Kas laimi prizus varžybose? Žirgas! Bet vakare jis net geresnio ėdalo negauna, o jo šeimininkas prisipila į kišenę aukso; jam pavydi draugai, visiems ponams atrodo, lyg jis būtų bėgęs pats. Kas vaiko stirną ir tegauna vos menką trupinėlį užmesti ant danties? Ir vėl žirgas! O kartais atsitinka, kad vargšą gyvulį patį sudoroja ir žygio metu su ponu maršalu taip yra buvę... Bet kas jums, pone markize? Jūs išblyškote...

– Suveržk man kuo nors koją, nosine, diržu, kuo tik nori, nes jaučiu deginantį skausmą ir nežinau nuo ko.

– Jūsų batas perkirstas, pone, ir tai tikrai galėtų būti kulkos darbas, bet juk *švinas yra žmogaus draugas.*

– Bet nuo jo man labai skauda.

– Ak, pone, kas *labai myli, smarkiai baudžia,* ak, švinas, nereikia blogai kalbėti apie šviną, kartą...

Tebeveršdamas Sen Marui koją virš kelio, žmogelis jau buvo pradedąs garbinti šviną taip pat kvailai, kaip garbino žirgą, bet ir jo, ir šeimininko ausis patraukė triukšmingas kelių šveicarų karių, – išvykus kitiems daliniams, jie buvo atsidūrę visai netoli jų – pokalbis. Jie šūkavo smarkiai gestikuliuodami ir, atrodo, ruošėsi kažką daryti dviem vyrams, stovintiems tarp maždaug trisdešimties kareivių.

D'Efija, vis dar ištiesęs koją tarnui ir atsirėmęs į žirgo balną, įdėmiai klausėsi, stengdamasis suprasti, ką jie kalba, bet visai nemokėjo vokiškai, tad nesuprato, dėl ko jie ginčijasi. Granšanas, tebelaikydamas batą, taip pat labai atidžiai klausėsi, ir staiga ėmė kvatoti iš visos širdies, stverdamasis už šonų, o to niekas niekada nebuvo matęs jo darant.

– Ak, pone, štai du seržantai ginčijasi, katrą iš tų dviejų ten stovinčių ispanų reikėtų pakarti, nes jūsų raudonieji draugai nesusiprato jiems to nurodyti; vienas šveicaras mano, kad

karininką, antras tvirtina, jog kareivį, o štai trečiasis bando juos abu sutaikyti.

— Ir ką jis sako?

— Sako, jog reikia pakarti abu.

— Ramiau, ramiau! – suriko Sen Maras, bandydamas eiti. Bet negalėjo priminti kojos.

— Užkelk mane ant žirgo, Granšanai.

— Pone, net negalvokite apie tai, jūsų žaizda...

— Daryk, ką sakau, o paskui sėsk pats.

Senasis tarnas vis bardamasis pakluso ir, gavęs kitą griežtą įsakymą, nubėgo sulaikyti nusileidusių į lygumą šveicarų, ketinančių pakarti belaisvius ant medžio ar gal veikiau leidžiančių jiems patiems ten pasikabinti, nes karininkas šaltakraujiškai (tai būdinga energingai jo tautai) pats užsinėrė ant kaklo kilpą ir neprašomas lipo aukštyn prie medžio pastatytomis mažomis kopėtėlėmis ten pritvirtinti kito virvės galo. Kareivis, taip pat nerūpestingai ramus, stebėjo aplink šnekučiuojančius šveicarus ir laikė kopėčias.

Sen Maras pasirodė pačiu laiku, kad dar spėtų juos išgelbėti, pasisakė, kas esąs, žemesniajam šveicarų karininkui ir, paprašęs Granšano vertėjauti, išaiškino, kad šiedu belaisviai priklauso jam, gvardijos kapitonui, ir juos parsigabensiąs. Visada disciplinuotas vokietis nedrįso prieštarauti, pasipriešino tik belaisvis. Karininkas, vis dar ant kopėčių, atsigręžė nuo jų viršaus ir lyg iš sakyklos, pašaipiai kvatodamasis, tarė:

— Norėčiau žinoti, ką čia veiki? Kas tau sakė, kad aš trokštu gyventi?

— Aš to ir neklausiu, – atšovė Sen Maras, – man nesvarbu, kas jus ištiks paskui; dabar tenoriu sukliudyti darbą, kurį manau esant neteisingą ir žiaurų. Paskui, jei norite, nusižudykite.

— Gerai pasakyta, – tarė nartusis ispanas, – tu man patinki. Iš pradžių dingtelėjo, kad nori suvaidinti kilniadvasį ir priversti mane tau dėkoti, o aš to nepakenčiu. Gerai, sutinku nu-

lipti; bet tavęs ir toliau nekęsiu, nes tu prancūzas, perspėju tave, ir tau nedėkosiu, nes tu tenori likti teisus mano akyse; aš pats šį rytą sukliudžiau šiam jaunam kareiviui tave nušauti, kai jis taikėsi, o jis niekada neprašaudavo pro šalį, kai medžiodavo laukines ožkas Leonės kalnuose.

— Gerai, – atsakė Sen Maras, – lipkite žemyn.

Jaunuolis visada stengėsi su kitais elgtis taip, kaip jie elgiasi su juo, ispano šiurkštumas jį suerzino, jis tapo kietas lyg geležis.

— Tai tikras pasiutėlis, pone, – tarė Granšanas, – jūsų vietoj ponas maršalas tikrai būtų jį palikęs ant kopėčių. Pirmyn, Luji, Etjenai, Žermenai, saugokite ir veskite pono belaisvius, neblogas laimikis; jei iš to mums bus kokios naudos, labai stebėsiuos.

Kiekvienas žirgo judesys kėlė Sen Marui nedidelį skausmą, tad jojo gana lėtai, nenorėdamas pralenkti pėsčiųjų; iš tolo matė, kaip paskui karaliaus palydą žygiuoja gvardiečių kolona, ir mąstė, ką nori jam pasakyti valdovas. Vilties spindulys tolumoje nušvietė Mari de Mantu veidą, ir jo širdis kiek aprimo. Vis dėlto Sen Maro ateitis priklausė tik nuo žodžių „patikti karaliui"; jaunuolis pagalvojo, kokie kartūs šie žodžiai.

Tuo metu pasirodė jo draugas ponas de Tu; nerimaudamas, kad Sen Maras atsiliko, jis ėmė ieškoti jo lygumoje pasiruošęs padėti, jei prireiktų.

— Jau vėlu, mano drauge, artėja naktis; jūs labai ilgai užtrukote; išsigandau dėl jūsų. Ką gi čia vedatės? Kodėl sustojote? Karalius netrukus jūsų pasiges.

Šitaip klausimus bėrė jaunasis patarėjas, praradęs įprastą ramybę; mūšyje jam taip neatsitikdavo.

— Mane lengvai sužeidė; veduosi belaisvį ir galvoju apie karalių. Ko jis gali panorėti iš manęs, drauge? Gal nori mane priartinti prie sosto? Turėčiau jam įtikti. Prisipažinsiu, kad nuo tokių minčių man maga sprukti, tikiuosi, kad likimas nelems man gyventi šalia jo. Patikti! Šis žodis žemina! Paklus-

ti – kas kita. Kareivis, pasirengęs mirti, ir tuo viskas pasakyta. Bet kiek dvariškio daliai reikia lankstumo, nuolaidžiavimo, sandėrių su sąžine, nuosmukio! Ak, de Tu, mano mielas de Tu, aš netinku dvarui, jaučiu tai, nors mačiau jį tik akimirksnį; širdies gilumoje esu laukinis, auklėjimas mane nugludino tik iš paviršiaus. Iš toli maniau tinkąs šiam galingųjų pasauliui, net jo troškau ir slapčia puoselėjau brangius man planus, bet traukiuosi po pirmojo žingsnio; sudrebėjau išvydęs kardinolą; dėl paskutinio jo nusikaltimo, kurį pats savo akimis mačiau, negalėjau su juo kalbėtis; jis man kelia siaubą, niekada negalėsiu to padaryti. Karaliaus malonė taip pat turi kažką bauginančio, atrodo, kad man ji bus mirtina.

— Esu laimingas, jog tai jus gąsdina – gal jums tai bus išganinga, – kalbėjo traukdamas tolyn de Tu. – Netrukus susidursime su Galybe, ir turėsite su ja derėtis; jūs nejausite jos, jūs ją paliesite; pamatysite, kas tai ir kokia ranka svaido žaibus. Tik, saugok Dieve, kad jie jūsų nesudegintų! Galbūt jūs dalyvausite pasitarimuose, kur sprendžiami tautų likimai; pamatysite, jus užvaldys įgeidžiai, dėl kurių kyla kruvini karai, dėl kurių užkariaujamos svetimos žemės, kurie paskatina ir kitokius poelgius; jūs laikysite rankoje lašą vandens, iš kurio gali ištrykšti srautai. Iš aukštybių gerai matyti žmonių reikalai, mano drauge; reikia pabūti aukštai, norint suvokti menkumą tų dalykų, kuriuos laikome didžiais.

— Ak, jei ten būčiau buvęs, bent būčiau išmokęs šią pamoką, kurią man išdėstėte, mano drauge; bet šis kardinolas, šis žmogus, kuriam taip pat privalau įsipareigoti, žmogus, kurį pernelyg gerai pažįstu iš darbų, koks jis bus man?

— Draugas, globėjas, be abejonės, – atsakė de Tu.

— Geriau tūkstantį kartų mirti, nei su juo bičiuliautis! Nekenčiu visos jo esybės, net jo vardo; jis lieja žmonių kraują, pasitelkęs Atpirkėjo kryžių.

— Kokias baisybes šnekate, mano mielas? Jūs žuvęs, jei atskleisite karaliui, ką jaučiate kardinolui.

– Nesvarbu; iš šių kreivų takų noriu išsirinkti naują, tiesų. Mano mintys – teisaus žmogaus mintys – atsiskleis net ir karaliui, jei jis to panorės, tegul tai man kainuotų net galvą. Pagaliau aš išvydau tą karalių, kurį man buvo pavaizdavę tokį silpną; aš jį pamačiau, ir jo išvaizda sujaudino mane prieš mano valią; žinoma, jis labai nelaimingas, bet negali būti žiaurus, jis išgirstų teisybę...

– Taip, bet nedrįstų padėti jai triumfuoti, – atsakė išmintingasis de Tu. – Įsitikinkite tos širdies šiluma, dažnai jus patraukiančia ūmiais ir pavojingais veiksmais. Nepulkite tokio milžino, kaip Rišeljė, kol jo deramai neįvertinote.

– Jūs kaip mano guverneris, abatas Kijė, mielas išmintingasis drauge, jūs nepažįstate manęs nei vienas, nei kitas; jūs nežinote, koks aš abejingas pačiam sau ir kaip toli siekia mano žvilgsnis. Aš turiu arba iškilti, arba numirti.

– Nejaugi garbėtroška?! – nepaprastai nustebo de Tu.

Jo draugas paleido pavadžius, susiėmė rankomis galvą ir nieko neatsakė.

– Nejau ši egoistiška brandaus amžiaus aistra apėmė ir jus, dvidešimtmetį, Anri? Iš visų paklydimų labiausiai apgailėtinas yra garbės troškulys.

– Ir vis dėlto dabar jis mane yra užvaldęs, nes gyvenu tik dėl to; visa mano širdis šio troškimo persmelkta.

– Ak, Sen Marai, nebepažįstu jūsų! Kadaise buvote visai kitoks! Neslepiu, jūs man atrodote smarkiai puolęs; per tuos vaikystės pasivaikščiojimus, kai Sokrato gyvenimas, o ypač mirtis, mums iš akių išspausdavo susižavėjimo ir pavydo ašaras, kai, pakildami iki aukščiausio idealo, mudu troškome ateityje patirti dideles nelaimes, kilnias nesėkmes, nes tik jos padaro mus didžius; kai vaizdavomės progas pasiaukoti ir būti atsidavusiems... Jei tada žmogaus balsas staiga būtų ištaręs tik vieną žodį „ambicijos", būtume pamanę, kad prisilietėme prie gyvatės...

De Tu kalbėjo karštai, entuziastingai ir priekaištingai. Sen Maras jojo tylėdamas ir tebelaikė galvą suspaudęs ran-

komis; po trumpos tylos jas nuleido – jo akys buvo pilnos kilnumo ašarų; jaunuolis stipriai paspaudė draugo ranką ir įtaigiai tarė:

– Pone de Tu, jūs man priminėte gražiausias mano pirmosios jaunystės mintis; patikėkite, aš nepuoliau, bet mane graužia slapta viltis, o jos negaliu patikėti net jums; kaip ir jūs, niekinu garbės troškulį, kuriuo mane kaltins; tuo patikės visas pasaulis, bet ką man reiškia pasaulis! O jūs, kilnus drauge, pažadėkite man, nepaliausite manęs gerbti, kad ir ką regėtumėte mane darant. Prisiekiu dangumi – mano mintys tyros, kaip ir jis.

– Gerai, – atsakė de Tu, – prisiekiu juo, kad tikėsiu jumis aklai; jūs grąžinote mane į gyvenimą!

Draugai smarkiai plakančiomis širdimis dar kartą paspaudė vienas kitam rankas ir tik tada pamatė atsidūrę beveik prieš karaliaus palapinę.

Jau buvo visai sutemę, ir galėjai tikėtis, kad aušta malonesnė diena, nes iš jūros spindėdamas kilo mėnulis; perregimame pietų danguje nebuvo nė debesėlio, ir jis panėšėjo į melsvą išblukusią drobulę, pribarstytą pasidabruotų blizgučių: dar tebekarštą orą sudrumsdavo tik reti gūsiai, atplūstantys nuo Viduržemio jūros, o žemėje buvo tylu. Pavargusi kariuomenė ilsėjosi palapinėse, prie jų degė laužai, o apgultas miestas, rodos, irgi paniro į miegą; už įtvirtinimų mėnulio šviesoje blizgėjo sargybinių ginklų smaigaliai ar klajojančios nakties sargybų ugnys; retkarčiais pasigirsdavo neaiškūs, ilgi šių sargybinių šūksniai – taip jie stengėsi neužmigti.

Tik greta karaliaus niekas nemiegojo, nors nuo jo visi buvo tolokai. Valdovas išsiuntė visą savo svitą; jis vienas vaikštinėjo palapinėje, kartais sustodamas pasigrožėti dangumi, ir, regis, melancholiškai mąstė. Niekas nedrįso jo trukdyti, o tie didikai, kurie dar buvo netoli karaliaus palapinės, ėjo prie kardinolo, sėdėjusio už dvidešimt žingsnių nuo karaliaus ant nedidelio žemės kauburėlio, iš kurio kareiviai buvo padarę lyg ir suoliuką. Kardinolas šluostėsi išblyškusią kaktą; pavar-

gęs nuo dienos rūpesčių ir neįprasto šarvų svorio, kiekvienam, atėjusiam pasveikinti, pasakydavo keletą skubotų, tačiau dėmesingų ir mandagių žodžių. Šalia jo tebuvo Žozefas, šnekučiuojantis su Lobardemonu. Kardinolas žiūrėjo į karaliaus pusę ir svarstė, ar prieš jam pasišalinant valdovas panorės su juo kalbėtis; tik staiga pasigirdo Sen Maro žirgų sukeltas triukšmas; kardinolo gvardiečiai jį apklausė ir leido prijoti artyn be palydos, tik su de Tu.

— Jūs, jaunuoli, atvykote per vėlai, kad galėtumėte pasikalbėti su karaliumi, – rūgščiai tarė kardinolas kunigaikštis. – Negalima versti jo didenybę laukti.

Abu draugai jau norėjo atsitraukti, bet pasigirdo paties Liudviko XIII balsas. Valdovas tuo metu buvo kankinamas abejonių – viso gyvenimo negandų. Smarkiai įpykęs ant savo ministro, bet pripažindamas, kad jam yra skolingas už dienos sėkmę, karalius labai norėjo pranešti apie savo ketinimą palikti kariuomenę ir nutraukti Perpinjano apgultį. Jis svyravo tarp noro pasikalbėti su kardinolu ir baimės, kad tada gali susilpnėti jo nepasitenkinimas. Ministras savo ruožtu nedrįso jo prakalbinti pirmas, nes nelabai suvokė, kas dabar darosi jo šeimininko galvoje. Jis bijojo, kad nepailsės, bet negalėjo nuspręsti ir pasitraukti. Abu jautėsi lyg susipykę įsimylėjėliai, trokštantys išsiaiškinti, ir proga išeiti iš padėties pasitaikė karaliui. Atsitiktinumas ministrui buvo lemtingas – štai ant ko laikosi didžiųjų žmonių likimai.

— Ar ten ponas de Sen Maras? – garsiai paklausė karalius. – Tegul įeina, aš jo laukiu.

Jaunasis d'Efija prijojo ir už kelių žingsnių nuo karaliaus norėjo nulipti nuo žirgo, bet, vos palietęs kojomis žemę, parpuolė ant kelių.

— Atsiprašau, valdove, manau, jog esu sužeistas.

Ir iš jo bato smarkiai pasipylė kraujas.

De Tu pamatė, kaip jis parkrito, todėl priėjo, norėdamas prilaikyti. Rišeljė pasinaudojo proga ir, dėdamasis skubąs, pripuolė:

— Užbaikite šį spektaklį karaliaus akyse, – suriko, – juk puikiai matote, kad šis jaunuolis miršta.

— Visai ne, – paprieštaravo Liudvikas, pats prilaikydamas jaunuolį, – Prancūzijos karalius moka žiūrėti į mirtį ir visai nebijo kraujo, liejamo už jį. Šis jaunuolis man rūpi, tenuneša jį prie mano palapinės, ir kad prie jo būtų mano gydytojai; jei žaizda nesunki, jis keliaus su manimi į Paryžių, nes apsiaustis nutraukiama, pone kardinole, gana jos prisižiūrėjau. Į karalystės centrą mane šaukia kiti reikalai – paliksiu jus čia vadovauti be manęs, tą ir norėjau jums pasakyti.

Taręs šiuos žodžius, karalius staiga nuėjo į savo palapinę, o jo priekyje žengė pažai ir karininkai su fakelais.

Karaliaus paviljonas jau buvo užrakintas. Sen Marą nunešė de Tu ir jo žmonės, o kunigaikštis de Rišeljė tebestovėjo apstulbęs ir žiūrėjo į tą vietą, kur vyko aprašytoji scena; atrodė, lyg jį būtų trenkęs žaibas, ir jis neįstengė nei matyti, nei girdėti jį stebinčių žmonių.

Lobardemonas, dar neatsitokėjęs nuo blogo priėmimo išvakarėse, nedrįso pasakyti nė žodžio, ir Žozefui buvo sunku patikėti, kad tai senasis jo šeimininkas; jis jau kone gailėjosi pasiaukojęs jam ir manė, kad ministro žvaigždė leidžiasi; bet, prisiminęs, kaip visi jo nekenčia, o priglausti gali tik Rišeljė, paėmė šį už rankos ir, stipriai papurtęs, tarė pusbalsiu, bet šiurkščiai:

— Eime, monsinjore, jūs lyg šlapia višta, eime su mumis.

Ir, apsimesdamas, kad prilaiko už alkūnės, bet iš tikrųjų prieš jo valią tempdamas su savimi, padedant Lobardemonui, Žozefas įvedė kardinolą į palapinę – taip mokytojas guldo mokinį, bijodamas išleisti jį į sutemas; o šis per anksti susenęs žmogus iš lėto darė tai, ko norėjo jo klapčiukai, ir purpurinės paviljono užuolaidos susiglaudė jam už nugaros.

XII skyrius

NEMIGO NAKTIS

Nutilk, nutilk, o sąžine baili!
Vidunaktis. Pamėlo žiburiai.
Gūdu aplinkui. Prakaitas ledinis
Nuo kūno, baugiai drebančio, man pilas.
Ko aš bijau? Savęs? Čionai aš vienas.
Aš – Ričardas. Ir Ričardą aš myliu.

ŠEKSPYRAS*

Vos pasiekęs palapinę, kardinolas sudribo su ginklais ir šarvais į didelį fotelį; jis pakėlė prie burnos nosinę ir sėdėjo stiklinėmis akimis, o juodieji jo patikėtiniai spėliojo, kas atsispindi tame žvilgsnyje – susimąstymas ar liūdesys. Jis buvo išblyškęs lyg lavonas, per jo kaktą sruveno šaltas prakaitas. Staigiu judesiu jį nusišluostęs, Rišeljė metė per petį raudoną kardinolo kepuraitę – vienintelį likusį Bažnyčios simbolį ir vėl sudribo, neatitraukdamas nuo burnos rankų. Iš vienos pusės jį stebėjo kapucinas, iš kitos – tamsusis pareigūnas, panašūs į mirštančiojo kunigą ir notarą, nes vilkėjo juodais drabužiais.

Vienuolis krūtininiu balsu, regis, labiau tinkančiu laikyti Mišioms už mirusius, o ne guosti, prabilo pirmas:

– Jei monsinjoras prisimintų mano patarimus, duotus

* Vertė A. Churginas

Narbonoje, tai sutiktų, kad aš teisingai nujaučiau būsimus nemalonumus, kuriuos gali sukelti šis jaunuolis.

Įsikišo teisėjas:

– Iš senojo kurčiojo abato, pietavusio pas maršalienę d'Efija ir viską girdėjusio, sužinojau, kas tas jaunasis Sen Maras energingesnis, nei galima įsivaizduoti, ir kad jis bandė išvaduoti maršalą Basompjerą. Tebeturiu kurčiojo (jis puikiai suvaidino savo vaidmenį) detalų raportą, šviesiausiasis kardinolas turėtų būti juo patenkintas.

– Sakiau monsinjorui, – toliau dėstė Žozefas, nes šiedu žiaurūs vykdytojai varinėjo kalbas kaip Vergilijaus piemenys, – sakiau, kad būtų gerai atsikratyti to berniuko d'Efija ir kad tuo pasirūpinčiau, jei monsinjoras pageidautų; ištrinti jį iš karaliaus atminties būtų nesunku.

– Būtų paprasčiau, jei jis mirtų nuo savo žaizdos, – pertarė Lobardemonas, – jei jūsų eminencija būtų toks malonus ir man įsakytų... Aš artimai pažįstu gydytojo padėjėją, pagydžiusį mane, kai buvau sužeistas į kaktą, jis dabar slaugo Sen Marą. Tai atsargus žmogus, visiškai atsidavęs monsinjorui kardinolui kunigaikščiui, tik kortos jam kiek sugadino reikalus.

– Manau, – nutaisęs kuklią, bet rūgštoką miną, kalbėjo Žozefas, – jei jūsų eminencijai reikėtų žmogaus šiam reikalui, tai jis galėtų būti nuolatinis jo derybininkas, kuriam kadaise sekėsi.

– Aš taip pat galėčiau išvardyti keletą gana įsidėmėtinų ir nepaprastų, sunkiai tvarkytų reikalų, – pareiškė Lobardemonas...

– Ak, be abejonės, – tarė vienuolis, pagarbiai ir mandagiai linktelėjęs, – jūsų drąsiausias ir apsukriausias žygis buvo kerėtojo Urbeno Grandjė teismas. Bet, padedant Dievui, taip pat galime daryti gerus ir didžius darbus. Pavyzdžiui įmanoma – pridūrė, nuleisdamas akis lyg jauna mergaitė, – visai išnaikinti vieną karališkąją burbonų šaką.

— Nelabai sunku, – karčiai tarė teisėjas, – surasti gvardijos kareivį, kad tas nužudytų Suasono grafą; bet pirmininkauti, teisti...

— Ir pačiam vykdyti egzekuciją, – pertraukė įsikarščiavęs kapucinas, – aišku, lengviau, nei užauginti žmogų, nuo vaikystės mokyti jį slapčia vykdyti dideles užduotis ir, jei reikėtų, iškęsti dėl dangaus meilės visus kankinimus, bet neatskleisti vardų tų, kurie jam įdiegė savo idėjas, arba drąsiai mirti ant žmogaus, kuriam smogta, kūno – taip padarė mano siųstasis; kai Rikemonas, valdovo žirgininkas, dūrė jam špaga, šis nė neriktelėjo ir mirė kaip šventasis – jis buvo mano mokinys.

— Vienas dalykas įsakinėti, kitas – pačiam rizikuoti.

— Ar aš nerizikavau per Larošelės apsiaustį?

— Be abejonės, rizikavote paskęsti atmatų duobėje, – atsakė Lobardemonas.

— O jūs, – paklausė Žozefas, – ar jūsų pirštus kas traiškė kankinimų įnagiais? Ir todėl, kad uršuliečių abatė yra jūsų dukterėčia?

— Gerai buvo jūsų šventojo Pranciškaus broliams – jie laikė kūjus, o man į kaktą smogė tas pats Sen Maras, kuris vadovavo tiems patrakėliams tamsuoliams.

— Jūs sakote teisybę? – riktelėjo susižavėjęs Žozefas. – Ar jis tikrai išdrįso pasipriešinti karaliaus įsakymams?

Kai Žozefas išgirdo šiuos žodžius, jo pyktį nustelbė džiaugsmas.

— Akiplėšos! – riktelėjo staiga nutraukęs tylą ir atplėšęs nuo lūpų sukruvintą nosinę kardinolas. – Nubausčiau jus už tokį bjaurų ginčą, jei nebūtumėte išsipasakoję savo šlykščių darbų. Mano įsakymai buvo viršyti, aš visai netroškau kankinimų. Lobardemonai, tai jūsų antroji klaida; jie buvo nereikalingi, o manęs dėl to ims nekęsti. Bet jūs, Žozefai, neužmirškite to maišto, kuriame dalyvavo Sen Maras, detalių – vėliau jos gali praversti.

— Turiu visas pavardes ir parodymus, – meilikaujamai pasakė slaptųjų reikalų teisėjas, iki krėslo nulenkęs savo ilgą kūną ir gelsvai žalią liesą veidą, kurį išklaipė vergiška šypsena.

— Gerai, gerai, – tarė jį atstumdamas ministras, – ne apie tai kalbame. Jūs, Žozefai, turite būti Paryžiuje anksčiau už tą jauną pasipūtėlį, tuoj tapsiantį favoritu – dėl to esu tikras; pasidarykite jo draugu, tegul jis tampa ir mano draugu, arba pražudykite jį; tegul man tarnauja arba miršta! Bet svarbiausia – siųskite man patikimus žmones ir kasdien ataskaitas perduokite žodžiu; ateityje jokių raštų. Aš labai jumis nepatenkintas, Žozefai, – kokį žioplą pasiuntinį pasirinkote pristatyti žiniai iš Kelno. Jis nesugebėjo manęs suprasti, per anksti pasirodė karaliui, ir štai mes vėl priversti grumtis, kad nepatektume į nemalonę. Jūs vos manęs nepražudėte. Tuoj pamatysite, kas dėsis Paryžiuje, – jie netruks surengti prieš mane sąmokslą, kuris jiems bus paskutinis. Lieku čia, tegul jie laisvai veikia. Eikite abu ir atsiųskite man tarną, bet po dviejų valandų – aš noriu pabūti vienas. Tebegirdėdamas abiejų vyrų tolstančius žingsnius, Rišeljė, įsmeigęs akis į palapinės angą, regis, sekė juos įnirtusiu žvilgsniu.

„Vargšai! – sušuko likęs vienas. – Keliaukite, dar kartą atlikite keletą slaptų užduočių, paskui sunaikinsiu jus pačius, nešvarias mano galybės spyruokles! Netrukus karalius visai išseks nuo tos lėtos jį graužiančios ligos; tada būsiu regentas, pats būsiu Prancūzijos karalius; man nereikės bijoti jo silpnumo užgaidų, visiems laikams išnaikinsiu išdidžiąją šio krašto padermę; aš juos sutvarkysiu ir prilupsiu Tarkvinijaus lazda, būsiu virš jų visų, Europa sudrebės, aš...“

Tuo metu kardinolas vėl pajuto kraują burnoje ir griebėsi nosinės.

„Ak, ką aš čia kalbu? Koks aš nelaimingas! Mirtis laukia manęs, aš nykstu, mano kraujas plūsta, o protas vis nori dirbti! Kam? Dėl ko? Dėl šlovės? Tai tuščias žodis. Žmonėms? Juos niekinu. Tai kam tada, jei mirsiu praėjus dvejiems, gal

trejiems metams? Dievui? Koks vardas! Aš nesilaikiau Tavo įsakymų, o Tu viską matei".

Rišeljė galva nusviro ant krūtinės, ir jis pamatė didelį auksinį kryžių, kurį nešiojo ant kaklo; nesusivaldęs įsispraudė gilyn į fotelį, tačiau kryžius spraudėsi kartu su juo; tada ministras paėmė kryžių ir, įsmeigęs į jį skvarbų žvilgsnį, ištarė visai tyliai: „Baisusis ženkle! Tu mane persekioji! Ar dar kada jums surasiu... dievybę ir skausmą? Kas aš? Ką aš padariau?.."

Pirmą kartą Rišeljė persmelkė keista, iki šiol nepatirta baimė; jis sudrebėjo, ir neįveikiamas drebulys jį degino ir šaldė; kardinolas nedrįso pakelti akių, nes bijojo pamatyti kokią nors baisią viziją; nedrįso ko nors šauktis, nes bijojo išgirsti savo paties balsą; giliai pasinėręs į mintis apie amžinybę – tokią baisią jam, ėmė šnibždėti savotišką maldą: „Didis Dieve, jei tu mane girdi, teisk mane, bet nepalik manęs vieno, kad pats save teisčiau. Pažvelk į mane, apsuptą mano šimtmečio žmonių; pažvelk, kokį didžiulį darbą pradėjau; ar nereikėjo milžiniško sverto toms masėms išjudinti? O jei krisdamas tas svertas sutraiško keletą niekam nereikalingų menkystų, ar aš dėl to esu kaltas? Žmonėms aš atrodysiu blogas, bet ar tu, Aukščiausiasis Teisėjau, irgi mane taip vertinsi? Ne, nes tu žinai, kad dėl beribės valdžios viena būtybė nusideda kitai, ir žudo ne Armanas de Rišeljė, bet pirmasis ministras. Ir ne už asmeninius įžeidimus, o dėl sistemos tęstinumo. Sistema... Ką reiškia šis žodis? Ar mano buvo leista taip elgtis su žmonėmis ir į juos žiūrėti kaip į vienetus, įgyvendinančius idėją, galbūt klaidingą? Aš nuverčiau artimus sostui žmones. Gal pats, to nežinodamas, rausiausi po pamatais ir skubinau jo žlugimą? Taip, mane sugundė pasiimta valdžia. O labirinte! O žmogaus minties bejėgiškume... Nuoširdus tikėjime, kodėl nukrypau nuo tavo kelio?.. Kodėl nesu tik paprastas kunigas? Jei išdrįsčiau nutraukti santykius su žmonėmis ir atsiduoti Dievui, į mano sapnus dar nusileistų Jokūbo kopėčios".

Tuo metu Rišeljė ausis pagavo iš lauko sklindantį didelį triukšmą; kareivių juokas, žiaurūs rykavimai ir keiksmai maišė-

si su žodžiais, tariamais silpnu, bet aiškiu balsu – sakytum angelo balsą pertraukinėjo demonų juokas. Jis atsistojo ir atitraukė kvadratinės palapinės viename šone iš medžiagos padarytą lyg ir langą. Prieš akis atsivėrė savotiškas spektaklis; kardinolas kurį laiką jį stebėjo, atidžiai klausydamasis šnekų.

— Klausyk, klausyk, Lavalerai, – šnekėjo vienas kareivis kitam, – tuojau ji vėl pradės kalbėti ir dainuoti; pastatyk ją rato vidury, tarp mūsų ir laužo.

— Tu nežinai, tu nežinai, – atsiliepė kitas, – štai Gran Ferė sako, kad ją pažįsta!

— Taip, sakau tau, kad ją pažįstu, ir prisieksiu Ludeno šventuoju Petru, mačiau savo kaime, kai buvau atostogų; o ten buvo karšta, bet apie tai nekalbama, ypač su tokiais kardinolininkais, kaip tu.

— O kodėl apie tai nekalbama, kvaily? – paklausė raitydamas ūsą senas kareivis.

— Apie tai nekalbama, nes gali prikirpti liežuvį, girdi?

— Ne, negirdžiu.

— Gerai, aš irgi ne, man šitai papasakojo miestelėnai.

Čia jį pertraukė visuotinis juokas.

— Na, ir kvailys, – piktinosi vienas, – klauso, ką šneka miestelėnai.

— Na, jei tu klausai, ką jie plepa, tai turi daug laisvo laiko, – pridūrė kitas.

— Tu nežinai, ką sakydavo mano mama, geltonsnapi? – rimtai įsiterpė seniausias, žiauriai ir iškilmingai vartydamas akis, kad jo klausytų.

— Na, iš kur galėčiau žinoti, Pypke? Tavo mama turėjo mirti nuo senatvės dar prieš gimstant mano seneliui.

— Gerai, geltonsnapi, pasakysiu. Pirmiausia žinok, kad mano motina buvo gerbiama čigonė, taip prisirišusi prie de Laroko lengvųjų kavaleristų pulko, kaip mano šuo Patranka – štai jis, ant kaklo statinaitėje ji nešiojosi degtinę ir gėrė šauniau nei smagiausias iš mūsų, turėjo keturiolika vyrų – visus kariškius ir krito mūšio lauke.

— Tai bent moteris! – pagarbiai aiktelėjo kareiviai.

— Ir niekada nesikalbėdavo su miestelėnu, nebent užėjusi į jo būstą tardavo: „Uždek man žvakę ir pašildyk sriubą".

— Na, gerai, ką tau sakė mama? – paklausė Gran Ferė.

— Jei skubėsi, nesužinosi, geltonsnapi; paprastai ji sakydavo: „Kareivis vertas daugiau už šunį, bet šuo vertas daugiau nei miestelėnas".

— Bravo, bravo, gerai pasakyta! – ėmė šaukti šių gražių žodžių sužavėti kareiviai.

— Tačiau tai nekliudo pritarti tiems miestelėnams, – tarė Gran Ferė, – kurie man sakė, kad už tai gali prikirpti liežuvį; pagaliau jie nebuvo tikri miestiečiai, nes turėjo špagas ir buvo įpykę dėl to, kad deginamas klebonas; aš irgi.

— O kas tau darbo, kad degino tavo kleboną, nekaltuoli? – paklausė atsirėmęs į savo arkebuzą seržantas. – Po jo bus kitas; galėtum į jo vietą paimti vieną iš mūsų generolų – dabar jie visi klebonai; esu rojalistas ir sakau tau tai atvirai.

— Nutilk gi! Pypke, leiskite kalbėti šiai merginai. Tai vis tie šunys rojalistai mums trukdo linksmintis.

— Ką čia šneki, – pertarė Gran Ferė, – ar tu bent žinai, kas yra rojalistas?

— Taip, – atsakė Pypkė, – gerai pažįstu jus visus, taigi – jūs už senuosius apsišaukėlius taikos princus, su prastuoliais prieš kardinolą ir druskos mokestį, na ką, teisus aš ar ne?

— Tai jau ne, seni Raudonoji kojine! Rojalistas yra tas, kuris už karalių, štai kas jis. O kadangi mano tėvas buvo karaliaus sakalų prižiūrėtojas, aš esu už karalių, taigi. Ir nemėgstu „Raudonųjų kojinių", viskas labai paprasta.

— Tai tu vadini mane Raudonąja kojine! – įsižeidė senasis kareivis. – Rytoj rytą kausimės dvikovoje. Jei būtum kariavęs prie Valtelino, taip nekalbėtum, o jei būtum matęs, kaip jo eminencija vaikščiojo Lorašelės pylimu su markizu de Spinola, o į juos tuo metu pyškino iš patrankų, tu nekalbėtum apie Raudonąsias kojines, girdi?

— Klausykit, pasilinksminkime, užuot pykęsi! – pasiūlė kiti kareiviai.

Besiginčijantys šaunuoliai stovėjo ratu apie laužą, kuris juos apšvietė ryškiau negu pilnatis; tarp jų buvo ir to sambūrio bei riksmų objektas. Kardinolas įžiūrėjo jauną moterį juodais drabužiais, apsigaubusią ilgu baltu šydu; elegantišką jos liemenį juosė stora virvė, ilgas rožinis, pakabintas ant kaklo, beveik siekė žemę, trapios ir baltos kaip dramblio kaulas rankos varstė karoliukus ir greitai juos sukiojo tarp pirštų. Kareiviai barbariškai džiūgavo ir linksminosi dėliodami anglies gabaliukus aplink ją, kad eidama ji nusidegintų basas kojas; seniausias paėmė savo arkebuzos dagtį ir, prikišęs prie suknelės apačios, tarė užkimusiu balsu:

— Na, kvaile, papasakok mums iš naujo savo istoriją, jei ne, pripilsiu ant tavęs parako ir susprogdinsiu kaip miną; papasakok, nes aš jau esu iškrėtęs tokių dalykėlių su kitomis mergšėmis per senuosius hugenotų karus. Taigi, čiulbėk!

Jaunoji moteris, rimtai į juos žiūrėdama, nieko neatsakė ir nuleido šydą.

— Tu blogai pradedi, – tarė Gran Ferė, šypsodamasis girtuoklio šypsena, – ji tuoj pravirks; tu nemoki gražios dvaro kalbos; aš pats su ja pasikalbėsiu.

Ir, paėmęs ją už smakro, tarė:

— Širdele, gal teiktumeis vėl papasakoti tą istorijėlę, kurią ką tik pasakojai šiems ponams, tada, mano meilute, aš tavęs prašyčiau kartu pakeliauti Švelnumo upe, kaip sako didžiosios Paryžiaus damos, ir išgerti stiklą degtinės su tavo ištikimuoju riteriu, kitados tave sutikusiu Ludene, kur tu suvaidinai komediją, kad būtų sudegintas vargšas velnias...

Jaunoji moteris sukryžiavo rankas ir, apsidairiusi valdingu žvilgsniu, suriko:

— Traukitės, karo Dievo vardu, traukitės, nešvarūs žmonės! Tarp mūsų nėra nieko bendro. Aš negirdžiu jūsų kalbos, jūs neišgirsite manosios. Parduokite savo kraują žemiškie-

siems valdovams už kelis obolus* per dieną ir leiskite man atlikti savo užduotį. Nuveskite mane pas kardinolą.

Ją pertraukė šiurkštus juokas.

— Ar tu manai, – paklausė vienas Morevero lengvasis kavaleristas, – kad jo eminencija generalisimas tave priims basą? Eik nusiplauk kojas.

— Viešpats tarė: „Jeruzale, išsiskalbk savo rūbus ir pereik upes", – atsakė ji vis sukryžiuotomis rankomis. – Tegul nuveda mane pas kardinolą!

Rišeljė garsiai riktelėjo:

— Tegul man atveda šią moterį ir duokite jai ramybę.

Visi nutilo; moteris buvo nuvesta pas ministrą.

— Kodėl, – paklausė ji, pamačiusi kardinolą, – mane atvedė pas ginkluotą vyrą?

Kardinolas įtartinai ją nužvelgė.

— Ponia, – paklausė, – ką veikiate stovykloje tokiu metu? Jeigu protas jūsų neapleido, kodėl jūs basa?

— Tai įžadas, tai įžadas, – atsakė jaunoji vienuolė ir staiga nekantriai atsisėdo šalia jo. – Be to, daviau įžadą nevalgyti tol, kol sutiksiu žmogų, kurio ieškau.

— Sese, – tarė nustebęs bei sušvelnėjęs kardinolas ir priėjo arčiau, norėdamas į ją pasižiūrėti, – Dievas nereikalauja tokio griežtumo iš silpno kūno, o ypač jūsų amžiaus, nes atrodote labai jauna.

— Jauna? Ak taip, dar prieš keletą dienų buvau labai jauna, bet paskui prabėgo mažiausiai du gyvenimai; aš taip daug mąsčiau ir tiek prisikentėjau – pažvelkite į mano veidą.

Ir ji parodė savo nuostabiai gražų veidelį, kurį gyvino juodos taisyklingos akys – jei ne jos, būtum galėjęs pamanyti, kad tai vaiduoklio veidas, tokia buvo išbalusi; jos violetinės lūpos virpėjo ir iš drebulio kaleno dantys.

---

* Viduramžiais kai kuriose Europos šalyse (tarp jų ir Prancūzijoje) smulki sidabrinė arba varinė moneta.

— Jūs sergate, sese, – tarė sujaudintas ministras, paėmęs jos degančią ranką. Dėl savotiško įpročio stebėti savo ir kitų sveikatą jis patikrino šios išdžiūvusios rankos pulsą ir pajuto, kaip tvinksi arterijos nuo plakimo, kurį buvo sukėlęs siaubingas karštis.

— Bet, – kalbėjo toliau kardinolas jau labiau susidomėjęs, – jūs išsekote nuo didesnių smūgių, nei gali tverti žmogaus jėgos; aš tam niekuomet nepritariau, ypač turint galvoje tokį jauną amžių. Kas jus privertė taip kentėti? Ar atvykote pas mane išsipasakoti? Kalbėkite ramiai ir būkite tikra, kad jums padėsiu.

— Išsipasakoti vyrams? – prabilo jaunoji moteris. – O ne, niekados. Jie visi mane apgavo! Aš negalėčiau niekam išsipasakoti, net ir ponui de Sen Marui; jis, beje, greitai mirs.

— O! – tarė suraukęs antakius ir karčiai nusijuokęs Rišeljė. – Tai jūs pažįstate tą jaunuolį? Ar jis kaltas dėl jūsų nelaimių?

— O ne, jis labai geras ir nekenčia piktadarių žmonių – tai jį ir pražudys. Pagaliau, – jos veido išraiška staiga tapo rūsti, kone laukinė, – vyrai silpni, ir yra dalykų, kuriuos privalo padaryti moterys. Kai Izraelyje nebeliko budrių vyrų, prabudo Debora.

— O iš kur jūs visa tai žinote? – vis tebelaikydamas ją už rankos, klausinėjo kardinolas.

— O, negaliu jums paaiškinti, – vėl jaudinamai naiviai ir labai švelniai aiškino jaunoji vienuolė, – jūs manęs nesuprastumėte, viso to mane išmokė, o paskui pražudė demonas.

— Na, mano vaikuti, jis, mokantis blogio, mus visada ir pražudo, – tėviškai guodė Rišeljė su vis didėjančiu gailesčiu. – Kuo jūs nusidėjote? Pasakykite man, aš daug galiu.

— Ak! – atsiliepė abejodama mergina. – Jūs daug galite kariams, drąsiems ir kilniems žmonėms, po jūsų šarvais turi plakti kilni širdis, jūs senas generolas, nieko nežinantis apie klastą ir nusikaltimus.

Rišeljė nusišypsojo: šis apsirikimas jam buvo mielas.

— Girdėjau, kad ieškote kardinolo, ko pagaliau iš jo norite? Ko atėjote jo prašyti?

Vienuolė susimąstė ir pridėjo pirštą prie kaktos.

— Nebeprisimenu, – tarė, – jūs per ilgai su manimi kalbėjote... Aš pamečiau mintį, tačiau tai buvo didi mintis... Dėl jos aš pasmerkta žudančiam badui; turiu ją įgyvendinti, kitaip mirsiu. Aha, – tarė kišdama ranką po suknele prie krūtinės, iš kur, atrodo, kažką pasiėmė, – štai ta mintis...

Staiga ji paraudo, išplėtė akis, pasilenkė prie kardinolo ausies ir kalbėjo toliau:

— Pasakysiu, kokia tai mintis, klausykite: Urbenas Grandjė, mano mylimasis Urbenas, šią naktį man pasakė, kad jį pražudė Rišeljė; pasiėmiau iš smuklės peilį ir atėjau čia jo nužudyti; pasakykite man, kur jis.

Išsigandęs ir nustebęs kardinolas atšoko iš siaubo. Jis nedrįso šaukti sargybinių, nes bijojo šios moters riksmų ir kaltinimų; tačiau pyktis, sukeltas šios beprotystės, galėjo būti jam lemtingas.

— Negi ši siaubinga istorija mane persekios visur?! – riktelėjo įdėmiai į ją žiūrėdamas bei ieškodamas išeities.

Jie tylėdami stovėjo vienas priešais kitą lyg du kovotojai, stebintys vienas kitą prieš puolimą, arba kaip paukštinis šuo ir jo auka, suakmenėjusi nuo plėšrūno žvilgsnio.

Lobardemonas ir Žozefas išėjo kartu, bet prieš išsiskirdami dar kurį laiką šnekučiavosi netoli kardinolo palapinės, nes abu norėjo vienas kitą apgauti; nuo jų ginčų neapykanta tik stiprėjo, ir abu vyrai nusprendė pražudyti vienas kitą šeimininko akyse. Tarsi susitarę jie įsikibo vienas kitam į parankę pasiruošę kalbėtis, pirmas pokalbį pradėjo teisėjas.

— Ak, dvasiškasis tėve, kaip mane nuliūdinote, kai iš jūsų išvaizdos supratau, jog neteisingai supratote keletą smulkių mano juokelių, kuriuos neseniai leptelėjau.

— O ne, mielas senjore, man tai nė į galvą nebūtų atėję. Meilė žmonėms, kur tada būtų meilė žmonėms? Kartais aš

pasikarščiuoju, bet tai šventas įkarštis, nes kalbu valstybės ir monsinjoro labui. Monsinjorui esu visiškai atsidavęs.

– A, niekas to geriau nežino nei aš, dvasiškasis tėve? Bet supraskite mane teisingai, jūs taip pat žinote, kaip aš atsidavęs šviesiausiajam kardinolui kunigaikščiui, kuris davė man viską, ir jo gerovei. Deja, persistengiau jam tarnaudamas, nes jis man priekaištauja.

– Nurimkite, – tarė Žozefas, – jis ant jūsų nepyksta, aš gerai jį pažįstu; jis tik nori gero savo šeimai, jis labai geras giminaitis.

– Taip, tai tiesa, – pritarė Lobardemonas, – štai kad ir mano rūpestis – mano dukterėčia būtų visiškai žlugusi, ir visas vienuolynas taip pat, jei Urbenas būtų laimėjęs, žinote ne blogiau už mane; tuo labiau kad ji mūsų nesuprato ir dėjosi vaiku, kai reikėjo liudyti.

– Baisu! Per patį teismo posėdį! Tai, ką sakote, man kelia pyktį dėl jūsų dalios. Tikras vargas!

– Labiau nei įsivaizduojate! Ji pamiršdavo viską, kas jai buvo sakoma, nes buvo apsėsta ir darė šimtus lotynų kalbos klaidų, kurias taisėme kaip išmanydami, teismo dieną ji net sukėlė nemalonią sceną – labai nemalonią ir man, ir teisėjams; alpo, rėkė. Ak, prisiekiu jums, būčiau davęs jai pipirų, jei nebūtų reikėję paskubomis išvykti iš to nedidelio Ludeno miestelio. Suprantate, viskas labai paprasta – aš jos neapleidžiu, nes tai mano artimiausia giminaitė, o mano sūnus nuėjo blogu keliu, ir jau keleri metai neaišku, kas jam nutiko. Vargšė mažytė Žana de Belfijel! Nebūčiau daręs jos vienuole, o paskui abate, bet norėjau išsaugoti tam niekšui. Jei būčiau galėjęs nuspėti jos elgesį, būčiau geriau pasaugojęs ją pasauliui.

– Sako, kad ji labai graži, – tarė Žozefas, – tai didžiulis šeimos turtas, buvo galima ją pristatyti dvare, o karalius... Ak, ak!.. panelė de Lafajet... Oi, oi!.. Panelė d'Otfor, suprantate... Dar ne vėlu apie tai pagalvoti.

— Ak, dabar vėl jus atpažįstu... Monsinjore, mes žinome, kad jums nori duoti kardinolo kepuraitę; koks jūs geras, kad prisiminėte labiausiai atsidavusį savo draugą.

Lobardemonas tebesikalbėjo su Žozefu, kai jie priėjo į savanorių kvartalą vedančios stovyklos gatvės galą.

— Tebegloboja jus Dievas ir Švenčiausioji Motina, kol manęs čia nebus, – tarė sustojęs Žozefas. – Rytoj išvykstu į Paryžių, o kadangi su mažuoju Sen Maru turėsime sutvarkyti ne vieną reikaliuką, aplankysiu jį iš anksto ir sužinosiu, kaip jo žaizda.

— Jei būtų manęs paklausę, – tarė Lobardemonas, – šią valandą jums nebereikėtų kamuotis.

— Deja, jūs tikrai teisus, – giliai atsidusęs atsakė Žozefas, pakeldamas į dangų akis, – bet kardinolas nebe tas žmogus – jis neklauso gerų patarimų ir, jei taip elgsis, pražudys mus.

Žemai nusilenkęs teisėjui, kapucinas pasuko nurodytu keliu.

Lobardemonas lydėjo jį akimis, o kai jau įsitikino, kad šis tikrai nuėjo reikiamu keliu, grįžo ar veikiau nubėgo prie kardinolo palapinės. „Kardinolas nori atitolinti jį nuo savęs, – pamanė, – taigi juo bjaurisi; žinau paslaptis, kurios gali jį pražudyti. Pridursiu, – jis nuėjo meilintis būsimajam favoritui, ir kardinolo malonė atiteks man, o ne tam vienuoliui. Metas palankus, vidurnaktis, jis bus vienas dar pusantros valandos. Bėkime".

Ir jis atbėgo prie palapinės, stovinčios priešais paviljoną.

— Pas monsinjorą kažkas yra, – abejodamas tarė kapitonas, – negaliu jūsų leisti.

— Nesvarbu, aš išėjau prieš valandą; dedasi tokie dalykai, apie kuriuos privalau pranešti.

— Įeikite, Lobardemonai, – suriko ministras, – įeikite, greitai ir vienas!

Lobardemonas įėjo. Kardinolas tebesėdėjo, viena ranka jis laikė suėmęs abi vienuolės rankas, o kita davė ženklą tylėti apstulbusiam savo agentui; tas sustingo, bet moters veido dar

nematė; ji kalbėjo greitai, o jos keista kalba siaubingai netiko švelniam jos balsui. Rišeljė atrodė susijaudinęs.

– Taip, aš smogsiu jam peiliu, kurį smuklėje man davė demonas Beheritas; bet tai Sizaros durklas. Jo rankena dramblio kaulo – matote, aš labai verkiau ties juo. Keista, ar ne, mano gerasis generole? Aš jį pasukiosiu gerklėje žmogaus, kuris nužudė mano draugą, nes jis pats man liepė tai padaryti, o paskui sudeginsiu kūną, tai bausmė: „akis už akį, dantis už dantį", šią bausmę Dievas leido Adomui... Jūs atrodote nustebęs, mano šaunusis generole... Bet stebėtumėtės dar labiau, jei padainuočiau dainą... Dainą, kurią jis man dainavo vakar vakare, atėjęs manęs aplankyti sudeginimo valandą, jūs žinote?.. Tą valandą, kai lyja, valandą, kai mano rankos ima degti kaip dabar, jis man pasakė: „Jie apsiriko, magistrato teisėjai, raudoni magistrato teisėjai... Manęs klauso vienuolika demonų, aš ateisiu tavęs aplankyti skambant varpui... Po purpurinio aksomo baldakimu, su deglais, su deglais, su mus apšviečiančiais sakų deglais, ak, kaip gražu! Štai, štai ką jis dainuoja...

Ir pati užtraukė pagal *De profundis* melodiją:

Būsiu pragaro valdovas,
Geležinis kūjis bus man skeptras,
Eglė deganti – man sostas,
O drabužis – iš sieros;
Bet rytoj aš tave vesiu:
Eikšen, Žana, duok man ranką.

Ar ne keista, mano gerasis generole? Ir aš jam atsakau kiekvieną vakarą, paklausykite, o, gerai paklausykite...

Teisėjas kalbėjo naktį,
Ir mane nulydėjo į kapą.
Juk buvau tavo sužadėtinė!

Eikš... naktis tokia ilga, ledinė,
O tu juk nemiegosi vienas,
Aš paskolinsiu tau savo maršką.

Paskui jis kalba, kalba kaip išminčiai ir pranašai. Jis sako: „Vargas, vargas tam, kuris praliejo kraują! Ar žemės teisėjai – dievai? Ne, tai žmonės, kurie sensta ir kenčia, tačiau drįsta garsiai pasakyti: „Nužudykite tą žmogų!" – Mirties bausmė, mirties bausmė! Kas davė žmogui teisę žudyti kitą žmogų? Ar skaičius du?.. Ir vienas būtų žudikas, supranti? Skaičiuok gerai, vienas, du, trys... Štai kokie jie išmintingi ir teisūs, tie rimti ir samdomi piktadariai! O, nusikaltime, dangaus siaube! Jei tu juos matytum iš aukštai kaip aš, Žana, tu dar labiau išbaltum! Kūnas naikina kūną! Kraujas lieja kraują! Šaltai ir be pykčio, kaip kūrė Dievas!

Nelaimingosios merginos greitomis išrėkti šauksmai taip išgąsdino Rišeljė ir Lobardemoną, kad jie dar ilgai nedrįso nė krustelėti. O ji, tebedegdama karščiu, vis kliedėjo:

„Ar sudrebėjo teisėjai? – paklausė manęs Urbenas Grandjė. – Ar jie dreba, kad nesuklystų? Jie siekia nekalto žmogaus mirties". Klausimas! Virvėmis veržiamos jo kūno dalys, kad priverstų jį kalbėti, oda plyšta, atšoka ir vyniojasi lyg pergamentas, apsinuogina nervai, raudoni ir švytintys, braška kaulai, iš jų trykšta čiulpai... O teisėjai miega. Sapnuoja gėles ir pavasarį. „Kaip karšta didžiojoje salėje, – sako vienas prabusdamas, – šis žmogus dar neprašneko. Ar kankinimas baigtas?" Ir pagaliau mielaširdingai paskiria mirties bausmę. Mirtis! Vienintelė gyvųjų baimė. Mirtis! Nežinomas pasaulis. Teisėjas pirma savęs siunčia ten įniršusią sielą, kuri jo lauks. O, ar jis niekada nematė keršto vaizdo, niekada prieš užmigdamas neišvydo nesąžiningo žmogaus nulupta oda.

Nusilpęs nuo karščiavimo, nuovargio ir sielvarto, apimtas baimės ir gailesčio, kardinolas sušuko:

– Ak, dėl Dievo meilės, baikime šią siaubingą sceną, išveskite moterį; ji išprotėjusi.

Beprotė atsigręžė ir staiga ėmė rėkti.

– A, teisėjas, teisėjas! – šaukė atpažinusi Lobardemoną.

Šis, sudėjęs rankas ir nusižeminęs prieš ministrą, baimingai tarė:

– Deja! Monsinjore, atleiskite, mano dukterėčia prarado protą; aš nežinojau apie šią nelaimę, – ji jau seniai būtų buvusi uždaryta. Žana, Žana... Eime, ponia, klaupkitės, prašykite monsinjoro kardinolo kunigaikščio atleidimo...

– Tai Rišeljė! – suriko ji. Atrodė, kad nuostaba visiškai sukaustė šią jauną nelaimingą gražuolę; ją gyvinęs raudonis virto lavono blyškumu, riksmai – šiurpia tyla, klaidžiojantis žvilgsnis kraupiai sustingo – jos didelės akys smigo į nuliūdusį ministrą.

– Greitai išveskite šį nelaimingą kūdikį, – tarė pusiausvyrą praradęs kardinolas, – ji miršta, aš irgi, tiek siaubų persekioja mane po šio nuosprendžio, regis, visas pragaras įsisiautėjęs pakilo prieš mane.

Kalbėdamas jis atsistojo. Žana de Belfijel, vis tylėdama ir nustėrusi, paklaikusiomis akimis, pražiota burna, palenkusi į priekį galvą, atrodė dar neatsigavusi po dvigubo nustebimo; visa tai pribaigė jos proto ir jėgų likučius. Kardinolui krustelėjus, ji sudrebėjo pamačiusi, kad atsidūrė tarp jo ir Lobardemono, pažiūrėjo pirma į vieną, paskui į kitą, peilis išslydo iš rankos, ir ji lėtai pasitraukė palapinės durų link, vėl apsigaubė šydu, baimingai, klaidžiojančiomis akimis, atsigręžė, pažvelgė į paskui ją einantį dėdę; mergina atrodė lyg persigandusi avis, jaučianti už nugaros vilko, pasiruošusio ją griebti, alsavimą.

Juodu išėjo, bet, vos atsidūrus gryname ore, įniršęs teisėjas griebė savo auką už rankų, surišo jas nosine ir be vargo nusivedė, nes ji nė neriktelėjo, nė nesudejavo, tik ėjo iš paskos, nuleidusi galvą ant krūtinės, lyg visiškai netekusi nuovokos lunatikė.

XIII skyrius

ISPANAS

Puiku turėti tikrą draugą –
Jis kiaurai mato viską, ką slepiate širdies gilumoje
Ir gelbsti jus iš gėdos –
Atskleist neprašo slaptųjų savo rūpesčių.

LAFONTENAS

O Sen Maro palapinėje tuo metu dėjosi kitokie dalykai; karaliaus žodžius, didžiausią balzamą jo žaizdoms, pakeitė paslaugus dvaro chirurgų rūpestis; jie lengvai ištraukė įstrigusią kulką – vienintelę negalios priežastį. Jam buvo leista keliauti, o tai kelionei jau viskas buvo parengta. Iki vidurnakčio ligonis priiminėjo draugus ir visus besidominčius jo sveikata; pirmieji atėjo mažasis Gondi ir Fontrajas, nes ir jie ruošėsi vykti iš Perpinjano į Paryžių; prie jų prisidėjo senasis pažas Olivjė d'Antregas, norėdamas pagirti laimingąjį savanorį, kuris, regis, buvo kritęs į akį karaliui; įpratusiems prie valdovo šaltumo, jį supantiems žmonės, išgirdusiems apie tuos kelis žodžius, pasakytus Sen Marui, tai atrodė didžiausias palankumo ženklas, ir visi ėjo sveikinti Sen Maro.

Pagaliau jaunuolis liko vienas stovyklos lovoje. Šalia sėdintis de Tu laikė jį už rankos, o kojūgalyje Granšanas tebekeikė lankytojus, kurie išvargino jo sužeistą šeimininką, turintį leistis į tokią ilgą kelionę. O Sen Maras pagaliau mėgavosi

viena tų ramybės ir vilties valandėlių, kurios kartais aplanko žmogų, gaivina jo sielą ir kūną. Laisva ranka jis slapta glaudė prie širdies kabantį auksinį kryželį ir laukė, kada galės paspausti jį dovanojusią dievinamą ranką. Jis svajojo apie savo kelionės tikslą, o tai buvo ir jo gyvenimo tikslas, ir tik žvilgsniu bei šypsena pritarė jaunojo magistrato teisėjo patarimams. Rimtasis de Tu kalbėjo ramiu švelniu balsu:

– Netrukus keliausiu įkandin jūsų į Paryžių. Esu laimingesnis už jus patį, kad karalius jus vežasi kartu. Tai draugystės, kurią reikia tausoti, pradžia – jūs teisus. Aš labai ilgai mąsčiau apie slaptas jūsų ambicingų užmačių priežastis ir, manau, atspėjęs, kas dedasi jūsų širdyje. Taip, meilė Prancūzijai vertė smarkiau plakti ją paauglystės metais, dabar ji dar labiau sustiprėjo; jūs norite patraukti į save karalių, kad pasitarnautume savo šaliai ir įgyvendintumėme auksines mūsų jaunatvės svajones. O, tai didinga ir jūsų verta mintis! Žaviuosi jumis, lenkiuosi jums. Užkariaukite monarchą riteriška ištikimybe, paveldėta iš mūsų tėvų, nuoširdumo kupina širdimi, pasiruošusia viską paaukoti. Įsismelkite į jo sielos paslaptis, atskleiskite jam užslėptas pavaldinių mintis, palengvinkite karaliaus sielvartą, aiškindamas jam, kad tauta juo pasitiki, gydykite tautos žaizdas, atverdamas jas prieš valdovo akis – naudodamasis malone, atgaivinkite tėvo meilę vaikams, – meilę, kurią prieš aštuoniolika metų užgesino žmogus akmens širdimi. Dėl šio kilnaus tikslo teks rizikuoti, nes visada grės baisus kardinolo kerštas, dar daugiau – nepaisyti pražūtingų šmeižtų, kurie persekioja favoritą iki pat sosto laiptelių, tačiau visa tai jūsų pečiams. Veikite, mano drauge, niekados nepraraskite drąsos, nuolat pasakokite karaliui apie tauriausių, visaip engiamų jo draugų nelaimes; be baimės sakykite jam, kad senoji diduomenė niekada nerezgė prieš jį sąmokslų ir kad, pradedant jaunuoju Monmoransi ir baigiant mūsų mieluoju Suasono grafu, visi kovojo prieš ministrą, bet niekados – prieš monarchą; primin-

kite jam, kad senosios prancūzų giminės gimė kartu su jo gimine, kad smūgiai joms sudrebina visą tautą, o jeigu jis išsekins jas, nukentės ir jo giminė, nes tada jai vienai teks atlaikyti laiko ir įvykių gūsius; juk senas ąžuolas dreba ir svyruoja nuo lygumos vėjų, kai iškertamas jį supęs ir saugojęs miškas. Taip, – šūktelėjo de Tu pagyvėjęs, – tikslas kilnus ir gražus, eikite savo keliu, eikite tvirtu žingsniu, atsikratykite slaptos gėdos ir drovumo, kurį sunku įveikti tauriam žmogui, kai jis priverstas tapti pagyrūnu, daryti tai, ką žmonės vadina *pataikavimu*. Deja, karaliai įpratę prie nuolatinių jiems skirtų melagingo žavėjimosi žodžių, laikykite juos nauja kalba, kurią turite išmokti, tai kalba, kuri iki šiol jums buvo svetima, bet, patikėkite manimi, ja galima kalbėti tauriai ir išreikšti gražias ir kilnias idėjas.

Klausydamasis taip karštai kalbančio draugo, Sen Maras neištvėręs paraudo ir įsikniaubė į pagalvę, nusisuko į sieną, kad jo nematytų. De Tu nutilo.

– Kas jums darosi, Anri? Jūs man nieko nesakote, gal aš klystu?

Sen Maras giliai atsiduso, bet tylėjo.

– Ar jūsų širdyje neliepsnoja šios idėjos?

Sužeistasis, jau kiek aprimęs, pasižiūrėjo į draugą ir tarė:

– Maniau, mielas de Tu, kad manęs daugiau nebeklausinėsite ir aklai pasikliausite manimi. Koks blogio genijus skatina jus taip tyrinėti mano sielą? Jūsų idėjos man nesvetimos. Kas sakė, kad aš jų nebrandinu? Kas jums sakė, kad aš tvirtai neapsisprendžiau įgyvendinti tų idėjų taip, kaip jūs nedrįstate net kalbėti? Meilė Prancūzijai, dora neapykanta tam ambicingajam ją engiančiam žmogui, kuris traiško jos senuosius papročius budelio kirviu, – štai mano dievai, tokie patys, kaip ir jūsų. Bet kai matote bažnyčioje klūpantį žmogų, ar klausiate jo, kokiam šventajam ar angelui jis meldžiasi? Jokio skirtumo – svarbu, kad jis meldžiasi prie altoriaus, kurį jūs garbinate, svarbu, kad jis taps kankiniu, jei to

prireiks. O kai mūsų tėvai basi traukė prie Šventojo Kapo su maldininko lazda rankoje, ar kas teiravosi, koks slaptas įžadas juos veda į Šventąją Žemę? Jie kovėsi, mirė, ir žmonės, o gal ir pats Dievas nereikalavo iš jų daugiau; jiems vadovavęs pamaldus kapitonas nebandė apžiūrinėti jų kūnų, kad pamatytų, ar raudonas kryžius ir ašutinė neslepia kokio kito paslaptingo ženklo, ir danguje, be abejonės, jie nebuvo griežčiau teisiami už tai, kad savo sprendimus žemėje priėmė paskatinti keleto vilčių, nedraudžiamų krikščioniui, ar kokios pašalinės slaptos minties, žmogiškesnės ir artimesnės mirtingajam kūnui.

De Tu nusišypsojo, išraudo ir nuleido akis.

— Mano drauge, – prašneko jis rimtai, – šis susijaudinimas gali jums pakenkti; nebekalbėkime apie tai; neminėkime savo kalbose Dievo ir dangaus – tai nėra gerai, ir užsitraukite ant pečių antklodę, nes ši naktis šalta. Pažadu jums, – pridūrė su moterišku rūpesčiu užklodamas jaunąjį draugą, – pažadu daugiau jūsų nepykinti savo patarimais...

— Ak, – šūktelėjo Sen Maras, nepaisydamas, kad jam neleidžiama kalbėti, – prisiekiu jums šiuo auksiniu kryžiumi, kurį matote, ir Švenčiausiąja Mergele Marija, kad veikiau mirsiu, nei atsisakysiu to plano, kurį jūs pirmas sugalvojote; gal vieną dieną jūs ir prašysite mane liautis, bet bus per vėlu.

— Gerai, gerai, miegokite, – pakartojo patarėjas, – jei jūs nesiliausite, ir aš seksiu iš paskos, kad ir kažin kas man atsitiktų.

Ir, išsitraukęs iš kišenės maldaknygę, pradėjo uoliai ją skaityti; po kiek laiko pasižiūrėjo į nemiegantį Sen Marą, davė ženklą Granšanui perkelti lempą į kitą vietą, kad netrukdytų ligoniui; bet ir tai nepadėjo; Sen Maras atmerktomis akimis vartėsi savo siaurame guolyje.

— Jus kamuoja nerimas, – tarė šypsodamasis de Tu, – aš tuoj paskaitysiu keletą maldų, nuo kurių pailsės jūsų protas. Ak, mano drauge, šioje paguodžiančioje knygoje glūdi tikras

atilsis, nes, kur tik ją atversite, visur pamatysite žmogų, apimtą tos vienintelės, jo silpnumui tinkamos būsenos – jis meldžiasi ir abejoja savo likimu, – ir Dievą, kalbantį jam apie jo silpnumą. Koks nuostabus dangiškasis vaizdas, koks didingas ryšys tarp dangaus ir žemės – ten yra gyvenimas, mirtis ir amžinybė; atverskite ją kur paklius.

— O taip, – tarė gyvai, lyg vaikas, pašokdamas Sen Maras, – labai to noriu, leiskite man ją atversti; jūs žinote seną mūsų krašto prietarą? Kai Mišių knyga atverčiama su špaga, pirmasis puslapis iš kairės nusako skaitančiojo likimą, o pirmasis, įėjęs į kambarį baigus skaityti, labai stipriai tą likimą paveikia.

— Koks vaikiškumas! Bet aš labai noriu. Štai jūsų špaga, imkite už smaigalio... Pažiūrėsime...

— Leiskite man pačiam perskaityti, – paprašė Sen Maras, imdamas nuo lovos krašto knygą. Rimtai nusiteikęs senasis Granšanas prikišo įdegusį veidą ir žilus plaukus prie lovos pasiklausyti. Jo šeimininkas, ėmęs skaityti, nutilo po pirmojo sakinio, bet, kiek dirbtinai šypsodamasis, perskaitė viską:

I. Tai Mediolanumo mieste jie turėjo stoti prieš teismą.

II. Vyriausiasis žynys jiems tarė: „Nusilenkite ir garbinkite dievus".

III. Ir žmonės buvo tylūs, kai žiūrėjo į jų veidus, kurie panėšėjo į angelų veidus.

IV. Bet Gervazas, paėmęs Protazo ranką, sušuko, pakėlęs akis į dangų ir pilnas Šventosios Dvasios:

V. „O mano broli! Matau Žmogaus Sūnų, kuris mums šypsosi, leisk man numirti pirmam.

VI. Nes, pamatęs tavo kraują, bijosiu lieti ašaras, nevertas Viešpaties mūsų Dievo".

VII. Tada tokiais žodžiais atsakė jam Protazas:

VIII. „Mano broli, bus teisinga, jei aš žūsiu po tavęs, nes turiu daugiau metų ir jėgų žiūrėti, kaip tu kenti".

IX. Bet senatoriai ir liaudis griežė ant jų dantį.

X. Ir, kai kareiviai jiems smogė, jų galvos kartu nukrito ant to paties akmens.

XI. Tai toje pačioje vietoje palaimintasis šventasis Ambrozijus rado abiejų kankinių palaikus, kurie grąžino regėjimą aklajam.

— Na ką gi, – tarė perskaitęs Sen Maras ir pažiūrėjo į draugą, – ką pasakysite?

— Tebūnie Dievo valia! Mes negalime jos numatyti.

— Nei atsisakyti savo sumanymų dėl vaikiško žaidimo, – pridėjo nekantriai d'Efija, supdamasis į užmestą ant jo apsiaustą. Prisiminkite mūsų kitados deklamuotas eiles: *Justum et tenacem propositi virum**..." Šie geležiniai žodžiai įstrigo mano atmintyje. Taigi, net jeigu pasaulis sugriutų, nuolaužos manęs neišgąsdins.

— Nelyginkime žmogaus minčių su dangaus valia ir atsiduokime likimo malonei, – rimtai tarė de Tu.

— Amen, – atsakė Granšanas ašarų pilnomis akimis ir staigiai jas nusišluostė.

— Ko kišiesi, senasis kary? Tu verki? – paklausė šeimininkas.

— Amen, – pasigirdo prie palapinės angos sniaukrojantis balsas.

— Po velnių, pone, verčiau užduokite šį klausimą pilkajam eminencijai, štai jis ateina pas jus, – atsakė ištikimasis tarnas, rodydamas į Žozefą, sliūkinantį artyn sukryžiuotomis rankomis ir meiliai besisveikinantį.

— A, tai bus jis! – sumurmėjo Sen Maras.

— Gal atėjau ne laiku? – švelniai paklausė Žozefas.

---

* Žadėjo teisingą ir ištvermingą vyrą... *(Lot.)*

— Gal net ir labai laiku, – atsakė d'Efija šypsodamasis ir žiūrėdamas į de Tu. – Kas jus atvedė, mano tėve, pirmą valandą nakties? Tikriausiai koks geras darbas...

Žozefas suprato, kad yra nepageidaujamas, o kadangi vis vaikščiojo turėdamas mintyse kokius penkis ar šešis priekaištus žmonėms, su kuriais susitikdavo, ir tiek pat būdų, kaip išsisukti iš padėties, pamanė, kad jo vizito tikslas yra žinomas, ir suprato, jog nereikia pyktis, jei sieki draugystės. Taigi gana šaltai atsisėdo prie lovos ir tarė:

— Atėjau, pone, pasikalbėti su jumis kardinolo generalisimo vardu apie du jūsų į nelaisvę paimtus ispanus; jis norėtų kuo greičiau gauti apie juos žinių, ir aš privalau juos pamatyti ir apklausti. Bet nesitikėjau rasiąs jus nemiegantį, tiesiog norėjau iš jūsų žmonių juos paimti.

Pasikeitus priverstiniais komplimentais, į palapinę atvedė abu belaisvius, kuriuos Sen Maras buvo beveik užmiršęs. Pirmasis jaunas, atviro, gyvo ir kiek laukinio veido vyras buvo kareivis; antrasis, įsisupęs į tamsų apsiaustą, niūrų dviprasmiškos išraiškos veidą slepiantis plačiabrylės skrybėlės (jos nenusiėmė) šešėlyje – karininkas; jis ir prašneko pirmasis:

— Kodėl privertėte išlįsti iš šiaudų ir nutraukėte mano miegą? Norite mane paleisti ar pakarti?

— Nei to, nei to, – atsakė Žozefas.

— Apie ką aš kalbėsiu su tavimi, ilgabarzdi? Nemačiau tavęs prie pralaužos.

Po tokios malonios įžangos reikėjo šiek tiek laiko įtikinti svetimšaliui, kad kapucinas turi teisę jį tardyti.

— Na gerai, – tarė jis pagaliau, – ko tu nori?

— Noriu sužinoti jūsų pavardę ir iš kokios esate šalies.

— Aš nesakau savo pavardės, o dėl šalies, aš panašus į ispaną, bet gal nesu ispanas, nes ispanai nepanašūs į ispanus.

Tėvas Žozefas atsigręžė į abu draugus ir tarė:

– Ar aš klystu, ar kažkur esu girdėjęs šio balso skambesį – šis žmogus prancūziškai kalba be akcento, bet, man rodos, jis nori kalbėti mįslėmis, kaip Rytuose.

– Rytai? Taip, – atsakė belaisvis, – ispanas – rytų žmogus, jis lyg turkas katalikas, jo kraujas arba tyli, arba verda, jis tingus arba niekada nepavargsta; tingumas daro jį vergu; jis karštas, žiaurus, nemokša, gudrus, pilnas prietarų; jis tetrokšta religinio turinio knygos, tironiško šeimininko; jis paklūsta laužo įstatymui, komanduoja durklu, vakare užmiega liūliuojamas savo juodo skurdo, mėgaudamasis fanatizmu ir svajodamas apie nusikaltimą. Kas jis, ponai, ispanas ar turkas? Atspėkite. Ak, ak, jūs atrodote taip, lyg būtumėt supratęs, jog aš protingas, nes moku reikšti mintis. Iš tiesų, ponai, jūs labai mane pagerbiate, tačiau mintį būtų galima plėtoti toliau: jei kalbėčiau tik apie fizinę išvaizdą, argi negalėčiau pasakyti: „Šio žmogaus veidas rimtas ar pailgas, akys juodos, migdolinio atspalvio, antakiai rūstūs, burna liūdna ir visą laiką kruta, skruostai įdegę ir raukšlėti; jo nuskustą galvą dengia skarelė, susukta kaip turbanas; visą dieną jis guli arba stovi po karšta saule nė nekrusteldamas, nebylus, rūkydamas svaiginantį tabaką. Turkas ar ispanas? Jūs patenkinti, ponai? Tikrai, atrodote patenkinti, jūs juokiatės. Iš ko gi juokiatės? Aš jums išsakiau tą vienintelę mintį ir nė nešyptelėjau, matote, mano veidas liūdnas. Ak, tikriausiai todėl, kad niūrusis kalinys staiga virto plepiu ir daug šneka. O, tai niekis, galėčiau jums papasakoti dar daugiau ar padaryti keletą paslaugų, šaunieji mano bičiuliai. Jei imčiausi neįtikėtinų istorijų, pavyzdžiui, jei pasakyčiau jums, kad pažįstu kunigą, kuris, prieš aukodamas Mišias, įsakė nubausti mirties bausme keletą eretikų, kunigą, kuris įniršęs, kad prie altoriaus aukoti šventą auką jam trukdo atėjusieji paprašyti nurodymų, rėkė: „Žudykite kiekvieną, žudykite kiekvieną!" Ar ir tada smagiai juoktumėtės, ponai? Ne, ne visi. Štai šis ponas kandžiotų lū-

pas ir barzdą. O, tiesa, jis galėtų atsakyti, kad pasielgė išmintingai ir kad nederėjo trukdyti jo nuoširdžios maldos. Bet jei aš pridurčiau, jog visą valandą jis slėpėsi už jūsų palapinės, pone de Sen Marai, klausydamasis, ką jūs šnekate, ir jog jums, o ne man jis atėjo iškrėsti kokios nors niekšybės, ką jis atsakytų? O dabar, ponai, jūs patenkinti? Pasirodymą baigiau, ar galiu išeiti?

Belaisvis išpoškino žodžius greitai kaip sukčius ir taip rėksmingai, kad visai apkurtino Žozefą. Pasipiktinęs kalbos pabaiga, kapucinas atsistojo ir kreipėsi į Sen Marą:

— Kaip jūs pakenčiate, pone, kad belaisvis, kuris turėjo būti pakartas, taip su jumis kalba?

Visai jo nepaisydamas, ispanas pasilenkė prie d'Efija ir pašnibždėjo jam į ausį:

— Aš jums visai nereikalingas: grąžinkite man laisvę; aš jau galėjau pats į ją ištrūkti, bet nenorėjau to daryti be jūsų sutikimo; grąžinkite man laisvę arba liepkite nužudyti.

— Keliaukite, jei galite, – atsakė Sen Maras, – prisiekiu, kad man tai labai prie širdies.

Ir jaunuolis liepė saviškiams išeiti kartu su kareiviu, kurį norėjo pasilikti savo tarnyboje.

Viskas įvyko žaibiškai; palapinėje teliko abu draugai, suglumęs tėvas Žozefas ir ispanas; šis staiga nusiėmė skrybėlę, ir pasirodė prancūziškas, bet žiaurus veidas – jis juokėsi ir, regis, į savo plačią krūtinę kvėpė dar daugiau oro.

— Taip, aš prancūzas, – tarė jis Žozefui, – bet nekenčiu Prancūzijos, nes joje gimė mano tėvas, o jis – pabaisa, ir aš tokiu virtau, vieną dieną jam net sudaviau; nekenčiu jos gyventojų, nes jie pavogė visą mano turtą žaisdami kortomis ir sukčiaudami, o paskui aš juos apvaginėjau ir žudžiau; dvejus metus buvau ispanas, kad nužudyčiau daugiau prancūzų; bet dabar dar labiau nekenčiu Ispanijos – ir niekas niekada nesužinos kodėl. Sudie, nuo šiol gyvensiu be tautybės; visi žmo-

nės yra mano priešai. Dirbk savo darbą, Žozefai, ir netrukus būsi vertas manęs. Taip, kadaise tu esi mane matęs, – kalbėjo jis toliau ir, smarkiai smogęs į krūtinę, jį pargriovė. – Aš – Žakas de Lobardemonas, tavo garbingojo draugo sūnus.

Tai pasakęs, staiga puolė iš palapinės ir išnyko lyg šmėkla. De Tu ir liokajai, atbėgę prie palapinės angos, matė, kaip jis dviem šuoliais persivertė per netikėtai užkluptą beginklį sargybinį ir greitai lyg elnias nudūmė kalnų link, palydėtas kelių betikslių muškietos šūvių. Žozefas, pasinaudojęs sąmyšiu ir suveblenęs keletą atsiprašymo žodžių, taip pat dingo. Abu draugai kvatojo iš šio nuotykio ir Žozefo nesėkmės lyg du mokiniai, sužinoję, kad jų mokytojas pametė akinius; pagaliau jie ėmė ruoštis gulti, nes ir vienas, ir antras norėjo miego; tad netrukus jie ir užmigo – sužeistasis savo lovoje, jaunasis patarėjas fotelyje.

O kapucinas žingsniavo į savo palapinę ir mąstė, kokios naudos turės iš viso to, kad galėtų geriau atkeršyti; tuomet ir susitiko Lobardemoną, vedantį jaunąją pamišėlę surištomis rankomis. Jie pasipasakojo vienas antram savo baisius nuotykius.

Žozefas su dideliu pasitenkinimu pasukiojo durklą bičiulio širdies žaizdoje, papasakojęs jam apie sūnų.

— Jūs nelabai laimingas savo šeimoje, – pridūrė, – patariu uždaryti dukterėčią ir pakarti savo įpėdinį, jei netyčia jį sutiksite.

Lobardemonas nusikvatojo siaubingu juoku:

— Štai šią pakvaišėlę tuoj atiduosiu senajam slaptajam teisėjui, dabar jis kontrabandininkas Pirėnuose, Olorone, galės daryti su ja, ką norės, pavyzdžiui, ji galės būti jo namuose tarnaitė; tai man menkai terūpi, svarbu, kad monsinjoras niekada nebegirdėtų apie ją kalbant.

Nuleidusi akis Žana de Belfijel nerodė jokių sveiko proto požymių; jos galvoje buvo užgesusi bet kokia sveika mintis;

lūpos be atvangos kartojo vieną vienintelį žodį. „Teisėjas, teisėjas, teisėjas", – šnibždėjo ji labai tyliai. Ir nutilo.

Jos dėdė ir Žozefas lyg javų maišą užkėlė ją ant vieno tarnų atvesto žirgo; Lobardemonas sėdo ant kito, pasiruošęs išvykti iš stovyklos, kad pasiektų kalnus dar dienai neišaušus.

— Laimingos kelionės! – tarė Žozefas, – sėkmingai sutvarkykite savo reikalus Paryžiuje ir pamąstykite apie Orestą ir Piladą.

— Laimingos kelionės! – atsakė šis. – Pamąstykite apie Kasandrą ir Edipą.

— O, jis nenužudė savo tėvo ir nevedė savo motinos...

— Bet jis tikrai eina tuo keliu.

— Sudie, dvasiškasis tėve!

— Sudie, gerbiamasis! – suriko abu garsiai, o tyliai kiekvienas sau pakartojo: „Sudie, žudike pilku abitu, kai tavęs nebebus, mokėsiu prieiti prie kardinolo", „Sudie, raudonasis niekše, keliauk ir sunaikink pats prakeiktą savo šeimą, baik dalinti savo kraują kitiems, o kas liks tau, sutvarkysiu aš... Dabar keliauju. Na, ir naktelė!"

Antra dalis

XIV skyrius

RIAUŠĖS

Artinasi baisus visuotinis pavojus, valdove,
jis pranoksta visas net pačių atsargiausių žmonių nuojautas.

MIRABO. *Laiškas karaliui*

„Tegul minties greičiu ant vaizduotės sparnų skrieja veiksmas, – sušunka nemirtingasis Šekspyras kartu su vienos iš savo tragedijų choru. – *Įsivaizduokite karalių vandenyne, paskui jį plaukia gražusis jo laivynas; žiūrėkite į jį, sekite paskui jį".* Su tokiu poetiniu veržlumu jis keliauja per laiką ir erdvę ir pakeri publiką visur, kur tik vaidinamos jo didingų kūrinių scenos.

Pasinaudosime tomis pačiomis teisėmis, nors ir nesame tokie genialūs; mes nenorime sėdėti ilgiau už jį ant vienovių trikojo* ir, pažvelgę į Paryžių bei senuosius pajuodusius Luvro rūmus, staiga peršokime dviejų šimtų ljė erdvę ir dvejų metų laiką.

Dveji metai! Kiek permainų jie gali atnešti žmonėms, jų šeimoms, o ypač didžiulei įaudrintai tautų šeimai – per vieną dieną subyra sąjungos, vienas naujagimis nuslopina karus, viena mirtis sugriauna taiką! Mes patys matėme, kaip gražią

* Trijų vienovių taisyklės buvo laikomasi rašant pjeses teatrui. Tai reiškia, kad pjesės veiksmas negali tęstis ilgiau kaip vieną parą, veiksmas turi vykti vienoje vietoje nekeičiant dekoracijų ir turi vaizduoti tik vieną dramatinį įvykį.

pavasario dieną į savo būstą sugrįžo karalius; tą pačią dieną į dvejų metų kelionę išplaukė laivas; jūrininkas sugrįžo; karalius sėdėjo soste: regis, niekas nepasikeitė jam nesant; ir vis dėlto Dievas iš jo atėmė šimtą karaliavimo dienų*.

Tačiau niekas nebuvo pasikeitę Prancūzijoje 1642 m., epochoje, į kurią mes žengiame, nebent pasikeitė žmonių būgštavimai ir viltys. Pasikeitė ir ateities vizija. Prieš sugrįždami prie mūsų personažų, greitosiomis apžvelkime karalystės būklę.

Galinga monarchijos vienybė buvo dar įspūdingesnė, nes kaimynines šalis sukrėtė nelaimės; Anglijoje, Ispanijoje ir Portugalijoje kilo maištai, ir todėl visi dar labiau žavėjosi ramybe trykštančia Prancūzija; nuversti ar jaučiantys besiartinantį galą Stratfordas ir Olivaresas kėlė nepajudinamąjį Rišeljė.

Šešios grėsmingos armijos, besiilsinčios ant savo pergalingų ginklų, buvo karalystės ramstis: sudariusi sąjungą su Švedija, Šiaurės armija išvijo imperijos kovotojus, vis dar persekiojamus Gustavo Adolfo šešėlio; armijai, įsitvirtinusiai prie Italijos sienos, miestų, kuriuos gynė kunigaikštis Tomas, raktus jų vadai atidavė Pjemonte; armijos, stovinčios palei Pirėnų kalnus, rėmė sukilusią Kataloniją ir vis dar nerimo prie Perpinjano, kurio joms neleido pulti. Šalies viduje nebuvo laimės, bet viešpatavo ramybė, regis, palaikoma nematomo genijaus; mat mirtinai sergantis karalius šalia savo jaunojo favorito geso Sen Žermene, o kardinolas, kaip buvo kalbama, merdėjo Narbonoje. Keletas minčių vis dėlto bylojo, kad jis dar gyvas, ir retkarčiais koks nors vyras nukeliaudavo anapilin, lyg priveiktas užnuodyto dvelktelėjimo, primenančio nematomą galybę.

Vienas iš Rišeljė priešų, Sen Prejus, palydėjo savo „geležinę galvą" ant ešafoto, bet nejautė „nei gėdos, nei baimės", kaip pats pasakė kopdamas į jį.

---

* Aliuzija į Napoleono Šimto dienų valdymą.

Tuometinė Prancūzija atrodė lyg valdanti pati save; valdovas ir ministras seniai išsiskyrė; ir iš tų dviejų ligonių, nekenčiančių vienas kito, pirmasis niekada nelaikė savo valstybės vadžių, o antrojo rankos jau niekas nebejautė, jo nebeminėjo oficialiuose aktuose; jis nebedalyvavo valdyme, tarsi išnyko ar lyg voras miegojo savo voratinklių viduryje.

Jei per šiuos dvejus metus ir įvyko kokių nors įvykių ar perversmų, tai nebent širdyse; keletas paslaptingų permainų atnešė pagrindo po kojomis netekusioms monarchijoms siaubingus sukrėtimus ir ilgus bei kruvinus kivirčus.

Kad geriau susivoktume, perkelkime mūsų žvilgsnį į seną juodą nebaigtą Luvro pastatą ir pasiklausykime, ką kalba jo bei jo apylinkių gyventojai.

Buvo gruodžio mėnuo; atšiauri žiema prislėgė Paryžių, kur prastuomenės skurdas ir nerimas buvo pasiekę kraštutinę ribą; vis dar kurstoma smalsumo, ji godžiai stebėjo dvaro reginius. Jos pačios nepritekliai mažiau vargino, kai ji matydavo turtuolių nerimą; ašaros nebebūdavo tokios karčios, kai ji žvelgdavo į galingųjų kovas; regis, tik didikų kraujas buvo vertas praliejimo ir laistė jos gatves, o ji laimino savo tamsumą. Monarcho silpnumą, ministro dingimą bei artimą galą liudijo keletas triukšmingų įvykių bei keletas akivaizdžių žmogžudysčių – lyg kruvinosios Frondos komedijos prologas jos skatino paryžiečių pyktį ir netgi kurstė jų aistras. Ši betvarkė glostė jiems širdį; jiems buvo vis tiek, kokios šių ginčų priežastys, labai jau nuo jų atsietos, tačiau patys veikėjai juos domino, ir jie jau pajuto arba prieraišumą, arba neapykantą partijų vadams, bet ne dėl jų indėlio į liaudies gerovę, o paprasčiausiai todėl, kad šie patiko jiems arba nepatiko kaip aktoriai.

Vieną naktį Sitė saloje nuaidėjo pistoletų ir šautuvų šūviai, daugybė šveicarų ir gvardiečių patrulių buvo netgi užpulti bei vinguriuojančiose Paryžiaus Dievo Motinos katedros salos gatvelėse susidūrė su barikadomis; pririšti prie akmeninių

suolų vežimai, ant jų suverstos statinės trukdė raiteliams prasibrauti į salą ir keletas muškietos šūvių sužeidė vyrus ir žirgus. Miestas tuo metu dar miegojo, išskyrus Luvrą, kuriame gyveno karalienė ir karaliaus brolis, Orleano kunigaikštis. Ten vyko pasiruošimai naktinei labai rimtai iškylai.

Antrą valandą nakties oras buvo šaltas, tamsa neįžvelgiama, bet prastai grįstoje krantinėje susirinko gausus būrys, iš lėto užplūdęs smėlėtą, iki pat Senos besitęsiantį šlaitą. Būrį sudarė apie du šimtus vyrų; jie buvo įsisupę į didžiulius apsiaustus, iš po kurių kyšojo ilgos ispaniškos špagos. Sumišai vaikščiodami pirmyn ir atgal, jie tarsi kažko laukė, o ne ieškojo. Daugelis, sukryžiavę rankas, susėdo ant išmėtytų pradėto statyti parapeto akmenų; jie laikėsi mirtinos tylos.

Netrukus pro skliautuotus Luvro vartus išėjo vyras ir lėtai prisiartino prie susirinkusiųjų, nešdamasis rankoje sunkų žibintą; jis švietė kiekvienam vyrui į veidą ir, atpažinęs tą, kurio ieškojo, užpūtė ugnį; tuomet spausdamas jam ranką, sušnibždėjo:

— Na, Olivjė, ką jums pasakė vyriausiasis žirgininkas? Ar reikalai klostosi gerai?

— Taip taip, vakar mačiau jį Sen Žermene; senasis katinas sunkiai serga Narbonoje, jis tuoj iškeliaus *ad patres**; tačiau viską reikia atlikti kuo greičiau, nes juk jau ne pirmas kartas, kai jis apsimeta sustingus. Ar šį vakarą prisirinks žmonių, mano brangusis Fontrajau?

— Būkite ramus, su šimtu Gastono Orleaniečio bajorų atvyks Montrezoras, atpažinsite jį, jis bus persirengęs mūrininku meistru ir rankoje laikys liniuotę. Tik neužmirškite slaptažodžių: ar visi gerai juos įsiminėte, o jūsų draugai?

— Taip, visi, išskyrus abatą de Gondi, jis dar nepasirodė; atleisk man, Viešpatie, bet, regis, štai ir jis pats. Po šimts, kas gi jį atpažintų?

---

* Pas protėvius *(lot.)*.

Iš tiesų į jų tarpą šmurkštelėjo mažas žmogutis, be sutanos, apsivilkęs prancūzų gvardiečio uniforma, su labai juodais dirbtiniais ūsais. Jis džiaugsmingai strykčiojo nuo vienos kojos ant kitos ir trynėsi rankas:

— Garbė Viešpačiui, viskas klojasi gerai; net mano draugužis Fiesko geriau nepadarytų. – Ir, pasistiebęs ant pirštų galiukų, patapšnojo Olivjė per petį. – Ar žinote, kad kaip žmogus, pradėjęs savo karjerą beveik nuo pažo, jūs visai neblogai elgiatės, pone Olivjė d'Antregai? Jūs tapsite įžymiu vyru, jei mes surasime Plutarchą. Viskas gerai organizuota, jūs pasirodėte kaip tik laiku; nei per anksti, nei per vėlai – kaip tikras partijos vadas. Fontrajau, sakau jums, šis jaunuolis toli eis. Tačiau paskubėkime; po dviejų valandų atvyks mano dėdės Paryžiaus arkivyskupo parapijiečiai; aš gerai juos įkaitinau, ir jie šauks lyg pasiutę: „Tegyvuoja jo didenybė! Tegyvuoja regentė! Šalin kardinolą!" Juos pakurstė keli labai panašūs į mane šventeivos. Karaliui riesta. Ak! Viskas klostosi gerai, labai gerai. Aš ką tik iš Sen Žermeno; mačiau ten mūsų draugą Sen Marą; jis geras, labai geras, vis toks pat tvirtas lyg uola. Štai kur tikras vyras! Kaip jis apgavo juos melancholiška ir nerūpestinga išvaizda! Dabar šeimininkauja dvare. Baigta, karalius, kaip sklinda kalbos, pakels jį kunigaikščiu ir peru, apie tai jau labai rimtai šnekama, tik karalius vis dar svyruoja – savo veiksmais reikia jį įtikinti šį vakarą: *tokia liaudies valia?* Ir tą *liaudies valią* būtina įvykdyti, pasistengsime, kad ji būtų išgirsta. Ar jūs žinote, jog tai bus Rišeljė mirtis? Svarbiausia, kad šauksmais išsilietų neapykanta kardinolui – tai labai svarbu. Pagaliau šitai privers apsispręsti mūsų neryžtingąjį Gastoną, ar ne?

— Na o ką jis dar gali padaryti? – paklausė Fontrajas. – Jei šiandien jis apsispręstų stoti į mūsų pusę, tai būtų labai nemalonu.

— Kodėl?

— Nes būtume visiškai tikri, kad rytojaus dieną jis atsimestų nuo mūsų.

— Nesvarbu, – pratarė abatas, – karalienė turi galvą ant pečių.

— Ir širdį taip pat, – pasakė Olivjė. – Tai man teikia vilties dėl Sen Maro, nes atrodo, kad retkarčiais, žvelgdamas į karalienę, jis drįsdavo patempti lūpą.

— Koks jūs vaikas! Kaip blogai jūs dar pažįstate dvarą! Jį gali palaikyti karaliaus ranka, jis myli jį kaip savo sūnų: na, o karalienės širdis plaka, kai ji galvoja apie praeitį, tik ne apie ateitį. Galų gale kalbame ne apie šias kvailystes; sakykite man, brangusis, ar jūs esate tikras dėl savo jaunojo advokato, kurį matau čia klaidžiojantį? Ar jis patikimas?

— Visiškai, jis puikus rojalistas, kad ir dabar įmestų kardinolą į upę; beje, tai Furnjė iš Ludeno, ir viskas tuo pasakyta.

— Gerai, gerai, štai kaip mes juos mylime. Pasisaugokite, ponai, kažkas atjoja iš Sent Onorė gatvės.

— Kas eina? – sušuko būrio vadas. – Rojalistai ar kardinolininkai?

— *Gastonas* ir *Vyriausiasis,** – tyliai atsiliepė atėjusieji.

— Tai Montrezoras su Gastono Orleaniečio vyrais, – pasakė Fontrajas. – Greitai galėsime pradėti.

— Taip, velniai rautų, – atsakė atėjęs vyras. – Trečią valandą pasirodys kardinolininkai; mes ką tik apie tai sužinojom.

— Kur jie vyksta? – paklausė Fontrajas.

— Jų bus daugiau nei du šimtai, kalbama, kad jie lydės poną de Šavinji pas senąjį katiną į Narboną; jie mano, jog bus saugiau joti palei Luvrą.

— Puiku, pasistengsime, kad jie įtrauktų savo nagus, – pasakė abatas.

Vos jam ištarus šiuos žodžius, pasigirdo arklių kanopų ir karietų dundesys. Keli vyrai su apsiaustais į vidurį gatvės nurideno milžinišką akmenį. Pirmieji raiteliai su pistoletais rankose greitai pasileido per minią, nujausdami kažką negero; o

---

* Taip buvo vadinamas Sen Maras, vyriausiasis žirgininkas.

važnyčiojęs pirmosios karietos žirgus vežėjas atsitrenkė į akmenį ir pargriuvo.

— Kas čia per karieta, traiškanti pėsčiuosius? – sutartinai sušuko vyrai su apsiaustais. – Išties tironiškas elgesys! Tai gali būti tik kardinolo iš Larošelės draugas.

— Žmogus, nebijantis mažojo *Vyriausiojo* draugų, – pasigirdo balsas, karietos durelės atsivėrė, pro jas iššokęs vyras sėdo ant žirgo ir nurūko.

— Stumkite kardinolininkus prie upės! – sušuko kažkas šaižiu balsu.

Tai buvo signalas, ir iš abiejų įniršusių pusių pasipylė pistoletų šūviai, nušvietę šią triukšmingą niūrią sceną; špagų žvangėjimas ir žirgų trypimas neužgožė šauksmų – vieni rėkė: *„Šalin ministrą! Tegyvuoja karalius! Tegyvuoja jo didenybė ir vyriausiasis žirgininkas! Šalin raudonąsias kojines!"*, kiti: *„Tegyvuoja jo eminencija! Tegyvuoja didysis kardinolas! Mirtis maištininkams! Tegyvuoja karalius!"*, mat toje keistoje epochoje karaliaus vardu buvo dangstomi ir neapykantos, ir meilės proveržiai.

Pėstiesiems maištininkams pavyko pasukti dvi karietas skersai krantinės ir paversti jas priedanga nuo Šavinji raitelių, o iš ten, iš po ratų, ir lingių pro dureles, jie apšaudė savo priešus ir keletą numetė nuo žirgų. Tuo metu, kai staiga atsivėrė Luvro vartai ir du gvardiečių eskadronai risčia išjojo pro juos, triukšmas buvo klaikus; dauguma gvardiečių rankose laikė deglus, kad pasišviestų sau ir apšviestų tuos, kuriuos rengėsi pulti. Vaizdas pasikeitė. Vos tik gvardiečiai priartėdavo prie vieno iš pėsčiųjų maištininkų, tas sustodavo, nusiimdavo skrybėlę, kad būtų atpažintas, ir ištardavo savo vardą, o gvardiečiai pasitraukdavo, tai šitaip pasisveikinę, tai paspaudę jam ranką. Taigi ši pagalba Šavinji raiteliams buvo nelabai naudinga, tik padidino sumaištį. Gvardiečiai, lyg norėdami nuraminti sąžinę, jodinėjo po besikaunančiųjų minią ir apatiškai prašė: „Nagi, ponai, liaukitės! Jau gana!"

Tačiau, kai du bajorai iš tiesų *sukryžiuodavo špagas* ir imdavo įnirtingai kautis, koks nors gvardietis, juos pamatęs, sustodavo ir įvertindavo smūgius, o kartais netgi padrąsindavo tą, kurį manė esant bendramintį; mat ši gvardija, kaip ir visa Prancūzija, turėjo savo rojalistus ir kardinolininkus.

Vienas po kito nušvito Luvro langai; už mažų rombo formos langelių galėjai išvysti daugybę įdėmiai kautynes stebinčių moterų.

Pasirodė daugybė šveicarų patrulių su deglais rankose; šie kareiviai skyrėsi nuo kitų keista uniforma. Jų dešinės rankovės dryžiai buvo mėlyni ir raudoni, šilkinė dešinės kojos kojinė raudona, kairė rankovė – su mėlynais, raudonais ir baltais dryžiais, o kairė kojinė balta ir raudona. Karališkasis dvaras, be abejonės, manė, kad šis keistas būrys galėtų išsklaidyti sambūrį; bet apsiriko. Ramūs kareiviai šaltai, tiksliai vykdė įsakymus, neviršydami įgaliojimų; jie simetriškai pasisukiojo tarp ginkluotų grupuočių, kurias akimirksniu išskirdavo, paskui su nepriekaištingu tikslumu susirinko prie vartelių ir tvarkingai, lyg manevruose, išsirikiavę grįžo į rūmus, visai nebesidomėdami, ar priešai, tarp kurių jie sukiojosi, vėl susikibo, ar ne.

Po valandėlę trukusios tylos triukšmas vėl įsisiūbavo, vyrams ėmus karštai tarpusavy aiškintis. Visur buvo girdėti šauksmai, plūdimasis, prakeiksmai; regėjos, kad tik vienos iš šių dviejų besigrumiančių pusių pralaimėjimas gali nutraukti kovą, bet štai pasigirdo šauksmai ar veikiau siaubingas staugimas, ir triukšmas pasiekė apogėjų. Abatas de Gondi, o jis tuo metu traukė už apsiausto raitelį, norėdamas numesti jį nuo žirgo, sušuko: „Štai mano žmonės! Fontrajau, pamatysite dar gražesnių vaizdelių; žiūrėkite, žiūrėkite, kaip jie bėga; išties žavingas reginys!"

Jis paleido raitelį ir užšoko ant akmens, kad, sukryžiavęs ant krūtinės rankas, lyg armijos generolas, galėtų stebėti savo būrių manevrus. Jau švito, ir visi iš tiesų pamatė iš Sen Luji

salos pakraščio atskuodžiančią vyrų, moterų ir vaikų minią – prastuomenės padugnes, burnojančius prieš dangų ir Luvrą. Merginos nešėsi ilgas špagas, vaikai tempė paskui save didžiules alebardas ir Lygos laikų inkrustuotas ietis; skarmaluotos senės – prie virvių pririštus vežimus, pilnus senų surūdijusių ir sulaužytų ginklų; amatininkai ir darbininkai, daugelis girti, sekė paskui jas ginkluoti lazdomis, šakėmis, ietimis, kastuvais, deglais, mietais, kabliais, svertais, kardais ir aštriais strypais; jie dainavo, stūgavo, kvatojosi žiauriu juoku, kniaukdami lyg katinai, iškėlę tarsi vėliavą ant karties pasmaugę vieną iš tų gyvulėlių, įvyniotą į raudoną skudurą, taip vaizduodami kardinolą, apie kurio meilę katėms žinojo visi. Išraudę ir uždusę šaukliai lakstė ir mėtė ant nutekamųjų griovių, gatvėse lipdė ant parapetų, akmeninių suolų, namų ir netgi rūmų sienų ilgas eiliuotas satyras apie įžymius to laikotarpio žmones; mėsininkų ir upeivių mokiniai ilgais peiliais daužė katilus ir vilko per purvą ką tik papjautą paršą, užmovę jam raudoną vaiko choristo kepuraitę. Jauni tvirti nenaudėliai, persirengę moterimis ir kraupiai raudona spalva išsiterlioję veidus, įtūžę rėkė: „Mes esame Rišeljė nuskurdintų šeimų motinos. Mirtis kardinolui!" Rankose jie laikė naujagimių iškamšas, padarytas iš šieno, dėjosi metą jas į upę ar iš tiesų tenai mėtė.

Kai ši pasibjaurėjimą kelianti minia, šie tūkstančiai pragariškų padarų užtvindė krantines, kovotojai reagavo keistai ir visiškai priešingai, nei tikėjosi šių padugnių vadas. Priešininkai nuleido ginklus ir nutraukė kovą. Gastono Orleaniečio ir Sen Maro vyrai, pasipiktinę tokių talkininkų parama, patys padėjo kardinolo bajorams užsėsti ant žirgų ir sulipti į karietas, o jų tarnams sunešioti sužeistuosius bei susitarė su savo priešininkais, kur susitiks, kad ginčus išspręstų slaptesnėje vietoje. Rausdami dėl šios nekilmingos minios, kuriai, kaip galėjai pamanyti, jie vadovavo, ir kad yra pranašesni skaičiumi, galbūt pirmą kartą numanydami liūdnus savo politinių

žaidimų padarinius ir suvokdami, kokį baisų dumblyną išjudino, išsigandę šviesos, jie užsismaukė ant akių plačiabryles skrybėles, užsimetė ant pečių apsiaustus ir išsiskirstė.

– Jūs viską sugadinote, brangusis abate, atsiųsdamas šiuos niekšus, – pasakė priblokštam Gondi koja trepsėdamas Fontrajas. – Gražūs jūsų gerojo dėdulės parapijiečiai!

– Aš nekaltas, – nesutiko Gondi. – Tiesiog tie idiotai pavėlavo visą valandą; jei būtų atėję naktį, niekas jų nebūtų matęs, o išvaizda išties truputį juos gadina, prisipažįstu, dienos šviesa jiems kenkia, ir visi būtų išgirdę tik liaudies balsą: *Vox populi, vox Dei.* Tarp kitko, viskas ne taip jau blogai; šioje didžiulėje minioje dingsime neatpažinti, be to, mūsų užduotis atlikta; mes juk netrokštame nusidėjėlio mirties: Šavinji ir jo vyrai yra šaunuoliai, aš labai juos myliu; jei jis tik lengvai sužeistas, tuo geriau. Sudie, vykstu pas ką tik atvykusį iš Italijos kunigaikštį de Bujoną.

– Olivjė, – pasakė Fontrajas, – keliaukite su Furnjė ir Ambrozijumi į Sen Žermeną; o aš su Montrezoru einu pas Gastoną Orleanietį papasakoti, kas atsitiko.

Visi išsiskirstė; šių garbingųjų žmonių pasibjaurėjimas padarė tai, ko negalėjo padaryti jėga.

Taip baigėsi šios riaušės, regis, galinčios sukelti didelių nelaimių; niekas nebuvo užmuštas, raiteliai, vieni apdraskyti, kiti, praradę pinigines, aplinkinėmis gatvėmis pasivijo karietas ir tęsė kelionę; kiti vyrai vienas po kito paspruko, prasibrovę pro liaudį, kurią patys sukurstė. Neturintys vadų varguoliai dar dvi valandas pašūkavo, kol išsipagiriojo ir atvėso jų kraujas bei entuziazmas. Sitė krantinėje ir išilgai sienos dunksančių namų languose galėjai išvysti tikrą išmintingąją Paryžiaus liaudį, niūrioje tyloje liūdnai stebinčią, kaip prasideda suirutė; o juodai apsirengusių pirklių draugė su savo magistrais ir teisėjais lėtai, bet drąsiai brovėsi per tamsuomenę Teisingumo Rūmų link, kur turėjo rinktis Parlamentas, kad paduotų jam skundą dėl šių bauginančių nakties įvykių.

O Gastono Orleaniečio apartamentuose buvo didžiulis sujudimas. Kunigaikštis gyveno Tiuilri lygiagrečiame Luvro sparne, vieni jo langai žvelgė į kiemą, kiti – į beveik visą aikštę užkėtusią mažų namukų ir siaurų gatvelių sangrūdą. Gastonas Orleanietis krūptelėjęs pabudo nuo šūvių, skubiai atsikėlė ir, įsispyręs į plačias aukštakulnes keturkampes šlepetes, įsisupęs į platų šilkinį auksu siuvinėtą chalatą, ėmė bėgioti po miegamąjį, nuolatos siųsdamas vis kitą liokajų, kad sužinotų, kas dedasi; šūkalojo, kad jam tuojau pat surastų jo patarėją abatą de Lerivjerą; deja, pastarasis buvo išvykęs iš Paryžiaus. Nuaidėjus šūviui, nedrąsusis kunigaikštis puldavo prie lango, tačiau įžvelgdavo tik keletą tai šen, tai ten šmižinėjančių deglų; veltui jį įtikinėjo, jog tie šauksmai jo garbei – jis ir toliau blaškėsi po savo kambarius susitaršęs, išsidraikiusiais ilgais juodais plaukais, iš siaubo ir nerimo išsiplėtusiomis didelėmis mėlynomis akimis; kai pagaliau atvyko Montrezoras ir Fontrajas, pusnuogis Gastonas Orleanietis daužėsi į krūtinę ranka ir be perstojo kartojo: *Mea culpa, mea culpa**.

— Puiku, ateikit čia, – sušuko iš tolo puldamas prie jų. – Ateikite gi pagaliau! Kas atsitiko? Kas čia dedasi? Kas tie žudikai? Ką jie šaukia?

— Jie šaukia: „Tegyvuoja karaliaus brolis!“

Gastonas apsimetė negirdįs ir, trumpam palikęs pravertas miegamojo duris, kad jo balsą išgirstų galerijose susibūrę tarnai, mosikuodamas rankomis, iš visų jėgų suriko:

— Aš nieko nežinau, kas čia dedasi, ir niekam nedaviau leidimo; nenoriu nieko girdėti, nenoriu nieko žinoti; nesileisiu į jokias aferas; ten triukšmauja maištininkai: jei norite būti gerai priimti mano namuose, nekalbėkite apie juos; aš su niekuo nesipykstu, aš nepakenčiu tokių scenų...

Fontrajas žinojo, su kokiu žmogumi jis turi reikalų, tad nieko neatsakė ir įėjo su savo draugu vidun neskubėdamas,

---

* Mano kaltė *(lot.)*.

kad Gastonui Orleaniečiui užtektų laiko išlieti pyktį; o kai tas išsakė viską, ką norėjo, ir rūpestingai uždarė duris, Fontrajas pareiškė:

– Monsinjore, atėjome tūkstantį kartų jūsų atsiprašyti dėl šių prastuolių akiplėšiškumo, jie nesiliauja šaukę, kad nori jūsų priešo mirties ir nori matyti jus regentu, jei, mūsų nelaimei, jo didenybė numirs; taip, liaudžiai burnos neužkiši; tų tamsuolių buvo tiek daug, kad visos mūsų pastangos juos sulaikyti nuėjo vėjais: tai buvo širdies šauksmas, ištrūkęs iš sielos gelmių; meilės proveržis, kurio negalėjo užgniaužti šaltas protas ir kuris peržengė visas ribas.

– Bet galų gale, kas gi atsitiko? – truputį nurimęs paklausė Gastonas. – Ką jie nuveikė per tas keturias valandas, kurias jau triukšmauja?

– Ši meilė, – šaltai kalbėjo Montrezoras, – kaip ponas de Fontrajas turėjo garbės jums pasakyti, taip peržengė visas taisykles ir ribas, kad netgi mes pasijutome įtraukti, pagauti to paties entuziazmo, kuris buvo apėmęs išgirdus vien jūsų vardą ir dėl kurio nutiko neplanuotų dalykų.

– Bet ką jūs galų gale padarėte? – pertarė jį princas.

– Tie dalykai, – sakė Fontrajas, – apie kuriuos kalbėti princui turėjo garbės ponas de Montrezoras, kaip tik tie patys, apie kuriuos vakar vakare čia kalbėjau, kai turėjau garbės jus perspėti...

– Kalbame ne apie tai, – pertraukė jį Gastonas. – Jūs negalite teigti, kad aš ką nors įsakiau ar daviau kam nors savo sutikimą; aš niekur nesikišu ir nieko nesuprantu apie valdymą...

– Aš sutinku, – atsakė Fontrajas, – kad jūsų šviesybė nieko neįsakė; bet jūs man leidote paaiškinti, jog šią naktį apie antrą valandą gali kilti neramumai, ir tikėjausi, kad šitai jūsų taip nenustebins.

Princas palengva rimo ir, suprasdamas, kad šių dviejų šaunuolių neišgąsdins (be to, sąžinę jam slėgė išvakarėse duotas sutikimas, apie kurį bylojo Fontrajo ir Montrezoro žvilgsnis),

atsisėdo ant lovos krašto, sukryžiavo ant krūtinės rankas ir, žvelgdamas į juos lyg teisėjas, didingu balsu paklausė:

— Tai ką gi galų gale jūs padarėte?

— Et, beveik nieko, monsinjore, – atsakė Fontrajas. – Atsitiktinai sutikome minioje keletą draugų, jie buvo susiginčiję su pono de Šavinji vežėju, mat jis važiavo tiesiai ant jų; paskui kilo keletas karštokų pokalbių, būta keleto staigokų judesių, keleto įdrėskimų, karietos turėjo pasukti atgal; na ir viskas.

— Absoliučiai viskas, – pakartojo Montrezoras.

— Ką? Viskas?! – sušuko neapsakomai sutrikęs Gastonas, blaškydamasis po kambarį. – Taigi, pasak jūsų, nieko tokio yra sustabdyti kardinolo kunigaikščio draugo karietą? Aš nepakenčiu scenų, jau sakiau jums; kardinolui nejaučiu neapykantos: jis didis politikas, iš tiesų labai didis politikas; jūs siaubingai mane kompromituojate; visi žino, kad Montrezoras — mano bajoras; ir jei jį atpažino, tai sakys, kad pasiunčiau aš...

— Per atsitiktinumą, – įsikišo Montrezoras, – susiradau šią prastuolio aprangą, kurią jo šviesybė gali pamatyti po mano apsiaustu, būtent ją dėl šios priežasties išsirinkau iš visų kitų.

Gastonas atsiduso.

— Jūs įsitikinęs, kad jūsų nepažino? – paklausė jis. – Juk puikiai žinote, brangusis drauge, kaip būtų baisu... Pripažinkite, kad...

— Ar aš esu įsitikinęs, o dangau! – sušuko princo bajoras. – Lažinuosi iš savo galvos ir savo vietos rojuje, kad niekas nematė mano bruožų ir nepašaukė manęs vardu.

— Gerai, – toliau kalbėjo Gastonas, vėl prisėdęs ant lovos ir kiek nusiraminęs, netgi patenkintas, – papasakokite man, kas atsitiko.

Pasakoti apsiėmė Fontrajas; svarbiausią vaidmenį jis, be abejonės, paskyrė liaudžiai, bet nepaliko jokio vaidmens Gastono Orleaniečio vyrams; baigiamojoje, išsamesnėje, kalbos dalyje jis pridūrė: „Buvo galima matyti, netgi iš jūsų langų,

monsinjore, garbingas motinas, priblokštas nevilties, metančias į Seną jų pačių vaikus ir siunčiančias prakeiksmus Rišeljė.

— Ak! Tai siaubinga! – sušuko pasipiktinęs ar dėdamasis pasipiktinęs bei tikintis šiomis baisybėmis princas. – Vadinasi, iš tiesų visi taip jo nekenčia? Štai kur jo ambicijos ir šykštumas pastūmėjo geruosius Paryžiaus gyventojus, kuriuos taip myliu!

— Taip, monsinjore, – toliau kalbėjo pasakotojas. – Ir ne tik Paryžius, bet ir visa Prancūzija kartu su mumis meldžia jūsų ryžtis ir atiduoti jai tą tironą; viskas paruošta; reikia tik vieno jūsų garbingos galvos linktelėjimo, ir šis pigmėjas, siekęs pražudyti karališkąją šeimą, bus sunaikintas.

— Deja! Dievas bus mano liudytojas, atleidžiu jam šį įžeidimą, – pakeldamas akis ištarė Gastonas. – Bet nebegaliu klausytis liaudies šauksmų; taip, ateisiu jai į pagalbą!..

— Ak, puolame po jūsų kojomis! – sušuko Montrezoras ir nusilenkė...

— Bet, – ištarė princas traukdamasis, – mano aukštas rangas neturi būti sukompromituotas, o mano vardas niekur neminimas.

— O mums būtent jo ir reikia! – sušuko truputį laisviau pasijutęs Fontrajas. – Monsinjore, jau turime keletą vardų, kuriuos galime įrašyti po jūsų; tie žmonės nebijo; jei pageidaujate, tučtuojau juos pasakysiu...

— Bet, bet, bet... – kiek išsigandęs pertarė jį Orleano kunigaikštis, – ar jūs suprantate, kad siūlote man sąmokslą?

— Na jau na, monsinjore, tokie garbingi žmonės kaip mes! Sąmokslą! Na, ką jūs! Daugių daugiausia sąjungą, menką pritarimą, kad būtų galima įgyvendinti bendrą tautos ir dvaro norą – ir viskas!

— Bet... bet, tai nelabai aišku, nes juk galų gale šis darbas nei visuotinis, nei viešas – taigi, tai bus sąmokslas; ar neprisipažinsite, kad įvykiai krypsta šia linkme?

— Aš, monsinjore? Atleiskite man, prisipažinčiau visam pasauliui, bet juk kalbame apie karalystę, o aš taip pat jai priklausau. Et! Kas gi neįrašytų savo vardo po de Bujono ir de Sen Maro vardais?..

— Po jais galbūt, bet prieš juos? – paklausė atidžiai ir subtiliau, nei pats tikėjosi, žvelgdamas į Fontrają Gastonas.

Pastarasis, regis, akimirką susvyravo.

— Na, gerai, o ką darytų jo šviesybė, jei pasakyčiau jam vardus, po kurių jis galėtų įrašyti savąjį?

— Ak, ak! Kaip smagu, – sukrizeno princas. – Ar žinote, kad nedaug vardų tėra virš manojo? Bent aš žinau tik vieną.

— Galų gale, jei yra tik vienas, ar monsinjoras pažada mums įrašyti po jo Gastono vardą?

— Ak, velniai rautų, iš visos širdies, juk niekuo nerizikuoju, nes aukščiau už mane yra tik karalius, o jis tikrai neprisijungs prie jūsų.

— Gerai, tad nuo šiandien leiskite, – ištarė Montrezoras, – nusitverti šių jūsų žodžių ir sutikite atlikti bent jau du darbus: pasimatykite su kunigaikščiu de Bujonu pas karalienę ir su ponu vyriausiuoju žirgininku pas karalių.

— Puiku! – linksmai pasakė Gastonas Orleanietis, tapšnodamas Montrezorui per petį, – šiandien dalyvausiu brolienės tualete ir paprašysiu brolio vykti su manimi į Šamborą medžioti elnių.

Abu draugai daugiau nė nesitikėjo, ir patys nusistebėjo savo darbo vaisiais; jie dar niekada nebuvo matę vado tokio ryžtingo. Tad būgštaudami, kad netyčia nenukreiptų jo nuo kelio, į kurį jis ką tik įžengė, pasiskubino prašnekti apie kitus reikalus ir sužavėti paliko Gastoną Orleanietį, o išeidami dar pašnibždėjo jam į ausį, kad tiki jo pažadais.

XV skyrius

ALKOVAS

Karalienės kartais verkia kaip paprastos moterys.

ŠATOBRIANAS

Kaip gera būti gražiai, kai esi mylima!

DELFINA GĖ

Kol kunigaikštį taip sunkiai ramino jo aplinkos žmonės, o jis neslėpė išgąsčio, galėjusio užkrėsti ir juos, princesė, atsidūrusi didesniame pavojuje, daug vienišesnė šalia jai abejingo vyro, silpnesnė iš prigimties ir drovi, kaip daugelis moterų, kurioms stinga laimės, buvo romios drąsos bei maldingiausio nuolankumo pavyzdys ir ramino išgąsdintą svitą – tai buvo karalienė. Numigusi tik valandą, už miegamojo durų pro storųjų sienų apmušalus ji išgirdo klyksmą. Karalienė įsakė atidaryti duris; į kambarį vienais marškiniais, susisupusi į platų apsiaustą įpuolė kunigaikštienė de Ševrez, lydima keturių freilinų bei trijų kambarinių, ir kone apalpusi susmuko prie karalienės lovos. Jos dailios kojos buvo nuogos ir kraujavo, nes bėgdama jas susižeidė; verkė ji lyg vaikas ir aimanavo, kad pistoleto šūvis sudaužė jos kambario langines, sutrupino langų stiklus ir sužeidė ją pačią; kad ji meldžianti karalienę grąžinti ją į tremtį, kur bus saugesnė nei šioje šalyje, kurioje ją norima nužudyti, nes ji yra jos didenybės draugė. Sutaršyti kunigaikštienės plaukai

siekė kojas – o plaukai buvo didžiausias jos grožis, – ir karalienei dingtelėjo, kad šis tualetas ne toks jau atsitiktinis, kaip galėjo atrodyti.

— Na, mano brangioji, kas gi atsitiko? – gana šaltakraujiškai paklausė ji kunigaikštienės. – Atrodote lyg Magdalena jaunystėje, kol dar atgailavo už savo nuodėmes. Manau, kad jei kas nors čia ir niršta ant ko nors, tai tik ant manęs; nurimkite.

— Ak, ponia, išgelbėkite mane, apsaugokite! Mane persekioja Rišeljė, esu tikra.

Dar garsiau nuaidėję pistoleto šūviai įtikino karalienę, kad ponia de Ševrez buvo taip išsigandusi ne veltui.

— Padėkite man apsirengti, ponia de Motevil! – liepė ji.

Tačiau ponia de Motevil buvo visiškai pametusi galvą; ji atidarė vieną iš didžiulių juodmedžio skrynių, tada atstojusių spintas, ir ištraukė dėžutę su karalienės deimantais, kad ją išgelbėtų, o ką sakė karalienė, nė nesiklausė. Kitos moterys, išvydusios pro langus deglų šviesą ir manydamos, kad ugnis jau persimetė į rūmus, puolė krauti papuošalus, nėrinius, auksines vazas ir net porcelianą į paklodes, kurias paskui ketino išmesti pro langą. Tuo pačiu metu atėjo ir ponia de Gėmėnė, kiek daugiau apsirengusi nei kunigaikštienė de Ševrez, bet dar tragiškiau įsivaizduojanti esamą padėtį; jos išgąsčiu persiėmė ir karalienė, nes ponią de Gėmėnė visi laikė ceremoningo ir taikaus charakterio moterimi. Ji įėjo nepasisveikinusi, išbalusi lyg šmėkla ir greitakalbe išbėrė:

— Ponia, metas atlikti išpažintį; girdėjau, Luvras puolamas, iš Sitė plūsta liaudis.

Visos kambaryje buvusios moterys apstulbo, nutilo ir sustingo.

— Mes greitai mirsime! – sušuko vis dar klūpėdama kunigaikštienė de Ševrez. – O Dieve mano! Kodėl aš nepasilikau Anglijoje! Taip, atlikime išpažintį; atvirai išpažįstu: aš mylėjau, – aš buvau mylima...

— Užteks, užteks, – atsiliepė karalienė, – nenoriu daugiau klausytis; gal tai ir nebūtų mažiausias iš man gresiančių pavojus, bet jums tai visiškai nerūpi.

Onos Austrės šaltakraujiškumas ir griežtas atsakymas vis dėlto apramino šią gražią būtybę, ji sutrikusi atsistojo ir, išvydusi, koks susijaukęs jos tualetas, nuėjo į gretimą kambarį bent kiek susitvarkyti.

— Donja Stefanija, – kreipėsi karalienė į vieną iš savo damų, vienintelę ispanę, kurią laikė prie savęs, – eikite, suraskite man gvardiečių kapitoną: jau metas pasimatyti su vyrais ir išgirsti ką nors protingesnio.

Šitai ji pasakė ispaniškai, ir šis paslaptingas įsakymas svetima kalba, kurios jos nesuprato, sugrąžino į kambarį sveiką protą. Kambarinė, alkovo kampe kalbėjusi rožinį, tučtuojau atsistojo ir išbėgo vykdyti ponios įsakymo.

O apačioje ir viduje vis aiškiau buvo girdėti maišto keliamas triukšmas ir vis labiau jaučiamas išgąstis. Didžiajame Luvro kieme trypė sargybinių arkliai, aidėjo vadų įsakymai, dardėjo karalienės karietos, kurios buvo kinkomos, jei reikėtų bėgti, džeržgė grindiniu velkamos geležinės grandinės barikadoms statyti, jei prasidėtų puolimas, buvo girdėti skubūs žingsniai, ginklų žvangesys, koridoriuose būreliais blaškėsi vyrai, duslūs prislopinti minios šauksmai tai pagarsėdavo, tai nuščiūdavo, tai priartėdavo, tai nutoldavo lyg bangų mūša ar vėjo ošimas.

Durys vėl atsivėrė, ir šįkart pro jas įžengė žavinga būtybė.

— Aš laukiu jūsų, brangioji Mari, – tarė karalienė, tiesdama rankas kunigaikštytei de Mantu. – Jūs esate drąsesnė už mus, nes ateinate pasipuošusi taip, tarsi ketintumėte pasirodyti visam Dvarui.

— Laimė, dar nebuvau atsigulusi, – atsakė nuleisdama akis princesė de Gonzaga. – Mačiau pro savo langus visą tą liaudį. O ponia, ponia, bėkite! Meldžiu jūsų, gelbėkitės slaptaisiais laiptais ir leiskite man pasilikti jūsų vietoje; jie pamanys,

kad viena iš mūsų yra karalienė, ir, – pridūrė verkdama, – aš ką tik girdėjau mirtį pranašaujančius šauksmus. Gelbėkitės, ponia! Aš neturiu sosto, kurį galėčiau prarasti! O jūs esate karaliaus duktė, žmona ir motina, gelbėkitės ir palikite mus čia.

— Jūs turite daugiau ką prarasti nei aš, mano drauge, grožį, jaunystę ir, tikiuosi, laimę, – maloniai nusišypsojusi tarė karalienė, leisdama jai pabučiuoti ranką. – Pasilikite mano alkove, aš to noriu, bet čia mes būsime dviese. Vienintelė paslauga, kurią sutinku iš jūsų priimti, žavusis vaike, – malonėkite atnešti man į lovą tą mažą auksinę dėžutę, kurią vargšė Motevil padėjo ant žemės ir kurioje yra mano didžiausios brangenybės.

Paskui imdama dėžutę į rankas, karalienė pašnibždėjo Mari į ausį:

— Jei man atsitiktų kokia nelaimė, prisiek, kad išmesi ją į Seną.

— Aš paklusiu jums, ponia, kaip savo geradarei ir antrajai motinai, – verkdama ištarė Mari.

Tuo metu kovos triukšmas krantinėje dar sustiprėjo, o kambario languose dažnai plykstelėdavo šūvių atšvaitai ir ataidėdavo jų garsas. Donja Stefanija pranešė, jog atėjo gauti įsakymų gvardiečiai ir šveicarų kapitonai.

— Tegu įeina, – pasakė karalienė. – Stokite į šią pusę, ponios; dabar aš esu vyras, aš turiu juo būti.

Paskui, pakėlusi lovos užuolaidas, jos didenybė kreipėsi į abu karininkus:

— Ponai, pirmiausia prisiminkite, kad savo galvomis atsakote už princų, mano vaikų, gyvybes; jūs tai žinote, pone de Gito?

— Aš miegu prie jų durų, ponia; tačiau ši sumaištis negrėsminga nei jiems, nei jūsų didenybei.

— Gerai, bet pirmiausia galvokite apie juos, o ne apie mane, – pertarė karalienė, – ir saugokite vienodai visus, kam gresia pavojus. Jūs mane girdite ar ne, pone de Basompjerai? Jūs

esate bajoras; pamirškite, kad jūsų dėdė vis dar sėdi Bastilijoje, ir atlikite savo pareigą jo draugo, velionio karaliaus, anūkams.

Basompjeras buvo jaunas, atviro ir nuoširdaus veido vyras.

— Jūsų didenybė, – atsakė jis su šiokiu tokiu vokišku akcentu, – gali įsitikinti, kad aš užmirštu tik savo, o ne karaliaus šeimą.

Ir jis parodė kairę ranką: jai trūko dviejų pirštų, kurie buvo ką tik nukirsti.

— Bet aš turiu dar vieną ranką, – tarė jis ir nusilenkęs išėjo drauge su Gito.

Susijaudinusi karalienė atsistojo ir, nepaisydama kunigaikštienės de Gėmėnė maldavimų, Mari de Gonzagos verksmų ir ponios de Ševrez rypavimo, nuėjo prie lango ir, atsirėmusi į kunigaikštytės de Matu petį, jį pravėrė.

— Ką aš girdžiu? – paklausė ji. – Jie iš tiesų šaukia: „Tegyvuoja karalius!.. Tegyvuoja karalienė!.."

O liaudis, matyt, ją atpažinusi, ėmė dvigubai garsiau šaukti: „Šalin kardinolą! Tegyvuoja vyriausiasis žirgininkas!"

Mari sudrebėjo.

— Kas jums? – žvelgdama į ją, paklausė karalienė.

O kadangi Mari neatsakė ir tebevirpėjo visu kūnu, geroji ir švelnioji valdovė apsimetė to nepastebėjusi ir dėmesį sutelkė į minios šauksmus bei sambrūzdį; ji netgi dėjosi labai sunerimusi, nors iš tiesų nerimas jau buvo atlėgęs, kai tas pirmasis išrėktas vardas pasiekė jos ausis. Po valandos karalienei buvo pasakyta, kad minia pasiruošusi atsitraukti, tik laukia vienintelio jos rankos gesto, ir ji grakščiai ir maloningai mostelėjo ranka; tačiau džiaugsmas toli gražu nebuvo tikras, nes širdies gilumoje ji nerimavo dėl daugybės dalykų ir ypač regentystės nuojautos. Kuo labiau lenkėsi Ona Austrė pro langą, kad minia ją išvystų, tuo aiškiau matė vaizdus, keliančius jai pasipiktinimą, apšviestus aušros geriau nei pakankamai; ir į jos širdį įsėlino siaubas, nors jai

kaip niekada reikėjo atrodyti ramiai ir pasitikinčiai savimi, sielą nuliūdino minios, jos žodžių ir veidų linksmumas. Stovėdama priešais visus šiuos į ją žiūrinčius žmones, karalienė jautėsi silpna moteris ir drebėjo, žvelgdama į liaudį, kurią greitai turės valdyti ir kuri jau mokėjo reikalauti mirties ir kreiptis į savo karalienes.

Taigi ji pasveikino minią.

Po šimto penkiasdešimties metų šį pasveikinimą pakartojo kita valdovė, Prancūzijos karalienė, kaip ir ji, kilusi iš Austrijos. Monarchija, netekusi pagrindų, tokia, kokią sukūrė ją Rišeljė, gimė ir mirė tarp šių dviejų pasveikinimų.

Galiausiai valdovė liepė uždaryti langus ir pasiskubino atleisti baugščiąją savo svitą. Storos užuolaidos uždengė margaspalvius langus, ir čia nepageidautina dienos šviesa nebesiskverbė į kambarį; didžiulės balto vaško žvakės degė auksinėse rankų formos kandeliabruose ant sienų, kurias puošė įrėminti lelijų žiedais išgražinti gobelenai. Karalienė panoro likti tik su Mari de Mantu, sugrįžo į karališkosios baliustrados atitvertą alkovą ir, pavargusi nuo savo drąsos bei šypsenų, susmuko ant lovos ir apsipylė ašaromis, glausdama kaktą prie priegalvio. Atsiklaupusi ant aksominės pakojos, Mari laikė vieną valdovės ranką savosiose ir, nedrįsdama prabilti pirmoji, virpėdama glaudė prie jos skruostą, nes iki šiol dar niekas niekada karalienės akyse nebuvo matęs nė vienos ašaros.

Tai truko keletą minučių. Paskui, sunkiai pakilusi, valdovė vėl prašneko:

— Nesisielok, mano mergaite, leisk man išsiverkti; to labai reikia, kai valdai! Jei meldiesi Dievui už mane, paprašyk, kad jis suteiktų man jėgų ir aš nejausčiau neapykantos visur mane persekiojančiam priešui, kuris dėl nežabotų savo ambicijų pražudys karališkąją Prancūzijos šeimą ir monarchiją; jaučiu jį prisidėjus prie tų ką tik pasibaigusių įvykių, jis įsipynęs ir į šias triukšmingas riaušes.

– Bet, ponia, argi jis ne Narbonoje? Juk, be abejonės, kalbate apie kardinolą? Ir nejaugi jūs negirdėjote, kad liaudis, šauksmais sveikinanti jus, priešiška jam?

– Taip, mano drauge, jis už trijų šimtų ljė nuo mūsų, bet lemtingasis jo genijus budi prie šių durų. Ir jei tie šauksmai pasigirdo, tai tik todėl, kad jis leido; jei tie vyrai susirinko, tai tik todėl, kad dar neatėjo valanda, kurią jis numatė jų žūčiai. Patikėk, aš jį pažįstu ir brangiai sumokėjau už tos sugedusios sielos pažinimą; jis atėmė iš manęs valdžią, priderančią mano rangui, atėmė jaunystės malonumus, šeimos šilumą ir net mano vyro širdį; jis mane atskyrė nuo viso pasaulio; dabar jis atitveria mane garbės ir pagarbos užtvara; o kadaise, sukėlęs skandalą visoje Prancūzijoje, išdrįso apkaltinti mane pačią; mano popieriai buvo tikrinami, aš buvau apklausta; mane privertė pasirašyti, kad esu nusikaltusi ir prašau karaliaus atleidimo dėl kaltės, kurios aš nesuvokiau; pagaliau atsidavęs man ištikimas tarnas įmestas į kalėjimą, gal net iki gyvos galvos, todėl, kad išsaugojo šią dėžutę, kurią tu išgelbėjai. Tavo žvilgsnis byloja, jog manai, kad esu pernelyg išsigandusi; neapsigauk, kaip šitai dabar daro visas dvaras, brangioji dukra; būk tikra, tas žmogus yra visur ir žino viską, net ir mūsų mintis.

– Ak, ponia! Nejaugi jis žino, ką šaukė tie ponai po jūsų langais, ar žino vardus tų, kurie juos pasiuntė?

– Taip, be abejonės, jis viską žino iš anksto arba numato; leidžia, įsako, kad sukompromituotų mane karaliaus akyse ir amžinai atskirtų jį nuo manęs; jis nori mane pažeminti ir visiškai sutrypti.

– Ir vis dėlto karalius jo nebemyli jau dveji metai – jis myli kitą žmogų.

Karalienė nusišypsojo; netardama nė žodžio, ji kelias akimirkas žvelgė į naivius ir tyrus gražiosios Mari bruožus bei kupinas nuoširdumo akis, patikliai įsmeigtas į valdovę; Ona Austrė nubraukė juodas plaukų sruogas, užkritusias ant gra-

žuolės kaktos, jos akys bei siela ilsėjosi, žiūrint į šią žavingą nekaltybę, atsispindinčią nepaprasto grožio veide; karalienė pabučiavo Mari į skruostą ir tarė:

— Tu net neįtari, vargšas angele, liūdnos tiesos – karalius nieko nemyli, ir tuos, kurie atrodo esantys patys didžiausi favoritai, jis linkęs išduoti pirmiausia ir nublokšti tam, kuris įsiurbia ir suryja viską.

— O Dieve mano! Ką jūs sakote?

— Ar tu žinai, kiek jų jis jau pražudė? – tylesniu balsu kalbėjo karalienė, žvelgdama Mari į akis, lyg norėdama perskaityti jaunosios kunigaikštytės mintis ir įteigti jai savąsias. – Ar tu žinai, koks buvo jo favoritų galas? Ar tau kas nors pasakojo apie Barada, Sen Simono tremtį, apie panelę de Lafajet, išsiųstą į vienuolyną, apie ponios d'Otfor gėdą, apie pono de Šalė pirmojo vaiko ir jauniausio iš tų, kurie buvo nužudyti, ištremti ar įmesti į kalėjimą? Visi išnyko nuo vieno jo rankos mostelėjimo, nuo vieno Rišeljė įsakymo savo šeimininkui, o be šios malonės, kurią tu manai esant draugystę, jų gyvenimas būtų buvęs taikus: ši malonė – tai mirtis, tai nuodai. Tik pažvelk į šį gobeleną, vaizduojantį Semelę; Liudviko XIII favoritai panašūs į šią moterį – jo draugystė ryja viską tarsi ši ją akinanti ir deginanti ugnis.

Jaunoji kunigaikštytė nebeįstengė klausytis karalienės; ji vis dar žvelgė į valdovę savo didelėmis juodomis akimis, aptrauktomis ašarų šydu; jos rankos virpėjo Onos Austrės rankose, o lūpos mėšlungiškai trūkčiojo.

— Aš labai žiauri, ar ne, Mari? – toliau kalbėjo karalienė neapsakomai švelniu balsu, glostydama ją lyg vaiką, iš kurio norima išgauti prisipažinimą. – O taip, žinoma, aš labai pikta, mano širdis kupina sielvarto; jūs jau nebeištveriate, mano vaike. Nagi papasakokit man, kaip jums sekasi su ponu de Sen Maru?

Po šių žodžių Mari davė sielvartui valią ir, vis dar klūpėdama prie karalienės kojų, įsikniaubusi į gerosios valdovės

krūtinę, savo ruožtu apsipylė ašaromis; jos raudos protrūkiai buvo vaikiški, o galva ir gražūs pečiai taip smarkiai krūpčiojo, jog atrodė, kad jos širdis plyš į gabalėlius. Karalienė ilgai laukė, kol nurims šis priepuolis, sūpavo savo glėby, lyg norėdama palengvinti jos skausmą ir dažnai kartojo:

– Dukrele, nagi, dukrele, nesielvartauk taip.

– Ak, ponia! – sušuko Mari. – Aš taip jums nusikaltau; bet aš nežinojau, kad jūsų širdis tokia. Aš smarkiai suklydau, ir tikriausiai būsiu už tai smarkiai nubausta. Tačiau, deja! Kaip būčiau išdrįsusi pasakyti jums, ponia? Man buvo nesunku atverti jums savo sielą, sunkiausia buvo prisipažinti, kad noriu, jog į ją įsiklausytumėte.

Karalienė, pridėjusi pirštą prie lūpų, akimirksnį mąstė, lyg svarstydama, ką pasakyti.

– Jūs teisi, jūs iš tikrųjų teisi, – galop vėl prabilo ji, – sunkiausia yra ištarti pirmąjį žodį, ir dažnai tai mus pražudo: bet nieko nepadarysi, jeigu nebūtų etiketo, mes greitai prarastume orumą. Ak, kaip sunku valdyti. Šiandien aš noriu pažinti jūsų širdį, ir noriu per vėlai, kad dar galėčiau jums padėti.

Mari de Mantu nuleido galvą ir nieko neatsakė.

– Ar reikia jus padrąsinti, kad prabiltumėte? – paklausė karalienė. – Ar reikia priminti, kad beveik įsidukrinau jus kaip vyriausiąją dukterį, kad stengiausi surasti jums jaunikį, karaliaus brolį, o paskui ruošiau jums Lenkijos sostą? Ar reikia dar ko nors daugiau, Mari? Taip, reikia ir dėl tavęs viską padarysiu, bet jei tu man neatversi širdies, vadinasi, ne taip apie tave galvojau. Atidaryk savo rankomis šią auksinę dėžutę, štai raktas; atrakink ją drąsiai, nedrebėk kaip aš.

Kunigaikštytė de Mantu, kiek pasvyravusi, pakluso ir mažoje išdrožinėtoje dėžutėje išvydo grubaus darbo durklą, geležine rankena ir surūdijusiais ašmenimis; jis buvo padėtas ant keleto rūpestingai sulankstytų laiškų, ant kurių buvo užrašytas Bekingemo vardas. Ji norėjo juos išimti, bet Ona Austrė ją sulaikė:

— Nieko daugiau neieškok, čia visas karalienės lobis... Vienintelis, nes tai kraujas žmogaus, jau nebegyvenančio, bet gyvenusio dėl manęs; jis buvo pats gražiausias, pats drąsiausias, pats geriausias iš visų didžiųjų Europos vyrų; jis pasidabino Anglijos karūnos deimantais, kad man patiktų; jis sukėlė kruviną karą, apginklavo laivyną ir pats jį vedė, kad turėtų laimės nors kartą sumušti žmogų, kuris buvo mano vyras; jis perplaukė jūras, kad nuskintų gėlę, kurią aš sumindžiau, ir rizikavo gyvybe, kad pabučiuotų ir sudrėkintų ašaromis šios lovos kojūgalį, stebimas dviejų mano dvaro damų. Ar pasakyti dar daugiau? Taip, pasakysiu – aš jį mylėjau, vis tebemyliu praeityje, gal labiau, nei kas nors kitas yra mylėjęs. Ir ką gi, jis niekada to nesužinojo, niekada to nė nenujautė: šis veidas, šios akys jam buvo lyg iškalti iš marmuro, o mano širdis degė ir plyšo į gabalus; bet aš buvau Prancūzijos karalienė.

Ona Austrė stipriai suspaudė Mari ranką.

— Išdrįsk dabar skųstis, – toliau kalbėjo ji, – jei negalėjai man papasakoti apie savo meilę; ir išdrįsk tylėti, išgirdusi tai, ką tik tau papasakojau.

— O taip, ponia! Išdrįsiu patikėti jums savo skausmą, nes jūs man esate...

— Draugė, moteris, – pertarė ją karalienė. – Buvau moteris, nes išsigandau ir atskleidžiau tau paslaptį, kurios niekas pasaulyje nežino; buvau moteris, kaip matai, mano meilė pergyveno žmogų, kurį mylėjau... Pasakok, papasakok man, jau metas...

— Priešingai, jau nebe metas, – atsakė Mari ir prisivertė nusišypsoti. – Ponas de Sen Maras ir aš – mudu sujungti visam gyvenimui.

— Visam gyvenimui! – sušuko karalienė. – Taip manote? O jūsų titulas, jūsų vardas, jūsų ateitis, viskas prarasta? Norite įstumti į neviltį savo brolį kunigaikštį de Retelini ir visus Gonzagas?

— Mąstau apie tai jau ketverius metus ir apsisprendžiau; prieš dešimt dienų mes susižadėjome...

— Susižadėję! – sušuko pliaukštelėjusi delnais karalienė. – Jus apgavo, Mari. Kas būtų išdrįsęs be karaliaus leidimo? Tai intriga, ir noriu viską apie ją sužinoti; esu įsitikinusi, kad jus į ją įtraukė ir apgavo.

Mari susitvardė ir tarė:

— Nieko nebuvo paprastesnio, ponia, už mano draugystę. Aš gyvenau, jūs žinote, senoje Šomono pilyje, pas maršalienę d'Efija, pono de Sen Maro motiną. Išvykau pas juos apverkti savo tėvo, ir netrukus atsitiko taip, kad ir jis apraudojo savąjį. Šioje gausioje sielvartaujančioje šeimoje aš mačiau tik jo skausmą – tokį pat didelį, kaip ir manasis: apie viską, ką jis man kalbėjo, jau buvau mąsčiusi; ir kai mes atėjome vienas kitam išsakyti savo kančių, supratome, kad jos panašios. Kadangi mane pirmąją ištiko nelaimė, aš geriau numaniau, kas yra sielvartas, ir stengiausi jį paguosti, pasakodama apie tai, ką iškentėjau; gailėdamas manęs, jis užsimiršdavo. Tai buvo pradžia mūsų meilės, kuri, kaip matote, gimė tarsi tarp dviejų kapų.

— Kad Dievas duotų, mano brangioji, laimingą pabaigą, – ištarė karalienė.

— Tikiuosi, ponia, nes jūs meldžiatės už mane, – toliau kalbėjo Mari. – Be to, dabar visas pasaulis man šypsosi; o tada aš buvau labai nelaiminga. Vieną dieną pilį pasiekė žinia, jog kardinolas kviečia poną de Sen Marą į armiją; man atrodė, kad pagrobiamas dar vienas man artimas žmogus, nors mes dar buvome svetimi vienas kitam. Ponas de Basompjeras be perstojo kalbėjo apie mūšius ir mirtį; apimta didžiulio nerimo, palikdavau visus kas vakarą ir verkdavau naktį. Iš pradžių man rodės, kad verkiu dėl praeities, paskui supratau, kad dėl ateities, ir pajutau, jog ašaros jau nebe tos pačios, nes aš norėjau jas nuslėpti.

Laukiant išvykimo, prabėgo šiek tiek laiko; matydavau jį kiekvieną dieną ir gailėjausi, kad jis išvyksta, nes nuolat man kartodavo norįs amžinai gyventi taip, kaip gyvena dabar, savo šalyje ir greta mūsų. Jis nepuoselėjo jokių ketinimų ir vilčių iki pat savo išvykimo dienos, nes nežinojo, ar buvo... Nedrįstu to sakyti jos didenybei...

Mari išraudo, nuleido drėgnas akis ir nusišypsojo...

— Nagi, – ištarė karalienė, – ar buvo mylimas, ar ne?

— Ir tą vakarą, ponia, jis iškeliavo kupinas vilties.

— Tai iš tiesų buvo matyti. Tačiau galiausiai jis išvyko, – kiek nurimusi tarė Ona Austrė. – Bet sugrįžo po dvejų metų, ir jūs jį matydavote?

— Retai, ponia, – išdidokai atsakė jaunoji kunigaikštytė, – ir visuomet bažnyčioje, dalyvaujant kunigui, kurio akivaizdoje pasižadėjau priklausyti tik ponui de Sen Marui.

— Tai buvo sutuoktuvės? Kas išdrįso tai padaryti? Aš sužinosiu. Gerasis Dieve! Vienos klaidos, vienos klaidos, mano vaike, o išgirdau viso labo tik kelis žodžius. Leiskite man pagalvoti.

Nuleidusi akis ir galvą, nugrimzdusi į savo mintis, karalienė toliau garsiai kalbėjosi pati su savimi:

— Priekaištai bus nenaudingi ir žiaurūs, jei blogis jau padarytas: praeitis mums nebepriklauso, pagalvokim apie mums likusį laiką. Sen Maras – geras vyras, šaunus, dvasingas, kupinas didelių užmojų; stebėjau jį – per dvejus metus jis daug pasiekė, ir dabar suprantu, kad visa tai dėl Mari... Jis gerai elgiasi; jis vertas, taip vertas jos mano akyse, bet ne Europos. Reikia, kad jis iškiltų dar aukščiau: princesė de Mantu negali tekėti už žmogaus, kurio rangas žemesnis už princą. Reikia, kad jis juo taptų. Aš negaliu nieko; aš nesu net karalienė, esu tik moteris, į kurią karalius nekreipia dėmesio. Tik kardinolas, amžinasis kardinolas... O jis yra jo priešas, ir galbūt šios riaušės...

— Deja! Tai jų tarpusavio karo pradžia, aš ką tik puikiai tai suvokiau.

— Tuomet jis žuvęs, – apkabindama Mari, sušuko karalienė. – Atleisk, mano vaike, aš draskau tavo širdį, bet mes turime viską apžvelgti ir viską pasakyti viena kitai šiandien; taip, jis žuvęs, kol pats nenuvers to pikto žmogaus, nes karalius jo neišsižadės; vien tik jėga...

— Jis nuvers jį, ponia; nuvers, jeigu jam padėsite. Jūs esate lyg Prancūzijos dievybė! O, meldžiu jūsų! Apsaugokite angelą nuo demono; tai jūsų reikalas, jūsų karališkosios šeimos reikalas, visos jūsų tautos reikalas...

Karalienė nusišypsojo.

— O ypač tavo reikalas, dukra, ar ne? Ir kaip tik todėl padarysiu viską, ką tik galiu; mano valdžia, kaip jau sakiau, nedidelė, bet ji visa – tavo labui: žinoma, jei tas angelas nepadarys mirtinų nuodėmių, – pridūrė ji, įžvalgiomis akimis žiūrėdama į Mari. – Šiąnakt girdėjau, kaip jo vardą kartojo visiškai jo neverti asmenys.

— Ponia, galėčiau prisiekti, kad jis nieko apie tai nežinojo.

— Ak, mano vaike, nebekalbėkime apie valstybės reikalus, tu dar apie juos nepakankamai nutuoki, leisk man truputį pamiegoti, jei pasiseks užsnūsti iki prasidedant mano tualetui; mano akys degte dega, ir tavo tikriausiai taip pat.

Taip kalbėdama malonioji karalienė nulenkė galvą ant dėžutę paslėpusio priegalvio, ir netrukus Mari pamatė, kaip pakirsta nuovargio ji užmigo. Tuomet Mari atsikėlė ir persėdo į didelį keturkampio formos apmuštą fotelį su ranktūriais, sunėrė ant kelių rankas ir susimąstė apie savo skausmingą padėtį: nuraminta švelniosios globėjos žodžių, mergina dažnai žvilgčiojo į ją, miegančią, ir slapčia siuntė jai tūkstančius palaiminimų, kuriuos meilė visada dosniai dalija tiems, kurie ją globoja; retkarčiais Mari pabučiuodavo šviesias karalienės plaukų sruogas, lyg būtų galėjusi tuo bučiniu į jos sielą įlieti savo mintis, laiminančias karalienę.

Karalienė miegojo, o Mari mąstė ir verkė. Staiga ji prisiminė, jog dešimtą valandą, karališkojo tualeto metu, ji pasirodys visam dvarui; kad nustotų verkusi, jai reikėjo nutraukti savo minčių giją, todėl paėmė didžiulę ant emalio ir medalionų išmarginto stalo gulėjusią *in folio* knygą d'Urfė „Astrėją", *gražaus galantiškumo* kūrinį, dievinamą puikių dorovingųjų dvaro damų. Naivaus, bet tiesaus Mari proto neįstengė patraukti pastoralinės meilės istorijos; ji buvo pernelyg natūrali, kad suprastų Linjono piemenis, pernelyg sąmojinga, kad jai patiktų jų kalbos, ir pernelyg įkaitinta aistros, kad pajustų jų švelnumą. Tačiau, žinodama, jog romanas labai madingas, Mari norėjo prisiversti juo susidomėti ir mintyse priekaištavo sau kaskart, kai pajusdavo iš knygos puslapių sklindantį nuobodulį, ji nekantriai perbėgdavo juos akimis, ieškodama to, kas galėtų jai patikti ir sujaudinti: akis užkliuvo už vienos graviūros, vaizduojančios piemenaitę Astrėją su aukštais kulnais, korsetu ir įsiūta po suknele pagalvėle, besistiebiančią ant pirštų galiukų, kad pamatytų plaukiantį upe švelnųjį Seladoną, nusprendusį nusiskandinti, nes ryte Astrėja pasitiko jį šaltokai.

Nesuvokdama savo pasidygėjimo motyvų bei slypinčio toje scenoje melo, Mari nykščiu vertė puslapį po puslapio, ieškodama bent vieno žodžio, kuris prikaustytų jos dėmesį, ir jį pamatė – *druidas.* „A! Štai tvirto charakterio personažas, – tarė sau. – Be abejonės, paskaitysiu apie vieną tų mįslingų žynių. Bretanėje, kaip man sakė, dar yra išlikusių jų aukojimo akmenų; perskaitysiu, kaip jis aukoja žmogų – tai bus siaubo vaizdas, bet vis tiek skaitykime".

Taip murmėdama, bjaurėdamasi, suraukusi antakius ir beveik virpėdama, ji štai ką perskaitė:

Druidas Adamasas švelniai pašaukė piemenis Pimandrą, Ligdamoną ir Klidamaną, ką tik atvykusius iš Kalė: „Šis nuotykis gali baigtis, – pasakė jiems, — tik didžiausia meile. Kai

myli, dvasia įgauna mylimos būtybės pavidalą; kad tai pavaizduočiau, maloniai pasitelksiu burtus ir parodysiu jums šiame šaltinyje nimfą Silvi, kurią visi taip mylite. Didysis šventikas Amazis greit atkeliaus iš Monbrizono ir paaiškins jums šios minties subtilumą. Taigi, malonieji piemenys, keliaukite; jei jūsų norai rimti, jie nekankins jūsų; o jei ne, jūs būsite nubausti ir išnyksite panašiai kaip Seladonas ir piemenaitė Galatėja, kurią nepastovusis Heraklis paliko Overnės kalnuose ir iš kurios vardo kilo švelniosios Galijos pavadinimas; arba būsite Linjono piemenų užmėtyti akmenimis, kaip padarė įniršęs Amidoras. Didžioji šio urvo nimfa užbūrė..."

Didžiosios nimfos burtai paveikė ir kunigaikštytę, vos įstengusią silpstančia ranka surasti knygos pabaigoje paaiškinimą, kad druidas Adamasas tebuvo *gudri alegorija,* vaizduojanti generolą leitenantą *de Monbrizoną, kilusį iš Peponų šeimos;* pavargusios akys užsimerkė, didžiulė knyga nuslydo ant aksominio pagalvėlio, ant kurio ilsėjosi jos kojos ir ant kurio dabar nusileido gražioji Astrėja ir galantiškasis Seladonas, mažiau sustingę nei jų įveikta ir giliai įmigusi Mari de Mantu.

XVI skyrius

SĄMYŠIS

Reikia dvasios tvirtybės ir didelės išminties, kad Prancūzijoje galėtum apsieiti be tarnybos ir užsiėmimo, kad sutiktum sėdėti namuose ir nieko neveikti. Beveik nė vienas žmogus neturi nei pakankamai nuopelnų, kad taip gyvendamas išliktų orus, nei tiek proto išteklių, kad užpildytų tuščias valandas, neturėdamas to, ką prastuomenė vadina reikalais.

Vis dėlto išminčiaus dykaduoniavimui apibūdinti nėra tinkamo pavadinimo, ir mąstymą, kalbėjimą, skaitymą ir ramybės būseną derėtų vadinti darbu.

LABRIUJERAS

Šį Gastono Orleaniečio ir karalienės taip skirtingai sutiktą rytmetį tyla ir ramybė viešpatavo šalia Teisingumo Rūmų stūksančio didžiulio namo kukliame kabinete. Varinė gotiškos formos lempa čia grūmėsi su auštančia diena, rausva šviesa nutvieskusia krūvą ant stalo suverstų popierių ir knygų bei Lopitalio, Montenio, istoriko de Tu ir karaliaus Liudviko XIII biustus; židinyje, ganėtinai aukštame, kad į jį tilptų žmogus ir netgi galėtų ten atsisėsti, ant didžiulių geležinių pastovų liepsnojo kaitri ugnis. Į vieną iš tų pastovų įrėmęs koją, sėdėjo jau atsikėlęs uolusis de Tu, dėmesingai studijuojantis naujuosius Dekarto ir Grocijaus veikalus; pasidėjęs ant kelių užsirašinėjo savo mintis apie šias filosofines ir politines kny-

gas, apie kurias tuo metu sukosi visos kalbos; o dabar jo dėmesys buvo sutelktas į „Metafizinius apmąstymus"; jaunasis patarėjas žavėjosi filosofu de la Turenu. Dažnai, įkarščio pagautas, jis tapšnodavo per knygą ir šūkčiodavo iš susižavėjimo; kartkartėmis liesdavo šalia stovintį gaublį, ilgai sukdavo jį ranka, pasinėręs į giliausius mokslinius apmąstymus; paskui, kai minčių gilumas pakylėdavo jį į dar didesnes aukštumas, de Tu staiga puldavo ant kelių priešais kabantį ant židinio Nukryžiuotąjį, nes, priėjęs žmogiškojo proto ribas, jis išvysdavo Dievą. Arba nugrimzdavo į savo didžiulį krėslą taip, kad beveik gulėdavo ant nugaros ir, užsidengęs rankomis akis, sekė mintyse Renė Dekarto išprotavimų grandinę, pradėdamas nuo šios pirmajame „Apmąstyme" išsakytos minties:

„Tarkime, kad mes miegame ir akių atmerkimas, galvos judinimas, rankos tiesimas ir kita – tai tik apgaulingos iliuzijos..."

Ir baigdamas didinga trečiojo „Apmąstymo" mintimi:

„Todėl telieka pasakyti, kad ši idėja yra gimusi ir sukurta drauge su manimi, panašiai kaip idėja apie patį save.

Tikrai nėra nieko keisto, kad Dievas, kurdamas mane, suteikė man šią idėją, tarsi autorius žymę savo kūriniui*".

Tokios mintys buvo apnikusios jaunąjį patarėją, kai po jo langais pasigirdo didžiulis triukšmas; jis pamanė žmones šaukiant dėl to, kad kažkur kilo gaisras, ir puolė prie lango patikrinti, ar neužsidegė fligelis, kuriame gyveno jo motina ir seserys; tačiau namas miegojo, iš kaminų nerūko dūmai, ir atrodė, kad niekas ten dar neatsikėlęs; padėkojęs Dievui, de Tu pribėgo prie kito lango ir pamatė siaurų krantinės gatvelių link skuodžiančią minią, apie kurios žygdarbius mes jau žinome. Žvelgdamas į šią moterų ir vaikų grūstį, juokingą vėliavą, paskui kurią jie bėgo, ir pamėkliškai apsirengusius vyrus, tarė sau: „Kokia nors liaudies šventė ar karnavalinė komedija"; vėl įsitaisęs prie židinio, de Tu paėmė nuo stalo

* Vertė G. Bartkus.

didelį žinyną ir įniko ieškoti, kokio šventojo dieną jie galėtų švęsti. Peržiūrėjęs gruodžio skiltį, ties ketvirtąja mėnesio diena rado šv. Barboros vardą; prisiminė, jog ką tik matė kažką panašaus į mažas patrankas ir sviedinių dėžes ir, visiškai patenkintas paaiškinimu, kurį pats surado, pasiskubino nuvyti šalin jo rimtumą išblaškiusią mintį ir vėl pasinėrė į maloniąsias studijas, retkarčiais pakildamas knygų spintos lentynose susirasti reikiamą tomą ir, perskaitęs jame vieną sakinį, eilutę ar tik vieną žodį, nublokšdavo jį ant stalo ar parketo, jau užgriozdinto popieriais, nes, grąžindamas viską į vietą, bijojo pertraukti minčių giją.

Staiga triukšmingai atsivėrė durys, ir de Tu išgirdo vieno advokatų kolegijos nario vardą; tą narį buvo išskyręs iš kitų tarpo ir geriau pažinojo dėl savo ryšių magistratūroje.

– Ak, koks gi atsitiktinumas penktą valandą ryto čionai atvijo poną Furnjė? – sušuko jis. – Ar reikia apginti kokį nors nelaimingąjį, ar jūsų talento vaisiais pamaitinti kokią šeimą? Ar turime ištaisyti kokias nors klaidas, ar pažadinti savo širdyse kilnius jausmus? Juk tai jums įprastas darbas. Ar ateinate man vėl pranešti apie naują Parlamento pažeminimą? Deja, slaptieji Arsenalo rūmai yra galingesni už senąją Chlodvigo laikų magistratūrą! Parlamentas puolė ant kelių, viskas prarasta, nebent staiga jame atsirastų tokių žmonių, kaip jūs.

– Pone, nesu vertas jūsų pagyrų, – tarė advokatas; kartu su juo įėjo orus pagyvenęs vyras, abu jie buvo su plačiais apsiaustais. – Priešingai, nusipelniau jūsų priekaištų ir esu pasiruošęs atgailauti, kaip ir ponas grafas Diuliudas, štai ir jis. Atvykome prašyti jūsų priedangos šiandienai.

– Priedangos! Nuo ko? – paklausė sodindamas juos de Tu.

– Nuo pačių prasčiausių Paryžiaus padugnių, norinčių, kad būtume jų vadai, tai nuo jų mes bėgome; jos šlykščios; jų regėjimas, uoslė, klausa ir visos juslės pernelyg suerzintos, – juokingai, bet oriai ištarė grafas Diuliudas. – To jau per daug.

– Ak! Ak! Taigi, sakote, kad to jau per daug? – paklausė de Tu nustebęs, tik nenorėdamas to parodyti.

— Taip, – patvirtino advokatas. – Iš tiesų, tarp mūsų kalbant, vyriausiasis žirgininkas nuėjo per toli.

— Taip, jis pernelyg skubinasi; jis sužlugdys mūsų planus, – pridūrė jo draugas.

— Ak! Ak! Taigi, sakote, kad jis nuėjo per toli? – pasitrynęs smakrą, paklausė de Tu, vis labiau stebėdamasis.

Jau trys mėnesiai, kaip Sen Maras jo nelanko, tačiau de Tu per daug neėmė į širdį, nes žinojo jį esant Sen Žermene; didelės malonės gaubiamas, jis nesitraukė nuo karaliaus; tačiau de Tu buvo labai nutolęs nuo dvaro naujienų. Pasinėręs į rimtas studijas, jis beveik nepaisė, kas dedasi išorėje, nebent koks kilęs triukšmas atkreipdavo jo dėmesį; kas vyksta, jis sužinodavo tik paskutiniu momentu, ir artimi jo draugai išties prisilinksmindavo, matydami naivų jaunojo patarėjo nustebimą, tuo labiau kad mažytės pasaulietiškos savimeilės skatinamas de Tu norėjo atrodyti išmanąs visuomeninius reikalus ir stengdavosi paslėpti nuostabą, išgirdęs kokią naujieną. Taip atsitiko ir šį kartą, o prie savimeilės jausmo prisidėjo dar ir draugiškumas: de Tu nenorėjo, kad jie pamanytų, jog Sen Maras kažko jam nepasakė, be to, savo draugo garbei norėjo parodyti, jog žino apie jo planus.

— Jūs girdėjote paskutines mūsų naujienas? – paklausė advokatas.

— Taip, be abejonės. Pasakokite.

— Jūs abu taip prisirišę vienas prie kito, kad turite žinoti, jog jau metai, kaip ruošiame...

— Iš tiesų... Ruošiame... Kalbėkite, kalbėkite...

— Jūs sutiksite su manimi, pone, kad vyriausiasis žirgininkas klysta...

— Ak! Ak! Nelygu aplinkybės. Paaiškinkite man, tada pažiūrėsime...

— Na, gerai! Ar jūs žinote, ką mes sutarėme per paskutinį susirinkimą, apie kurį jums pasakojo?

— A! Tai yra... Atleiskite, maždaug nuvokiu, apie ką kalbate; tačiau paaiškinkite man smulkiau.

— Nebūtina, juk jūs tikriausiai neužmiršote, ką jis mums patarė pas Marioną Delorm?

— Nieko daugiau neįtraukti į mūsų sąrašus, – pasakė grafas Diuliudas.

— Ak! Taip, taip, suprantu, – atsakė de Tu. – Man rodos, tai protinga, iš tiesų, labai protinga!

— Puiku, – toliau kalbėjo Furnjė, – tačiau jis pats ir sulaužė šį susitarimą; nes šįryt, be to landūno de Gondi atvestų niekšų, mūsų akį patraukė kažkoks bastūnas *pagyruolis;* jis kiaurą naktį durklu ir špaga užpuldinėjo abiejų partijų bajorus ir visa gerkle rėkė: „Atsigręžk į mane, d'Obižu! Tu išlošei iš manęs tris tūkstančius dukatų, tai štai tau trys špagos smūgiai. Atsigręžk, Lašapeli! Greitai už savo dešimt pistolių turėsiu dešimt tavo kraujo lašų!"; savo akimis mačiau, kaip puolė juos ir keletą kitų iš abiejų partijų, tiesa, jis elgėsi sąžiningai, nes puldavo tik iš priekio ir jiems pasiruošus gintis, bet tai darė švytėdamas iš laimės, su pasipiktinimą keliančiu nešališkumu.

— Taip, pone, ir būčiau pasakęs jam savo nuomonę, – varė toliau Diuliudas, – bet pamačiau jį, sprunkantį per minią lyg voverė; jis kvatojo drauge su keliais įdegusiais nepažįstamaisiais; neabejoju, kad jį atsiuntė ponas de Sen Maras, nes jis įsakinėjo Ambrozijui, turėtumėte jį pažinti – tai ispanas belaisvis, nenaudėlis, kurį Sen Maras padarė savo tarnu. Garbės žodis, aš pasibjaurėjau, nes visai nesu linkęs painiotis su tokiomis padugnėmis.

— Visa tai, pone, – pertarė ji Furnjė, – labai skiriasi nuo Ludeno įvykių. Liaudis priešinosi, bet maišto nesukėlė – sveika ir pagarbos nusipelniusi liaudies dalis papiktinta žmogžudystės, o ne įkaitinta vyno ir pinigų. Tai buvo protestas prieš budelį, protestas, kuriame galėjai dalyvauti garbingai, o ne veidmainių maištininkų staugimas, banda perėjūnų, kilusių iš Paryžiaus purvo ir atplūdusių nutekamaisiais vamzdžiais. Prisipažįstu, labai pavargau nuo šių

vaizdų ir atėjau jūsų prašyti, kad pasišnekėtumėte apie tai su ponu vyriausiuoju žirgininku.

De Tu labai sumišęs klausėsi tų dviejų ponų ir veltui stengėsi suprasti, ką bendro gali turėti Sen Maras su šia, jam regis, įsismaginusia liaudimi, be to, jis visai nenorėjo prisipažinti, kad nieko nežino; o nežinojo jis ničnieko, nes kai paskutinį kartą matė savo draugą, tas kalbėjo tik apie arklius ir karališkąsias arklides, apie medžioklę su sakalais ir Vyriausiojo Medžioklio svarbą valstybiniams reikalams, apie tai, kas tikrai nesisiejo su kokiais nors dideliais planais, į kuriuos būtų įtraukta ir liaudis. Pagaliau de Tu ryžosi ir droviai tarė:

— Ponai, prižadu jums padaryti, ko prašote; o kol lauksime, siūlau jums valgį ir patalą tokiam laikui, kokio norėsite. Tačiau man sunku pasakyti nuomonę šiuo klausimu. Ak, tiesa, pasakykite, ar šiandien niekas nešventė šventosios Barboros?

— Šventosios Barboros? – nusistebėjo Furnjė.

— Šventosios Barboros! – pakartojo Diuliudas.

— Taip, taip, paraką degino – štai ką nori pasakyti ponas de Tu, – nusijuokė Furnjė. – Cha! Išties smagu! Labai smagu! Taip, iš tiesų, šiandien tikra šventosios Barboros diena.

Jų nustebimas dabar sutrikdė de Tu, jis nutilo; o Furnjė ir Diuliudas, suprasdami, kad su juo negali susikalbėti, taip pat nepratarė nė žodžio.

Jie vis dar tylėjo, kai atsivėrė durys ir šlubčiodamas įėjo senasis Sen Maro guverneris abatas Kijė. Jis atrodė susirūpinęs, pirmykščio linksmumo nebuvo likę nei veide, nei kalboje; tik žvilgsnis jo buvo gyvas, o žodžiai šiurkštūs.

— Atleiskite, atleiskite man, brangusis de Tu, jei trukdau jums dirbti tokį ankstyvą rytmetį; keista, ar ne, kad podagra sergantis žmogus dar gali taip elgtis? Ak! Laikas bėga; prieš dvejus metus aš dar nešlubavau, netgi buvau labai vikrus, iškeliaudamas į Italiją; tikra teisybė – baimės kojos greitos.

Taip kalbėdamas jis priėjo prie lango, mostu pakvietė de Tu ir sušnabždėjo:

— Turiu jums pasakyti, mano drauge, – jums, žinančiam visas jų paslaptis; prieš penkiolika dienų juos sužiedavau, kaip jie jums ir pasakojo.

— Taip, iš tiesų! – atsakė vėl nustebęs vargšas de Tu, iš Charibdės atitekęs Scilei.

— Na, na, neapsimeskite nustebęs! Puikiai žinote, ką sužiedavau, – kalbėjo abatas. – Tačiau, garbės žodis, bijau, kad per daug jiems nuolaidžiavau, nors šiedu vaikai tikrai myli vienas kitą. Dėl jo būgštauju labiau nei dėl jos; iš rytinių riaušių sprendžiu, kad jis krečia kvailystes. Mums reikėtų pasitarti.

— Bet aš nesuprantu, apie ką jūs kalbate, – labai oriai pasakė de Tu, – garbės žodis. Kas krečia kvailystes?

— Najau na, brangusis! Vis dar mano akyse norite dėtis nieko nesuprantąs? Jūs mane įžeidžiate, – atsakė gerasis žmogus, pradėdamas pykti.

— Ne, sakau tikrą tiesą! Ką gi jūs sužiedavote?

— Vėl! Fi, pone!

— Ir kokios čia riaušės vyko šį rytą?

— Jūs tyčiojatės iš manęs. Aš išeinu, – stodamasis tarė abatas.

— Prisiekiu jums, kad nesuprantu nieko, kas man šiandien yra sakoma. Tai ponas de Sen Maras susijęs su šiais įvykiais?

— Še tau! Pone, jūs elgiatės su manimi kaip su kardinolininku. Puiku, aš jus palieku, – įsiutęs pasakė abatas Kijė.

Ir, pasiėmęs ramentą, vikriai išdulkėjo, nebesiklausydamas iki pat karietos jį lydėjusio de Tu; pastarasis veltui stengėsi nuraminti Kijė, nes neišdrįso ant laiptų, tarnams girdint, ištarti savo draugo vardo ir negalėjo pasiaiškinti. Jam buvo nemalonu žiūrėti į tolstantį pykčio apimtą senąjį abatą; jis sušuko „Iki rytojaus!", karieta pajudėjo, o Kijė nieko neatsakė.

Bet jaunasis patarėjas nepasigailėjo nulipęs iki laiptų apačios, nes pamatė grįžtančias iš Luvro atkarias prastuomenės grupeles ir pats galėjo susivokti, koks svarbus buvo šio ryto žygis. De Tu išgirdo šiurkščius, tarsi triumfuojančius šauksmus.

— O vis dėlto ta mažoji karalienė pasirodė!

— Tegyvuoja pas mus sugrįžtantis gerasis kunigaikštis de Bujonas! Jis turi šimtą tūkstančių vyrų, jie atplaukia Sena. Nukriošęs kardinolas de Larošelė mirė!

— Tegyvuoja karalius! Tegyvuoja vyriausiasis žirgininkas!

Šauksmai sustiprėjo, kai, keturių žirgų traukiama, su liokajais, vilkinčiais karališkąsias livrėjas, atvyko karieta ir sustojo prie patarėjo namo durų. De Tu atpažino Sen Maro ekipažą; Ambrozijus nulipo ir atskleidė didžiules užuolaidas, kurios puošdavo to meto karietas. Liaudis puolė prie karietos laiptelių, ir Sen Marui reikėjo sukaupti jėgas, kad išliptų ir atsikratytų Halių moterų, norinčių jį pabučiuoti ir šūkaujančių:

— Štai kur tu, mano širdele, mano drauguži! Tu atvyksti, meiluti! Žiūrėkite, koks gražuolis, tas mano mieliausiasis, o jau apykaklė! Ar jis ne šaunesnis už šitą su baltais ūsais? Ateik, sūnau, atnešk mums gero vyno, kaip šį rytą.

Anri d'Efija raudonuodamas paspaudė ranką savo draugui, suskubusiam įsakyti, kad uždarytų duris.

— Liaudies palankumas – lyg kartybių taurė, kurią reikia išgerti, – tarė jis įeidamas.

— Man rodos, – rimtai atsakė de Tu, – kad jūs geriate ją iki dugno.

— Aš jums paaiškinsiu, iš kur tas triukšmas, – tarė kiek sutrikęs Sen Maras. – O dabar, jei mylite mane, apsirenkite ir vykite su manimi į karalienės tualetą.

— Pažadėjau jums nieko neklausinėti, – pasakė patarėjas. – Tačiau tai negali ilgiau tęstis; pasikliaujant...

— Dar kartą prašau jūsų, viską smulkiai papasakosiu, kai grįšime iš karalienės. Paskubėkite, jau greitai dešimta.

— Vykstu su jumis, – atsakė de Tu ir įleido jį į savo kabinetą, kuriame buvo grafas Diuliudas ir Furnjė. O pats nuėjo į kitą kambarį.

XVII skyrius

TUALETAS

Ir leisimės lyg į bedugnę ieškoti senųjų šios aristokratijos, jau vienuolika amžių dengiamos dulkių, kraujo ir prakaito, ištakų.

MONTESKJĖ

Vyriausiojo žirgininko karieta greitai riedėjo Luvro link, Sen Maras, užskleidęs puošnias užuolaidas, paėmė savo draugą už rankos ir jausmingai tarė:

— Brangusis de Tu, didžiules paslaptis saugojau savo širdyje, ir, patikėkite, jos mane labai slėgė; tačiau tylėjau, nes dvi priežastys kėlė man baimę: bijojau, kad nesukelčiau jums pavojaus, ir – turiu prisipažinti – bijojau jūsų patarimų.

— Tačiau puikiai žinote, – atsakė de Tu, – kad niekinu pavojų ir tikėjausi, jog jūs neniekinate mano patarimų.

— Ne, bet aš bijojau ir dabar tebebijau; aš tikrai nenoriu, kad mane kas stabdytų. Nekalbėkite, drauge, nesakykite nė žodžio, meldžiu jūsų, kol neišgirsite ir nepamatysite, kas įvyks. Iš Luvro parvešiu jus namo; ten išklausysiu jūsų ir iškeliausiu tęsti pradėto darbo, ir, įspėju jus, niekas manęs nesustabdys; ką tik tai pasakiau ir tiems ponams jūsų kabinete.

Sen Maro balsas nebuvo toks šiurkštus kaip jo žodžiai: kalbėjo jis meiliai, žvilgsnis buvo švelnus, draugiškas ir šiltas,

laikysena rami, jau seniai tapusi ryžtinga; iš jokių požymių negalėjai net spėti apie menkiausias vidines pastangas. De Tu tai pastebėjo ir sudejavo.

– Deja, – atsiduso lipdamas su Sen Maru iš karietos.

Ir nusekė paskui draugą didžiaisiais Luvro laiptais.

Juodai apsirengę durininkai, su juodmedžio lazdele rankoje, paskelbė jų vardus, ir jie įžengė pas karalienę, kuri sėdėjo prie savo tualetinio stalelio. Tai buvo juodmedžio stalas, padengtas inkrustuotomis perlamutro ir vario plokštelėmis, kurios sudarė begalę gana prasto skonio piešinėlių ir vis dėlto teikė baldams didingą išvaizdą, žavinčią iki šiol; stalo viduryje stovėjo tik ovalinis veidrodis; šių dienų aukštuomenės moterims stalelis atrodytų mažas ir skurdus; ant jo buvo išmėtyti papuošalai ir koljė. Ona Austrė sėdėjo priešais veidrodį dideliame tamsiai raudono aksomo krėsle, padabintame auksiniais kutais, sustingusi ir ori lyg soste, o donja Stefanija ir ponia de Motevil iš abiejų pusių švelniais šukų brūkštelėjimais lietė jos galvą, tarsi norėdamos pabaigti jau ir šiaip labai gražiai atrodančią karalienės šukuoseną – į geltonus ilgus plaukus buvo įpinti perlai. Tuose plaukuose blykčiojo reto grožio atšvaitai – rodės, jei juos paliestum, tarsi paliestum ploną švelnų šilką. Dienos šviesa, be jokių šešėlių, krito ant jos kaktos; kaktai tikrai nekenkė šis blizgesys, nes stulbinantis jos baltumas kone prilygo dienos šviesai, ir karalienei patiko, kad ji taip spindi; mėlynos karalienės akys su žalumo priemaiša buvo didelės ir taisyklingos, gaivi jos burna išsiskyrė, Austrijos princesėms būdinga, truputį atsikišusia ir vos išlenkta lyg vyšnia, apatine lūpa, kaip tos epochos portretuose. Regis, to meto dailininkai buvo iškėlę sau uždavinį mėgdžioti karalienės burną, galbūt norėdami įsiteikti jos svitos damoms, kurios troško panėšėti į karalienę. Juodi, dvaro etiketo nustatyti drabužiai, kurių forma buvo netgi patvirtinta edikto, ryškino jos dramblio kaulo spalvos rankas, apnuogintas iki alkūnių ir padabintas gausiais, iš plačių rankovių len-

dančiais nėriniais. Didžiuliai perlai karojo jos ausyse, o dar didesnių perlų puokštė kybojo ant jos krūtinės ir siekė diržą. Taip atrodė tada karalienė. Prie jos kojų, ant dviejų aksominių pagalvėlių, ketverių metų vaikas žaidė su patrankėle – ją laužė: tai buvo dofinas, būsimasis Liudvikas XIV. Kunigaikštytė Mari de Mantu sėdėjo ant kėdutės jos dešinėje, kunigaikštienė de Gėmėnė, kunigaikštienė de Ševrez, panelė de Monbazon, panelės de Giz, de Roan ir de Vandom, visos gražios ir spindinčios jaunyste, stovėjo susibūrusios už karalienės. Vieno lango nišoje Gastonas Orleanietis, laikydamas rankoje skrybėlę, tyliai kalbėjosi su aukštaūgiu, kresnoku, raudono veido ir tvirto bei drąsaus žvilgsnio vyru: tai buvo kunigaikštis de Bujonas. Apie dvidešimt penkerių metų, liekno stoto ir malonaus veido karininkas ką tik padavė keletą dokumentų kunigaikščiui; kunigaikštis de Bujonas, regis, kažką jam aiškino.

Pasisveikinęs su keletą žodžių jam tarusia karaliene, de Tu priėjo prie kunigaikštienės de Gėmėnė ir pusbalsiu, švelniai intymiai ją užkalbino; bet šio nuošalaus pokalbio metu, atidžiai stebėdamas viską, kas buvo susiję su jo draugu, ir slapta virpėdamas, kad draugo likimas nebūtų patikėtas būtybei, mažiau vertai, nei jis to troško, de Tu nužvelgė kunigaikštytę de Mantu skrupulingu, įdėmiu žvilgsniu, kaip kad motina žvelgia į jauną būtybę, kurią rinktų gyvenimo drauge savo sūnui; nes de Tu nuvokė, jog Mari de Mantu nesvetima Sen Maro darbams. Nepatenkintas jis pamatė, kad pernelyg blizgantis vėrinys teikė jai daugiau tuštybės, nei turėtų teikti, ir dar tokiu metu. Ji nuolatos taisėsi galvą puošiančius rubinus ir maišė juos su plaukų sruogomis; rubinai neprilygo jos veido spindesiui ir gyvoms spalvoms: ji dažnai dirsčiojo į Sen Marą, tačiau jos žvilgsnis buvo veikiau koketiškas nei kupinas meilės, jos akis dažnai patraukdavo veidrodis ant tualetinio stalelio, kuriame ji stebėjo, kad jos grožis būtų simetriškas. Šie pastebėjimai jau beveik įtikino patarėją, kad jis

apsiriko įtaręs kunigaikštytę de Mantu, o ypač kai de Tu pamatė, kad jai malonu sėdėti šalia karalienės, kunigaikštienėms stovint už jos, ir kad ji dažnai žvilgčioja į jas iš aukšto. „Šios devyniolikmetės širdyje, – tarė jis sau, – meilė būtų vienintelė, ir ypač šiandien – taigi... Tai ne ji."

Abu draugai tyliai pasikalbėjo su kiekvienu ten buvusiu vyru; ir tada karalienė beveik nepastebimai linktelėjo galva poniai de Gėmėnė; po šio ženklo visos moterys, išskyrus Mariją Gonzagą, tylėdamos išėjo iš kambario, padariusios gilų įtupstą, lyg tai būtų buvę sutarta iš anksto. Tuomet karalienė pati pasuko savo krėslą ir tarė Gastonui Orleaniečiui:

— Mano broli, prašau ateiti ir atsisėsti šalia manęs. Pasitarsime dėl to, ką jums sakiau. Kunigaikštytė Mari mums netrukdys, aš prašiau, kad ji pasiliktų. Mes galėsime nebijoti jokių trukdymų iš kitur.

Karalienės kalba ir manieros nebeatrodė sukaustytos; nebepaisydama tokio griežto stingdančio ceremoningumo, ji rankos mostu pakvietė kitus dalyvius prieiti arčiau.

Kiek sunerimęs dėl tokios iškilmingos pradžios, Gastonas Orleanietis atsainiai atsisėdo jos dešinėje ir, nusišypsojęs puse lūpų, nerūpestingai žaisdamas su savo gofruota apykakle ir ant kaklo kabančio Šv. Dvasios ordino grandinėle, prabilo:

— Išties manau, ponia, kad neturėtumėte varginti tokios jaunos būtybės ausų ilgu posėdžiu; jai labiau patiktų klausytis kalbų apie šokius ir vedybas, apie Elektorių* arba, pavyzdžiui, apie Lenkijos karalių.

Mari veide šmėstelėjo niekinanti išraiška; Sen Maras suraukė antakius.

— Atleiskite man, – atsakė karalienė žvelgdama į Mari, – užtikrinu jus, kad šių dienų politika ją labai domina. Nesistenkite pasprukti nuo mūsų, mano broli, – pridūrė ji šypso-

---

* Elektorius — kunigaikštis arba vyskupas, dalyvaujantis renkant Šv. Romos imperijos imperatorių.

damasi. – Šiandien aš jus sulaikau. Tai mažiausias reikalavimas – mes turime išklausyti poną de Bujoną.

Pastarasis prisiartino, vesdamasis už rankos jauną karininką, apie kurį mes jau kalbėjome.

— Pirmiausia aš norėčiau, – pasakė jis, – pristatyti jūsų didenybei baroną de Bovo iš Ispanijos.

— Ispanijos? – susijaudinusi paklausė karalienė. – Tam reikia drąsos. Jūs matėte mano šeimą?

— Jis papasakos ir apie ją, ir apie grafą kunigaikštį Olivaresą. O dėl drąsos, tai jis rodo ją ne pirmą kartą; jūs žinote, kad šis jaunuolis vadovavo grafo de Suasono kirasyrams?

— Ką? Toksai jaunas, pone! Jums labai patinka politiniai karai?

— Priešingai, prašau už tai jos didenybės atleidimo, – atsakė jis, – nes aš kariavau su *Taikos kunigaikščiais*.

Ona Austrė prisiminė vardą, kuriuo save pavadino Marfė nugalėtojai, ir nusišypsojo. Kunigaikštis de Bujonas pasinaudojo proga pradėti pokalbį apie didžiąją problemą, apie kurią jis galvojo, karštai ir draugiškai paspaudė Sen Marui ranką ir, drauge su juo prisiartinęs prie karalienės, tarė:

— Tikras stebuklas, ponia, kad ši epocha dar pagimdo tokių didžių asmenybių, kaip šie vyrai, – ir jis parodė į Vyriausiąjį žirgininką, jaunąjį Bovo ir poną de Tu. – Nuo šiol mes galime pasikliauti tik jais, šiais laikais tokių vyrų pasitaiko retai – didysis lygybės šalininkas su dideliu dalgiu perėjo per Prancūziją.

— Jūs kalbate apie Laiką, – paklausė karalienė, – ar apie realų asmenį?

— Per daug realų, per daug gyvą, pernelyg ilgai gyvenantį, ponia, – atsakė pagyvėjęs kunigaikštis. – Šių neišmatuojamų ambicijų, šio baisaus egoizmo negalima daugiau pakęsti. Visi, kurie turi didelę širdį, piktinasi šiuo jungu, ir dabar labiau nei bet kada galime numatyti visas ateities nelaimes. Reikia apie tai pakalbėti, ponia; taip, jau nebereikia atsargu-

mo: karaliaus liga labai rimta; atėjo metas viską apmąstyti ir apsispręsti, nes laikas veikti – ne už kalnų.

Griežtas ir šiurkštus pono de Bujono tonas nenustebino Onos Austrės; tačiau ji visuomet manė, kad jis santūresnis ir buvo šiek tiek sujaudinta kunigaikščio išsakyto nerimo: tad pakeitusi žaismingą toną, kuriuo iš pradžių norėjo kalbėti, tarė:

– Na ir ką? Ko jūs bijote ir ką norite daryti?

– Dėl savęs nebijau nieko, ponia, nes Italijos arba Sedano armijos mane visados priglaus; aš bijau dėl jūsų pačios ir galbūt dėl princų, jūsų sūnų.

– Dėl mano vaikų, pone kunigaikšti, dėl Prancūzijos sūnų? Ar girdite, mano broli, ar jūs girdite? Regis, jūs nė kiek nenustebęs?

Kalbėdama karalienė labai jaudinosi.

– Ne, ponia, – itin taikiai atsakė Gastonas Orleanietis, – jūs žinote, kad esu pratęs prie visokių persekiojimų; iš to žmogaus tikiuosi visko; jis – valdovas, reikia nusilenkti...

– Jis – valdovas? – pertarė karalienė. – O iš ko jis turi šią valdžią, jei ne iš karaliaus? O, be karaliaus, kieno dar ranka palaikys jį, prašom pasakyti? Kas sukliudys jam dingti nebūtyje? Jūs ar aš?

– Jis pats, – pertarė kunigaikštis de Bujonas, – nes jis nori paskirti save regentu, ir žinau, jog šią valandą mąsto, kaip atimti iš jūsų vaikus, ir prašo karaliaus, kad jam patikėtų jų globą.

– Atimti juos iš manęs?! – sušuko motina, nevalingai griebdama dofiną ir jį apkabindama.

Vaikas, atsistojęs ant karalienės kelių, pažvelgė į juos supančius vyrus su ypatingu tokiam amžiui orumu ir, matydamas, jog motina apsipylė ašaromis, uždėjo ranką ant mažytės špagos, kurią nešiodavosi.

– Ak, jūsų didenybe, – tarė kunigaikštis de Bujonas, pasilenkdamas prie dofino, kad pasakytų jam tai, ką norėjo, ir kad tai išgirstų karalienė, – ne prieš mus jūs turite traukti špagą, o prieš tą, kas rauna jūsų sostą; be abejonės, jis ruošia dir-

vą, kad būtumėte labai galingas; jūsų skeptras bus absoliutus; bet jis sugriovė jį palaikančią atsparą. Toji atspara buvo senoji jūsų Diduomenė, kurią jis išnaikino. Jūs būsite didis karalius, jaučiu tai; bet šalia jūsų bus tik pavaldiniai, ir anaiptol ne draugai, nes draugystė neįmanoma be nepriklausomybės, kaip ir lygybė, gimstanti iš jėgos. Jūsų protėviai turėjo *perus,* o jūs – neturėsite. Tepalaiko jus tuomet Dievas, jūsų didenybe, nes žmonės, negaudami šių pareigų, taip palaikyti negalės. Būkite didis; tačiau po jūsų, didysis žmogau, taip pat teateina stiprūs žmonės; nes taip jau yra: kad, jei vienas iš jūsų suklups, grius visa monarchija.

Kunigaikščio de Bujono kalbos ir jo savikliova visuomet pavergdavo klausytojus: dėl savo drąsos ir įžvalgumo mūšiuose, politinių pažiūrų platumo, Europos reikalų išmanymo, proto ir ryžto jis buvo vienas iš gabiausių ir didingiausių savo epochos vyrų, netgi vienintelis, kurio tikrai bijojo kardinolas kunigaikštis. Karalienė visuomet klausydavosi jo pasitikėdama ir leisdavosi jo paveikiama. Šį kartą ji susijaudino labiau nei visada.

— Duok Dieve, kad mano sūnaus siela atsivertų jūsų žodžiams ir ranka būtų pakankamai tvirta jais pasinaudoti, – sušuko. Iki to laiko aš vis dėlto įsiklausysiu į juos ir veiksiu jo labui; aš turiu būti ir būsiu regentė ir neatsisakysiu šios teisės iki mirties: jei reikės kariauti, mes kariausime, aš galiu susitaikyti su viskuo, tik ne su gėda ir siaubu – būsimojo Liudviko XIV neatiduosiu tam karūnuotam tarnui! Taip, – pasakė ji raudonuodama ir stipriai spausdama jaunojo dofino ranko, – taip, mano broli, ir jūs, ponai, patarkite man, ką turėčiau daryti! Ar man reikia išvykti? Sakykite atvirai. Kaip moteris, kaip žmona, buvau pasiruošusi lieti ašaras – tokia skausminga buvo mano padėtis; bet dabar pažvelkite – kaip motina aš neverkiu; esu pasirengusi įsakyti jums, jei reikia.

Dar niekados Ona Austrė neatrodė tokia graži kaip tą akimirką, ir jos entuziazmas uždegė visus susirinkusiuosius, lau-

kiančius, kad tik ji leistų jiems prabilti. Kunigaikštis de Bujonas metė žaibišką žvilgsnį į Gastoną Orleanietį, ir tas nusprendė kalbėti.

— Garbės žodis, – pasakė jis gana laisvai, – jei jūs įsakinėjate, mano sese, aš noriu būti jūsų gvardiečių kapitonu, prisiekiu savo garbe; nes aš taip pat pavargau nuo kančių, kurias man sukėlė tas niekšas, drįstantis vėl mane persekioti, norintis išardyti mano vestuves ir vis dar laikantis mano draugus Bastilijoje arba kartkartėmis įsakantis juos nužudyti; ir, beje, esu pasipiktinęs, – susigriebė Gastonas Orleanietis, iškilmingai nuleisdamas akis, – aš esu pasipiktinęs, nes liaudis skursta.

— Mano broli, – gyvai pertarė karalienė, – pagavau jus, taip su jumis ir reikia elgtis, ir tikiuosi, kad dviese mes būsime pakankamai stiprūs; tik elkitės kaip grafas de Suasonas ir išlikite gyvas po savo pergalės; būkite su manimi, kaip buvote su ponu de Monmoransi, tik šį kartą pasiryžkite.

Gastonas pajuto užuominos kandumą; jis prisiminė savo per daug gerai visiems žinomą poelgį – nelaimingasis Kastelnodarijo maištininkas beveik vienas perplaukė platų griovį*, o kitoje pusėje jo laukė septyniolika žaizdų, kalėjimas ir mirtis, matant Gastonui Orleaniečiui, kuris, kaip ir jo armija, nepajudėjo iš vietos. Karalienė kalbėjo labai greitai, ir jam neužteko laiko suprasti, ar ji ištarė šiuos žodžius kaip priežodį, ar turėjo kitų ketinimų; šiaip ar taip, jis nusprendė nesigilinti, be to, ir pati karalienė jam sutrukdė, pažvelgusi į Sen Marą ir prakalbusi:

— Tačiau pirmiausia be paniškos baimės sužinokime, kokie mūsų reikalai. Vyriausiasis žirgininke, jūs ką tik iš karaliaus: ar mums reikia to baimintis?

D'Efija nenuleido akių nuo Mari de Mantu, kurios išraiškingame veidelyje matė atsispindint jos mintis daug geriau

* Žodžių žaismas — pranc. *saute le fossé* — pasiryžti, o pažodžiui išvertus, reiškia peršokti griovį.

ir aiškiau, nei jas būtų išreiškę žodžiai; tame veide jis perskaitė troškimą išgirsti jį kalbantį, norą priversti ryžtis Gastoną Orleanietį ir karalienę; nekantriu kojytės judesiu Mari įsakė jam viską baigti ir pagaliau sustyguoti visą sąmokslą. Jaunuolio kakta išbalo, jis susimąstė; akimoju sutelkė mintis, nes jautė, kad sprendžiamas jo likimas. De Tu pažvelgė į draugą ir sudrebėjo, nes jį pažinojo; norėjo pasakyti jam vieną žodį, vieną vienintelį žodelį, bet Sen Maras jau buvo pakėlęs galvą ir taip prakalbo:

– Aš nemanau, ponia, kad karalius serga taip sunkiai, kaip jums sakoma; Dievas mums dar ilgai saugos šį valdovą, tikiuosi ir net esu įsitikinęs. Jis kenčia, tai tiesa, ir smarkai kenčia; bet serga jo siela, serga tokia liga, kurios niekas negali išgydyti ir kurios nelinkėtume savo didžiausiam priešui, visas pasaulis jo gailėtųsi, jei žinotų, kokia liga jis serga. Vis dėlto jo kančių, noriu pasakyti, jo gyvenimo pabaiga dar ilgai neateis. Tai dvasinis išsekimas; jo širdyje vyksta didžiulis perversmas; jis nori ryžtis ir negali: daugybę metų karalius juto bręstant daigus teisingos neapykantos žmogui, kuriam, kaip jis manė, turėtų jausti dėkingumą, ir ši vidinė kova tarp jo gerumo ir pykčio jį ėste ėda. Kiekvieni metai sudėdavo prie jo kojų, iš vienos pusės, šio žmogaus nuopelnus, iš kitos – jo nusikaltimus. O štai šiandien nusikaltimai nusvėrė svarstyklių lėkštę; karalius tai mato ir piktinasi: jis nori tą žmogų nubausti, bet staiga sutramdo save ir iš anksto jį aprauda. Jei jūs galėtumėte matyti jį tokį, ponia, jis keltų jums gailestį. Mačiau, kaip jis čiupo plunksną, kaip skubiai pamirkė ją į juodą rašalą, norėdamas jį išsiųsti į tremtį, ir ką padarė? Pasveikino jį laišku. Tokiomis akimirkomis jis būna patenkintas kaip krikščionis savo gerumu; keikia save kaip aukščiausią teisėją; niekina save kaip karalių; ieško priebėgos maldose, pasineria į apmąstymus apie ateitį; bet atsikelia apimtas siaubo, nes matė liepsnas, kurių nusipelnė tas žmogus, nes niekas geriau už jį nežino jo prakeiksmo paslap-

čių, kaip jis. Kad jūs girdėtumėte, kaip tą akimirksnį jis kaltina save, kaip graužiasi dėl savo nusikalstamo silpnumo, aimanuodamas, kad bus nubaustas pats, nes nesugebėjo nubausti. Kartais galėtum pamanyti, jog smogti jam liepia šmėklos, nes ir miegodamas jis kelia ranką. Ponia, jo širdyje šėlsta audra, bet degina tik jį; žaibas iš jos neišsiverš.

— Puiku, reikia jį išleisti į laisvę! – sušuko kunigaikštis de Bujonas.

— Kas jį palies, gali mirti, – tarė Gastonas Orleanietis.

— Bet koks gražus pasakojimas, – pasakė karalienė.

— Kaip aš žavėčiaus tuo žmogumi, – sušnibždėjo Mari.

— Aš būsiu tas žmogus, – pasakė Sen Maras.

— Mes būsime, – pašnibždėjo jam į ausį de Tu.

Jaunasis Bovo buvo priėjęs prie kunigaikščio de Bujono.

— Pone, – paklausė jo, – jūs užmiršote svitą?

— Ne, po galais, aš jos neužmirštu, – tyliai tyliai atsakė jam kunigaikštis. Ir kreipėsi į karalienę:

— Priimkite, ponia, vyriausiojo žirgininko pasiūlymą; jis gali labiau palenkti karalių nei jūs ir mes; bet būkite pasiruošusi viskam, nes kardinolas per daug apdairus, kad užmigtų. Aš netikiu jo liga, tikrai netikiu, kad jis tyli ir nieko nedaro, nors jau dveji metai, kaip nori mus tuo įtikinti; patikėčiau jo mirtimi tik tada, kai pats būčiau įmetęs jo galvą į jūrą, tik prisiminkite Ariosto milžiną*. Turime tikėtis visko; tad paskubėkime. Ką tik liepiau parodyti mano planus jo didenybei; trumpai juos išdėstysiu: dovanoju jums Sedaną, ponia, jums ir jūsų sūnums. Italijos armija mano; priversiu ją grįžti, jei reikės. Vyriausiasis žirgininkas – pusės Perpinjano stovyklos šeimininkas; visi Larošelės ir Pietų hugenotai, vos gavę ženklą, pas jį atvyks: viskas organizuojama jau metus, ir, jei būtų pereita prie veiksmų, aš prižiūrėsiu jų eigą.

---

* Ariostas Liudvikas — XVI amžiaus italų poetas, sukūręs poemą „Pašėlęs Rolandas", kurios herojus milžinas Orilis gali sudėti į daiktą nukirstas savo kūno dalis, kol kas nors neišraus stebuklingo jo plauko.

— Aš nesvyruodama, – tarė karalienė, – atsiduodu į jūsų rankas, kad išgelbėčiau savo vaikus, jei karaliui atsitiktų nelaimė. Bet šiame bendrame plane jūs užmirštate Paryžių.

— Jis visiškai mūsų: liaudis – per arkivyskupą, nors šis nė neįtaria, ir per poną de Boforą, jo numylėtinį; pulkai paklus jūsų gvardiečiams ir Orleano kunigaikščiui, kuris viskam vadovaus, jeigu jis to panorės.

— Aš? Aš?! O, tai visiškai neįmanoma! Aš neturiu pakankamai žmonių, ir man reikia tvirtesnio nei Sedanas prieglobsčio, – atsakė Gastonas.

— Bet jo pakanka karalienei, – pertarė ponas de Bujonas.

— Ak, gali būti, bet mano sesuo nerizikuoja taip, kaip rizikuoja vyras, ištraukdamas špagą. Ar jūs žinote, kad tai, ką mes čia darome, be galo drąsu?

— Ką? Net jei karalius su mumis? – paklausė Ona Austrė.

— Taip, ponia, taip, nežinome, kiek tai gali trukti: reikia pasirūpinti garantijomis, ir aš nė piršto nepajudinsiu be sutarties su Ispanija.

— Tuomet ir nejudinkite, – raudonuodama pareiškė karalienė, – nes, žinoma, daugiau niekada neišgirsiu apie tai kalbant.

— Ak, ponia, taip būtų išmintingiau, ir Orleano kunigaikštis teisus, – tarė kunigaikštis de Bujonas, – nes grafas kunigaikštis San Liukaras mums duoda septyniolika tūkstančių senųjų pulkų vyrų ir penkis tūkstančius ekiu grynais.

— Ką? – nustebo karalienė. – Jūs išdrįsote be mano sutikimo nueiti taip toli? Jau sudarėte sutartis su užsieniu!

— Užsieniu! Mano sese, ar mes galėjome įtarti, kad Ispanijos princesė pasinaudos šiuo žodžiu? – atsakė Gastonas.

Ona Austrė atsistojo, paėmė dofiną už rankos ir atsirėmė į Mari:

— Taip, Orleano kunigaikšti, – pasakė ji, – aš esu ispanė; bet aš – Karolio V anūkė ir žinau, kad karalienės tėvynė ten, kur jos sostas. Aš jus palieku, ponai; tęskite be manęs, nuo šiol aš nieko nežinau.

Ji žengė kelis žingsnius durų link ir, matydama, kad Mari dreba ir plūsta ašaromis, sugrįžo.

– Vis dėlto aš iškilmingai jums pažadu neišplėšiamą paslaptį, bet nieko daugiau.

Visi kiek sutriko, išskyrus kunigaikštį de Bujoną, kuris, nenorėdamas prarasti savo pranašumo, pagarbiai nusilenkė ir pasakė:

– Mes esame dėkingi už šį pažadą, ponia, ir daugiau nieko nenorime, viliamės, kad, jei patirsime sėkmę, jūs prisijungsite prie mūsų.

Nebenorėdama veltis į žodžių karą, karalienė sausokai atsisveikino ir išėjo su Mari, o ši metė į Sen Marą žvilgsnį, kuriame atsispindėjo visi jausmai. Sen Marui pasirodė, kad tose gražiose akyse jis įžvelgė amžiną ir pragaištingą pasiaukojimą moters, atsidavusios jam visiems laikams, ir suprato, jog jeigu jam šautų į galvą palikti pradėtą darbą, laikytų save paskutiniu žmogumi.

Princesėms išėjus, Gastonas Orleanietis tarė:

– Na, na, na, aš jums aiškiai pasakiau, Bujonai, jūs supykdėte karalienę; be to, pernelyg toli nuėjote. Manęs tikrai neapkaltinsit, kad šį rytą buvau suglebęs; priešingai, parodžiau daugiau ryžto, nei reikia.

– Esu kupinas džiaugsmo ir dėkingumo jos didenybei, – pergalingai atsakė ponas de Bujonas. – Ką jūs darysite dabar, pone de Sen Marai?

– Jau sakiau jums, pone, aš niekada nesitraukiu; kad ir kokie būtų padariniai, nueisiu pas karalių; rizikuosiu viskuo, kad išgaučiau iš jo įsakymus.

– O sutartis su Ispanija?

– Taip, aš ją...

De Tu sugriebė Sen Marą už rankos ir, staiga žengęs į priekį, iškilmingai pareiškė:

– Mes nusprendėme, kad ją pasirašysime po pasimatymo su karaliumi; jeigu jo didenybės teisingas griežtumas jums

padės, kardinolui, mūsų manymu, verčiau neprasidėti su tokia pavojinga sutartimi.

Ponas de Bujonas suraukė antakius.

— Jei nepažinočiau pono de Tu, – tarė jis, – pamanyčiau, jog tai išsisukinėjimas; bet kai taip kalba jis...

— Ponai, – įsiterpė patarėjas, – manau, jog galiu prisiekti garbe, kad darysiu tai, ką darys vyriausiasis žirgininkas; mes neišskiriami.

Sen Maras pažvelgė į savo draugą ir nustebo mielame jo veide pamatęs juodos nevilties išraišką; ji taip sukrėtė jaunuolį, kad jam neužteko jėgų paprieštarauti de Tu.

— Jis teisus, ponai, – tiek tepasakė, nusišypsojęs šaltai, bet gracingai, – galbūt karalius apsaugos mus nuo daugybės dalykų; su juo mes esame labai stiprūs. Dėl viso kito, jūsų didenybe, ir jūs, pone kunigaikšti, – pridūrė su nepajudinamu tvirtumu, – nebijokite, kad kada nors galėčiau atsitraukti; už savęs sudeginau visus tiltus: man reikia žengti į priekį; kardinolo galybė žlugs, arba nukris mano galva.

— Keista. Labai keista, – nusistebėjo Gastonas Orleanietis, – aš matau, kad visi čia daugiau nuveikę, nei maniau.

— Visiškai ne, Orleano kunigaikšti, – atsakė kunigaikštis de Bujonas, – padarėme tik tai, su kuo jūs pats malonėsite sutikti. Atkreipkite dėmesį, kad niekas neužrašyta, jums užtenka tarti žodį, ir nieko nebus, ir niekada nebūtų buvę; kaip įsakysite – arba viskas virs sapnu, arba ugnikalniu.

— Na na, aš esu patenkintas, jeigu jau taip, – ištarė Gastonas. – Pasirūpinkime malonesniais dalykais. Dėkui Dievui, turime truputį laiko: prisipažįstu, kad norėčiau, jog viskas jau būtų baigta; aš tikrai nesu gimęs stiprioms emocijoms, tai kenkia mano sveikatai, – pridūrė, pasiremdamas į pono de Bovo ranką, – geriau pasakykite mums, jaunuoli, ar ispanės vis dar tokios pat gražios. Girdėjau, jūs labai galantiškas. Po velnių! Esu tikras, sukėlėte tenai kalbų. Tenykščių moterų sijonai, regis, labai išpūsti. Aš tikrai nesu jų priešininkas. Dėl

to kojytės atrodo mažesnės ir gražesnės; esu tikras, kad don Luiso de Haro žmona nėra gražesnė už ponią de Gėmėnė, ar ne tiesa? Nagi, būkite atviras, man sakė, kad ji panaši į vienuolę. Ak... Jūs neatsakote, jūs sutrikote... Ji krito jums į akį... Ar bijote įžeisti mūsų draugą de Tu, lygindamas ją su gražiąja Gėmėnė? Na ką gi. Pakalbėkim apie papročius: karalius turi žavingą neūžaugą, ar ne? Koks jis laimingas, tas Ispanijos karalius. Niekada nesu matęs panašaus į jį. O karalienė, ją visados aptarnauja ant kelių, ar ne tiesa? O! Tai geras paprotys; mes jį pamiršome; blogai, daug blogiau, negu galima pamanyti!

Gastonas Orleanietis įsismaginęs apie pusvalandį tauškė tokiu tonu jaunuoliui, kurio rimtam būdui visiškai netiko panašus pokalbis ir kuris, ką tik pasibaigusios scenos liudytojas, dar tebejausdamas čia svarstytų didžių interesų svarbą, nieko neatsakė į šį tuščių žodžių srautą, tik žvelgė nustebęs į kunigaikštį de Bujoną, lyg klausdamas, ar čia išties tas žmogus, kuris vadovaus drąsiausiam, taip seniai sumanytam žygiui, o kunigaikštis, dėdamasis nepastebįs, kad jam neatsakoma, dažnai pats sau atsakydavo ir, vaikštinėdamas ir tampydamas paskui save po kambarį jaunuolį, nesiliovė karštligiškai kalbėjęs. Jis būgštavo, kad kuris nors iš susirinkusiųjų nesumanytų atgaivinti baisiojo pokalbio apie sutartį; bet niekas to nė nebandė daryti, tik kunigaikštis de Bujonas tylėjo, neslėpdamas savo blogos nuotaikos. Na, o Sen Marą nusivedė de Tu, išvaduodamas nuo šių plepalų, Gastonui Orleaniečiui nespėjus nė pamatyti, kad jis jau išėjo.

XVIII skyrius

PASLAPTIS

Ir ištarti kartu mūsų abiejų – brolių – vardai taps ištikimos draugystės pavyzdžiu.

A. SUME. *Klitaimnestra*

De Tu su savo draugu grįžo namo; kambario durys buvo rūpestingai uždarytos ir duotas įsakymas nieko neįleisti bei atsiprašyti dviejų pabėgėlių, jei de Tu negalės atsisveikinti su jais prieš jiems išvykstant; abu draugai dar nebuvo ištarę nė žodžio.

Patarėjas krito į fotelį ir giliai susimąstė. Sen Maras, atsisėdęs prie židinio, rimtai bei liūdnai laukė, kada ši tyla bus nutraukta; atidžiai į jį pažvelgęs bei sukryžiavęs ant krūtinės rankas, de Tu niūriu balsu tarė:

– Štai prie ko jūs priėjote! Štai kokie jūsų ambicijų padariniai! Jūs priversite ištremti, galbūt nužudyti žmogų ir įvesti į Prancūziją svetimos šalies armiją; taigi mano akyse būsite žmogžudys, tėvynės išdavikas! Kokiu keliu priėjote iki tokių dalykų? Kokiais laiptais taip žemai nusileidote?

– Kitas žmogus man du kartus to nepakartotų, – šaltai atsakė Sen Maras. – Bet jus aš pažįstu; ir gerai, kad mes išsiaiškinsime; pats to norėjau ir pats tai išprovokavau. Šiandien jūs pamatysite mano sielą nuogut nuogutėlę, aš to noriu. Iš pradžių man buvo kilusi kita mintis, galbūt geresnė, galbūt ver-

tesnė mūsų draugystės, mūsų draugystės... Draugystės... Užimančios antrą vietą šioje žemėje...

Ir kalbėdamas Sen Maras pakėlė akis į dangų, lyg ieškodamas tos dievybės.

— Taip, tai būtų buvę geriau. Aš ketinau nieko nesakyti; tai buvo labai sunkus uždavinys, bet iki šiol jis man sekėsi. Norėjau viską atlikti be jūsų žinios ir parodyti jums tik pabaigtą darbą; norėjau, kad jūs visą laiką būtumėte už man gresiančių pavojų ribos, bet... Bet kaip sunku prisipažinti, jog esu silpnas. Nes jei man būtų reikėję mirti, bijojau, kad mirsiu jūsų pasmerktas: tegu mane prakeikia visas pasaulis, tik ne jūs; todėl ir pasiryžau jums prisipažinti.

— Ką? O, jei ne ši mintis, ar jums būtų užtekę drąsos toliau nuo manęs slapstytis? Ak, brangusis Anri, ką gi jums padariau, kad taip rūpinatės mano gyvybe? Kuo nusikaltau, kad nusipelniau gyventi ilgiau už jus, jei jūs mirsite? Jums užteko jėgų apgaudinėti mane ištisus dvejus metus; jūs piešėte man savo gyvenimą tik rožinėmis spalvomis; į mano vienatvę įeidavote tik besijuokiančiu veidu, kaskart apdovanotas nauja malone! Ak! Tai arba didžiulis nusikaltimas, arba didžiulė dorybė!

— Neįžvelkite mano sieloje nieko daugiau, nei ji turi. Taip, aš apgavau jus; tačiau ši apgaulė buvo vienintelis tylus džiaugsmas, kurį turėjau pasaulyje. Atleiskite, kad nuslėpiau šiuos savo, deja, tokio dosnaus likimo faktus. Aš buvau laimingas dėl tos laimės, kurios, kaip matote, esu kupinas; kūriau jūsų laimę pasitelkęs šį sapną; ir nusikalstu tik šiandien, nes ją sugriausiu ir pasirodysiu toks, koks esu. Paklausykite manęs, aš ilgai nekalbėsiu: visos įsimylėjusių širdžių istorijos paprastos. Kadaise, kai, prisimenu, sužeistas gulėjau palapinėje, vos neatskleidžiau savo paslapties; gal tai būtų buvusi laimė. Bet ką man būtų padėję patarimai? Nebūčiau jų paklausęs; juk aš myliu Mari de Gonzagą.

— Ką? Būsimąją Lenkijos karalienę?

— Jeigu ji bus karalienė, tai tik po mano mirties. Tačiau paklausykite: dėl jos tapau dvariškiu; dėl jos beveik viešpatavau Prancūzijoje, dėl jos pražūsiu ir galbūt mirsiu.

— Mirti! Pražūti! Aš priekaištauju jums dėl to triumfo! Aš raudu dėl liūdnos jūsų pergalės!

— Ak! Kaip blogai jūs mane pažįstate, jei manote, jog leisiuosi apmulkinamas Fortūnos todėl, kad ji man dabar šypsosi? Jei manote, jog nepažvelgiau į pačias savo lemties gelmes! Aš kovoju su likimu, bet jis daug stipresnis už mane, jaučiu tai; aš pradėjau darbą, pranokstantį žmogaus jėgas, ir aš žūsiu.

— Bet ar negalite sustoti? Kam gi tada protas žemiškuose reikaluose?

— Niekam, nebent, kad suvoktum, jog žūsi, ir žūtum numatytą dieną. Be to, aš negaliu trauktis. Kai susiduri su tokiu priešu, kaip Rišeljė, turi jį nuversti arba žūti pats. Rytoj aš smogsiu paskutinį smūgį; juk ką tik įsipareigojau jums tai padaryti!

— Nuo šio įsipareigojimo aš ir norėjau jus sulaikyti. Ar galite pasikliauti tais žmonėmis, kuriems aukojate savo gyvenimą? Argi neįžvelgėte jų slaptų minčių?

— Kiaurai matau jas visas; įžvelgiau jų lūkesčius už to apsimestinio pykčio; žinau, kad jie dreba grasindami; žinau, kad jie jau pasiryžę atiduoti mane kaip užstatą už taiką; tačiau aš turiu juos paremti ir priversti ryžtis karalių – taip reikia, nes Mari yra mano sužadėtinė, o Narbonoje man jau pasirašytas mirties nuosprendis.

Žinodamas, kas manęs laukia, savo noru atsistojau tarp ešafoto ir didžiausios laimės. Arba išplėšiu ją iš Fortūnos rankų, arba mirsiu. Šį akimirksnį jaučiu malonumą įveikęs abejones; bet nejaugi jūs neraustate manydamas, jog esu garbėtroška, bjaurus egoistas kaip tas kardinolas? Garbėtroška, kamuojamas vaikiško valdžios geismo, kurio niekada neįmanoma patenkinti? Taip, aš esu garbėtroška, bet todėl, kad myliu. Taip, myliu, ir tuo viskas pasakyta. Bet aš veltui jus

kaltinu; jūs pagražinote mano slaptus ketinimus, jūs man priskyrėte kilnius tikslus (aš to neužmiršau), didžius politinius užmojus – jie gražūs, galbūt toli siekiantys; tačiau kaip jums pasakyti? Šie migloti sugedusios visuomenės tobulinimo planai man atrodo nieko verti palyginus su meilės pasiaukojimu. Kai siela virpa nuo šios vienintelės minties, joje nebelieka vietos gražiausiems ketinimams patenkinti visuomenės reikmes, nes žemiškosios aukštumos vis dėlto yra žemesnės už dangų.

De Tu nuleido galvą.

— Ką jums atsakyti? – ištarė. – Aš nesuprantu jūsų; jūs mąstote apie betvarkę, norite pasverti ugnį, apskaičiuoti klaidą.

— Taip, – kalbėjo Sen Maras. – Ši vidinė ugnis sustiprino mano jėgas, o ne sunaikino; jūs pats pasakėte, kad aš viską apskaičiavau; lėtai, žingsnis po žingsnio, artinausi prie šiandien jau ranka pasiekiamo tikslo. Už rankos mane laikė Mari – ar aš galėjau trauktis? Nebūčiau to padaręs net prieš visą pasaulį. Iki šiol viskas klojosi gerai; tačiau mane stabdo nematoma kliūtis; ją reikia sugriauti, nes ta kliūtis – tai Rišeljė. Ką tik jūsų akivaizdoje ėmiau ją griauti ir galbūt paskubėjau! Taip, manau, kad taip. Tegul džiūgauja, juk to ir tikėjosi. Be abejonės, jis numatė, kad pirmasis praras kantrybę tas, kuris jaunesnis; jei taip, jis puikiai sužaidė. Tačiau jei ne mane skubinusi meilė, būčiau stipresnis už jį ir, be to, doresnis.

Sen Maro veidas ūmai pasikeitė; jis keletą kartų paraudo ir išblyško, o venos ant jo kaktos išryškėjo lyg neregima ranka nubrėžtos mėlynos linijos.

— Taip, – pridūrė jis atsistojęs ir grąžydamas rankas su tokia jėga, kuri bylojo apie baisią neviltį, glūdinčią jo širdyje, – mano krūtinę drasko visos kančios, kokiomis tik meilė gali kamuoti savo auką. Ši jauna mergaitė, dėl kurios sukelčiau imperijas, dėl kurios patyriau viską, netgi valdovo malonę (ir kuri galbūt net neįsivaizduoja visko, ką padariau dėl jos), dar negali man priklausyti. Ji priklauso man Dievo akyse, bet aš jai atrodau svetimas. Ką dar galiu pasakyti? Kiekvieną die-

ną turiu klausytis samprotavimų, kuris Europos sostas jai geriausiai tiktų, ir net negaliu įsiterpti pokalbių metu, negaliu pasakyti savo nuomonės, nes dar taip toli esu nuo aukštą padėtį užimančių žmonių, ir turiu klausytis, kad jai netinka netgi kai kurie karališkojo kraujo princai, esantys taip aukštai virš manęs. Turiu slapstytis lyg nusikaltėlis ir per groteles klausytis balso moters, kuri yra mano žmona; viešumoje turiu lankstytis prieš ją! Jos meilužis ir jos vyras šešėlyje, jos tarnas dieną. To jau per daug; aš negaliu taip gyventi; privalau žengti paskutinį žingsnį, ir tegul jis mane išaukština arba nustumia į bedugnę.

— Taigi, dėl savo asmeninės laimės jūs norite aukštyn kojomis apversti valstybę!

— Valstybės laimė neatsiejama nuo manosios. Jei sunaikinsiu karaliaus tironą, valstybei bus tik geriau. Siaubas, kurį man kelia tas žmogus, įsismelkęs į mano kraują. Kadaise, vykdamas pas jį, pakeliui mačiau patį didžiausią jo nusikaltimą – Urbeno Grandjė kankinimus ir nužudymą; jis yra nelaimingojo karaliaus blogio genijus, ir aš užkirsiu jam kelią: būčiau galėjęs tapti geruoju Liudviko XIII genijumi; tai viena iš Mari minčių, pati brangiausia jos mintis. Tačiau, man rodos, aš neužkariausiu iškamuotos karaliaus sielos.

— Tai ko gi jūs tikitės? – paklausė de Tu.

— Atsitiktinumo. Jei karaliui šį kartą užteks ryžto kelioms valandoms – aš laimėjau; tai paskutinė galimybė, nuo kurios priklauso mano likimas.

— Ir jūsų Mari – taip pat!

— Taip manote? – staiga paklausė Sen Maras. – Ne, ne! Jeigu jis mane apleis, aš pasirašysiu sutartį su Ispanija – tuomet bus karas.

— Ak! Koks siaubas! – sušuko patarėjas. – Pilietinis karas! Sąjunga su svetimšaliais!

— Taip, nusikaltimas, – šaltai pridūrė Sen Maras. – Et, argi prašiau jūsų tame kare dalyvauti?

— Žiauruoli! Nedėkingasis! – atsakė Sen Marui draugas. – Kaip galite taip kalbėti su manimi? Nejaugi jūs nežinote, nejaugi aš jums neįrodžiau, kad draugystė mano širdyje stipresnė už visas aistras? Aš negalėsiu ištverti nė menkiausios jus ištikusios nelaimės, o ką jau kalbėti apie mirtį. Vis dėlto leiskite man palenkti jus į savo pusę, kad sutrukdyčiau jums pakenkti Prancūzijai. O mano drauge! Mano vienatini drauge! Maldauju jūsų atsiklaupęs ant kelių, netapkime tėvynės žudikais, nepražudykime savo tėvynės! Sakau „mes", nes niekada neatsimesiu nuo jūsų darbų; padėkite išlaikyti man savigarbą, kurią taip stengiausi tausoti, nesuterškite mano gyvenimo ir mano mirties – juk ir tai aš patikėjau jums.

De Tu puolė ant kelių prieš savo draugą, o šis, nebeturėdamas jėgų toliau išlaikyti dirbtinio šaltumo, krito į jo glėbį, pakėlė jį ir, spausdamas prie krūtinės, dūstančiu balsu tarė:

— Ak, kodėl jūs taip mane mylite? Ką jūs padarėte, drauge? Kodėl mylite mane? Jūs – išmintingas, tyras ir doras, jūsų nekamuoja beprotiškos aistros, jūs netrokštate keršto; jūsų sielos penas tėra religija ir mokslas, tad kodėl gi mylite mane? Ką gi jums davė mano draugystė? Tik nerimą ir kančias. Tai nejau dabar ji dar turi jums užkrauti ir pavojus? Atsiskirkite nuo manęs, tarp mūsų nebėra nieko bendro; jūs matote, dvaras mane sužalojo: nebeliko mano nuoširdumo, dingo gėris – aš svajoju, kaip žmogų padaryti nelaimingą, aš moku apgauti draugą. Pamirškite mane, niekinkite: aš nebevertas jokios jūsų minties, tai kaipgi galėčiau tikėtis, kad dėl manęs rizikuotumėte gyvybe?

— Prisiekdamas, jog neišduosite karaliaus ir Prancūzijos, – atsakė de Tu. – Ar jūs žinote, kad mūsų tėvynė bus išdalinta? Jei atiduosite mūsų tvirtoves, jau niekada jų nebesusigrąžinsime? Ar žinote, kad jūsų vardą su siaubu tars palikuonys? Ar žinote, kad prancūzės motinos jį prakeiks, kai bus priverstos mokyti savo vaikus svetimos kalbos? Ar jūs tai žinote? Ateikite.

Ir jis truktelėjo Sen Marą prie Liudviko XIII biusto.

— Prisiekite prieš jį – o juk jis taip pat jūsų draugas! – prisiekite, jog niekada nepasirašysite tos nedoros sutarties.

Sen Maras nuleido akis ir, nors raudonuodamas, nepalenkiamai tarė:

— Jau sakiau jums: jei mane privers, aš pasirašysiu.

De Tu išbalo, paleido Sen Maro ranką ir du kartus, sukryžiavęs rankas, neapsakomo nerimo pagautas, apėjo kambarį. Galiausiai iškilmingai žengė prie savo tėvo biusto ir atvertė didžiulę prie jo padėtą knygą; surado jau pažymėtą puslapį ir itin pabrėžtinai perskaitė:

Taigi, manau, kad ponas de Linjebiofas buvo teisingai Ruano parlamento pasmerktas mirti, nes nepranešė apie Katevilio sąmokslą prieš valstybę.

Paskui, pagarbiai laikydamas rankoje atverstą knygą ir žvelgdamas į pirmininko de Tu atvaizdą – de Tu, kurio „Memuarai" ir buvo toji knyga, kalbėjo toliau:

— Taip, mano tėve, jūs teisus, aš tapsiu nusikaltėliu ir nusipelnysiu mirties; tačiau ar galiu kitaip pasielgti? Aš neįskųsiu šio išdaviko, nes įskundimas taip pat būtų išdavystė – juk jis mano draugas ir yra nelaimingas.

De Tu žengė prie Sen Maro ir vėl paėmė jį už rankos.

— Aš labai daug darau jūsų labui, – tarė jis. – Tačiau nesitikėkite iš manęs nieko daugiau, pone, jei pasirašysite šią sutartį.

Sen Marą ši scena sukrėtė iki širdies gelmių, nes jis suvokė, ką turi jausti draugas, jį atstumdamas. Vis dėlto jam užteko valios sulaikyti iš akių trykštančias ašaras ir, pabučiavęs de Tu, jis pasakė:

— O de Tu! Jūs kaip visuomet tobulas; taip, palikdamas mane, jūs man darote paslaugą; nes jei jūsų likimas būtų susijęs su manuoju, aš nebūčiau išdrįsęs laisvai naudotis savo gyvenimu ir būčiau susvyravęs, jei reikėtų jį paaukoti; nuo šiol galėsiu ramiai tai padaryti; ir kartoju jums: jei mane privers, aš pasirašysiu sutartį su Ispanija.

XIX Skyrius

MEDŽIOKLĖ

Reikia vis dėkoti ir dėkoti savo žvaigždei, kai gali palikti žmones, nepadaręs jiems nieko blogo ir netapęs jų priešu.

Š. Nodjė. *Žanas Sbogaras*

Beje, karaliaus liga sukėlė Prancūzijoje sąmyšį, kuris visada apima silpnas valstybes artinantis valdovo mirčiai. Nors Rišeljė ir buvo monarchijos centras, jis valdė tik Liudviko XIII vardu ir buvo lyg apgaubtas šio vardo, kurį jis pats ir išgarsino. Nors ministro įtaka savo ponui buvo absoliuti, tačiau ministras jo bijojo; ir ši baimė ramino tautą, nes karalius buvo nepajudinama kliūtis ambicingiems kardinolo norams. Bet ką darytų valdingasis ministras mirus valdovui? Prie kokios ribos sustotų tiek daug išdrįsęs žmogus? Jis taip įpratęs laikyti skeptrą, tad kas jam sutrukdytų paimti jį į savo rankas visiems laikams ir po savo paties padiktuotais įstatymais pasirašinėti tik savo vardu? Šis artėjantis siaubas kaustė visus. Veltui liaudis visoje karalystėje dairėsi tų kilmingųjų kolosų, po kurių kojomis buvo įpratusi ieškoti prieglobsčio per politines audras; ji tematė tik neseniai supiltus jų kapus; parlamentai tylėjo, ir buvo galima nujausti, kad niekas neužkirs kelio šios uzurpatoriškos valdžios grėsmingam stiprėjimui. Nieko neapgavo tariamos ministro kančios, niekas nesijaudino dėl jo veidmainiškos agonijos, nes žmonės per dažnai bu-

vo ja apgaudinėjami, tad nors kardinolas ir atsitolino nuo reikalų, visur buvo jaučiamas šio siaubingo iššišokėlio pirštas.

Pabudo ir liaudies meilė Henriko IV sūnui; žmonės lakstė į bažnyčias, meldėsi ir net dažnai verkdavo. Nelaimingi valdovai visuomet mylimi. Liudviko melancholija ir paslaptinga liga rūpėjo visai Prancūzijai, ir karalių ji apraudojo dar gyvą, regis, kiekvienas būtų norėjęs įsismelkti į jo kančių slėpinį, kol jis dar nenusinešė su savimi didžiosios paslapties – kaip kenčia tie taip aukštai esantys žmonės, prieš akis matydami tik savo kapą.

Norėdamas nuraminti tautą, karalius liepė paskelbti, kad jo sveikata staiga pagerėjo, ir panoro, jog dvaras pasirengtų didelei medžioklei Šambore, karališkojoje valdoje, į kurią prašė atvykti jo brolis Orleano kunigaikštis.

Ši puiki vieta buvo mėgstamas karaliaus prieglobstis tikriausiai todėl, kad ji atitiko jo būdą, kad čia, kaip ir jo sieloje, didybė pynėsi su liūdesiu. Dažnai karalius ten praleisdavo ištisus mėnesius, atitrūkęs nuo visko, kas dedasi aplinkui, vis skaitydamas paslaptingus popierius, kažką rašydamas; paskui užrakindavo tuos raštus geležinėje skrynioje, kurios raktą pats ir turėjo. Kartais pasitenkindavo vieninteliu tarnu, nes aplinkui nebuvo dvariškių, net pamiršdavo savo aukštą rangą ir keletą dienų gyvendavo kaip varguolis arba kaip ištremtas pilietis, mėgaudamasis įsivaizduojamu skurdu arba persekiojimais, – taip atsikvėpdavo nuo karališkosios valdžios. Kartais jo nuotaika staiga pasikeisdavo, jis panūsdavo dar didesnio nuošalumo; neprisileisdamas nė gyvos dvasios, apsirengdavo vienuolio abitu ir užsidarydavo skliautuotoje koplyčioje, ten skaitydavo apie Karolio V gyvenimą, vaizduodavosi esąs šventasis Justinas ir pats sau giedodavo gedulines mišias, kurių, kaip sakoma, kadaise klausėsi Ispanijos imperatorius. Tačiau net ir šių giesmių bei meditacijų metu jo silpną protą persekiojo prieštaringi vaizdai. Pasaulis ir gyvenimas gražiausiai jam atsiverdavo tik vienatvėje ir prie kapo.

Prieš jo akis, pakeltas virš puslapių, kuriuos prisiversdamas skaitė, praplaukdavo spindintys kortežai, pergalingos kariuomenės, meilės įkvėptos tautos; jis pasijusdavo esąs galingas tarsi kovotojas, pasiekęs triumfą, dievinamas; ir jei saulės spindulys, atsimušęs nuo vitražų, krisdavo ant jo, karalius staiga pakildavo nuo altoriaus, apimtas noro išvysti dieną ar pakvėpuoti grynu oru, kuris viliojo jį iš šių tamsių ir tvankių vietų; bet, sugrįžęs į gyvenimą, tuojau imdavo juo bodėtis ir nuobodžiauti, nes pirmi sutikti žmonės, reikšdami pagarbą, vėl primindavo jo galią. Tada jis panūsdavo draugystės ir norėdavo, kad ji būtų greta; bet vos įsitikindavo, kad jau turi, ko troško, į jo širdį ūmai įsivogdavo rūpestis: ar per didelis prisirišimas prie Dievo kūrinio neatitraukia jo nuo paties Kūrėjo garbinimo, o dar dažniau jį slapčia imdavo graužti priekaištas, kad per daug atitolo nuo valstybės reikalų; tada jo laikino susižavėjimo objektas jam pasirodydavo despotiška būtybė, kuri jėga atplėšia jį nuo pareigos; jis pasijusdavo it supančiotas grandinės ir pats sau guosdavosi esąs pavergtas; bet jam nepakakdavo jėgų savo favoritams parodyti pagiežą, kurios protrūkiais juos būtų perspėjęs; ir, vėl juos visaip malonindamas, suvaržytasis karalius savo širdyje kurstydavo slaptą ugnį, kuri virsdavo neapykanta; būdavo akimirkų, kai jis galėdavo jiems padaryti kažin ką.

Sen Marui buvo puikiai žinomos šio nenuspėjamo proto ir širdies silpnybės, – toji širdis negalėjo patirti nei meilės, nei neapykantos pilnatvės; taigi jo, kaip favorito, padėtis, kurios pavydėjo visa Prancūzija ir net didysis ministras, buvo tokia nepastovi ir slegianti, kad, jei ne meilė Mari, jis būtų sutraukęs savo aukso grandinę, džiaugdamasis labiau nei vergas, pamatęs, kaip nukrito paskutinė grandis, kurią jis dvejus metus dilino burnoje slepiamu plieniniu įrankiu. Nekantra pažinti savo likimą, kurį jautė esant taip netoli, skubino minos sprogimą, kaip buvo prisipažinęs savo draugui; nes jo būklė buvo lyg žmogaus, stovinčio priešais gyvenimo knygą ir vi-

są laiką reginčio ranką, kuri ten įrašys jam nuosprendį arba išsigelbėjimą. Sen Maras išvyko su Liudviku XIII į Šamborą, nusprendęs išnaudoti pirmąją jo ketinimams palankią progą. Ir ji pasitaikė.

Medžioklei numatytos dienos rytą karalius liepė jam pasakyti, kad laukia ant Lelijos laiptų; tad gal būtų pravartu papasakoti apie tą stulbinantį statinį.

Už keturių ljė nuo Blua, valanda kelio nuo Luaros, nedideliame giliai įdubusiame slėnyje, tarp dumblinos pelkės ir didelių senų ąžuolų miško, toli nuo visų kelių, staiga aptinki karališkąją, o gal veikiau užburtą pilį. Sakytum, iš stebuklingo žibinto ištrūkusi kažkokia Rytų dvasia per vieną iš tūkstančio naktų ją pagrobė iš saulės krašto ir perkėlė į rūkų šalį gražaus princo meilės nuotykiams. Ši pilis buvo paslėpta lyg lobis, ir, matydamas jos mėlynus kupolus, puošnius apvalius bokštus, įmūrytus ant storų sienų ar it strėlė šaunančius į erdvę, į terasas, dunksančias virš miško, vėjo sūpuojamus lengvus vėjarodžius, pusmėnulius, išraizgytus ant kolonados, galėjai manyti esąs Bagdado ar Kašmyro karalystėje, jei pajuodusios sienos, apaugusios kerpėmis ar apkėstos gebenių, ir blyški, liūdna dangaus spalva nebūtų liudijusi, kad čia lietingas kraštas. Tas, kuris pastatė šią pilį, tikrai buvo genijus, bet atvyko jis iš Italijos ir vadinosi Primatis; ir slėpė ši pilis tikrai gražaus princo meilės nuotykius, o jis buvo karalius, vardu Pranciškus I. Jo salamandra visur svaido savo liepsnas, ryškiai žiburiuoja skliautuose, ir jos šviesos visur pilna lyg danguje žvaigždžių; savo degančia karūna ji laiko kapitelius, ugningais atšvaitais nudažo vitražus, raitosi slaptais laiptais ir, atrodo, nori savo liepsnojančiu žvilgsniu praryti trigubus paslaptingosios Dianos pusmėnulius; o toji Diana – tai Diana de Puatjė, tikra deivė, taip garbinama šiuose geidulinguose miškuose.

Šio keisto paminklo pagrindas, kaip ir pats paminklas, pilnas elegancijos ir paslaptingumo, – tai dvigubi laiptai, it dvi

spiralės išsiraizgę iki pačių aukščiausių varpinių viršaus, jie baigiasi žibintu arba grotelėmis, kurias vainikuoja milžiniškas lelijos žiedas, matomas iš labai toli; du žmonės gali ten užlipti vienu metu ir vienas kito nepamatyti.

Vien šie laiptai atrodo tarsi nedidelė nuošali šventykla; kaip ir mūsų bažnyčios, palaikoma ir apglėbta tarsi arkadų trapių, perregimų, lyg ažūru išsiuvinėtų sparnų. Galėjai pamanyti, kad akmuo it vaškas pakluso architekto pirštams; jis tarsi lipdė iš jo statinį pagal vaizduotės užgaidas. Sunku įsivaizduoti, kaip buvo įgyvendintas jo sumanymas, kokiais žodžiais darbininkams buvo aiškinama, ką reikia daryti: regis, laki mintis, nuostabi svajonė staiga būtų tapusi tvariu kūnu; tai buvo išsipildęs sapnas.

Sen Maras lėtai lipo plačiomis, pas karalių vedančiomis pakopomis ir, kuo labiau artėjo prie tikslo, tuo ilgiau užtrukdavo ant kiekvieno laiptelio; gal todėl, kad bodėjosi pamatyti valdovą, kurio vis naujų skundų klausydavosi kas dieną, gal todėl, kad norėjo apgalvoti, ką reikės daryti; bet štai netikėtai jo ausis pasiekė gitaros garsai. Jaunuolis atpažino Liudviko mėgstamą instrumentą ir jo liūdną, silpną ir drebantį balsą, sklindantį po skliautais; regis, jis bandė sudainuoti vieną iš jo paties sukurtų romansų ir netvirta ranka keletą sykių kartojo nedarnų priedainį. Sunku buvo suprasti žodžius, ausį tepasiekdavo *vienatvė, pasaulio liūdesys ir graži liepsna.*

Klausydamasis jaunasis favoritas gūžtelėjo pečiais.

„Koks dabar liūdesys tave apėmė? – pagalvojo. – Na, pabandykime dar kartą suprasti, kas glūdi toje ledinėje širdyje, regis, dar kažko trokštančioje".

Jis įėjo į siaurą kabinetą.

Juodai apsivilkęs, pusiau gulomis šezlonge, alkūnėmis atsirėmęs į pagalves, valdovas ilgesingai braukė per savo gitaros stygas; pamatęs vyriausiąjį žirgininką, liovėsi niūniavęs, įsmeigė į jį dideles priekaištingas akis ir prieš pradėdamas

kalbėti ilgai lingavo galvą; paskui prabilo verksmingu ir kiek išpūstu tonu:

— Ką aš sužinojau, Sen Marai? – paklausė. – Ką aš sužinojau apie jūsų elgesį? Jūs man pridarote rūpesčių, nes pamirštate visus mano patarimus. Jūs užmezgėte nusikalstamą intrigą, argi iš jūsų aš galėjau tikėtis tokių dalykų, iš jūsų, kurio pagarba ir dorumas mane taip žavėjo!

Vis dar užsigalvojęs apie savo politinius planus, Sen Maras sumojo esąs demaskuotas ir, akimirksnį sutrikęs, negalėjo gintis; bet jis puikiai mokėjo suimti save į rankas, todėl nedvejodamas atsakė:

— Taip, valdove, aš ketinau apie tai papasakoti, nes esu pratęs jums atverti savo sielą.

— Man atverti sielą! – suriko tai rausdamas, tai baldamas, lyg karštinės priepuolio ištiktas Liudvikas XIII. – Jūs būtumėt drįsęs suteršti mano ausis tomis baisiomis paslaptimis, pone? Ir taip ramiai kalbate apie savo kvailystes? Klausykite, jūs nusipelnėte būti nuteistas į galeras kaip koks Rondenas; tai karališkosios garbės įžeidimas, jūs negerbiate manęs! Man labiau patiktų, jeigu būtumėte pinigų padirbinėtojas, kaip markizas de Kusi, ar vadovautumėte Krokanams, negu būtumėte padaręs tai, ką padarėte; jūs nuplėšėte garbę savo šeimai ir išniekinote savo tėvo, maršalo, atminimą.

Supratęs, kad tai jau galas, Sen Maras nutaisė kiek įstengdamas malonesnę miną ir nuolankiai tarė:

— Ką gi, valdove, pasiųskite mane į teismą ir mirtį; bet apsaugokite mane nuo savo priekaištų.

— Jūs tyčiojatės iš manęs, provincijos kaimiečiuk? – sušuko Liudvikas. – Labai gerai suprantu, kad žmonių akyse jūs nenusipelnėte mirties bausmės, bet, pone, jus nubaus Dievo teismas.

— Garbės žodis, valdove, – prašneko įžeidimo sukrėstas smarkusis jaunuolis, – tai kodėl neišsiunčiate manęs į taip jūsų niekinamą mano provinciją, į kurią daugybę kartų pats bau-

džiausi išvažiuoti. O dabar tuojau pat ten iškeliausiu, nes nebegaliu pakęsti gyvenimo šalia jūsų, tokio gyvenimo net ir angelas neištvertų. Dar kartą sakau, liepkite mane nuteisti, jei esu kaltas, arba leiskite man pasislėpti tėviškėje. Jūs mane pražudėte pririšęs prie savęs; argi tai mano kaltė, kad jūs man leidote kurti didžius planus, kuriuos pats paskui griaunate? Kodėl mane paskyrėte vyriausiuoju žirgininku, jei man nederėjo kilti aukštyn? Šiaip ar taip, aš jūsų draugas, ar ne? Jei taip, tad ar negaliu būti kunigaikštis, peras ar net konetablis, kaip ponas de Liujinis, kurį mylėjote, nes jis dresavo jūsų sakalus? Kodėl manęs nepriima į tarybą? Aš ten kalbėčiau ne blogiau negu visos jūsų nusenusios galvos mezginių apykaklėmis; turiu naujų minčių ir gerą ranką, kad jums pasitarnaučiau. Tai jūsų kardinolas sutrukdė jums mane pasikviesti į tarybą, ir aš nekenčiu jo todėl, kad jis tolina jus nuo manęs, – toliau kalbėjo grūmodamas kumščiu Sen Maras, lyg priešais jį būtų buvęs Rišeljė. – Jei reikės, užmušiu jį savo ranka!

D'Efija akys degė pykčiu, kalbėdamas jis trypė koja, lyg aikštingas vaikas atsuko karaliui nugarą ir atsirėmė į vieną nedidelę žibinto koloną.

Liudviką sutrikdydavo bet kokia ryžto apraiška, tai, kas nepataisoma, jį visada baugino, todėl jis paėmė jaunuolį už rankos.

O valdžios silpnume! Žmogiškosios širdies užgaida! Šiais vaikiškais protrūkiais, šiomis amžiaus ydomis jaunuolis valdė Prancūzijos karalių lygiai taip pat, kaip ir pirmasis tos epochos politikas. Valdovas tikėjo (jis dar turėjo proto likučių), kad toks ūmus elgesys paskatintas nuoširdumo, tad jaunuolio pyktis jo nesuerzino. Pagaliau tą pyktį sukėlė ne priekaištai, ir valdovas atleido jaunuolio neapykantą kardinolui. Jam net patiko, kad favoritas pavydi ministrui, nes tai liudijo prieraišumą, o karalius bijojo vien jaunuolio abejingumo. Sen Maras tai žinojo ir tikėjosi išsisukti, stengdamasis, kad visa, ką jis buvo padaręs, karalius palaikytų vaikišku pokštu arba jo draugiškumo kara-

liui įrodymu; tačiau pavojus nebuvo toks didelis, todėl jaunuolis atsikvėpė, kai valdovas prašneko:

— Kalbame visai ne apie kardinolą – aš jį myliu ne labiau nei jūs; priekaištauju jums dėl skandalingo elgesio, ir man bus labai sunku jums atleisti. Suprantate, pone, aš išgirstu, kad, užuot dalyvavęs maldinguose užsiėmimuose, prie kurių jus pratinau, ir kai manau, jog klausotės *Salut* arba *Angelus*, jūs, pasirodo, išvykstate iš Sen Žermeno ir dalį nakties praleidžiate... pas ką? Vien pasakyti jau nuodėmė – pas reputacijos netekusią moterį, ryšiai su ja gali būti tik pražūtingi jūsų sielos išganymui, pas moterį, priiminėjančią savo namuose laisvamanius, – Marioną Delorm. Ką galite pasakyti? Kalbėkite.

Neištraukdamas rankos iš karaliaus delno, vis dar atsirėmęs į koloną, Sen Maras atsakė:

— Argi tai nusikaltimas, jei nedalyvauji svarbiuose užsiėmimuose, dalyvaudamas dar svarbesniuose? Pas Marioną Delorm užsuku tik todėl, kad noriu pasiklausyti ten susirenkančių mokslo vyrų pokalbių. Nėra nieko nekaltesnio už tuos sambūrius; skaitymai ten kartais užtrunka kiaurą naktį, tai tiesa, bet jie gali tik patobulinti sielą, o ne ją pražudyti. Be to, jūs man niekada nesate liepęs viską jums pasakoti; jei tokia būtų jūsų valia, seniai būčiau viską papasakojęs.

— Ak, Sen Marai, o kur pasitikėjimas? Ar jis jums nereikalingas? Tai pirmoji tobulos draugystės sąlyga, o mūsų draugystė turi būti kaip tik tokia, nes tokios trokšta mano širdis.

Liudviko balsas sušvelnėjo, ir favoritas, žvelgdamas į jį per petį, atrodė nebe piktas, o tik nuobodžiaujantis ir pasiruošęs nuolankiai klausytis.

— Kiek kartų esate mane apgavęs! – kalbėjo toliau karalius. – Ar galiu pasikliauti jumis? Ar pas šią moterį nesusitinkate mergininkų ir puošeivų? Ar nebūna kitų dvariškių?

— Ak, Dieve mano, ne, valdove, ten dažnai vykstu su vienu savo draugu, bajoru iš Turenės – Renė Dekartu.

– Dekartu! Taip, girdėjau šį vardą, tai karininkas, pasižymėjęs per Larošelės apsiaustį ir šį bei tą rašinėjantis; garsėja kaip pamaldus, bet susisaistęs su laisvamaniu Dėbaro. Žinoma, ten sutinkate daug žmonių, kurie tikrai nėra jums tinkama draugija, daug jaunuolių be šeimos, be kilmės. Na, pasakykite man, ką sutikote paskutinį kartą?

– O Dieve, aš vos prisimenu jų vardus, – atsakė Sen Maras galvodamas, kaip išsisukti, įbedęs į lubas akis, – kartais aš jų nė neklausiu. Pirmiausia tai buvo kažkoks ponas, ponas... Groot ar Grotijus, olandas.

– Žinau. Tai Barnevelto, kuriam moku pensiją, draugas. Aš jį mėgau, bet kardi... bet man sakė, kad jis egzaltuotas protestantas...

– Mačiau ten ir anglą, jo pavardė Džonas Miltonas; tas jaunuolis grįžta iš Italijos į Londoną; jis labai nekalbus.

– Nepažįstu, visai nepažįstu; bet manau, kad tai dar vienas protestantas. O kas buvo iš prancūzų?

– Tas jaunuolis, kuris parašė „Ciną" ir kurio triskart nepriėmė į Aukštąją akademiją; jis pyko, kad vietoj jo priėmė Diurijerį. Tai Kornelis.

– Taigi, – sukryžiavęs rankas, priekaištingai triumfuodamas atsiliepė karalius, – klausiu jūsų: kas gi tie žmonės? Ar tokioje draugijoje derėtų jums būti?

Ši pastaba Sen Marą apstulbino; ji žeidė jo savimeilę, tad, priėjęs prie karaliaus, tarė:

– Jūs tikrai teisus, valdove, bet viena ar dvi valandos, praleistos klausantis gan įdomių dalykų, negali padaryti žalos; pagaliau ten ateina žmonės iš dvaro, tokie kaip kunigaikštis de Bujonas, ponas d'Obižu, grafas de Brionas, kardinolas de Lavaletas, ponai de Montrezoras, Fontrajas, garsūs mokslo žmonės: Merė, Koltė, Demarė, „Ariadnės" autorius; Farė, Duža, Šarpantjė, parašęs nuostabiąją knygą „Kiro auklėjimas"; Žiri, Bezonas ir Baro, tęsiantis „Astrėją", – visi jie akademikai.

– O, puiku, tai tikrai nusipelnę vyrai! – vėl šūktelėjo Liudvikas. – Čia nieko nepasakysi, galima tik pasidžiaugti. Visi

puikios reputacijos, rinktiniai vyrai. Susitaikykime, štai mano ranka, vaike. Leisiu jums retkarčiais tenai nueiti, bet daugiau nebandykite manęs apgaudinėti; kaip matote, aš viską žinau. Pažvelkite, ką aš turiu.

Tardamas šiuos žodžius, karalius ištraukė iš stovėjusios prie sienos geležinės skrynios didžiulius sąsiuvinius, primargintus labai smulkia rašysena. Ant vieno buvo užrašyta *Barada*, ant kito – *d'Otforas*, ant trečio – *Lafajetas* ir pagaliau – *Sen Maras*. Jis paėmė pastarąjį ir kalbėjo toliau.

— Matote, kiek sykių mane apgavote! Tai besikartojančios klaidos, kurias pats užregistravau per tuos dvejus metus, kai jus pažįstu, diena iš dienos užrašinėjau visus mūsų pokalbius. Sėskite.

Sen Maras dūsaudamas atsisėdo ir dvi ilgas valandas kantriai klausėsi santraukos to, ką jo šeimininkas turėjo kantrybės rašyti dvejus metus. Karaliui skaitant, jaunuolis keletą kartų ranka prisidengė burną ir mes visi neabejotinai taip darytumėm, jei reikėtų iškęsti tuos dialogus (po karaliaus mirties juos rado visiškai sutvarkytus, gulinčius šalia testamento). Tik pasakysime, jog karalius baigė šitaip:

— Pagaliau štai ką jūs veikėte gruodžio septintąją, prieš tris dienas. Aš jums pasakojau, kaip skraido raudonkojis sakalas, ir kalbėjau apie medžioklę, nes jūs nelabai apie ją išmanote. Remdamasis karaliaus Karolio IX knyga „Karališkoji medžioklė", aiškinau: medžiotojas, išmokęs savo šunį persekioti žvėrį, negali pamiršti, jog šuo norės grįžti į mišką, todėl nereikia jo nei griežtai barti, nei mušti, kad jis būtų paklusnus, ir, beje, norint deramai išmokyti šunį susirasti reikiamą kelią, reikia, kad jis aplandžiotų nuošalias vieteles ir keliukus.

— Štai ką jūs man atsakėte (ir susierzinęs – įsidėmėkite tai): „Garbės žodis, valdove, geriau leiskite man vadovauti pulkams negu paukščiams ir šunims. Tikrai visi tyčiotųsi iš jūsų ir manęs, jei žinotų, kokiais niekais užsiimame". O aštuntąją... palaukite, taip, aštuntąją, kai mes drauge giedojo-

me mišparus mano kambaryje, jūs perpykęs sviedėte knygą į ugnį, o tai jau bedievystė; paskui man pasakėte, kad ją išmetėte – nuodėmė, mirtina nuodėmė, matote, apačioje parašiau – „melas" ir pabraukiau. Manęs niekados neapgausi, aiškiai sakiau.

— Bet, valdove...

— Palūkėkite, palūkėkite. Vakare jūs pasakėte kardinolui, kad jis neteisingai, tik skatinamas asmeninės neapykantos, sudegino žmogų.

— Kartoju ir įrodysiu štai ką, valdove: tai didžiausias žmogaus, kurio nesiryžtate atstumti ir kuris daro jus nelaimingą, nusikaltimas. Ludene aš pats viską mačiau ir girdėjau: Urbenas Grandjė veikiau buvo nužudytas, negu nuteistas. Bet, valdove, jūs turite savo paties ranka rašytus memuarus, dar kartą perskaitykite visus įrodymus, kuriuos jums tada pateikiau.

Liudvikas ėmė ieškoti nurodyto puslapio ir, pradėjęs nuo kelionės iš Perpinjano į Paryžių, labai atidžiai viską perskaitė ir sušuko:

— Koks siaubas! Kaip galėjau visa tai pamiršti? Teisybė, tas žmogus mane hipnotizuoja. Sen Marai, tu tikras mano draugas. Koks siaubas! Mano karaliavimas bus suteptas. Jis pasistengė, kad manęs nepasiektų didikų laiškai, kad kilmingieji negalėtų atvykti pas mane. Sudeginti, sudeginti gyvą! Be įrodymų, iš keršto! Žmogus, tauta veltui šaukėsi manęs, jo šeima dabar mane keikia! Ak, kokie nelaimingi karaliai!

Baigęs kalbėti, valdovas metė popierius ir pravirko.

— Ak, valdove, kokios nuostabios ašaros, kurias jūs liejate, – nuoširdžiai susižavėjęs sušuko Sen Maras. – Kodėl čia, šalia manęs, nėra visos Prancūzijos! Ji būtų sukrėsta ir sunkiai patikėtų šiuo reginiu.

— Sukrėsta! Tai Prancūzija manęs nepažįsta?

— Ne, valdove, – atvirai atsakė d'Efija, – jūsų niekas nepažįsta, o aš pats jus dažnai kaltinu šaltumu ir visišku abejingumu visiems.

— Šaltumu, kai aš mirštu iš sielvarto! Šaltumu, kai aš pasiaukojau jiems! Nedėkinga tauta! Aš viską jai paaukojau, net išdidumą, net laimę pačiam ją valdyti; nes dėl jos bijojau, kai mano sveikata pradėjo šlubuoti; atidaviau skeptrą žmogui, kurio nekenčiu, nes tikėjau, kad jo ranka tvirtesnė už manąją; kenčiau skausmą, kurį jis man kėlė, nes maniau, jog daro gera mano tautoms – užgniaužiau savo širdgėlą, kad nudžiūtų žmonių ašaros; ir matau, jog mano aukos, kuri buvo net didesnė, nei buvau manęs, niekas nė nepastebėjo; jiems pasirodė, jog nesugebu valdyti, nes buvau drovus ir silpnas, nes nepasikliovиau savo jėgomis; bet nesvarbu, Dievas mane mato ir pažįsta.

— Ak, valdove, pasirodykite Prancūzijai toks, koks esate; atsiimkite savo užgrobtą valdžią; iš meilės jums ji padarys tai, ko nepadarytų iš baimės; grįžkite į gyvenimą ir vėl sėskite į sostą.

— Ne, ne, mano gyvenimas baigiasi, mielas drauge, aš nebepajėgiu atlikti aukščiausios valdžios darbų.

— Ak, valdove! Tik šis įsitikinimas ir sekina jūsų jėgas. Pagaliau metas liautis painioti valdžią su nusikaltimu ir norėti jų abiejų sąjungos. Pakelkite balsą ir praneškite pasauliui, kad su jūsų karaliavimu prasidės dorybės viešpatystė; ir tada visi priešai, kurių nepakirto nedorybė, kris nuo žodžio, ištrūkusio iš jūsų širdies. Dar pridurkime tai, ką geri Prancūzijos karaliaus ketinimai gali padaryti jo tautai, kurios vaizduotė ir sielos šiluma taip greitai kreipia ją į tai, kas gražu, kuri bus visada ir visiškai atsidavusi. Karalius, jūsų tėvas, mus vedė savo šypsena, argi to nepadarys viena jūsų ašara? Pakanka tik su mumis pakalbėti.

Šio pokalbio metu užkluptas karalius dažnai raudo, kosėjo sumišęs, kaip visada, kai iš jo būdavo norima išgauti sprendimą; jis jautė kalbą krypsiant į per dideles aukštumas, o jo drovumas trukdė jam rizikuoti; tad karalius dažnai spaudė ranką prie krūtinės ir raukė antakius, lyg jaustų didelį skaus-

mą; prisidengdamas liga, bandė išvengti jį varžančio atsakymo; bet Sen Maras, ar dėl pykčio, ar dėl priimto sprendimo kirsti paskutinį smūgį, kalbėjo nesijaudindamas, iškilmingai, nes tai Liudvikui darė įspūdį. Priremtas prie sienos, valdovas atsakė:

– Bet, Sen Marai, kaip atsikratyti ministro, kuris jau aštuoniolika metų yra mane apstatęs savo žmonėmis?

– Jis nėra toks galingas, – dėstė vyriausiasis žirgininkas, – jo draugai taps žiauriausiais priešininkais, jei linktelėsite galvą. Dar tebeegzistuoja visa senoji *Taikos kunigaikščių* lyga, valdove, ir tik pagarba, kurią jaučia jūsų didenybei, neleidžia jai veikti.

– Ak, gerasis Dieve! Gali jiems pasakyti, kad nepaisytų manęs; aš jūsų visai nevaržau, manęs neapkaltinsi, kad aš kardinolininkas. Jei mano brolis suras būdą, kaip pakeisti Rišelję, džiaugsiuosi iš visos širdies.

– Manau, valdove, jog šiandien jis kalbėsis su jumis apie poną kunigaikštį de Bujoną; visi rojalistai to prašo.

– Nesakau, kad jo nemėgstu, – atsiliepė karalius, taisydamas savo krėslo priegalvį, – nesakau, kad jo nemėgstu, nors jis ir kiek maištingas. Mes giminės, ar tu žinai, mielas drauge (šį mėgstamą kreipinį ištarė atsainiau nei paprastai)? Beje, ar žinai, kad jis kilęs tiesiai iš Liudviko Šventojo per Šarlotę de Burbon, hercogo de Monpansjė dukrą, ar žinai, kad į jo šeimą buvo atitekėjusios aštuonios karališko kraujo princesės ir aštuonios iš jo paties šeimos (viena jų buvo karalienė) ištekintos už karališkojo kraujo princų? O, nesakau, kad jo nemėgstu, niekada to nesakiau, niekada.

– Ką gi, valdove, – patikliai atsakė Sen Maras, – jūsų brolis ir jis pats medžioklės metu jums paaiškins, kaip viskas paruošta, kokius žmones skirsime vietoj jo statytinių, kokiais karo vadais ir pulkininkais galima pasikliauti kylant prieš Faberą ir visus Perpinjano kardinolininkus. Pamatysite, kad ministras turi labai mažai šalininkų. Karalienė, Gastonas Orle-

anietis, aristokratija ir parlamentas mūsų pusėje; ir viskas bus padaryta, jei jūsų didenybė nebeprieštaraus. Buvo siūloma, kad Rišeljė dingtų, kaip ir maršalas d'Ankras, nors šis mažiau buvo to vertas.

— Kaip Končinis! – šūktelėjo karalius. – O ne, to nereikia... To tikrai nenoriu... Jis kunigas ir kardinolas, mus ekskomunikuos. Gal yra kitas būdas, – tada mielai sutiksiu, gali pakalbėti su savo draugais, o aš taip pat pagalvosiu.

Ištaręs šiuos žodžius, Liudvikas prarado norą keršyti, lyg tai jau būtų padaręs ir numaldęs keršto troškimą. Sen Maras dėl to net suirzo būgštaudamas, kad toks ūmus karaliaus pyktis neilgai truks. Tačiau jis patikėjo paskutiniais žodžiais, ypač kai po begalinių skundų Liudvikas pridūrė:

— Ar tu gali patikėti, kad jau dveji metai aš apraudu savo motiną nuo tos dienos, kai jis taip žiauriai mane apgavo viso mano Dvaro akivaizdoje prašydamas ją sugrąžinti, nors žinojo, kad ji mirusi, ir iki šiol neįstengiu pasiekti, kad ji būtų perlaidota Prancūzijoje šalia mano protėvių? Jis ištrėmė ją visiems laikams.

Tuo metu Sen Maras lyg ir išgirdo triukšmą laiptuose; karalius paraudo.

— Eik iš čia, – tarė, – eik greitai ruoštis medžioklei; jok šalia mano karietos; eik greitai, aš taip noriu, eik.

Ir pats stumtelėjo Sen Marą link durų, pro kurias jis buvo įėjęs.

Favoritas išėjo, bet šeimininko susijaudinimas neprasprūdo jam pro akis.

Sen Maras lėtai lipo žemyn ir mąstė, kodėl gi sunerimo karalius, ir tuomet jam pasigirdo kojų, lipančių kitais sraigtiniais laiptais, keliamas triukšmas (o jis pats leidosi iš priešingos pusės); jam sustojus, kažkas sustojo ir ten; kai jis ėmė lipti aukštyn, jam pasirodė, kad kitoje pusėje leidžiamasi žemyn; Sen Maras žinojo, kad tarp statinio langelių nieko nematyti, todėl nusprendė išeiti; šis žaidimas jam įkyrėjo, nors

ir sukėlė didelį nerimą. Jaunuolis norėjo pastovėti prie durų ir pažiūrėti, kas išeis. Bet vos įžengė į sargybos salę, buvo apsuptas ten laukusių dvariškių minios ir, pasitraukęs nuo durų, turėjo duoti pagal pareigas jam priderančius nurodymus, priimti pagarbos pareiškimus, su visais pasiglėbesčiuoti, išklausyti sveikinimus, paslaptis, rekomendacijas, kitaip sakant, atlikti favorito pareigas ir reikalus, kuriems reikia nuolatinio ir atidaus dėmesio, nes dėl menkiausio išsiblaškymo gali kilti didelių nemalonumų. Taip jis beveik pamiršo tą nedidelį įvykį (gal tai tik vaizduotės padarinys?) ir, mėgaudamasis tos nuolatinės apoteozės teikiamais malonumais, sėdo ant žirgo didžiajame kieme, – jam patarnavo kilmingi pažai ir supo patys iškiliausi bajorai.

Netrukus pasirodė Orleano kunigaikštis su savo bajorais, o nepraėjus nė valandai, – išblyškęs, bejėgis, į keturis vyrus besiremiąs karalius. Sen Maras nusėdo nuo žirgo, padėjo jam įlipti į specialų žemą vežimaitį, vadinamą *ratukais*, mat Liudvikas XIII pats vadelėjo labai paklusnius ramius arklius. Šunininkai stovėjo prie durelių laikydami skalikus už pavadžio, skambant ragui, šimtai jaunuolių sėdo ant žirgų, ir visi nujojo į susitikimo prieš medžioklę vietą.

Karalius susitikimo vietą buvo pasirinkęs prie fermos, vadinamos Ormažu, ir visas dvaras, kaip buvo įprasta, pasklido parko alėjose, o karalius tuo metu lėtai važiavo nuošaliu keliuku; šalia jojo vyriausiasis žirgininkas ir keturi žmonės, kuriems buvo duotas ženklas prisiartinti.

Ši pramoga atrodė nykoka: artėjanti žiema nuplėšė nuo didžiųjų parko ąžuolų beveik visus lapus, ir juodos šakos šmėkšojo pilkame danguje lyg laidotuvių kandeliabro atšakos; nedidelis rūkas, regis, pranašavo lietų; pro nušviesėjusį mišką ir liūdnas šakas buvo matyti lėtai važiuojančios sunkios dvaro karietos, pilnos juodai apsirengusių moterų, pasmerktų laukti medžioklės, kurios jos nematys, laimikių; iš toli sklido šunų rujos *garsai*, retkarčiais kaip atodūsis pasigirsdavo ra-

gas; šaltas geliantis vėjas vertė kiekvieną kuo nors apsigaubti, ir viena kita moteris užsitraukė ant veido vualį ar aksominę juodą kaukę – šitaip saugojosi nuo vėjo, prasiskverbiančio pro karietų užuolaidas (stiklų tais laikais nebuvo), atrodė, kad jos dėvi kostiumus, kuriuos vadiname *domino*.

Viskas aplinkui buvo liūdna ir niūru. Tik kelios grupės jaunuolių, pagautų medžioklės įkarščio, kaip vėjas nušuoliuodavo alėjomis, šūkaudami ar pūsdami ragą, paskui stodavo dar didesnė tyla, kaip kad užgesus fejerverko raketai dangus tampa dar tamsesnis.

Ant keliuko, lygiagretaus tam, kuriuo lėtai važiavo karalius, susirinko keletas į apsiaustus susisupusių dvariškių. Jie, regis, menkai tesidomėjo stirna ir jojo neatsilikdami nuo karaliaus vežimaičio, neišleisdami jo iš akių. Kalbėjosi pusbalsiu.

— Puiku, Fontrajau, puiku, pergalė! Karalius nepaleidžia jo rankos. Matote, kaip jam šypsosi? Štai ponas Vyriausiasis nusėdo nuo arklio ir lipa į karietą sėstis greta karaliaus. Šaunu, šaunu, šį kartą senajam perėjūnui galas!

— Ak, tai tik smulkmena! Ar nematėte, kaip karalius palietė savo brolio ranką? Jis davė jums ženklą, Montrezorai; Gondi, tik pažiūrėkite.

— Pažiūrėkite, pažiūrėkite, lengva pasakyti, bet savo akimis aš nematau; galiu tik patikėti arba pasikliauti jūsiškėmis. Na, ką jie daro? Kaip norėčiau, kad mano regėjimas būtų geresnis. Papasakokite man, ką jie daro.

Montrezoras kalbėjo toliau:

— Štai karalius lenkiasi prie kunigaikščio de Bujono ausies ir kalba... Vis kalba, gestikuliuoja, nenutyla. O, jis bus ministras.

— Jis bus ministras, – atsiliepė Fontrajas.

— Jis bus ministras, – patvirtino grafas Diuliudas.

— Niekas dėl to ir neabejoja, – pridūrė Montrezoras.

— Manau, kad jis duos man pulką ir aš vesiu savo pusseserę, – riktelėjo pažo tonu Olivjė d'Antregas.

Kikendamas ir žvelgdamas į dangų abatas de Gondi ėmėsi apdainuoti medžioklės atmosferą:

Varnėnams vėjas palankus,
puikus, puikus, puikus...

– ...Man regis, ponai, jūs įžvelgiate daugiau sunkumų nei aš, o gal 1642 Dievo malonės metais vyksta stebuklai, nes ponas de Bujonas nebus arčiau ministro posto nei aš, kai karalius jį apkabins. Jis turi puikių savybių, bet jam nieko neišeis, nes jis labai vienpusiškas; tačiau man labai patinka jo didelis ir kvailas Sedano miestas; tai prieglobstis, puikus prieglobstis mums.

Montrezoras ir visi kiti pernelyg atidžiai sekė valdovo judesius, todėl nereagavo, o stebėjo toliau:

– Štai Vyriausiasis ima vadžias ir vadelėja.

Gondi vėl užtraukė:

– Jei važnyčiojat mano vežimaitį,
Ginkdie jo neapverskite, šaunus vežike,
Gindie, ginkdie, ginkdie.

– Ak, abate, išprotėsiu nuo jūsų dainų, – tarė Fontrajas, – visiems gyvenimo atvejams turite ką nors paruošęs?

– Paruošiu jums tokių įvykių, kurie tiks viskam, – atsakė Gondi.

– Garbės žodis, tas vaizdelis man patinka, – tyliau pasakė Fontrajas. – Man nereikės Gastono Orleaniečio pavedimu vežti į Madridą tos velniškos sutarties ir tikrai dėl to nesupyksiu; tai gana pavojinga misija, Pirėnus įveikti ne taip lengva, kaip daugelis mano, o kelyje tyko kardinolas.

– Ak, ak, ak! – suriko Montrezoras.

– Ak, ak, – pakartojo Olivjė.

– Kokie čia ak ak, – paklausė Gondi. – Ką gražaus pamatėte?

— Garbės žodis, karalius staiga palietė brolio ranką; šlovė Dievui, ponai! Štai mes išvaduoti iš kardinolo – senasis šernas pribaigtas. Kur jį padėsim? Gal įmeskim į jūrą?

— Jam būtų per gerai, – atsiliepė Olivjė. – Reikia jį teisti.

— Žinoma, – prakalbo abatas, – kaipgi! Mums pakaks kaltintojų tam įžūlėliui, drįsusiam išvyti pažą, ar ne?

Gondi sustabdė žirgą, praleisdamas Olivjė ir Montrezorą, pasilenkė prie pono Diuliudo, kalbėjusio su dviem rimtesniais žmonėmis, ir tarė:

— Tiesą sakant, man kyla noras ir savo tarnui viską papasakoti; niekad nesu matęs taip nerūpestingai rengiamo sąmokslo. Didelius darbus turi gaubti paslaptis; tereikėtų bent kiek pasistengti, ir mūsų žygis būtų nuostabus. Mūsų sumanymas geriausias iš visų, apie kuriuos esu skaitęs istorijoje. Panorėję galėtume sudrebinti tris karalystes, bet vėjavaikiškumas viską sugadins. Kaip apmaudu; mirtinai dėl to nusivilčiau. Aš linkęs į tokius dalykus, o prie mūsų sąmokslo esu prisirišęs visa širdimi, nes jis didis; tikrai, to nepaneigsi. Ar ne, d'Obižu? Ar ne tiesa, Monmorai?

Jiems taip kalbantis, kelios didelės sunkios karietos, pakinkytos šešiais ar keturiais arkliais, važiavo ta pačia alėja už dviejų šimtų žingsnių nuo šių ponų; užuolaidos iš kairės buvo atitrauktos, kad visi matytų karalių. Pirmojoje sėdėjo karalienė; karietos gilumoje ji buvo viena, apsirengusi juodai, su vualiu. Priekyje sėdėjo maršalienė d'Efija, o prie karalienės kojų, ant mažos kėdutės, – princesė Mari. Jos suknelė ir pėdos kyšojo iš karietos ir rėmėsi į paauksuotą pakojį, nes durelių, kaip sakėme, visai nebuvo; Mari taip pat stengėsi pro medžius įžiūrėti karaliaus gestus ir dažnai lankstėsi, nes ją vargino šalia jojantis Palatino princas ir jo palyda.

Tą šiaurės princą atsiuntė Lenkijos karalius aptarti lyg ir svarbių reikalų, o iš tiesų – kad paruoštų Mantujos kunigaikštytę tekėti už senojo karaliaus Vladislovo VI, ir jis demonstravo Prancūzijos dvarui savo dvaro prabangą, tais laikais

Paryžiuje vadinamą *barbarų* arba *skitų* prabanga, ir pateisino šiuos vardus keista rytietiška apranga. Palatinas iš Poznanės buvo labai gražus, su ilga tankia barzda, kaip visi jo svitos vyrai, jo galva buvo nuskusta pagal turkų madą, ant jos – kailinė kepurė, jis vilkėjo trumpa striuke, papuošta deimantais ir rubinais; jo arklys buvo nudažytas raudonai ir apkaišytas plunksnomis. Jį lydėjo kuopa lenkų gvardiečių raudonomis ir geltonomis uniformomis, plačiais apsiaustais ilgomis rankovėmis, nerūpestingai užmestais ant peties. Jo svita – lenkų didikai – vilkėjo auksinės ir sidabro spalvos brokato drabužiais, o ant jų galvos plaikstėsi vienintelė plaukų sruoga, teikianti jiems azijietišką, totorišką išvaizdą – tai buvo nematyta Liudviko XIII dvare, kaip ir maskviečių drabužiai. Moterims jų gąsdinanti išvaizda atrodė šiek tiek laukinė.

Marijai Gonzagai įgriso šio svetimšalio bei jo palydos reveransai ir rytietiškas mandagumas. Kaskart prajodamas pro ją, princas manė esant būtina pasakyti, beje, prasta prancūzų kalba komplimentą, į kurį nevykusiai įpindavo keletą viltingų užuominų apie karališkąjį sostą. Kunigaikštytė, nerasdama kitokio būdo jo atsikratyti, kilnojo prie nosies nosinaitę ir gana garsiai kalbėjo karalienei:

— Iš tikrųjų, ponia, šių ponų kvapas man pykina širdį.

— Vis dėlto jums reikės grūdinti širdį ir priprasti prie jų, — sausokai atsakė Ona Austrė.

Ir staiga išsigando, kad ją nuliūdino:

— Priprasite prie to, kaip mes, – linksmai šnekėjo toliau, – žinote, dėl kvapų esu nepakenčiama. Ponas Mazarinis man anądien sakė, kad mano bausmė skaistykloje bus uostyti blogus kvapus ir gulėti ant olandiškos drobės paklodžių.

Nors ir ištarusi keletą linksmų žodžių, karalienė buvo labai rimta ir vėl nutilo. Susisupusi į savo mantiją ir, regis, nesidominti niekuo, kas dedasi aplinkui, ji tūnojo sūpuojama karietos. Mari, vis stebėdama karalių, patyliukais šnekučiavo su maršaliene d'Efija; jos norėjo viena kitą padrąsinti, bet neturėjo kuo ir iš draugiškumo apsimetinėjo.

— Ponia, sveikinu jus, ponas Vyriausiasis sėdi šalia karaliaus, dar niekada taip nėra buvę, – tarė Mari.

Paskui jos ilgai tylėjo, o karieta liūdnai riedėjo per nukritusius sausus lapus.

— Taip, man labai džiugu į jį žiūrėti, karalius toks geras! – atsakė maršalienė ir giliai atsiduso.

Stojo ilga niūri tyla; jiedvi pasižiūrėjo viena į kitą, ir abi apsipylė ašaromis. Nedrįso daugiau kalbėtis, ir Mari, nuleidusi galvą, tematė rudą drėgną žemę, bėgančią po ratais. Jos sielą apniko liūdnos mintys, ir nors prieš jos akis pirmasis Europos dvaras buvo po kojomis žmogaus, kurį ji mylėjo, viskas ją baugino ir nenoromis kėlė niūrias nuojautas.

Staiga pro ją lyg vėjas pralėkė žirgas; Mari pakėlė galvą ir suspėjo pamatyti Sen Maro veidą. Jis pažvelgė į ją, buvo išbalęs kaip lavonas, akys slėpėsi po surauktais antakiais nuleistos skrybėlės šešėlyje. Mergina drebėdama nusekė jį žvilgsniu ir pamatė, kaip jis sustojo priešais karietas jojusių raitelių būrio viduryje, o šie, jį išvydę, nusiėmė skrybėles. Kiek vėliau su vienu iš jų Sen Maras pasuko į atžalyną, iš tolo pažvelgė į ją ir lydėjo akimis, kol pravažiavo karieta; paskui jai pasirodė, kad jis padavė šiam vyrui popierių ritinį ir dingo miške. Rūkas sutrukdė pamatyti, ką jis darė paskui. Tokie rūkai buvo dažni Luaros pakrantėse. Pasirodė saulė, bet ji buvo panaši į mažą kruviną mėnulį, susisupusį į perplėštą numirėlio drobulę, ir po pusvalandžio pasislėpė po tokia tankia marška, kad Mari vos įžiūrėjo pirmuosius karietą traukiančius žirgus, o už kelių žingsnių esantys žmonės panėšėjo į pilkšvus šešėlius. Ledinis garas virto smelkiančiu lietumi ir dvokiančiu debesiu. Karalienė pasisodino gražiąją princesę šalia ir panoro grįžti; į Šamborą suko tylomis, žingine. Netrukus nuskardėjo ragai, skelbiantys, kad jau reikia grįžti, kviečiantys pasiklydusius šunis; medžiotojai greitai prajodavo pro karietą, ieškodami rūke kelio ir garsiai šaukdami vienas kitą. Mari vis pamatydavo čia žirgo galvą, čia tamsų kūną,

išnyrantį iš slogaus miškų rūko, ir veltui bandė suprasti žodžius. Staiga jos širdis suvirpėjo; kažkas šaukė poną de Sen Marą: *„Karalius kviečia poną Vyriausiąjį,* – kartojo balsai, – *kur dingo ponas vyriausiasis žirgininkas?"* Kažkoks tolstantis balsas netoli jos ištarė: *„Jis neseniai pasiklydo"*. Ir šie visai paprasti žodžiai vėl privertė sudrebėti kunigaikštytę, nes jos sielvartas suteikė tiems žodžiams baisią prasmę. Ši mintis nedavė jai ramybės iki pat pilies ir net kambariuose, į kuriuos nuskubėjusi užsirakino. Netrukus Mari išgirdo, kaip grįžo karalius ir jo brolis; paskui miške girdėjo keletą šautuvo šūvių, bet liepsnų nebuvo matyti. Veltui ji žiūrėjo pro savo siaurus vitražus; atrodė, kad iš lauko jie uždengti balta paklode, slepiančia šviesą.

O miško pakraštyje, prie Monfro, pasiklydo du raiteliai; pavargę ieškoti kelio į pilį monotoniškoje medžių ir keliukų pynėje, jie jojo prie tvenkinio. Staiga aštuoni ar dešimt vyrų iššoko iš atvašyno, puolė prie jų ir, tiems nespėjus išsitraukti ginklų, įsikibo jiems į kojas, rankas ir žirgų pavadžius – abu raiteliai negalėjo nė krustelėti. Užkimęs balsas iš rūko sušuko:

— Jūs rojalistai ar kardinolininkai? Šaukite: „Tegyvuoja Vyriausiasis", arba jūs lavonai.

— Bjaurūs niekšai! – riktelėjo pirmasis raitelis, bandydamas atsegti prie balno pritvirtintus pistoletų dėklus, – aš liepsiu jus pakarti už tai, kad piktnaudžiaujate mano vardu!

— *Dios, es el Señor!** – suriko tas pats balsas.

Visi tie vyrai tučtuojau paleido savo grobį ir spruko į mišką; pasigirdo laukinis juokas, ir vienas žmogus priėjo prie Sen Maro.

— *Amigo,* jūs manęs neatpažįstate? Tai Žako, ispanų kapitono, pokštas.

Fontrajas prisiartinęs labai tyliai sušnibždėjo vyriausiajam žirgininkui:

---

* Dieve, tai ponas! *(Isp.)*

– Pone, tai drąsus šaunuolis, siūlau pasinaudoti jo paslaugomis. Praversti gali viskas.

– Paklausykite manęs, – įsiterpė Žakas de Lobardemonas, – kalbėkime greitai. Aš nesu toks postringautojas kaip mano tėvas. Prisimenu, kad jūs man padarėte keletą puikių paslaugų ir dar visai neseniai buvote man naudingas, o toks jūs esate visada, nors pats to neįtariate; nes per jūsų sukeltas riaušes aš truputį pataisiau savo reikalus. Jei norite, galiu padaryti jums rimtą paslaugą; aš vadovauju keliems smarkiems vyrukams.

– Kokią paslaugą? – paklausė Sen Maras. – Pažiūrėsime.

– Pradėsiu nuo įspėjimo. Šį rytą, kai išėjęs iš karaliaus lipote viena laiptų puse žemyn, kita puse į viršų kilo tėvas Žozefas.

– O dangau! Štai kur tokios nelauktos ir nepaaiškinamos jo permainos paslaptis. Ar gali taip būti? Prancūzijos karalius! Ir jis leido patikėti tam žmogui mūsų planus!

– Na štai ir viskas? Nieko man nesakote? Jūs žinote, kad turiu su tuo kapucinu išsiaiškinti vieną seną reikaliuką.

– Man tai nesvarbu!

Ir Sen Maras nuleido galvą, paniręs į rimtus apmąstymus.

– Tai jums labai svarbu, nes jei tik tarsite žodį, išvaduosiu iš to žmogaus nepraėjus nė šešioms valandoms, nors dabar jis jau būtų netoli Paryžiaus. Jei panorėtumėt, pridėtume ir kardinolą.

– Atstokite nuo manęs, nenoriu jokių žudynių, – atsakė Sen Maras.

– Ak taip, suprantu, – pertraukė Žakas, – jūs teisus, jums labiau patiktų, kad jį paragintume špagos smūgiu. Taip, jis to vertas, priklauso pagal rangą. Būtų geriau, kad to imtųsi didieji senjorai, o tas, kuris jį lydės, netrukus turėtų tapti maršalu. Aš nepuoselėju pretenzijų; nereikia būti per daug išdidžiam, kad ir kaip nusipelnęs būtum, – man nevalia prisiliesti prie kardinolo, tai karaliaus kąsnis.

— Nei prie kitų, – atsiliepė vyriausiasis žirgininkas.

— Na, palikite mums kapuciną, – spyrėsi kapitonas Žakas.

— Atsisakydamas šios dovanos, padarysite klaidą, – įsikišo Fontrajas, – ne kas dieną tokios siūlomos. Vitri pradėjo nuo Končinio, užtai tapo maršalu. Tarp dvariškių nemaža žmonių, savo ranka nužudžiusių priešus Paryžiaus gatvėse, o jūs abejojate, ar verta nusikratyti smulkmės! Rišeljė turi nemažai savo niekšų, jums tokie irgi reikalingi; nepritariu jūsų skrupulams.

— Nekankinkite jo, – staiga nukirto Žakas, – žinau, kas tai. Vaikas būdamas maniau kaip ir jis, tada dar nemokėjau blaiviai mąstyti. Būčiau jį nužudęs ne tik kaip vienuolį. Aš pats su juo pasikalbėsiu.

Ir jis atsigręžė į Sen Marą.

— Paklausykite, kai rezgamas sąmokslas, trokštama kieno nors mirties ar bent jau pražūties... Ar ne?

Ir trumpam nutilo.

— Taigi šiuo atveju pykstamės su Dievu ir taikomės su velniu... Ar ne?

— *Secundo*, kaip sakoma Sorbonoje, jei esi pasmerktas, tai nesvarbu, už rimtus ar nerimtus dalykus. Ar ne?

— *Ergo*, nesvarbu, ar nužudysi tūkstantį, ar vieną. Na ką atsakysite?

— Geriau nepasakysi, gydytojau su kardu, – prajukęs atsakė Fontrajas. – Matau, kad būsite geras kelionės draugas. Jei neprieštarausite, vešiuosi jus su savimi į Ispaniją.

— Gerai žinau, kad ten vykstate su sutartimi, – atsiliepė Žakas. – Aš jus pervesiu per Pirėnus žmonėms nežinomais takais; bet nuo to nesumažės mano mirtinas liūdesys, kad prieš išvykdamas nenusukau sprando tam senam ožiui, kurį palikome lyg žirgą žaidimo šachmatais vidury. Prašau dar kartą, monsinjore, – atgailaujančiu balsu prakalbo vėl kreipdamasis į Sen Marą Žakas, – jei jūs tikintis, nebeatsisakinėkite ir atsiminkite mūsų teologijos tėvų Urtado de Mendosos ir Sanče-

so žodžius. Jie įrodė, kad galima slapta nužudyti savo priešą, nes taip išvengiama dviejų nuodėmių – atskleisti jo gyvenimą ir kautis dvikovoje. Visada veikiau vadovaudamasis šiuo didžiuoju principu, – jis guodžia.

— Atstokite, atstokite nuo manęs, – vėl pakartojo įniršio smaugiamas Sen Maras, – aš galvoju apie kitus dalykus.

— Apie ką dar svarbesnio? – paklausė Fontrajas. – Tai gali būti pernelyg sunkus svarstis ant mūsų likimų svarstyklių.

— Galvoju, kiek ant jų sveria karaliaus širdis, – atsakė Sen Maras.

— Jūs mane gąsdinate, – tarė bajoras. – Mums rūpi visai ne tai.

— O aš sakau visai ne tai, ką jūs manote, pone, – toliau griežtai kalbėjo d'Efija. – Jie skundžiasi, kai juos išduoda valdinys, štai apie ką aš galvoju. Na, gerai, karas, karas! Pilietiniai karai, karai su užsieniu, teįsižiebia jūsų įsiūtis! Aš laikau dagtį, aš ją pririšiu prie minų. Težūsta valstybė, težūsta dvidešimt karalysčių, jei to reikia, – kai karalius išduoda valdinį, viskas negali baigtis taip paprastai. Paklausykite manęs.

Ir pasivedėjęs Fontrają keletą žingsnių į šalį tarė:

— Aš jus įpareigojau paruošti viską mūsų atsitraukimui ir organizuoti pagalbą tuo atveju, jei nuo mūsų atšlytų karalius. Visai neseniai tokią galimybę pajutau, kai jis ėmė rodyti nepaprastą draugiškumą, ir nusprendžiau jus išsiųsti, nes, baigdamas savo pokalbį, pranešė mums, jog vyksta į Perpinjaną. Bijojau, kad vyks į Narboną; dabar matau – jis važiuoja pasiduoti kardinolui. Keliaukite, ir kuo greičiau. Prie jums duotų laiškų pridedu šią sutartį: pirmasis laiškas pasirašytas išgalvotu vardu, o štai slaptas laiškas, – jį pasirašė Gastonas Orleanietis, kunigaikštis de Bujonas ir aš. Grafui kunigaikščiui Olivaresui to ir tereikia. Štai dar Orleano kunigaikščio popieriai su paliktomis tuščiomis vietomis – užpildysite juos, kaip norėsite. Vykite, po mėnesio lauksiu jūsų Perpinjane ir atversiu Sedano vartus septyniolikai tūkstančių ispanų iš Flandrijos.

Paskui, eidamas prie laukiančio avantiūristo, Sen Maras pridūrė:

— O jums, mano šaunuoli, kadangi norite būti kapitonas, pavedu palydėti šį bajorą iki Madrido; už tai bus dosniai atlyginta.

Raitydamas savo ūsus, Žakas atsakė:

— Jūs nesibodite manimi pasinaudoti. Jūs parodėte taktą ir gerą skonį. Ar žinote, kad didžioji karalienė Kristina, švedė, klausinėjo apie mane ir norėjo, jog būčiau jos patikėtinis? Jos tėvas, Šiaurės liūtas Gustavas Adolfas, išaugino ją griaudžiant patrankoms. Jai patinka parako kvapas ir drąsūs vyrai; bet nenorėjau karalienei tarnauti, nes ji hugenotė, o aš turiu šiokius tokius principus, kurių laikausi. Taip, pavyzdžiui, prisiekiu jums čia šventuoju Jokūbu, kad nuvesiu poną per Pirėnus į Oloroną taip saugiai, kaip per šiuos miškus, ir ginsiu, jei reikės, nuo paties velnio, taip pat ir jūsų dokumentus, kuriuos grąžinsime be dėmelės ar įdrėskimo. Atlyginimo nereikia jokio, man atlyginimas – pats darbas. Pagaliau aš niekados neimu pinigų, nes esu bajoras. Lobardemonų šeima labai sena, o jie patys – labai šaunūs.

— Tad sudie, kilnusis žmogau, – atsakė Sen Maras, – keliaukite.

Jis paspaudė ranką Fontrajui ir dejuodamas pasileido per miškus į Šamboro pilį.

XX Skyrius

SKAITYMAS

Aplinkybės atskleidžia
genijaus karalystę — paskutinį mirštančių tautų šaltinį.
Didžiuosius rašytojus...
Tuos nevainikuotus karalius,
valdančius savo charakterio jėga
ir minčių didybe, pasirenka įvykiai,
kuriems jie privalo vadovauti.
Neturėdami protėvių ir palikuonių
būdami vieninteliai savo giminės atstovai, jie išnyksta,
kai jų misija baigiasi, palikę ateičiai
nurodymus, kuriuos toji ateitis
stropiai vykdys.

F. DE LAMENĖ

Vieną vakarą, nedaug laiko praslinkus nuo minėtų įvykių, Karališkosios aikštės kampe, prie nedidelio gana gražaus namelio, galėjai matyti vis sustojant karietas ir atsiveriant mažas duris, iki kurių vedė trys akmeninės pakopos. Kaimynai daug kartų bėgiojo prie langų, skųsdamiesi dėl tokiu vėlyvu metu keliamo triukšmo, netgi pamiršę, kad bijo vagių, o sargybiniai dažnai sustodavo stebėdamiesi ir pasitraukdavo tik tada, kai išvysdavo prie kiekvienos karietos dešimt ar dvylika lazdomis ginkluotų tarnų su fakelais. Jaunas bajoras, lydimas trijų liokajų, įėjo vidun ir paklausė, kur galima

rasti panelę Delorm*; jis buvo prisisegęs ilgą rausvais kaspinais padabintą rapyrą, batus aukštais kulnais puošė didžiuliai tos pačios spalvos kaspinai, ir iš po jų beveik nebuvo matyti pėdų, kurias pagal madą smarkiai atkišdavo į šonus. Jis raitė nedidelius sugarbanotus ūselius ir prieš įeidamas susišukavo smailą barzdelę. Pranešus apie jo atvykimą, pasigirdo šūksmai.

— Pagaliau ir jis! – sušuko jaunas skambus balsas. – Ilgokai teko laukti to mielojo Debaro. Na, greitai kėdę, sėskite prie šio stalo ir skaitykite.

Šiuos žodžius ištarė maždaug dvidešimt ketverių metų moteris, aukšta, graži, juodais labai garbanotais plaukais, tamsios veido odos. Jos manieros buvo šiek tiek vyriškos ir tiko tik jos draugijai, kurioje būrėsi vieni vyrai; laisvai kalbėdama, ji staigiai paimdavo juos už parankės, ir tas laisvumas persiduodavo jiems. Jos kalbos buvo greičiau gyvos nei smagios, nors dažnai sukeldavo aplinkinių juoką; bet linksmybes skatino jos žaismingas protas (jei taip galima sakyti), nes jos veidas, kad ir labai aistringas, regis, neįstengdavo šypsotis; didelės mėlynos akys, juodi kaip derva plaukai jos išvaizdą darė keistoką.

Debaro kaip tikras riteris galantiškai pabučiavo jai ranką; paskui, vis šnekėdamiesi, jie apėjo ratu gana didelį saloną, kur buvo susirinkę apie trisdešimt žmonių; vieni sėdėjo dideliuose krėsluose, kiti stovėjo po milžiniško židinio skliautais, treti šnekučiavo langų nišose, įrėmintose plačių užuolaidų. Vieni buvo negarsūs to meto žmonės, tačiau išgarsėję mūsų laikais; kiti buvo garsūs tuo metu, bet nebežinomi mums, palikuonims. Tarp pastarųjų jis pagarbiai pasveikino ponus d'Obižu, de Brijoną, de Monmorą ir kitus kilnius bajorus, susirinkusius padiskutuoti; švelniai ir pagarbiai paspaudė ranką ponams de Montereliui, de Sirmonui, de Malviliui, Baro,

* Mariona Delorm — garsi Liudviko XIII laikų moteris, savo namuose priiminėjusi rašytojus bei kitus žymius to meto žmones.

Gombo ir kitiems mokslininkams, kurie Akademijos (o jie ją ir įkūrė) analuose beveik visi vadinami didžiais vyrais; pati Akademija tada buvo vadinama arba *Didžiųjų Protų Akademija*, arba *Garsiąja Akademija*. Tačiau ponas Debaro tik vos pastebimai, globėjiškai, linktelėjo galvą jaunajam Korneliui, kampe besikalbančiam su svetimšaliu ir paaugliu, kuris namų šeimininkei buvo pristatytas kaip ponas Poklenas, karaliaus kamerdinerio sūnus. Vienas buvo Moljeras, antras Miltonas.

Prieš pradedant skaityti jaunajam sibaritui, tarp jo bei kitų to meto poetų ir prozininkų kilo didelis ginčas; tarpusavyje jie kalbėjosi labai laisvai, gyvai svaidėsi replikomis – paprastam mirtingajam, staiga patekusiam tarp jų ir nieko nežinančiam, ta kalba būtų buvusi nesuprantama, – jie žvaliai spaudė rankas vieni kitiems ir žarstė meilius komplimentus arba svaidėsi aliuzijomis į jų kūrinius.

— A, štai ir jūs, garsusis Baro! – sušuko naujai atėjusysis, – skaičiau jūsų paskutinį šešiaeilį. Ak, koksai eilėraštis, kiek galantiškumo, kiek švelnumo!

— Kaip galite kalbėti apie Švelnumą? – pertraukė Mariona. – Ar ką nors numanote apie tą šalį? Jūs apsistojote *Sąmojo* ir *Nuostabių Eilių* kaimuose, bet niekada nebuvote toliau. Jei ponas, Notr Dam de la Gard katedros valdytojas malonėtų parodyti mums savo naująjį žemėlapį, aš jums pasakyčiau, kur dabar esate.

Pagyrūniškos ir pedantiškos išvaizdos Skiuderi atsistojo ir išvyniojo ant stalo savotišką geografinį žemėlapį, papuoštą mėlynais kaspinais, ir pats parodė rausvu rašalu nubrėžtas linijas:

— Štai gražiausias „Klelijos" gabalas; visiems šis žemėlapis atrodo labai galantiškas, bet tai tėra paprastas proto žaismas, paskatintas noro patirti mūsų mažai literatūrinei *kabalai*. Tačiau pasaulyje yra keistų žmonių, todėl bijau, kad ne visiems pakaks vaizduotės jį deramai suprasti. Štai kelias, ve-

dantis iš *Naujosios Draugystės* į *Švelnumą*, ir atkreipkite dėmesį, ponai, – kaip sakoma Kumai prie Jonijos jūros, Kumai prie Tirėnų jūros, taip turėsime sakyti *Švelnumas greta Draugystės*, *Švelnumas greta Pagarbos* ir *Švelnumas šalia Dėkingumo*. Bet pirmiausia reikės apsigyventi *Kilnios Širdies*, *Dosnumo*, *Stropumo*, *Rūpestingos globos*, *Mandagaus Laiško*, paskui *Meilės Laiško* kaimuose!..

— O, kiek nuostabios išmonės! – džiūgavo Voželia, Koltė ir visi kiti.

— Ir dar pažvelkite, – kalbėjo toliau autorius, didžiuodamasis sėkme, – jog reikia keliauti per *Meilumą* ir *Jausmingumą*, o jei pasuksime ne šiuo keliu, rizikuojame pasiklysti tarp *Drungnumo*, *Užmaršties* ir įkristi į *Abejingumo* ežerą.

— Puiku, puiku, galantiškiau nepasakysi! – suklego klausytojai. – Aukščiausias lygis!

— Gerai, ponia, – vėl aiškino Skiuderi, – skelbiu viešai: šis kūrinys išspausdintas mano vardu, bet priklauso mano seseriai; tai ji taip gražiai išvertė Sapfo.

Ir neprašomas jis patetiškai padeklamavo eiles, kurios baigėsi tokiu ketureiliu:

Meilė – juk maloni liga,
Nuo jos mano širdis jau nepagis;
O jei ir galima pagyti,
Būtų daug maloniau nuo jos numirti.

— Argi ta graikė buvo tokia protinga? Negaliu tuo patikėti! – šūktelėjo Mariona Delorm. – Panelė de Skiuderi ją pranoksta! Ta mintis jos, ir tegul ji šias nuostabias eiles, prašau jūsų, įdeda į „Kleliją", tegul jos papuošia romėnišką istoriją!

— Nuostabu! Puiku! – kalbėjo visi mokslininkai. – Horacijus, Aruncijus ir mielasis Porsena — tokie galantiški įsimylėjėliai!

Jie buvo palinkę prie Švelnumo salos, o jų pirštai susikryžiuodavo ir susiliesdavo, klajodami meilės upių vingiais. Pa-

galiau jaunasis Poklenas išdrįso pakelti nedrąsų balselį bei melancholišką jautrų žvilgsnį ir tarė:

— Kam visa tai? Argi šis žemėlapis gali teikti laimę ar malonumą? Ponas man neatrodo labai laimingas, o aš nesijaučiu pernelyg linksmas.

Vietoj atsakymo jis tesusilaukė paniekinančių žvilgsnių ir nurimo tik mąstydamas apie „Juokingąsias pamaivas".

Debaro ketino skaityti maldingą sonetą, kurį prisipažino sukūręs sirgdamas; atrodė, jis gėdijasi, jog, išgirdęs griaudžiant perkūniją, vieną akimirką pamąstė apie Dievą ir dabar apgailestauja dėl tokio savo silpnumo; namų šeimininkė jį pertarė:

— Dar ne metas skaityti gražiąsias jūsų eiles, nes būsite nutrauktas; mes laukiame pono vyriausiojo žirgininko ir kitų bajorų; būtų tikras nuostolis, jei leistume kalbėti didžiam protui, kai aplinkui toks triukšmas ir šurmulys. O štai jaunasis anglas, jis ką tik keliavo po Italiją ir grįžta į Londoną. Man sakė sukūręs poemą, nežinau – kokią; jis mums padeklamuos keletą eilėraščių. Daugelis šių Aukštosios Akademijos ponų moka angliškai; o kad kiti suprastų, senojo kunigaikščio de Bekingemo sekretorius paprašė išversti keletą ištraukų – galite paskaityti, prancūziškas tekstas štai čia, ant stalo.

Taip kalbėdama ji išdalijo jas šiems eruditams. Visi susėdo ir stojo tyla. Prireikė šiek tiek laiko, kol jaunasis svetimšalis ryžosi išeiti iš lango nišos, kur, atrodo, labai maloniai šnekučiavo su Korneliu, ir prabilti. Pagaliau jis priėjo prie krėslo, stovinčio greta stalo; jaunuolis atrodė paliegęs, todėl veikiau ne atsisėdo, o sudribo į jį. Pasirėmęs alkūne į stalą, ranka prisidengė dideles gražias akis, pusiau primerktas ir paraudusias nuo nemigos ar ašarų. Jis atmintinai padeklamavo fragmentus; įtarūs klausytojai žiūrėjo į jį iš aukšto ar bent jau globėjiškai; kiti nerūpestingai vartė jo eilių vertimą.

Iš pradžių duslus jaunojo anglo balsas, skaitant harmoningą kūrinį, darėsi vis skambesnis, netrukus jį pagavo po-

etinis įkvėpimas, o į dangų pakeltas žvilgsnis nušvito lyg Rafaelio nutapyto jaunojo evangelisto – jo veide taip pat spindėjo šviesa. Savo eilėse jis bylojo apie pirmąjį žmogaus nepaklusnumą ir šaukėsi Šventosios Dvasios, kuriai iš visų šventyklų mieliausia paprasta tyra širdis – ji viską žino, nes dalyvavo gimstant Laikui.

Pirmuosius posmus pasitiko kapų tyla, tačiau po paskutinės strofos pasigirdo tylus murmesys. Jaunuolis nieko negirdėjo ir matė viską lyg pro rūką, nes buvo pasinėręs į savo kūrybos pasaulį ir skaitė toliau.

Bylojo apie pragaro dvasią, deimantinėmis grandinėmis pririštą prie ugnies keršytojos; apie besisukantį Laiką, kuris devynis kartus dalija mirtingiesiems dieną ir naktį; apie amžinųjų kalėjimų tamsą ir liepsnojantį vandenyną, kuriame blaškosi puolę angelai; griausmingu balsu jis pradėjo demonų valdovo kalbą: „Ar tu esi, ar tu esi tas, kurį palaimintoje dienos karalystėje gaubė akinanti šviesa? O, kaip tu puolei!.. Eime su manimi... Ak, ko vertas tas mūsų dangiškųjų mūšių laukas! Ar dar ne viskas prarasta? Nesutramdoma valia, neblėstanti keršto dvasia, mirtina neapykanta, kuri niekada nebus parklupdyta ir palaužta, – jei visa tai išsaugosime, argi nebūsime laimėję pergalės?

Tą akimirką liokajus skardžiu balsu pranešė atvykus ponus de Montrezorą ir d'Antregą. Šie pasisveikino, susirado krėslą ir pagaliau atsisėdo. Tuo pasinaudoję klausytojai ėmė dalintis nuomonėmis; buvo girdėti vien nepritariantys balsai, priekaištai dėl blogo skonio; keletas rutinos atbukintų protuolių šūkavo nesupratą, nes šios eilės pranoksta jų suvokimą (net nenutuokdami, jog tai tikra tiesa), ir dėl to apsimestinio kuklumo tikėjosi komplimento, o poetui – užgaulaus priekaišto, taigi dvigubos naudos. Keletas balsų net ištarė žodį *profanacija*.

Nutrauktas poetas susiėmė rankomis galvą, alkūnėmis pasirėmė į stalą, kad negirdėtų nei pagyrų, nei kritikos. Tik trys

žmonės priėjo prie jo – karininkas, Poklenas ir Kornelis; Kornelis pašnibždėjo Miltonui į ausį:

— Patariu jums, keiskite kūrinį, klausytojai nepriaugę iki jo.

Karininkas paspaudė anglų poetui ranką ir tarė:

— Žaviuosi jumis visa savo esybe.

Anglas nustebęs pažvelgė į jį ir išvydo dvasingą, kupiną aistros, bet ligotą veidą.

Linktelėjo jam galva ir bandė susikaupti, kad galėtų skaityti toliau. Jo balsas dabar buvo švelnus ir ramus; jis kalbėjo apie skaisčią dviejų nuostabiausių būtybių laimę, apie didingą jų nuogumą, žvilgsnio nuoširdumą ir galią, apie tai, kaip jie vaikštinėjo tarp tigrų ir liūtų, kurie žaidė jiems prie kojų, taip pat apie tyrą rytinę jų maldą, kerinčias šypsenas, smagų jaunatvišką išdykavimą ir meilės kalbas, tokias skausmingas demonų valdovui.

Iš Marionos Delorm akių nejučia tekėjo švelnios ašaros; širdis pakluso prigimčiai, nors protas ir priešinosi; poezija ją nugramzdino į rimtus religinius apmąstymus, nuo kurių visada ją atplėšdavo malonumų svaigulys; dora skaisti meilė pirmąkart iškilo prieš ją visu savo grožiu, ir, rodės, kažkas ją palietė magiška lazdele ir pavertė išblyškusia gražia statula.

Kornelis ir jaunas karininkas tyliai žavėjosi savo draugu, bet viešai to daryti nedrįso, nes gana garsūs balsai užgožė nustebusį poetą:

— Kokie niekai! – šaukė Debaro. – Nuo to banalumo man pykina širdį!

— Jokios gracijos, galantiškumo ir švelnios aistros! – piktinosi Skiuderi.

— Tai ne mūsų nemirtingasis d'Iurfė, – nutęsė Baro.

— Kur „Ariadnė"? Kur „Astrėja"? – šūkčiojo aiškintojas Godo.

Visi susirinkusieji sujudo ir ėmė laidyti replikas, bet poetas tegirdėjo jam neaiškų bruzdesį; ir vis dėlto jis suprato en-

tuziazmo nesukėlęs ir susikaupė prieš paliesdamas kitą savo lyros stygą.

Tuo metu buvo pranešta atvykus patarėją de Tu, kuris, kukliai pasisveikinęs, patyliukais smuko už autoriaus nugaros, prie Kornelio, Pokleno ir jaunojo karininko. Miltonas toliau deklamavo savo giesmes.

Apie tai, kaip į Edeno sodus nusileidžia Dangaus svečias, tarytum dar viena aušra per patį vidurdienį; plasnodamas savo dieviškaisiais sparnais, jis pripildė orą neapsakomo dvelksmo ir papasakojo žmogui dangaus istoriją, kaip įniršęs Liuciferis, pasidabinęs deimanto šarvais, sėdėdamas lyg saulė švytinčiame vežime, apsuptame spindinčių cherubinų, traukė į kovą prieš Amžinybę. Bet štai pasirodo Emanuelis ant Viešpaties vežimo, paleidžia dešine ranka du tūkstančius žaibų ir griaustinių, kurie su siaubingu triukšmu nudunda į pačias pragaro gelmes, ir štai prakeiktoji kariauna palaidota po milžiniškomis griuvusio dangaus nuolaužomis.

Šįkart visi klausytojai atsistojo ir nutraukė poetą, nes religiniai svaičiojimai, jų nuomone, čia jau pynėsi su blogu skoniu; buvo girdėti tik šūksmai, privertę atsistoti ir namų šeimininkę, kuri bandė apsaugoti nuo viso to autorių. O tai nebuvo sunku, nes didingų minčių užvaldyto genialaus jo proto niekas nebesiejo su žeme; jis atsimerkė ir išvydo greta savęs keturis gerbėjus, kurių balsus girdėjo geriau nei kitų susirinkusiųjų.

Kornelis jam tarė:

– Paklausykite manęs. Jei norite šlovės dabar, nesitikėkite, jog tučtuojau ją pelnysite už tokį puikų kūrinį. Tikrą poeziją geba įvertinti retas kuris; paprastiems žmonėms reikia, kad ji susilietų su fiziniu jauduliu, kurį sukelia drama. Mane gundė parašyti poemą apie Polijektą, bet aš apkarpysiu siužetą, išmesiu iš jo dangų, ir bus tik tragedija.

– Man nerūpi šiandienos šlovė! – atsakė Miltonas. – Aš visai negalvoju apie sėkmę – aš giedu, nes jaučiuosi esąs po-

etas; einu ten, kur mane veda įkvėpimas; tai, ką jis pagimdo, visada bus puiku. Net jei tos eilės bus skaitomos tik praėjus šimtui metų po mano mirties, aš jas vis tiek rašysiu.

— Ak, aš žaviuosi jomis dar neparašytomis, – tarė jaunasis karininkas, – jose matau Dievą, kurio paveikslą nuo gimimo nešioju savo širdyje.

— O kas man sako šiuos malonius žodžius? – paklausė poetas.

— Esu Renė Dekartas, – švelniai atsakė kariškis.

— O pone! – suriko de Tu. – Gal laimė jums lėmė būti „Principų" autoriaus giminaičiu?

— Aš ir esu jų autorius, – atsakė šis.

— Jūs, pone! Bet... tačiau... atleiskite man... bet... argi jūs ne kariškis? – paklausė nustebęs patarėjas.

— Ak, pone, ką bendro turi mintis su drabužiais, dengiančiais kūną? Taip, aš nešioju špagą ir dalyvavau Larošelės apgultyje; man patinka kario amatas, nes jis kursto sieloje kilnias mintis ir nuolat primena, kad gyvenimas – tai auka; tačiau jis neužgrobia viso žmogaus; negalima nuolatos apie jį galvoti – taika ramina tokias mintis. Pagaliau taip pat bijai, kad tas mintis ne laiku nutrauks koks netikėtas smūgis ar kvailas įvykis; jei žmogus nužudomas, kai jis bando įgyvendinti savo planus, palikuonys mano, kad jis neturėjo tų planų ar buvo sugalvojęs netikusius, – tai stumia į neviltį.

De Tu nusišypsojo, jis jautė malonumą girdėdamas taip paprastai šnekant tokį iškilų žmogų, kurį po savo širdies išrinktosios mylėjo labiausiai; jis paspaudė jaunojo Turenės išminčiaus ranką ir nusivedė su Korneliu, Miltonu ir Moljeru į gretimą kabinetą, o ten jie į valias kalbėjosi – po tokių pokalbių imi manyti, kad veltui leidai iki jų buvusį laiką, ir veltui leisi būsimą.

Jau dvi valandos, kai jie mėgavosi savo kalbomis, o muzikos skambesys, gitaros ir fleitos, grojančios menuetus, sarabandas, alemandas ir ispaniškus šokius, kuriuos išpopuliari-

no jaunoji karalienė, nuolatinis jaunų moterų grupelių vaikščiojimas ir jų juoko protrūkiai – viskas bylojo apie tai, kad prasideda pokylis. Labai jauna ir graži būtybė, lyg skeptrą laikanti didelę vėduoklę, apsupta dešimties jaunuolių, įėjo į jų nuošalų mažą kabinetą su savo spindinčia palyda, kuriai vadovavo tarsi karalienė ir visiškai išmušė iš vėžių kalbėtojus.

— Sudie, ponai, – tarė de Tu, – užleidžiu vietą panelei de Lanklo* ir jos muškietininkams.

— Iš tiesų, ponai, – tarė jaunoji Ninona, – mes jus gąsdiname? Aš jus sutrikdžiau? Jūs panašūs į sąmokslininkus.

— Gal mes šokdami esame didesni sąmokslininkai nei šie ponai! – tarė duodamas jai ranką Olivjė d'Antregas.

— O, jūsų sąmokslas nukreiptas prieš mane, pone paže, – atsakė Ninona, žvelgdama į kitą lengvąjį kavaleristą ir ištraukdama laisvąją ranką iš trečiojo, na o likusieji stengėsi atsidurti jos klaidžiojančio žvilgsnio kelyje, nes ji mėtė jiems žėrinčius žvilgsnius, lyg liepsneles virš fakelų, kuriuos uždeginėjo vieną po kito.

De Tu nepastebimai išėjo, ir niekas nemanė jo sulaikyti, jis leidosi didžiaisiais laiptais, o ten pamatė lipantį mažąjį abatą de Gondi, raudoną, apsipylusį prakaitu ir uždususį; gyvas ir linksmas abatas staiga jį sustabdė.

— Čia dabar, čia dabar kas, kurgi jūs einate? Teeina svetimšaliai ir mokslininkai, jūs – mūsiškis. Atvykstu kiek per vėlai, bet mūsų gražioji Aspazija man atleis. Kodėl išeinate, ar viskas baigėsi?

— Atrodo, taip, nes prasidėjo šokiai, tad skaitymai turėjo baigtis.

— Skaitymai taip, bet priesaikos? – tyliai paklausė abatas.

— Kokios priesaikos? – pasidomėjo de Tu.

— Ponas Vyriausiasis neatvyko?

---

* Ninona de *Lanklo* Liudviko XIII laikais turėjo gero tono moters, dar protingesnės už Marioną Delorm, reputaciją.

— Maniau jį sutiksiąs, bet jis neatvyko arba jau išvyko.

— Ne, ne, eime su manimi, – tarė vėjavaikis, – jūs mūsiškis, po velnių! Be jūsų neįmanoma, eime.

Nedrįsdamas atsisakyti pramogų, kurių nemėgo, de Tu nuėjo iš paskos, atidarė dviejų kabinetų duris ir nusileido slaptais laiptukais. Lipdamas jis vis aiškiau girdėjo vyrų balsus. Gondi pravėrė duris. Prieš akis atsiskleidė nelauktas reginys.

Kambarys, į kurį jie įėjo, buvo neryškiai apšviestas paslaptingos šviesos ir panėšėjo į geidulingiausių pasimatymų prieglobstį; vienoje pusėje puikavo paauksuota lova su baldakimu iš kiliminio audinio, apkaišytu plunksnomis, išpuoštu nėriniais ir kitokiais pagražinimais; visi baldai, drožinėti ir paauksuoti, buvo aptraukti pilkšvu gausiai siuvinėtu šilku; prie kiekvieno fotelio ant storo kilimo buvo patiesti aksominiai kilimėliai. Maži veidrodėliai, sujungti vienas su kitu sidabriniais papuošimais, atrodė lyg vienas ištisas veidrodis (tais laikais dar neregėta prabanga), atmušantis į visas puses žibančius facetus. Joks išorės triukšmas nepatekdavo į šią malonumų vietą, bet čia susirinkę žmonės neatrodė linkę į tokius dalykus. Būrys vyrų, tarp kurių de Tu atpažino dvariškius ir karius, buvo susispietęs prie kambario durų, o gretimame, erdvesniame, kambaryje susikaupę vyrai rijo akimis viską, kas dėjosi pirmajame salone. Ten dešimt jaunuolių, laikydami rankose nuogas špagas smaigaliais į žemę, stovėjo aplink stalą – jų atgręžti į Sen Marą veidai bylojo, kad jie ką tik jam prisiekė; vyriausiasis žirgininkas stovėjo vienas priešais židinį, sukryžiavęs rankas ir pasinėręs į savo mintis. Šalia stovėjo Mariona Delorm, rimta, susikaupusi, atrodė, kad ji pristatė šiuos bajorus Sen Marui.

Vos išvydęs savo draugą, Sen Maras puolė prie durų, kurias šis atidarė, ir piktai žvilgtelėjo į Gondi; jis stvėrė de Tu už rankų ir sustabdė jį ant paskutinės pakopos.

— Ką jūs čia veikiate? – paklausė prikimusiu balsu. – Kas jus atvedė? Ko norite iš manęs? Jei įeisite, jūs žuvęs.

– Ką pats čia veikiate? Ką aš matau šiuose namuose?

– Padarinius to, apie ką žinote; išeikite, sakau jums; oras čia užnuodytas visiems esantiems.

– Per vėlu, mane jau matė; kaip atrodytų, jei aš išeičiau? Dėl manęs jie prarastų drąsą; jūs būtumėt žuvęs.

Šis pokalbis vyko pusbalsiu ir greitai; pasakęs paskutinį žodį, de Tu pastūmė savo draugą, įėjo vidun, tvirtu žingsniu perėjo kambarį ir atsistojo prie židinio.

Sen Maras grįžo į savo vietą labai susijaudinęs, nuleido galvą, susikaupė ir, pakėlęs jau ramesnį veidą, kalbėjo toliau, nes atvykęs draugas buvo pertraukęs jo kalbą:

– Tad būkite su mumis, ponai; bet tiek paslapčių nebereikia; atsiminkite: kai tvirtas protas pasigauna idėją, turi jos laikytis, kad ir kokie būtų padariniai. Jūsų drąsos prireiks daugiau nei paprastai dvaro intrigai. Padėkokite man – vietoj sąmokslo siūlau jums karą. Ponas de Bujonas išvyko vadovauti savo kariuomenei Italijoje; po dviejų dienų, pirma karaliaus, aš išvykstu iš Paryžiaus į Perpinjaną; vykite ten visi, kariuomenės rojalistai laukia mūsų.

Ramus, pasitikintis savimi Sen Maras apmetė žvilgsniu visus jį supančius; jų akys svaidė džiaugsmo ir entuziazmo žaibus. Prieš leisdamas, kad jo širdį užvaldytų tie užkrečiami jausmai, kurie užvaldo prieš didžius darbus, jaunuolis norėjo dar kartą juos patikrinti, todėl rimtu balsu pakartojo:

– Taip, karą, ponai, pamąstykite, – atvirą karą. Larošelė ir Navara ruošiasi protestantų sukilimui, Italijos kariuomenė įsiverš iš vienos pusės, karaliaus brolis prisidės prie mūsų iš kitos – jis bus apsuptas, nugalėtas, sutraiškytas. Parlamentas žygiuos ariergarde ir įteiks karaliui prašymą – ginklą, ne blogesnį už mūsų špagas; o pasiekę pergalę, pulsime po kojų Liudvikui XIII, mūsų šeimininkui, kad jis suteiktų mums malonę ir atleistų, jog išvadavome jį iš kruvino ambicingojo ministro ir paskubinome jo sprendimą.

Apsidairęs jis pajuto sąmokslininkų žvilgsniuose ir laikysenoje didėjant pasitikėjimą.

— Ką gi! – kalbėjo toliau, sukryžiuodamas rankas ir vos sulaikydamas jaudulį. – Ir jūs nesitraukiate po tokio sprendimo, kuris kitiems žmonėms, tik ne jums, atrodytų maištas? Jūs nemanote, kad aš piktnaudžiauju įgaliojimais, kuriuos man suteikėte? Aš toli nuėjau, bet būna laikų, kai karaliai nori, kad jiems būtų tarnaujama prieš jų valią. Viskas numatyta, jūs žinote. Sedanas mums atvers savo vartus, ir Ispanijos parama mums užtikrinta. Dvylika tūkstančių vyrų iš senosios kariuomenės eis su mumis iki Paryžiaus. Tačiau užsieniui nebus skirta jokio vaidmens, visur bus prancūzų įgulos, ir miestai bus imami karaliaus vardu.

— Tegyvuoja karalius! Tegyvuoja Sąjunga! Naujoji Sąjunga, Šventoji Lyga! – šūkčiojo susirinkę jaunuoliai.

— Štai ji ir atėjo, – entuziastingai riktelėjo Sen Maras, – štai ji ir atėjo, gražiausia mano gyvenimo diena! O jaunyste, jaunyste, visada, šimtmečių šimtmečius tave vadino trumparege ir lengvabūde! Kuo tave kaltins šiandien? Su dvidešimt dvejų metų vadu suplanuotas, subrandintas ir didžiausias, teisingiausias, labiausiai sveikintinas dalykas, kuris netrukus bus įgyvendintas. Draugai, kas yra didis gyvenimas, jei ne jaunystės mintis, kurią įkūnija brandus amžius. Jaunystė erelišku žvilgsniu atidžiai žvelgia į ateitį, kuria didingus planus, padeda ten kertinį akmenį, o visa, ką gali daryti mūsų visas gyvenimas, tai priartinti šį pirmąjį sumanymą. O kada gi dar galėtų gimti didieji planai, jei ne tada, kai krūtinėje smarkiai plaka širdis? Proto nepakanka, jis tėra įrankis.

Po šių žodžių vėl pliūptelėjo džiaugsmo protrūkis, ir iš minios žengė į priekį senis žila barzda.

— Na štai, senasis ševaljė de Gizas; – tarė pusbalsiu Gondi, – jis tuoj ims pliaukšti niekus ir mus atvėsins.

Ir iš tiesų, paspaudęs ranką Sen Marui ir atsistojęs šalia jo, senis ėmė lėtai ir sunkiai kalbėti:

— Taip, mano vaike, ir jūs, mano vaikai, džiaugiuosi, kad jūs išlaisvinsite mano seną draugą Basompjerą ir atkeršysite už Suasono grafą ir jaunąjį Monmoransi... Bet jaunimui, kad ir koks karštas jis būtų, dera išklausyti tuos, kurie yra daug visko regėję. Aš mačiau Lygą, mano vaikai, ir sakau jums, kad šįkart negalėsite kaip tada pasivadinti Šventąja *Lyga, Šventąja Sąjunga, Šv. Petro globėjais* ar *Bažnyčios ramsčiais*, nes matau, jog tikitės *hugenotų* paramos; taip pat negalėsite savo didžiajame žalio vaško antspaude vaizduoti tuščio sosto, nes jame sėdi karalius.

— Galite sakyti – du karaliai, – nusijuokė Gondi.

— Vis dėlto labai svarbu, – kalbėjo senasis Gizas, apsuptas šių triukšmingų jaunuolių, – vis dėlto labai svarbu pasirinkti vardą, patrauklų liaudžiai; kitados buvo sugalvotas Visuotinės gerovės karo vardas, paskutinis buvo Taikos princų, reikėtų rasti...

— Gerai! Tebūna *Karaliaus karas*, – atsakė Sen Maras.

— Tinka! *Karaliaus karas*, – pritarė Gondi ir visi jaunuoliai.

— Bet, – įsiterpė senasis lygininkas, – taip pat būtų labai svarbu, kad tam pritartų Sorbonos teologijos fakultetas, kuris kadaise atleido nuo priesaikos karaliui *ogurdjerus* ir *sorgerus**, ir vėl įteisinti antrąjį pasiūlymą – liaudžiai leidžiama neklausyti magistrų ir juos karti.

— Ei, ševaljė, – riktelėjo Gondi, – tai jau nesvarbu, leiskite kalbėti ponui Vyriausiajam, šiandien apie Sorboną tegalvojame tiek, kiek apie jūsų šventąjį Žaką Klemaną** .

Visi nusijuokė, o Sen Maras vėl prabilo:

— Negalėjau, ponai, nuo jūsų slėpti Gastono Orleaniečio, taip pat kunigaikščio de Bujono ir savo paties ketinimų, nes žmogus, rizikuodamas gyvybe, turi žinoti už ką; bet jums iš-

* Aliuzija į Didžiąją Gizų Lygą; 1589 m. Sorbona atleido nuo priesaikos karaliui ir magistratams Paryžiaus lygininkus.

** Vadovaudamasis Lygos principais, vienuolis Žakas Klemanas 1589 m. nužudė Karalių Henriką III.

dėsčiau tik pačias menkiausias galimybes ir detaliau nepasakojau apie mūsų jėgas, nes tarp jūsų nėra nė vieno, kuris nežinotų paslapties. Ar jums, ponai de Montrezorai ir de Sen Tibalai, turiu išvardyti turtą, kurį karaliaus brolis mums patiki? Ar jums, pone d'Enjanai, pone de Muji, turiu pasakyti, kiek jaunų bajorų norėjo prisijungti prie jūsų šaulių ir lengvųjų kavaleristų kuopų ir triuškinti kardinolininkus? Kiek jų bus iš Turenės ir Overnės, d'Efija šeimos valdų, iš kur patrauks du tūkstančiai senjorų su savo vasalais? Barone de Bovo, ar dar kartą turėčiau jums pasakoti apie uolumą ir narsą kirasyrų, kuriuos davėte nelaimingajam grafui de Suasonui, kovojusiam už mūsų visų reikalą ir nukautam triumfo valandą to, kurį jūs drauge nugalėjote? Ar turiu pasakoti šiems ponams apie grafo-kunigaikščio džiaugsmą išgirdus naujienas apie mūsų pajėgas ir kardinolo infanto laiškus kunigaikščiui de Bujonui? Arba – apie Paryžių abatui de Gondi, d'Antregui ir jums, ponai, jums, kurie kasdien matote jo nelaimes, pasipiktinimą ir norą sukilti? Kai visos užsienio karalystės prašo taikos, į kurią kardinolas de Rišeljė nuolat kėsinasi savo kenkėjiška veikla (juk tai jis nutraukė Rėgensburgo sutartį), visi valstybės luomai dejuoja įbauginti jo savivalės, nežabotų jo ambicijų, kėsinimosi nei daugiau, nei mažiau – į Prancūzijos pasaulietinę ir net dvasinę valdžią.

Pritariantis šurmulys nutraukė Sen Marą. Paskui viskas trumpam nutilo, ir netrukus pasigirdo pučiamųjų instrumentų garsai bei ritmingas šokančiųjų trepsėjimas.

Šis triukšmas šiek tiek atpalaidavo susirinkusiuosius ir pačių jauniausių gretose pasigirdo juokas.

Sen Maras, tuo pasinaudojęs, pakėlė akis ir sušuko:

— Jaunystės malonumai – meilė, muzika, linksmi šokiai, kodėl ne vien jūs esate mūsų laisvalaikis, kodėl jūs nesate vienintelis mūsų rūpestis! Kokia turi būti pagieža, kad mūsų džiaugsmo šūkavimus nustelbtų mūsų nepasitenkinimo riks-

mai, kad širdyje nešiotume baisias paslaptis ir gyvenimo švenčių svaigulyje prisiekinėtume karą ir mirtį!

Vargas tam, kuris liūdina tautos jaunatvę! Jei suaugusiojo kaktą vagoja raukšlės, galima drąsiai sakyti, kad tai įrėžė tirono ranka. Kitos jaunystės bėdos kelia ne siaubą, o neviltį. Pažvelkite į tuos liūdnus niūrius studentus, kurie kiekvieną rytą slenka gatvėmis; jų veidai išblyškę, žingsnis lėtas, o balsai prislopinti, galėtum pamanyti, kad jie bijo gyventi ir žengti žingsnį į ateitį. Kas gi dedasi Prancūzijoje? Prancūzijoje yra vienu žmogumi per daug.

– Taip, – kalbėjo jis toliau, – dvejus metus stebėjau to garbėtroškos užmojų klastingumą. Jums žinomi tie keisti jo teisminiai procesai, paslaptingi pavedimai, juridiškai įteisintos žudynės; jis susidorojo su visais princais, perais, maršalais. Prancūzijoje nėra nė vienos šeimos, kurios nebūtų skaudžiai palietusi jo ranka. Jis laiko mus savo valdžios priešais todėl, kad nori, jog Prancūzijoje įsigalėtų tik jo dvaras, kuris prieš dvidešimt metų buvo viena mažiausių Puatu valdų.

Pažeminti parlamentai nebeturi balso; ar žinote, kad Memo, Novijono, Beljevro pirmininkai drąsiai, nors ir beprasmiškai pasipriešino, kad kunigaikščiui de Lavaletui nebūtų paskelbtas mirties nuosprendis?

Aukščiausiųjų teismų pirmininkai ir tarybos nariai buvo įkalinti, išvaikyti, jų veikla uždrausta (negirdėtas dalykas!), nes jie rėmė karalių arba liaudį.

Kas sėdi aukščiausiųjų teisėjų kėdėse? Negarbingi ir ištvirkę žmonės, čiulpiantys šalies kraują ir pinigus. Paryžius ir jūsų uostai apkrauti mokesčiais, kaimai nusiaubti ir nuniokoti kareivių, seržantų ir teisingumo atstovų, valstiečiai minta nuo maro ar bado kritusių gyvulių pašaru ir miega jų vietoje ant pakratų arba bėga į svetimas šalis, – tokie šio naujojo teisingumo padariniai. Tiesa, ištikimi jo tarnai nukalė monetas su kardinolo kunigaikščio atvaizdu. Štai jo karališkosios monetos.

Ir vyriausiasis žirgininkas sviedė ant kilimo apie dvidešimt auksinių dublonų su Rišeljė atvaizdu. Salėje vėl pasigirdo neapykantos kardinolui sukeltas murmesys.

– Gal manote, kad dvasiškiai mažiau paniekinti ar labiau patenkinti? Ne. Vyskupai buvo nuteisti nepaisant valstybės įstatymų ir privalomos jų šventam asmeniui pagarbos. Matėme Alžyro korsarus, kuriems vadovavo arkivyskupas. Menkystoms buvo suteiktos kardinolo pareigos. Pats ministras, niekindamas švenčiausius dalykus, liepė save išrinkti Sito, Kliuni, Premontrė vienuolynų ordinų generolu ir įmetė į kalėjimą vienuolius, kurie už jį nebalsavo. Jėzuitai, karmelitai, pranciškonai, augustiniečiai, dominikonai buvo priversti išsirinkti Prancūzijoje generalinius vikarus, kad nebendrautų su Roma, su jų tiesioginiais viršininkais, nes jis nori būti Prancūzijos patriarchas ir galų bažnyčios galva.

– Tai schizmatikas, pabaisa! – ėmė rėkti daugelis.

– Jo žingsniai aiškūs, ponai; jis pasiruošęs pasiglemžti pasaulietinę ir dvasinę valdžią; jis po truputį atsiribojo net nuo karaliaus, jam priklauso stipriausios Prancūzijos tvirtovės, pagrindinių upių žiotys, geriausi vandenyno uostai, druskos kasyklos ir kitos karalystės vertybės; taigi karalių reikia ginti nuo šios priespaudos. Mūsų šūkis bus „Karalius ir taika". Visa kita priklauso nuo Apvaizdos.

Šia kalba Sen Maras labai nustebino visus susirinkusius ir net patį de Tu. Iki tol niekas nebuvo girdėjęs jo taip ilgai šnekant, net ir per privačius pokalbius; niekada nė vienu žodžiu jis neparodė nė menkiausio ženklo, kad išmano visuomenės reikalus; priešingai, buvo labai nerūpestingas net akyse tų, kurie turėjo įgyvendinti jo planus; jie matydavo tik moralinį jo pasipiktinimą ministro prievarta, bet jis niekada nepuikuodavo kitų akivaizdoje savo mintimis, kad jo ambicijos neatrodytų jo darbų tikslas. Sen Maru visi pasitikėjo dėl jo populiarumo ir drąsos. Nustebimas buvo toks didelis, jog visi net nuščiuvo; bet tyla truko neilgai dėl prancūzams, jauniems ir

seniems, būdingo jausmingumo, kai jie mato ateities kovas, kad ir kokios jos būtų.

Tarp priėjusių paspausti ranką jaunajam partijos vadui buvo ir abatas Gondi, šokinėjantis kaip ožiukas.

— Jau užverbavau savo pulką! – rėkavo. – Turiu nuostabių žmonių!

Paskui, kreipdamasis į Marioną Delorm, tarė:

— Po velnių, panele, norėčiau pasipuošti jūsų spalvomis, jūsų lino pilkumo kaspinu ir jūsų Degtuko ordinu. Koks puikus jo devizas:

Mes degame tik tam, kad uždegtume kitus.
Ir aš norėčiau, kad galėtumėte pamatyti, ką gražaus
padarysime, jei nusišypsos laimė ir mes susikausime.

Gražioji Mariona, kuriai Gondi nelabai patiko, per jo galvą ėmė kalbėtis su de Tu – toks įžeidimas visada įvarydavo į neviltį mažąjį abatą, tad jis staiga ją paliko, pasipūtęs ir paniekinamai sukdamas ūsus.

Staiga visi netikėtai nuščiuvo – popieriaus gniužulas atsimušė į lubas ir nukrito prie Sen Maro kojų. Jis pakėlė ir, greitai apsidairęs, išskleidė; veltui bandyta nustatyti, iš kur tas popierius atlėkė; visų einančiųjų artyn veiduose teatsispindėjo nuostaba ir didelis smalsumas.

— Mano pavardė blogai parašyta, – šaltai tarė Sen Maras.

SEN MARKSUI

NOSTRADAMO CENTURIJA*

Kai raudona kepuraitė įkris pro langą,
Už keturiasdešimt uncijų bus nukirsta galva,
Ir viskas baigsis!

---

* Tai žodžių žaismas: Cinq-marcs (Sen Maras) — penkios markos. Marka — senovinis svorio matas lygus aštuonioms uncijoms.

— Tarp mūsų, ponai, yra išdavikas, – pridūrė Sen Maras, mesdamas popierių. – Bet mums tai nerūpi! Mes ne tie žmonės, kuriuos galima išgąsdinti tokiu kruvinu žodžių žaismu.

Tačiau susirinkusieji pasijuto nejaukiai, ėmė šnibždėti vienas kitam į ausį ir nepasitikėdami žvilgčiojo į kaimynus. Keli žmonės išėjo, ir gretos praretėjo. Mariona Delorm be perstojo kiekvieną tikino, kad ji išvys savo tarnus, kuriuos vienintelius buvo galima įtarti. Nepaisant jos pastangų, salėje įsiviešpatavo kažkoks šaltis. Sen Maras kalbos pradžioje užsiminė, jog karaliaus ketinimai neaiškūs, šis ne laiku parodytas atvirumas kiek sujaudino silpnesnius žmones.

Gondi tai pasakė Sen Marui.

— Klausykite, – tarė jam, – patikėkite manimi, aš atidžiai nagrinėjau sąmokslus ir susirinkimus; yra grynai mechaniškų dalykų, kuriuos reikia žinoti, atidžiai mane išklausykite – šioje srityje aš tikrai gana pasikaustęs. Jiems trūksta dar žodelio, tad pasinaudokite prieštaravimais; Prancūzijoje tai visada pavyksta; taip juos įkaitinsite. Suvaidinkite, jog nenorite jų sulaikyti per prievartą, ir jie liks.

Vyriausiajam žirgininkui dingtelėjo, kad toks būdas geras ir, eidamas prie tų, kuriuos žinojo esant patikimiausius, tarė:

— Ponai, aš juk nenoriu nieko versti eit su manimi; Perpinjane mūsų laukia pakankamai drąsuolių, be to, visa Prancūzija mūsų pusėje. Jei kas nori pasitraukti, tepasako, mes jau dabar sudarysime jam sąlygas.

Niekas nepanoro svarstyti šio pasiūlymo, bet jis išjudino visus, ir vėl pasigirdo neapykantos kardinolui kunigaikščiui priesaikavimai.

Tačiau Sen Maras dar apklausė keletą žmonių, kuriuos gerai pasirinko, – mat baigė tartis su Montrezoru, sušukusiu, kad jeigu jam kiltų nors menkiausia panaši mintis, persivertų špaga, ir su Gondi, kuris, išdidžiai stiebdamasis ant kulnų, atsakė:

— Pone vyriausiasis žirgininke, mano prieglobstis – tai Paryžiaus arkivyskupija ir Dievo Motinos sala, aš ten įsitvirtinsiu taip, kad niekas manęs iš jos neištrauks.

— O jūsų prieglobstis? – paklausė Sen Maras de Tu.

— Šalia jūsų, – atsakė šis, švelniai nuleidęs akis, net nebandydamas ryžtingai paliudyti savo sprendimo svarbos.

— Jūs taip norite? Na ką gi, sutinku, – atsakė Sen Maras, – šiuo atveju mano auka didesnė už jūsų.

Paskui, atsigręžęs į susirinkusius, tarė:

— Ponai, matau, jog esate paskutiniai Prancūzijos vyrai, nes po Monmoransi ir Suasonų šeimų jūs vieninteliai dar drįstate pakelti laisvą ir senųjų privilegijų vertą galvą. Jei Rišeljė laimės, senieji monarchijos paminklai grius su mumis, dvaras valdys vienas be parlamento, senojo barjero ir sykiu galingo karališkosios valdžios ramsčio; bet nugalėkime, ir Prancūzija bus mums skolinga, kad išsaugojome senuosius papročius ir vertybes. Pagaliau, ponai, būtų negražu dėl to sugadinti pokylį; girdite muziką, ir damos jūsų laukia, eime šokti.

— Už smuikus mokės kardinolas, – pridūrė Gondi.

Jaunuoliai juokdamiesi paplojo ir visi pakilo į šokių salę, lyg eitų kautis.

XXI skyrius

KLAUSYKLA

Tai dėl jūsų, lemtingasis grožį,
ateinu į šią baisiąją vietą.

LEVIS. *Vienuolis*

Tai atsitiko rytojaus dieną po sambūrio pas Marioną Delorm. Storas sniego sluoksnis dengė Paryžiaus stogus ir tirpo gatvėse bei plačiuose latakuose, kilo pilkšvomis krūvomis, išvagotomis vieno kito pravažiuojančio vežimo ratų.

Buvo aštunta valanda vakaro ir jau visiškai tamsu; žiema užklojo triukšmingąjį miestą storu kilimu, ir įsiviešpatavo tyla. Sniegas sugerdavo ratų dardėjimą ant grindinio, žirgo ar žmogaus žingsnius. Siauroje gatvelėje, vinguriuojančioje aplink senąją Šv. Eustachijaus bažnyčią, įsisupęs į apsiaustą, lėtai vaikštinėjo vyras, stengdamasis įžiūrėti, ar kas nepasirodys iš už aikštės; jis dažnai prisėsdavo ant akmeninių suolų, slėpdamasis nuo tirpstančio sniego po gulsčiomis šventųjų statulomis, išsikišusiomis iš po šventyklos stogo ir apkėtusiomis beveik visą gatvelę kaip susklaudę sparnus plėšrūs paukščiai, pasiruošę pulti grobį. Senis vis praskleisdavo apsiaustą, mušdavosi į krūtinę rankomis, jas sukryžiuodavo, greitai ištiesdavo, kad sušiltų, ar pūsdavo į pirštus, kuriuos menkai tesaugojo nuo šalčio iki alkūnių užtemptos buivolo odos pirštinės. Pagaliau jis pastebėjo mažą sniege atsispindintį šešėlį, sėlinantį palei sieną.

— Ak, Santa Maria! Kokios klastingos tos šiaurės šalys, – pasigirdo silpnas drebantis balselis. – Ak! *Duzé di Mantoue!** Kaip aš norėčiau ten būti, senasis mano Granšanai.

— Nagi! Nagi! Nekalbėkite taip garsiai, – perspėjo senasis tarnas. – Paryžiaus sienos turi kardinolo ausis, o ypač bažnyčių. Ar jūsų ponia jau viduje? Mano ponas jos laukė prie durų.

— Taip taip, ji įėjo į bažnyčią.

— Nutilkite, – sudraudė Granšanas, – laikrodžio dūžiai čerškiantys, tai blogas ženklas.

— Laikrodis išmušė pasimatymo valandą.

— Man jis muša agoniją. Bet patylėkite, Laura, antai trys vyrai su apsiaustais.

Jie praleido tuos tris vyrus. Granšanas juos pasekė, nurimo pamatęs, kokiu keliu jie pasuko, ir grįžęs vėl atsisėdo; senasis tarnas giliai atsiduso.

— Sniegas šaltas, Laura, o aš esu senas. Ponas vyriausiasis žirgininkas puikiausiai galėjo išsirinkti ką nors kitą iš savo vyrų, kad pastovėtų sargyboje, kaip aš dabar stoviu, kol jis tvarko meilės reikalus. Jums tinka nešioti meilės laiškučius, kaspinėlius, portretus ir kitokius niekus; o su manim derėtų elgtis pagarbiai, ir ponas maršalas taip nebūtų pasielgęs. Senieji tarnai sužadina kitų pagarbą šeimai, kuriai tarnauja.

— Ar seniai atvyko jūsų ponas, *caro amico?***

— Et, *cara, caro!**** Duokite man ramybę. Ištisą valandą šalome, kol jūs abi atėjote; per tą laiką būčiau surūkęs tris turkiškas pypkes. Dirbkite savo darbą ir eikite pasižvalgyti, ar koks įtartinas tipas neklaidžioja prie kitų durų į bažnyčią; juk tėra du sargybiniai, o reikia apeiti visą aikštę.

---

* Mantujos kunigaikštytė *(it.)*.

** Brangus drauge *(it.)*.

*** Brangioji, brangusis *(it.)*.

— Ak, *Signor Jesu!* Per tokį šaltį nėra kam tarti draugiško žodžio. O mano vargšė ponia turėjo pėsčiomis atkulniuoti iš Nevero pilies. Ak! *Amore! Qui regna amore!**

— Nagi, itale, atsisuk, sakau tau; ir kad negirdėčiau daugiau tavo muzikalios kalbos.

— Ak! O Jėzau! Koks atšiaurus jūsų balsas, brangusis Granšanai. Šomone, Turenėje, buvote kur kas malonesnis, kai kalbėjote apie juodas *miei occhi***.

— Nutilk, plepute. Dar kartą kartoju, tavo italų kalba tinka tik klajojantiems komediantams, šokėjams ant lyno ir dresuotiems šunims palinksminti.

— Ak, *Italia mia!* Granšanai, paklausykite manęs, ir jūs išgirsite Dievybės kalbą. Jei būtumėte galantiškas *uomo****, kaip tasai, kuris parašė mano bendravardei Laurai šias eiles...

Ir ji pusbalsiu uždainavo:

Lieti fiori e felici, e ben nate erbe
Che Madonna pensando premer sole;
Plaggia ch'ascolti sue dolci parole
*E del bel piede alcun vestigio serbe*****.

Senasis kareivis nebuvo labai pratęs prie pašnekesių su jaunomis merginomis; ir apskritai, kai jį kalbindavo moteris, jis visuomet atsakydavo tonu, svyruojančiu tarp nerangaus mandagumo ir blogos nuotaikos. Tačiau šįkart, matyt, itališkos dainos paveiktas, Granšanas sušvelnėjo ir užraitė savo

---

* Meilė! Kas valdo meilę! *(it.)*.

** Mano akis *(it.)*.

*** Vyras *(it.)*.

**** Laimingos gėlės ir laimingi žolės diegeliai,
Kuriuos mindžioja užsisvajojusi mano ponia,
Krantai, suskambę nuo švelnių jos žodžių,
Išsaugokite gražiosios jos kojelės pėdsaką.

Petrarka. Sonetas, CLXII

ūsus – tai buvo ženklas, kad jis sutrikęs nežino, ką daryti; jis netgi išspaudė kimų garsą, panašų į juoką, ir tarė:

— Velniai griebtų! Gana gražu. Tai man primena Kazalio apsiaustį; bet patylėk, mažyte; man neramu, nes aš dar negirdėjau ateinant abato Kijė; jis turėjo atvykti anksčiau už abu mūsų jaunuolius, ir jau seniai...

Laura, bijodama, kad ją vieną išsiųs į Sent Estašo aikštę, atsakė jam esanti įsitikinusi, jog abatas ką tik įėjo, ir dainavo toliau:

Ombrose selve, ove percote il sole
*Che vi fa co'suoi raggi alte es superbe**

— Oi, – suniurnėjo žmogelis, – mano kojos sniege, o į ausį įkrito lašas; man šalta galvai, širdin įsėlino mirtis, o tu dainuoji man apie žibuokles, saulę, žolę ir meilę – nutilk.

Ir, giliau pasislinkęs po strėlės formos arka, Granšanas susiėmė rankomis savo seną galvą bei žilus plaukus, susimąstė ir sustingo. Laura nebedrįso jo kalbinti.

O tuo metu, kai kambarinė lauke ieškojo Granšano, jaunoji Mari virpančia ranka pastūmė bažnyčios duris ir išvydo viduje stovintį persirengusį ir neramiai lūkuriuojantį Sen Marą. Jį pažinusi, nenusiimdama nuo veido aksominės kaukės, Mari greitai įėjo į šventovę ir nubėgo slėptis į klausyklą, o Anri rūpestingai uždarė bažnyčios duris, pro kurias ji ką tik įsmuko. Įsitikinęs, kad durų iš lauko atidaryti negalima, nuėjo paskui Mari ir, kaip paprastai, atsiklaupė atgailai skirtoje vietoje. Jaunuolis su senuoju savo tarnu atvyko valanda anksčiau nei Mari ir rado duris atviras – tai buvo ženklas, kad abatas Kijė, jo auklėtojas, laukė sutartoje vietoje. Kad užkirstų kelią visokiems netikėtumams, jaunuolis, laukdamas pasirodant Mari, pats saugojo šias duris: džiaugdamasis, kad

* Ūksmingosios girios, apšviestos saulės,
Kuri savo spinduliais jus puošia ir kelia aukštyn (*it.*).

gerasis abatas toks punktualus, jis vis dėlto nenuėjo jam padėkoti, nes nenorėjo palikti savo posto. Kijė buvo jam antrasis tėvas ir autoritetas, bet jaunuolis elgėsi su šiuo geruoju kunigu be didelių ceremonijų.

Senojoje Šv. Eustachijaus bažnyčioje tvyrojo tamsa; be amžinai šviečiančios lempelės, dar degė keturios geltono vaško žvakės, pritvirtintos virš indo su šventu vandeniu, priešais pagrindines kolonas, jos metė raudoną šviesą ant balto ir juodo tuščios bazilikos marmuro. Šviesa vargiai skverbėsi į gilias šonines maldingojo pastato navas. Vienoje iš šių koplyčių, pačioje tamsiausioje, stovėjo klausykla, jos geležinės pynutės buvo įtaisytos gana aukštai ir sutvirtintos storais rėmtarpiais; pro jas galėjai įžvelgti tik mažą kupolėlį ir medinį kryžių. Ten iš abiejų pusių klūpėjo Sen Maras ir Mari de Mantu; jie sunkiai matė vienas kitą ir suprato, kad tarp jų sėdintis abatas Kijė pagal savo paprotį jųdviejų laukė jau seniai. Pro mažas groteles jie galėjo įžvelgti jo gobtuvo šešėlį. Anri d'Efija priėjo iš lėto; jis atvyko sustabdyti ir užbaigti to, ką jam buvo lėmęs likimas. Atėjo pasimatyti ne su savo karaliumi, o galingesne valdove, dėl kurios jis ir pradėjo tą milžinišką darbą. Atėjo išbandyti jos tikėjimo ir todėl virpėjo.

Jaunuolį ypač sukrėtė tai, kad gražioji sužadėtinė klūpo priešais jį; jis sudrebėjo išvydęs šį angelą, – persmelktas laimės, kurią galėjo prarasti; jis neišdrįso prabilti pirmas ir dar akimirką susitelkęs žvelgė į šešėlyje skendinčią jos galvutę, šią jauną galvutę, į kurią buvo sudėtos visos jo viltys. Nors jis ir mylėjo Mari, ją pamatęs, kaskart pajusdavo kažin kokį siaubą, kad tiek visko pridarė dėl mergaitės, kurios aistra buvo tik menkas jo aistros atšvaitas ir kuri galbūt nė nesuvokė, ko vertos visos jo aukos, sudėtos po jos kojomis, o juk jis prisivertė tapti nuolankiu dvariškiu, pasmerkusiu save intrigoms ir garbės troškulio skatinamoms kančioms, pasinėrė į painias gudrybes, nusikalstamas mintis, tamsias ir žiaurias sąmokslininko kliautis. Iki šiol, slaptų ir nekaltų jų pasimatymų me-

tu, kiekvieną naujieną apie jo palypėjimą karjeros laiptais ji sutikdavo džiūgaudama kaip vaikas, bet nenuvokdama, kiek pastangų kainavo kiekvienas toks sunkus žingsnis titulų link, ir visuomet naiviai klausdavo, kada jis pagaliau taps konetabliu ir kada jie susituoks, lyg būtų klaususi, kada jis vyks į raitelių paradą ir ar lauke giedra. Iki šiol jam keldavo šypseną šie klausimai ir neišmanymas, atleistinas aštuoniolikmetei merginai, gimusiai sosto papėdėje ir pripratusiai prie aukštos padėties, kuri jai buvo tokia natūrali ir kurią jau turėjo ateidama į šį pasaulį, tačiau dabar jaunuolis rimčiau susimąstė apie Mari būdą – jis ką tik išėjo iš didingo visiems karalystės ordinams atstovaujančių sąmokslininkų susirinkimo, ir kai jo ausis, kuriose dar tebeskambėjo prisiekusių didelį karą pradėti vyrų balsai, pasiekė žodžiai tos, dėl kurios tasai karas ir bus pradėtas, jam pirmąkart dingtelėjo, kad gal šis nekaltas naivumas tėra lengvabūdiškumas ir kad širdis čia niekuo dėta, – ir išsigandęs jaunuolis nusprendė išsiaiškinti.

— Dieve, Anri, kaip aš bijau, – tarė eidama į klausyklą Mari. – Priverčiate mane ateiti be sargybinių, be karietos; aš visuomet drebu, kad mano tarnai nepamatytų, kaip išeinu iš Nevero rūmų. Ar dar ilgai reikės man slapstytis lyg nusikaltėlei? Karalienė buvo nepatenkinta, kai viską jai prisipažinau, ir jeigu ji dar kartą prašneks apie tai su manimi, jos tonas bus griežtas, jūs puikiai šį toną pažįstate, – jis mane visada pravirkdo: aš labai bijau.

Ji nutilo, o Sen Maras atsakė tik giliu atodūsiu.

— Kas atsitiko? Jūs nenorite su manimi kalbėtis? – paklausė ji.

— Ir tai visi jūsų nuogąstavimai? – karčiai paklausė Sen Maras.

— Nejaugi reikia dar didesnių? O, mano drauge. Kokiu tonu, kokiu balsu jūs kalbate su manimi? Ar pykstate, kad per vėlai atvykau?

— Per anksti, ponia, gerokai per anksti, nes matau, kad dalykai, kuriuos turite čia išgirsti, jums labai tolimi.

Įskaudinta niūraus, kartėlio kupino Anri balso, Mari ėmė verkti.

— O Dieve mano! Tai ką gi aš padariau, kad jūs kreipiatės į mane „ponia" ir taip atšiauriai su manimi elgiatės?

— Ak, nurimkite! – vis dar ironiškai pasakė Sen Maras. – Iš tiesų jūs nekalta; kaltas esu aš, aš vienas; bet ne prieš jus, o dėl jūsų.

— Ar jūs padarėte ką nors blogo? Įsakėte ką nors nužudyti? O ne, aš tvirtai jumis tikiu – jūs toks geras.

— O jeigu? – neatlyžo Sen Maras. – Argi jūs visiškai nesusijusi su mano planais? Ar blogai supratau jūsų mintį, kai žvelgėte į mane pas karalienę? Ar jau nebemoku skaityti jūsų akyse? Ar jose plykstelėjusi ugnis buvo didžiulė meilė Rišeljė? Kur dingo susižavėjimas, kurį žadėjote tam, kas išdrįs viską pasakyti karaliui? Nejau visa tai melas?

Marija plūdo ašaromis.

— Jūs vis dar kalbate su manimi nedraugiškai, – pasakė ji, – aš to nenusipelniau. Jei nieko nepasakoju jums apie šį siaubingą sąmokslą, manote, kad jį esu pamiršusi? Manote, kad nesu pakankamai nelaiminga? Jūs norite matyti mano ašaras? Štai jos. Į valias jų išlieju slapta, Anri; patikėkite, paskutinių mūsų pasimatymų metu vengiau šios baisios temos tik todėl, kad bijojau sužinoti per daug: aš tik ir galvoju apie jums gresiančius pavojus. Argi nežinau, kad dėl manęs jie jums gresia? Deja, jūs kaunatės dėl manęs, bet ir aš turiu atlaikyti nė kiek ne mažiau žiaurių puolimų! Jūs laimingesnis už mane, jūs kaunatės iš neapykantos, o aš grumiuosi su draugiškumu: kardinolas prieš jus išsiųs vyrus ir ginklus; na o karalienė, švelnioji Ona Austrė, stengiasi paveikti tik švelniais patarimais, glamonėmis ir kartais ašaromis.

— Jaudinanti ir neįveikiama prievarta, — karčiai atsakė Sen Maras, – kad tik priimtumėte sostą. Manau, jums reikia pastangų, norint atsilaikyti prieš panašias viliones, tačiau pirmiausia, ponia, svarbu yra atleisti jus nuo jūsų priesaikų.

— O didis Dieve! Kas gi dar prieš mus?

— Virš mūsų ir prieš mus yra Dievas, – pertarė ją Anri griežtu balsu. – Karalius mane apgavo.

Abatas sukrutėjo klausykloje.

Mari sušuko:

— Štai ką aš nujaučiau; štai ta nelaimė, kurią buvau numačiusi. Nejaugi aš esu jos priežastis?

— Jis mane apgavo, paspaudęs man ranką, – toliau kalbėjo Sen Maras, – išdavė mane tam niekšui Žozefui, kurį man siūlo nudėti.

Apimtas siaubo abatas taip sujudėjo, kad net prasivėrė klausyklos durys.

— Ak, mano tėve, nebijokite, – toliau kalbėjo Anri d'Efija. – Jūsų mokinys niekada netrenks tokio smūgio. Smūgiai, kuriems rengiuosiu, bus girdėti iš tolo ir juos nušvies ryški šviesa; bet pirma turiu atlikti dar vieną pareigą, šventą pareigą; pažvelkite į tą vaiką, besiaukojantį jūsų akivaizdoje. Deja, neilgai gyvenau laimei: galbūt tuojau ją sugriausiu jūsų ranka, ta pačia, kuri ją ir laimino.

Taip kalbėdamas jaunuolis atidarė groteles, skyrusias jį nuo senojo abato; keista, bet abatas tylėjo, tik užsismaukė gobtuvą ant kaktos.

— Grąžinkite, – ištarė Sen Maras nebe tokiu tvirtu balsu, – grąžinkite šį vestuvinį žiedą kunigaikštytei de Mantu; galėsiu jį atgauti tik tuomet, jeigu ji pasiūlys jį man antrą kartą, nes jau esu nebe tas, už kurio ji pažadėjo tekėti.

Vienuolis staigiai sugriebė žiedą ir iškišo jį pro priešais esančias rombo formos groteles; toks abejingumas nustebino Sen Marą.

— Mano tėve, – paklausė jis, – nejaugi ir jūs pasikeitėte?

Mari jau nebeverkė; angeliškas jos balselis suskambo garsiau ir nuaidėjo po bažnyčios skliautais lyg švelniausias vargonų atodūsis:

— O mano drauge! Neberūstaukite, aš nesuprantu jūsų; argi mes galime nutraukti tai, ką Dievas neseniai sujungė, ar

galiu jus palikti, žinodama, kad jūs nelaimingas? Jei karalius jūsų nebemyli, tai bent jau galite būti tikras, kad jis nedarys jums nieko blogo, nes nieko blogo nedarė kardinolui, nors niekada jo nemylėjo. Manote, jog esate žuvęs todėl, kad jis galbūt nenorėjo skirtis su senuoju savo tarnu? Gerai, palaukim, kol jo draugiškumas atgims; pamirškite tuos sąmokslininkus, jie mane baugina. Jeigu jie nebeturi vilties, dėkoju už tai Dievui; aš nebedrebėsiu dėl jūsų. Na, kas jums yra, mano drauge, ir kam veltui sielvartaujate? Karalienė mus myli, abu esame labai jauni; palaukime. Ateitis graži, nes mudu amžinai sujungti ir tikime vienas kitu. Papasakokite man, ką jums Šambore sakė karalius. Ilgai sekiau jus akimis. Dieve! Kokia liūdna man buvo ta medžioklė!

— Jis mane išdavė, sakau jums, – tarė Sen Maras. – Ir kas būtų galėjęs pamanyti, kad kai jūs matėte jį, spaudžiantį mums rankas – savo broliui, man ir kunigaikščiui de Bujonui, jis kamantinėjo menkiausių sąmokslo detalių, netgi klausė, kada turėtų būti Lione suimtas Rišeljė, galvojo apie jo tremties vietą (jis trośko jo mirties; bet, prisiminęs savo tėvą, prašiau palikti jį gyvą)? Karalius sakė, kad pats viskam vadovaus Perpinjane; ir vis dėlto iš Lelijų kabineto išėjo tas niekšas Žozefas! O Mari! Ar jums prisipažinti? Tą akimirksnį, kai viską sužinojau, buvau sukrėstas iki sielos gelmių, suabejojau dėl visko, ir man pasirodė, kad pasaulis susiūbavo regint, kaip teisybė palieka karaliaus širdį. Mačiau, kaip griūva visas mūsų statinys; dar valanda, ir sąmokslas būtų žlugęs; o aš būčiau jus praradęs visiems laikams; man buvo likusi vienintelė išeitis, ir aš ja pasinaudojau.

— Kokia? – paklausė Mari.

— Mano rankose buvo sutartis su Ispanija, aš ją pasirašiau.

— O dangau! Suplėšyk ją.

— Ji iškeliavo.

— Kas ją neša?

— Fontrajas.

— Atšaukite jį.

— Jis jau turėtų būti už Olorono perėjos, – stodamasis atsakė Sen Maras. – Viskas paruošta Madride, viskas Sedane; manęs laukia armijos, Mari, armijos! Ir Rišeljė jų apsuptas. Jis svyruoja, reikia tik vieno smūgio jį nuversti, ir jūs būsite amžinai mano, triumfuojančio Sen Maro!

— Sen Maro maištininko, – sudejavo Marija.

— Tebūna taip, maištininko, bet ne favorito. Maištininko, nusikaltėlio, kuris nusipelnė ešafoto, aš tai žinau! – aistringai sušuko puldamas ant kelių jaunuolis. – Bet juk esu maištininkas iš meilės, maištininkas dėl jūsų, nes mano špaga pagaliau jus užkariaus.

— Deja! Špaga, sumirkyta saviškių krauju, jau yra durklas!

— Užteks, pasigailėkite, Mari! Tegul karaliai mane išduoda, tegul kariai mane palieka, tapsiu dar tvirtesnis. Bet vienas jūsų žodis mane pribaigtų, be to, ir apmąstymams skirtas laikas man jau baigėsi. Taip, aš nusikaltėlis, todėl ir svyruoju nežinodamas, ar vis dar esu vertas jūsų. Palikite mane, Mari, pasiimkite šį žiedą.

— Aš negaliu, – atsakė ji, – nes esu jūsų žmona, kad ir koksai jūs būtumėte.

— Jūs girdite, mano tėve, – tarė laimės kupinas Sen Maras, – palaiminkite šią antrąją, atsidavimo, sąjungą, dar gražesnę nei pirmąją – meilės sąjungą. Tepriklauso ji man, kol gyvas būsiu.

Abatas neatsakė, atidarė klausyklos duris, staiga išėjo ir dingo iš bažnyčios anksčiau, nei Sen Maras suskato atsistoti ir leistis jam įkandin.

— Kur einate? Kas jums? – sušuko jis.

Bet niekas neatsakė, aplinkui nebuvo nė gyvos dvasios.

— Nešaukite, dėl Dievo, – maldavo Mari. – Arba aš žuvusi. Jis tikriausiai išgirdo, kad kažkas yra bažnyčioje.

Sunerimęs, nieko jai netardamas, d'Efija puolė po arkadomis ir veltui ieškojo abato; pribėgo prie durų, jos buvo užrakintos; išsitraukęs špagą, apėjo ratu bažnyčią ir prie durų, kurias turėjo saugoti Granšanas, jį pašaukė vardu ir pasiklausė.

— Dabar paleiskit jį, – išgirdo kažką sakant gatvėje.

Ir šuoliais pasileido žirgai.

— Granšanai, ar tu atsiliepsi, ar ne? – sušuko Sen Maras.

— Gelbėk, Anri, mano brangus vaike! – pasigirdo abato Kijė balsas.

— Ei! Iš kur jūs išlindote? Jūs mane palikote pražūčiai, – tarė eidamas prie jo vyriausiasis žirgininkas. Jis išvydo vargšą savo auklėtoją be skrybėlės krintant sniegui, jo būsena buvo tokia, kad jis beveik negalėjo kalbėti.

— Jie mane sulaikė, iškrėtė! – skundėsi jis. – Niekšai! Žudikai! Jie neleido man šauktis pagalbos, užspaudė burną nosine.

Išgirdęs triukšmą, galų gale pasirodė ir Granšanas, trindamasis akis, tarsi ką tik pabudęs žmogus. Laura išsigandusi įpuolė į bažnyčią pas savo ponią; visi skubiai suėjo į vidų raminti Marijos ir apsupo senąjį abatą.

— Niekšai! Jie surišo, kaip matote, man rankas, jų buvo daugiau nei dvidešimt; jie atėmė iš manęs raktą nuo šių bažnyčios durų.

— Ką? Dabar? – paklausė Sen Maras. – Bet kodėl jūs mus palikote?

— Palikau jus? Jie mane išlaikė dvi valandas.

— Dvi valandas! – sušuko priblokštas Anri.

— Ak, koks nelaimingas senis aš esu! – sušuko Granšanas. – Aš sau miegojau, o mano ponui grėsė pavojus. Taip atsitiko pirmą kartą.

— Tai ne jūs buvote su mumis klausykloje? – toliau klausinėjo susirūpinęs Sen Maras, o virpanti Mari glaudėsi prie jo peties.

— O ką? – nustebo abatas. – Argi jūs nematėte to niekšo, kuriam jie įdavė mano raktą?

— Ne. O kam gi? – sutartinai paklausė visi.

— Tėvui Žozefui, – atsakė gerasis abatas.

— Bėkite! Jūs žuvęs! – sušuko Mari.

XXII skyrius

AUDRA

Blow, blow, thou winter wind,
Thou art not so unkind
As man's ingratitude;
Thy tooth is not so keen,
Because thou art not seen
Altho'thy breath be rude.
Heigh-ho! Sing, heigh-ho! unto the green holly:
Most friendship is feigning; most loving mere folly.

SHAKESPEARE*

Vidury ilgos ir didingos Pirėnų grandinės, formuojančios išrantytą Iberijos pusiasalio sąsmauką, baltų snieguotų piramidžių, girių ir pievelių vidury atsiveria siaura perėja, takelis, įsirėžęs išdžiūvusios kalnų upės vagoje; jis vinguriuoja tarp uolų, leidžiasi po storais sniego tiltais, rangosi ties vandeningų prarajų pakraščiu, kad užkoptų į gretimus Urdozo ir

* Pūsk, pūsk, žiemos vėjau,
Tu nesi toks žiaurus
Kaip nedėkingi žmonės;
Tavo dantys ne tokie aštrūs,
Nes tu nematomas,
Nors tavo dvelksmas ir atšiaurus.
Ei, ei! Dainuok! Ei, ei, žaliam bugienyje:
Daugelis draugų netikri, meilužiai išprotėję.

ŠEKSPYRAS

Olorono kalnus ir, pagaliau pasiekęs grublėtą jų kuprą, išvagoja debesų apsuptas jų viršūnes – naujas kraštas, tebeturintis savo kalnus ir savo gelmes, pasuka į dešinę, palieka Prancūziją ir nusileidžia į Ispaniją. Niekada jo vingiuose mulo pasaga neįspaudė savo žymės: žmogus ten vos telpa išsitiesęs, jam reikia neslystančių virvinių batų ir geležimi apkaustytos lazdos, smingančios į plyšius tarp uolų.

Gražiaisiais vasaros mėnesiais berankoviu rudu apsiaustu vilkintis piemuo ir juodas avinas storu pagurkliu veda ten bandas, savo nukarusia vilna šluojančias pievas. Šiose stačiose vietose girdėti tik avių varpelių tilindžiavimas: tie netolygiai skambantys varpeliai susilieja į savitus akordus, netikėtos jų melodijos stebina keliautoją ir linksmina vienišą tylų jų piemenį. Tačiau kai ateina ilgas rugsėjo mėnuo, sniego danga nusidriekia nuo kalnų viršūnių iki papėdžių, neužpustytas lieka tik šis giliai išraustas takelis; upėje atsivėrusios kiaurymės ir keleto keisčiausios formos granito uolų apybraižos, šmėkšančios lyg po sniegu palaidoto pasaulio griaučiai.

Tuomet gali išvysti skuodžiančias kalnų ožkas; atkraginusios savo riestus ragus, jos šokinėja nuo uolos ant uolos, lyg puldamos vėją, ir veikiai užkariauja šią oro dykumą; varnai ir varnos be paliovos suka ratus virš bedugnių ir šaltinių, paversdami juos tamsiomis savo buveinėmis, rudasis lokys su gauruotąja šeimyna, žaidžiančia ir besivartančia aplink jį, lėtai nusileidžia iš savo guolio, iš kurio jį išvarė žiema. Tačiau tai nėra nei visiški laukiniai, nei patys žiauriausi gyventojai, kuriuos žiema atgena į kalnus; įsidrąsinęs kontrabandininkas pasistato medinę lūšną ant ribos, skiriančios gamtą ir politiką; ir ten, rūkų ir vėjų apsuptyje, tarp abiejų Navarų, sudaromos paslaptingos sutartys, vyksta slėpiningi mainai.

Čia, šiame siaurame takelyje, Prancūzijos atšlaitėje, prabėgus maždaug dviem mėnesiams po įvykių, kuriuos regėjome Paryžiuje, vidurnaktį sustojo du iš Ispanijos vykstantys keliauninkai, pavargę ir apimti siaubo. Kalnuose poškėjo šūviai.

— Niekšai! Kaip jie mus persekiojo, – tarė vienas jų. – Nebegaliu. Jei ne jūs, mane būtų sučiupę.

— Ir sučiups kartu su tuo prakeiktu popieriumi, jei tuščiai švaistysite laiką žodžiams (antras šūvis pasigirdo ant Sen Pjero d'Eglio uolos); jie mano, jog keliaujame Limasono šlaitu; tik apačioje supras, kad pasukom į priešingą pusę. Lipkite. Be abejonės, tai patruliai, gaudantys kontrabandininkus. Lipkite.

— Ei! O kaip? Nieko nematau.

— Lipkite, lipkite, šekit mano ranką.

— Prilaikykite mane, batai slysta, – paprašė pirmasis keliautojas; prieš statydamas koją, jis kabinosi į uolos atbrailas ir tikrino grunto tvirtumą.

— Nagi, eikite, eikite, – stūmė jį antrasis. – Štai vienas tų niekšų mums virš galvos.

Iš tiesų ilgu šautuvu ginkluoto žmogaus šešėlis nusidriekė ant sniego. Abu nuotykių ieškotojai sustingo. Žmogus praėjo; jie leidosi toliau.

— Sučiups jie mus, – ištarė tas, kuris prilaikė pirmąjį. – Mes apsupti. Duokite man tą velnio pergamentą; aš apsirengęs kaip kontrabandininkas ir mane tokiu palaikys, kai paprašysiu jų prieglobsčio; jūs nesulauktumėte pagalbos, nes jūsų apdaras su galionais.

— Jūs teisus, – sustodamas ant uolos iškyšulio, atsakė bendrininkas. Ir, pakibęs ties šlaito viduriu, perdavė jam tuščiavidurį medinį ritinį.

Pasigirdo šūvis, zvimbdama atlėkė kulka ir įstrigo į sniegą prie jų kojų.

— Sutarta, – pasakė pirmasis keliautojas. – Grįžkite į apačią; jei liksite gyvas, toliau traukite keliu. Į kairę nuo Gavo yra Santa Maria; tačiau sukite į dešinę, pereikite į Oloroną ir atsidursite Po kelyje – tada būsite išgelbėtas. Nagi, grįžkite.

Sulig tais žodžiais jis pastūmė savo bendražygį ir, nesiteikęs į jį nė pažvelgti, nepanorėjęs nei kopti aukštyn, nei lipti žemyn, pasileido tiesiai kalno šlaitu, kabindamasis už akme-

nų, už šakų, netgi už augalų, vikrus lyg laukinė katė, ir greitai atsidūrė ant tvirto pamato, priešais skylėtą trobelę, sukaltą iš lentų, pro kurias skverbėsi šviesa. Nuotykių ieškotojas apėjo aplinkui, kaip alkanas vilkas kad sliūkinėja aplink gyvulių aptvarą, ir, prikišęs akį prie vienos kiaurymės, pamatė kažką, kas, matyt, paskatino jį apsispręsti: jis ryžtingai pastūmė netvirtas, nė menkiausia velke neužšautas duris; visa trobelė suvirpėjo nuo kumščio smūgio; įėjęs keliautojas pamatė, kad ji padalinta į du kambarėlius, perskirtus pertvara. Pirmajame degė didžiulė geltono vaško žvakė; ten, kampe, ant žemės, drėgnos nuo tirpstančio po lentomis sniego, susigūžusi tūnojo išblyškusi ir liguistai liesa mergina. Juodi susivėlę, nešvarūs labai ilgi plaukai netvarkingai krito ant jos rudo storos vilnos drabužio; raudonas Pirėnų čiabuvių gobtuvas dengė jos galvą ir pečius; akys buvo nuleistos – ji verpė prie diržo prikabintą kuodelį. Įėjęs vyras jos nesutrikdė.

— Ei, ei! *La moza**, kelkis ir duok man atsigerti; aš pavargau ir esu ištroškęs.

Mergina nieko neatsakė ir, nepakeldama akių, toliau stropiai verpė.

— Ar girdi? – niūktelėjęs ją koja, paklausė svetimšalis. – Eik, pasakyk šeimininkui – mačiau, jis yra, – kad vienas draugas atėjo jo aplankyti, bet pirma duok man gerti. Aš čia miegosiu.

Nepaliaudama verpti, kimiu balsu ji prašneko:

— Aš geriu ant uolų tirpstantį sniegą arba žalias putas, plūduriuojančias ant pelkių vandenų; bet kai gerai suverpiu, man duoda vandens iš geležies šaltinio. Kai miegu, šaltas driežas nusliuogia mano veidu; o kai gerai nuprausiu mulą, man pameta šieno; šienas šiltas: šienas geras ir šiltas; aš užsimetu jo ant savo marmurinių kojų.

— Ką tu čia paistai? – paklausė Žakas. – Man tavo plepalai nerūpi.

* Moterie *(isp.)*.

Mergina kalbėjo toliau:

– Kol nugalabija vyrą, man liepia laikyti. O, kiek kraujo yra plūdę mano rankomis! Teatleidžia jiems Dievas, jeigu gali. Jie mane vertė laikyti jo galvą ir rėčką, pilną raudono vandens. O dangau! Man, buvusiai Dievo sužadėtinei! Jų kūnus išmeta į snieguotąsias prarajas; bet vanagas juos suranda ir jų plaukais iškamšo savo lizdą. Dabar matau tave, trykštantį gyvybe, pamatysiu kruviną, išblyškusį ir mirusį.

Gūžtelėjęs pečiais, nuotykių ieškotojas švilpaudamas pastūmė antrąsias duris; ten ir rado vyrą, kurį buvo matęs pro lūšnos plyšius; ant ausies užsismaukęs mėlyną baskų beretę ir susisupęs į platų apsiaustą, jis sėdėjo ant nešulinio mulo balno, šildėsi virš plačios krosnelės, rūkė cigarą ir tuštino vynmaišį, kurį buvo pasidėjęs šalia. Žarijų atšvaitai buvo nuplieskę storą geltoną jo veidą bei kambarį, kuriame lyg kėdės išrikiuoti aplink krosnelę kėpsojo mulų balnai. Nesistodamas jis pakėlė galvą.

– O, tai tu, Žakai? – paklausė jis. – Čia tikrai tu? Ketverius metus tavęs nemačiau, bet atpažįstu, tu nepasikeitei, plėšike; vis tas pats nenaudėlio snukis. Įsitaisyk čia, ir išgerkime.

– Taip, aš vėl čionai: bet kokių velnių tu čia esi? Aš maniau, kad tu teisėjas, Umenai.

– Aš? O aš maniau, kad tų ispanų kapitonas, Žakai.

– A! Buvau kurį laiką, tiesa, o paskui patekau į nelaisvę, gana gražiai išsisukau ir vėl sugrįžau į pirmykštį laisvą gyvenimą, ėmiausi gerosios senosios kontrabandos.

– *Viva! Viva! Jaleo!** – sušuko Umenas. – Mes šaunūs, mes viskam tinkami. Bet... Tu lankeisi kituose uostuose? Nes nemačiau tavęs nuo to laiko, kai sugrįžau į verslą.

– Taip, taip, prasibraudavau pro ten, pro kur tu neprasibrausi, taigi, – atsakė Žakas.

– O ką gabeni?

* Neišverčiamas ispaniškas šūksnis.

— Paslaptingą prekę; mano mulai atvyks rytoj.

— Šilko juostos, cigarai ar vilna?

— Sužinosi vėliau, *amigo*, – atsakė kareiva. – Duok man vynmaišį, aš ištroškęs.

— Imk, gerk, tai tikras Valdapeñas*. Mes tokie laimingi čia, mes, bandoleros**. Ei! *Jaleo! Jaleo!* Gerk, gerk, tuoj ateis draugai.

— Kokie draugai? – išmesdamas iš rankų vynmaišį, paklausė Žakas.

— Nesijaudink, gerk, gerk; papasakosiu, o paskui padainuosim andalūzietiškąją *tiraną*.

Nuotykių ieškotojas vėl stvėrė vynmaišį ir apsimetė ramiai geriąs.

— Kas ta velnio boba, kurią mačiau prie durų? – paklausė jis. – Gyvas lavonas.

— O ne, tik išprotėjusi; gerk, gerk, papasakosiu tau.

Ir, nusikabinęs nuo raudono diržo ilgą iš abiejų pusių dantytą lyg pjūklas durklą, Umenas juo pasklaidė žarijas, kad įsižiebtų, ir oriu veidu ištarė:

— Visų pirma tu sužinosi, jei dar nežinai, jog tenai, – jis parodė į Prancūzijos pusę, – senasis vilkas Rišeljė juos laiko savo naguose.

— Ak, ak! – pasakė Žakas.

— Taip, jį vadina karaliaus karaliumi. Žinai? Yra vienas jauniklis, beveik toks pat stiprus kaip jis, kurį vadina ponu vyriausiuoju žirgininku. Šis šaunusis jaunuolis šiuo metu vadovauja beveik visai Perpinjano armijai, jis ten atvyko prieš mėnesį. Senis vis tebetūno Narbonoje, vis toks pat suktas. O karalius kartais šioks, kartais anoks (kalbėdamas Umenas suko plaštaką čia delnu į viršų, čia į apačią); taip, jis tai vienoje, tai kitoje pusėje. Tačiau, laukdamas, kol jis apsispręs, aš

---

* *Valdapenjas* — raudonasis vynas.

** Plėšikai *(isp.)*.

esu pirmoje, tai yra kardinolo, pusėje ir visuomet tvarkiau Monsinjoro reikalus, nuo pat pirmo pavedimo, kurį jis man patikėjo beveik prieš trejus metus. Papasakosiu tau apie jį: kardinolui reikėjo protingų tvirtavalių žmonių vienai nereikšmingai kelionei, ir jis atsiuntė pas mane teismo baudėją...

– Ak, ak! Man sakė, kad tai puikios pareigos.

– Taip, tai prekyba, kaip ir mūsiškė, tik vietoj siūlų jie pardavinėja virvę; tai ne taip garbinga, nes jie dažniau žudo, tačiau, kita vertus, tai solidžiau: viskas turi savo vertę.

– Teisybė, – atsakė Žakas.

– Taigi štai aš su raudona mantija; buvau reikalingas, kad užmaučiau tokią pat, tik geltoną ir sieruotą, gražiam dideliam berniukui, buvusiam Ludeno klebonui, tūnojusiam moterų vienuolyne kaip vilkas avidėje; už tai jis ir užmokėjo.

– Ak, ak! Labai juokinga, – nusikvatojo Žakas.

– Gerk, gerk, – ragino Umenas. – Taip, užtikrinu tave, Žago, kai viskas buvo baigta, mačiau jį, virtusį mažomis juodomis krūvelėmis kaip ši anglis prie mano durklo smaigalio. Tokia jau mūsų dalia. Tokie tapsime velnio karalijoje.

– Oi, tik nereikia tokių juokelių, – itin oriai atsakė Žakas. – Gerai žinote, kad aš tikintis.

– Tiek to, nesakau ne; galbūt, – pertarė tuo pačiu tonu Umenas, – Rišeljė vis dėlto kardinolas. Tačiau galop nesvarbu. Sužinosi, kaip aš teisme buvau pranešėjas ir ką iš to gavau...

– Proto, niekše!

– Na taip, šiek tiek. Taigi, sakau, kad už tai gavau penkis šimtus piastrų; nes Arnanas Diuplesi gerai moka savo žmonėms; nieko nepasakysi, tik pinigai tai ne jo; tačiau mes visi taip elgiamės. Aš net norėjau įdėti šiuos pinigus į senąjį mūsų verslą, garbės žodis, ir sugrįžau čia. Laimė, darbas sekasi gerai: mums paskyrė mirties bausmę, ir prekė brangsta.

– Netikiu savo akimis! – sušuko Žakas. – Žaibai šį mėnesį?

– Taip, tuoj prasidės audra; jau dvi buvo. Mes debesyje; girdi griaustinį? Bet niekis; nagi gerk, gerk. Dabar maždaug

pirma valanda nakties; kartu pabaigsime vynmaišį ir naktį. Taigi, sakiau tau, kad susipažinau su mūsų teismo pirmininku, tokiu keistuoliu, vardu Lobardemonas. Nežinau, ar tu jį pažįsti.

— Taip, taip, truputį, – atsakė Žakas. – Toks išdidus šykštuolis, bet tai nesvarbu, kalbėk.

— Na, gerai. Kadangi mes vienas nuo kito neturime ko slėpti, papasakojau jam apie savo prekybinius planus ir patariau, jei pasitaikys proga, prasukti gerą reikaliuką, pagalvoti apie teismo draugą. Jis neužmiršo, negaliu skųstis.

— Ir ką gi! – ištarė Žakas. – Ką jis padarė?

— Visų pirma, prieš dvejus metus, užsisodinęs sau už nugaros ant žirgo, atgabeno man savo dukterėčią, kurią matei prie durų.

— Dukterėčią? – net pašoko Žakas. – O tu elgiesi su ja kaip su verge! *Demonio!*

— Gerk, gerk, – pamojo Umenas, pamažu maišydamas žarijas durklu. – Jis pats to norėjo. Sėskis.

Žakas atsisėdo.

— Aš manau, – tarė kontrabandininkas, – kad jis netgi nebūtų supykęs, jei būtų sužinojęs, kad ji... Tu mane girdi? Jam būtų maloniau žinoti, kad ji po sniegu, o ne juo vaikšto, tačiau pats to padaryti Lobardemonas nenorėjo, nes laiko save geru giminaičiu, kaip pats sako.

— Ir dar kaip aš viską žinau, – pridūrė atėjusysis. – Bet kalbėk...

— Reikia manyti, kad toks žmogus kaip jis, gyvenantis dvare, nemėgsta namuose laikyti išprotėjusių dukterėčių. Tai savaime aišku. Jei būčiau likęs dirbti teisėju, gal būčiau pasielgęs taip pat. Tačiau čia mums nereikia orumo, tu pats matai, todėl padariau ją savo *criada**; ji turi daugiau proto, nei būčiau tikėjęsis, nors beveik niekada neištarė daugiau nei vieną žodį ir iš pradžių dėjosi esanti gležna būtybė. Dabar šu-

---

* Tarnaitė *(isp.)*.

kuoja mulą kaip berniukas. Tik va prieš keletą dienų ji pradėjo karščiuoti; tačiau tai pasibaigs, vienaip ar kitaip. A, dar! Nesakyk Lobardemonui, kad ji tebegyva: dar pamanys, kad paverčiau ją tarnaite taupumo sumetimais.

— Ką? Tai jis čia? – sušuko Žakas.

— Gerk, gerk, – flegmatiškai ištarė savo mėgstamą frazę Umenas, pats rodydamas pagirtiną pavyzdį ir jau pradėjęs švelniai markstytis. – Tai, matai, antras reikalas, kurį turiu su tuo mažyčiu geručiu *Lombar dimonu, demonu, de mon** , kaip tik nori. Myliu jį kaip savo akis ir noriu, kad išgertume į jo sveikatą va štai šito Žiuransono vynelio – tai šaunuolio velionio karaliaus Henriko vynas. Kokie mes čia laimingi. Ispanija dešinėje rankoje, Prancūzija – kairėje, tarp vynmaišio ir butelio. Butelis. Viską mečiau dėl jo.

Ir jis ištraukė baltojo vyno butelio kamštį. Dideliais gurkšniais atsigėręs, kalbėjo toliau, o svetimšalis ryte rijo jį akimis.

— Taip, jis čia, ir jam turėtų būti šalta kojoms, nes jau nuo sutemų jis su savo sargybiniais ir mūsų draugais, žinai, *bandoleros*, tikraisiais kontrabandininkais, bėgioja po kalnus.

— O kam jie bėgioja? – paklausė Žakas.

— A! Čia ir yra visas reikalo linksmumas, – atsakė girtuoklis. – Kad suimtų du niekšus, kurie gali čia atvesti šešiasdešimt tūkstančių ispanų kareivių, jei jiems pavyktų prasmukti pro sieną su popieriumi, kuris paslėptas jų kišenėje. Tu gal nesupranti iš pusės žodžio, prastuoli? A? Na štai. Tačiau tai tikra teisybė: šešiasdešimt tūkstančių jų kišenėje.

— Taip, žinoma, aš suprantu, – atsakė čiupinėdamas prie diržo kabantį durklą ir žvilgčiodamas į duris Žakas.

— Na ką, velnio vaike, padainuokim *tiraną!* Imk butelį, mesk cigarą ir dainuok.

Po šių žodžių apgirtęs šeimininkas uždainavo ispaniškai, pertraukdamas savo giesmes tik tam, kad atsilošęs susivers-

* *de mon* — pranc. *des monts*, iš kalnų.

tų į gerklę vyno, o vis dar sėdintis Žakas žvelgė į jį niūriu žvilgsniu žarijų šviesoje ir mąstė, ką darys.

Aš esu kontrabandininkas ir nieko nebijau, štai koks aš. Nebijau nė vieno jų, rūpinuosi pats savimi ir esu gerbiamas.
Ei, ei, ei, jaleo! Merginos, merginos, kas nori pirkt iš manęs juodų siūlų?

Į mažąją lūšnelę prasiskverbė žaibo šviesa ir pripildė kambarį sieros kvapo; netrukus pasigirdo siaubingas trenksmas: namiūkštis sudrebėjo, o viena sija išvirto lauk.

— O! Ė! Namas! – sušuko girtuoklis. – Velnias įsitaisė pas mus. Tai ką, draugai nesirodo?

— Padainuokim, – pasakė Žakas, stumtelėdamas arčiau prie Umeno nešulinį balną, ant kurio sėdėjo.

Pastarasis išgėrė pasismaginimui ir uždainavo:

Jaleo! Jaleo! Mano žirgas pavargo. Ir aš tekinas leidžiuos paskui jį.
Ei! Ei! Ei! Ateina sargyba, ir kalnuose pokši šūviai.
Ei! Ei! Ei! Žirgeli mano, išgelbėk nuo pavojaus.
Tegyvuoja, tegyvuoja mano žirgas. Mano žirgas su balta žvaigžde.
Merginos, jaleo! Merginos, pirkite iš manęs juodų siūlų.

Pabaigęs dainą, Umenas pajuto, kad krėslas svyruoja, ir dribo aukštielninkas; taip juo nusikratęs, Žakas puolė prie durų, jos atsivėrė, ir jis akis į akį susidūrė su išblyškusiu sustingusiu beprotės veidu.

— Teisėjas, – ištarė ji įeidama – ir griuvo ant šaltos žemės. Žakas jau viena koja buvo ją peržengęs; bet pasirodė kitas veidas, šlapias ir nustebęs, aukšto ūgio, į snieguotą apsiaustą įsisupusio vyriškio veidas. Žakas atsitraukė ir nusikvatojo iš siaubo ir įsiūčio. Tai buvo Lobardemonas, lydimas ginkluotų vyrų; jie pažvelgė vienas į kitą.

— Ei, ei! Niekšo dra...a...u...gas, – ištarė sunkiai keldamasis Umenas. – Gal netyčia tu būsi rojalistas?

Tačiau, pamatęs šiuos du vyrus, kurie atrodė apstulbę regėdami vienas kitą, jis nutilo, kaip ir jie, suvokdamas, jog yra girtas, ir nusvirduliavo pakelti beprotės, vis dar tysančios tarp teisėjo ir kapitono. Prabilo teisėjas:

— Ar jūs nebūsitė tas žmogus, kurį mes ką tik persekiojome?

— Tai jis, – sušuko palydovai sutartinai. – Antrasis pabėgo.

Žakas pasitraukė prie suskilusių lentinių siūbuojančios trobelės sienų; įsisupęs į apsiaustą, lyg prie medžio šunų rujos priremtas lokys, ir, norėdamas laimėti laiko bei susivokti, stipriu niūriu balsu pasakė:

— Pirmas, peržengęs šią krosnelę ir šios merginos kūną, bus lavonas.

Jis išsitraukė iš po apsiausto ilgą durklą. Tuo metu klūpantis Umenas atsuko merginos galvą į save; jos akys buvo užmerktos; jis patraukė beprotę prie krosnelės, ir sklindanti šviesa apšvietė jos veidą.

— O didis Dieve! – iš siaubo užsimiršęs sušuko Lobardemonas. – Vėl Žana!

— Būkite ramus, mon...on... sinjore, – ištarė Umenas, bandydamas atmerkti ilgus juodus vokus, bet jie vėl užsimerkdavo, ir pakelti galvą, svyrančią lyg sušlapę linai. – Bū...ūkite ramus; ne... py...y...kite, ji tikrai mirusi, labai mirusi.

Žakas užkėlė koją ant šio kūno lyg ant barjero, sužvėrėjęs pasilenkė ties Lobardemono veidu ir pusbalsiu jam tarė:

— Leisk man išeiti, ir aš tau neužtrauksiu gėdos, parsidavėli; aš nepasakysiu, kad ji buvo tavo dukterėčia, o aš esu tavo sūnus.

Lobardemonas susitvardė, pažvelgė į aplinkui jį susispaudusius vyrus su atkištais karabinais ir, ženklu liepęs jiems atsitraukti per keletą žingsnių, labai tyliai atsakė:

— Atiduok man sutartį, ir tu išeisi.

— Štai ji, prie mano diržo; bet jei kas nors ją palies, garsiai apšauksiu tave savo tėvu. Ką pasakys tavo ponas?

— Atiduok man ją, ir aš tau dovanosiu gyvybę.

— Leisk man išeiti, ir aš tau atleisiu, kad tu man ją davei.

— Tu vis toks pat, plėšike?

— Taip, žmogžudy.

— Ar tau svarbus sąmokslą organizuojantis vaikas? – paklausė teisėjas.

— Ar tau svarbus valdantis senis? – atsakė Žakas.

— Duok man tą dokumentą; aš prisiekiau jį gauti.

— Palik jį man; aš prisiekiau jį nunešti.

— Kokia gali būti tavo priesaika ir tavo Dievas? – paklausė Lobardemonas.

— O tavo, – pertarė Žakas, – ar ne įkaitintos geležies kryžius?

Tuo metu pakilęs ir tarp jų atsistojęs, juokdamasis ir svyruodamas Umenas paplekšnojo teisėjui per petį ir paklausė:

— Jūs ilgokai aiškinatės, dr...drauge; jūs pažinojote jį anksčiau? Jis... jis geras berniukas.

— Aš? Ne! – garsiai sušuko Lobardemonas. – Aš niekada nesu jo matęs.

Tada, prisidengęs girtuokliu Umenu ir užgriozdinto kambarėlio mažumu, Žakas iš visų jėgų bloškėsi silpnų sienos lentų link, vienu kulno smūgiu dvi išspyrė ir išnėrė lauk pro atsivėrusią angą. Visas lūšnos šonas buvo sudaužytas, ji susiūbavo; į ją gūsiais ėmė veržtis vėjas.

— Ei! Ei! *Demonio! Santo Demonio!* Kur tu eini? – sušuko kontrabandininkas. – Tu griauni mano namus. Čia juk Gavo pusė!

Vyrai atsargiai prisiartino, atplėšė likusias lentas ir pasilenkė ties bedugne. Jie pamatė keistą reginį: audra buvo įsisiautėjusi visu smarkumu, tai buvo tikra Pirėnų audra; milžiniški žaibai blykčiojo vienu sykiu visose keturiose horizonto pusėse taip greitai, kad nebuvo matyti, kaip jie užgęsta – jų šviesa atrodė nejudri, tarsi sustingusi, tik liepsnojantis skliautas kartais ūmai užgesdavo ir vėl įsiplieksdavo tomis pačiomis spalvomis. Šią naktį jau nebe liepsna stulbino, bet tamsa. Galėjai pamanyti, kad amžinai švytintis dangus kart-

kartėmis užtemsta: taip ilgai švietė žaibai ir taip trumpam jie išblėsdavo. Smailios viršukalnės ir sniego nubalintos uolos šiame raudoname fone atrodė lyg marmuro luitai ant degančio bronzinio kupolo, rodės, tarsi ugnikalnis krečia pokštus vidury žiemos; vandens čiurkšlės tryško lyg ugnies fontanai, o sniegas šliaužė žemyn kaip akinanti lava.

Toje judančioje masėje kapstėsi žmogus, o jo pastangos tik dar labiau stūmė jį į sūkurių ir vandens pilną bedugnę; jo keliai jau buvo nugrimzdę; veltui jis laikėsi įsikibęs į didžiulį piramidės formos permatomą varveklį, lyg krištolo uola spindintį žaibams plyksint; to varveklio pamatas tirpo, ir jis lėtai slydo kalno šlaitu. Buvo girdėti, kaip po sniego apklotu vienas į kitą trankosi granito gabalai ir krenta į giliausias prarajas. Jį dar buvo galima išgelbėti – vos keturių pėdų ilgio plotelis skyrė jį nuo Lobardemono.

— Aš grimztu! – sušuko jis. – Ištiesk man ką nors, ir tu gausi sutartį.

— Duok ją man, ir aš ištiesiu tau muškietą, – atsakė teisėjas.

— Štai ji, – ištarė kareivis, – nes velnias Rišeljė pusėje.

Ir, paleidęs slidžiąją savo atramą, metė į lūšną medinį ritinėlį. Lobardemonas grįžo į trobelę ir puolė sutartį lyg vilkas grobį. Veltui Žakas tiesė ranką; visi matė, kaip jis lėtai nuslydo su milžinišku, tirpstančiu, po juo yrančiu luitu ir be garso dingo sniegynuose.

— Ak! Nelaimingasis! Tu mane apgavai! – sušuko jis. – Bet sutarties iš manęs niekas neatėmė... Aš tau ją atidaviau... Ar girdi... Tėve...

Ir dingo po storu baltu sniego sluoksniu; toje vietoje, kur jis buvo, švytėjo tik akinantis baltumas, vagojamas žaibų, ten ir užgęstančių; girdėjosi tik griaustinio dundesys ir tarp uolų sūkuriuojančio vandens šnypštimas; nes beveik sugriautoje lūšnoje aplink lavoną ir niekšą susibūrę žmonės tylėjo, sukaustyti siaubo, ir bijojo, kad Dievas nenukreiptų žaibo į juos.

XXIII skyrius

IŠSISKYRIMAS

Išsiskyrimas – pati didžiausia iš blogybių;
Tik ne jums, žiaurioji!

LAFONTENTAS

Kas iš mūsų nesižavėjo žvelgdamas į debesis danguje? Kas nepavydėjo jiems laisvės ir klajonių aukštybėse, kai, ritinami vėjo ir nuspalvinti saulės, jie pamažu plaukia lyg tamsių, paauksuotais pirmagaliais laivų flotilė arba, išsibarstę nedideliais būreliais, greitai skrieja liekni ir grakštūs lyg paukščiai klajūnai, perregimi lyg didžiuliai opalai, pabirę iš dangaus lobynų, ar akinamai balti tarsi kalnų sniegas, kurį vėjai nusineša ant savo sparnų? Žmogus – lėtas keliautojas, pavydintis tiems greitiems klajūnams, ir vis dėlto ne tokiems greitiems kaip jo vaizduotė; tačiau per vieną dieną jie suspėja pamatyti visas brangias, žmogui saugomas, vietas, jo prisiminimuose ar viltyse, vietas – jo laimės ar jo kančių liudytojas, ir tas tokias gražias nežinomas šalis, kuriose tikimasi išvysti viską, apie ką svajota. Žemėje, be abejonės, nėra tokio lopinėlio arba tokios laukinės uolos ar dykvietės, pro kurias praeitume abejingai, kurios nebūtų įprasmintos kokio nors žmogaus gyvenimo ir neiškiltų jo prisiminimuose; nes tartum skęstantys laivai prieš neišvengiamą žūtį ant visų povandeninių uolų mes paliekame savo pačių nuolaužas.

Kur jie keliauja, tie mėlyni ir tamsūs Pirėnuose įsisiautėję audros debesys? Juos gena tolyn įkaitusio Afrikos vėjo dvelksmas; jie skrieja, jie ritasi vieni ant kitų ir griaudžia, lyg fakelus mėto į priekį žaibus ir palieka įkandin savęs ilgą lietaus juostą, lyg kokią ūkanų mantiją. Vargais negalais ištrūkę iš kalnų tarpeklių, trumpam sustabdžiusių jų žygį, Bearne jie palaisto gražų Henriko IV dvarą; Gijene – žemes, užkariautas Karolio XII; Sentonže, Puatu ir Turenėje – Karolio V ir Pilypo Augusto dvarus ir, pagaliau sulėtinę spartą virš Hugo Kapeto senojo būsto, grumėdami prapliumpa ant Sen Žermeno bokštų.

— O ponia! – kalbėjo Mari de Mantu karalienei. – Ar matote, kokia audra atslenka iš pietų?

— Jūs dažnai žiūrite į tą pusę, mano brangioji, – pasirėmusi į balkoną, atsakė Ona Austrė.

— Tai saulės pusė, ponia.

— Ir audrų, – tarė karalienė, – pati regite savo akimis; patikėkite, mano vaike, sakau iš džiaugsmo – tie debesys nežada nieko, kas jus padarytų laimingą. Man labiau patiktų matyti jus, žvelgiančią į Lenkijos pusę. Pažiūrėkite, kokią gražią tautą jūs galėtumėte valdyti.

Kad išvengtų prasidedančio lietaus, pro karalienės langus tuo metu prajojo kunigaikštis Palatinas su gausia jaunų lenkų svita; vilkintys turkiškus švarkus, nusėtus sagomis iš deimantų, smaragdų ir rubinų, žalius ir pilkus kaip linas apsiaustus, su didžiulėmis plunksnomis ant skrybėlių, jie panėšėjo į nuotykių ieškotojus ir švytėjo ypatingu spindesiu, prie kurio dvaras nesunkiai įprato. Raiteliai trumpam stabtelėjo, ir princas du kartus nusilenkė, o grakštus gyvulys, ant kurio jis jojo, skersavo, vis atsukdamas kaktą į princeses; žirgas stojosi piestu ir žvengė, jo karčiai plaikstėsi, ir atrodė, kad, nulenkęs galvą prie kojų, jis sveikina princeses; visa princo svita prajodama pakartojo tą patį judesį. Iš pradžių princesė Marija greitai atsitraukė, bijodama, kad niekas nepamatytų jos

ašarų, tačiau šis tviskantis meilikaujantis reginys privertė ją sugrįžti į balkoną, ir ji negalėjo susilaikyti nešūktelėjusi:

— Kaip grakščiai Palatinas joja ant šio gražaus žirgo! Regis, pats to nė nenumano.

Karalienė nusišypsojo.

— Jis mąsto apie tą, kuri rytoj taptų karaliene, jei panorėtų linktelėti galva ir didelėmis juodomis lyg migdolai akimis žvilgtelėti į tą sostą, užuot vis priiminėjusi šiuos vargšus svetimšalius nepatenkinta mina ir patempusi lūpą kaip dabar.

Kalbėdama Ona Austrė kepštelėjo vėduokle per Mari lūpas, ir šioji nesusilaikiusi taip pat nusišypsojo, bet tučtuojau nulenkė galvą, priekaištaudama pati sau už linksmumą, ir susitvardžiusi vėl nugrimzdo į liūdesį, kurį jau beveik buvo įveikusi. Ji panūdo dar kartą žvilgtelėti į sunkius virš pilies slenkančius debesis.

— Vargšas vaike, – toliau kalbėjo karalienė, – tu darai viską, ką gali, kad būtum tikrai ištikima, ir gyveni paskendusi savo romano liūdesyje; tu skriaudi pati save – nemiegi, verki ir nustoji valgyti prie stalo; kiauras naktis svajoji arba rašai; bet, perspėju tave, nieko iš to neišeis, nebent suliesėsi, tapsi nebe tokia graži ir prarasi karūną. O tavo Sen Maras tėra ambicingas, save pražudęs vyrukas.

Matydama, kad Marija įsikniaubė į nosinę ir vėl ketino pravirkti, Ona Austrė, palikusi ją balkone, trumpam nuėjo į kambarį ir dėjosi ieškanti papuošalų tualetiniame stalelyje; netrukus iš lėto, oriai grįžusi vėl atsistojo prie lango; Marija buvo ramesnė ir liūdnai žvelgė į kaimą, kalvas horizonte ir palengva kylančią audrą.

Karalienė prakalbo rimtesniu tonu:

— Dievas buvo jums gailestingesnis, nei jūs galbūt nusipelnėte dėl savo neatsargumo, Mari; jis išgelbėjo jus iš didelės pražūties; jūs norėjote sudėti didžiules aukas, bet, laimė, jos nebuvo tokios, kokias jūs vaizdavotės. Nekaltumas jus išgelbėjo nuo meilės; jūs esate tarytum būtybė, kuri, manydama išgėrusi mirtiną dozę nuodų, išgėrė viso labo gryno nekenksmingo vandens.

– Bet, ponia, ką norite man pasakyti? Argi aš dar nepakankamai nelaiminga?

– Nepertraukinėkite manęs, – tarė karalienė. – Į dabartinę savo padėtį netrukus pažvelgsite kitomis akimis. Visiškai nenoriu kaltinti jūsų nedėkingumu kardinolui; turiu per daug priežasčių jo nemylėti! Aš pati mačiau, kaip užsimezgė sąmokslas. O jūs, mano brangioji, galėtumėte prisiminti, kad Prancūzijoje jis vienintelis, prieš karalienės motinos ir dvaro valią norėjęs karo dėl Mantujos kunigaikštystės, kurią išplėšė iš Imperijos ir Ispanijos ir grąžino Nevero hercogui, jūsų tėvui; čia, šioje Sen Žermeno pilyje, ir buvo pasirašyta sutartis, nuvertusi kunigaikštį de Gustalą. Tada jūs dar buvote paauglė... Tačiau kas nors turėjo jums tai papasakoti. O dabar vien iš meilės (noriu, kaip ir jūs, tuo tikėti) dvidešimt dvejų metų jaunuolis pasiruošęs įsakyt jį nužudyti.

– Ak, ponia! Jis dėl to nekaltas. Prisiekiu jums, kad jis atsisakė tai daryti...

– Aš prašiau jūsų, Mari, – leiskite man kalbėti. Žinau, jis kilnus ir sąžiningas; noriu tikėti, jog, nepaisant mūsų laikų papročių, jis yra pakankamai nuosaikus ir taip toli nenueis, nenužudys jo taip šaltakraujiškai, kaip kad ševaljė de Gizas nužudė gatvėje senąjį baroną de Liuzą. Bet ar jis įstengs tam sukliudyti, jei prieš kardinolą bus atvirai panaudota jėga? To mes negalime žinoti geriau nei jis pats! Dievas vienintelis regi ateitį. Ar bent jis yra įsitikinęs, kad puola kardinolą dėl jūsų ir, norėdamas jį nuversti, rengia pilietinį karą, kuris galbūt jau įsiplieskė dabar, kai mes kalbame, – beviltišką karą! Kad ir kaip viskas pasisuktų, šis karas atneš tik blogį, nes Gastonas Orleanietis netrukus paliks sąmokslininkus...

– Ką?! Ponia...

– Išklausykite manęs, sakau jums, esu tikra, man nereikia aiškintis iš anksto. Ką darys vyriausiasis žirgininkas? Karalius, gerai jį perpratęs, nuėjo pasitarti su kardinolu. Pasitarti su kardinolu – tai jam nusileisti; tačiau sutartis su Ispanija bu-

vo pasirašyta: jei ji bus perimta, ką darys Sen Maras vienas? Nedrebėkite taip, mes jį išgelbėsime, mes išgelbėsime jam gyvybę, pažadu jums; suspėsime... Tikiuosi...

— Ak, ponia! Jūs tikitės! Aš pražuvusi! – sušuko Mari pakirsta ir beveik nualpo.

— Sėskime, – pasakė karalienė ir, įsitaisiusi šalia Mari prie kambario durų, kalbėjo toliau:

— Be abejonės, jo didenybė, derėdamasis dėl savęs, derėsis ir dėl visų sąmokslininkų, bet tremtis bus mažiausia jiems gresianti bausmė, amžina tremtis. Ir štai Nevero ir Mantujos kunigaikštytė, princesė Marija de Gonzaga – pono Anri d'Efija, markizo de Sen Maro, tremtinio, žmona!

— Ką gi, ponia! Vyksiu paskui jį į tremtį: tai mano pareiga, aš esu jo žmona!.. – sušuko raudodama Mari. – Norėčiau žinoti, kad jis jau ten ir yra saugus.

— Aštuoniolikmetės svajonės! – apkabinusi Mari, tarė karalienė. – Pabuskite, vaike, pabuskite, reikia pabusti; aš nenoriu neigti nė vienos geros pono de Sen Maro savybės. Jis labai tvirto būdo, kilniadvasis ir labai drąsus, bet jums jis negali būti niekuo, ir laimė, jog nesate nei jo žmona, nei netgi sužadėtinė...

— Aš esu jo, ponia, jo vienintelio...

— Bet be palaiminimo, – pertarė Ona Austrė, – šiaip ar taip, jūs nesusituokę: joks dvasininkas nebūtų drįsęs jūsų sutuokti; netgi jūsiškis to nepadarė, ir aš tai žinau. Tylėkite, – pridūrė ji, savo gražiosiomis rankomis uždengdama Mari burną, – tylėkite! Jūs man pasakysite, kad Dievas girdėjo jūsų priesaikas, kad jūs negalite be jo gyventi, kad jūsų likimai neišskiriami, kad tik mirtis gali nutraukti jūsų santuoką: žavingos, jūsų amžiui būdingos trumpalaikės chimeros, iš kurių vieną gražią dieną pasijuoksite, laiminga, kad neteko dėl jų verkti visą gyvenimą. Tarp visų šių jaunų, tokių puikių moterų, kurias matote šalia manęs dvare, nėra nė vienos, kuri tokio amžiaus kaip jūs, nebūtų puoselėjusi kokios nors nuostabios meilės svajonės ir

nebūtų davusi slaptų priesaikų amžiams. Ir kas iš to? Svajos išsisklaidė, ryšiai nutrūko, priesaikos buvo pamirštos; o dabar jūs matote jas – laimingas žmonas ir motinas, apsuptas jų rangui deramos pagarbos; kiekvieną vakarą jos ateina čia, juokiasi ir šoka... Vėl spėju, ką norite man pasakyti... Jos nemylėjo taip kaip jūs, ar ne? Tai va – jūs klystate, brangus mano kūdiki; jos mylėjo taip pat stipriai ir ne mažiau už jus verkė. Dabar atversiu jums didžiulę paslaptį – jūsų nevilties priežastį, nes jūs pati nesuvokiate, kas jus graužia. Mūsų būtis dvejopa, mano drauge: mūsų vidinis gyvenimas, jausmų gyvenimas, drasko mums širdį, tačiau išorinis gyvenimas prieš mūsų valią ima viršų. Visados esame priklausomos nuo vyrų, ypač jei užimame aukštą padėtį. Būdama viena, manai esanti savo likimo šeimininkė; tačiau pasirodo du trys žmonės, ir beregint prisimeni savo grandines, savo rangą ir aplinką. Ką aš kalbu? Galite būti užsidariusi ir atsidavusi aistroms, skatinančioms jus daryti drąsius, nepaprastus sprendimus, įkvepiančius nuostabioms aukoms, bet užtenka ateiti liokajui – paprašyti jūsų nurodymų, ir kerai išsisklaido, jūs sugrąžinama į tikrovę. Mus labiausiai ir žudo ši kova tarp mūsų norų, ketinimų ir mūsų padėties; ir jūs pati sielos gilumoje ant savęs dėl to pykstate, karčiai sau priekaištaujate.

Marija nusisuko.

— Taip, jūs manote, jog esate labai nusikaltusi. Atleiskite sau, Mari; visi žmonės yra tokios netobulos, viena nuo kitos priklausančios būtybės, kad aš nežinau, ar didieji pasitraukimai nuo pasaulio į vienumą nėra tik noras pasirodyti to paties pasaulio akyse: nevilties apimti, tampame rafinuoti ir mėgstame koketuoti su vienatve. Girdėjau, kad patys niūriausi atsiskyrėliai negalėjo susilaikyti nepasidomėję, kas apie juos kalbama. Ši priklausomybė nuo viešosios nuomonės labai naudinga, nes beveik visuomet pergalingai sutramdo mūsų iškrikusią vaizduotę ir padeda prisiminti pareigas, kurias per daug lengvai užmirštame. Priimdami likimą tokį, koks jis turi būti, mes, – tikiuosi, ir jūs tai pajusite, – paaukoję tai, kas mums

trukdė sveikai mąstyti, išgyvename namo sugrįžusio tremtinio arba po košmarų kupinos nakties vėl dieną ir saulę išvydusio ligonio džiaugsmą. Tas jausmas, kad grįžai, taip sakant, į natūralią būseną, teikia ramybę, kurią regite spindint daugelyje akių, taip pat liejusių ašaras; nes gal tik viena kita moteris nėra patyrusi tokių pat kančių kaip jūsų. Nejau manote, kad sulaužysit priesaiką, jei atsižadėsite Sen Maro? Bet judviejų niekas nesieja; jūs esate tikrai išteisinta jo akyse, nes daugiau nei dvejus metus atsisakinėjote jums siūlomų karališkų rankų. Et! Galų gale ką tasai aistringasis meilužis nuveikė? Iškilo, kad jus pasiektų; tačiau ar garbėtroška, kuri, kaip jums atrodo, padėjo užsitarnauti meilę, negalėtų pasitelkti į pagalbą pačios meilės? Man rodos, kad šis jaunuolis labai apgalvotai, labai ramiai rezga savo politines suktybes, visiškai nepriklausomai nuo savo didžių užmojų daro siaubingus darbus, todėl manau, jog jis skatinamas ne vien švelnumo. Ką jūs pasakytumėte, jei pasirodytų, jog esate tik priemonė, o ne tikslas?

— Aš nesiliaučiau jo mylėjusi, – atsakė Mari. – Tol, kol jis bus gyvas, aš priklausysiu jam, ponia.

Vos ištarus tuos žodžius, į balkoną pasipylė stiprus lietus su kruša; karalienė, tuo pasinaudojusi, greitai išėjo pro duris į savo kambarius, kur jau laukė kunigaikštienė de Ševrez, Mazarinis, ponia de Gėmėnė ir princas Palatinas. Karalienė priėjo prie jų. Marija įsitaisė šešėlyje prie užuolaidos, kad niekas nematytų jos paraudusių akių. Iš pradžių ji visiškai nenorėjo įsitraukti į pernelyg linksmą pokalbį, bet keli žodžiai patraukė jos dėmesį. Karalienė rodė kunigaikštienei de Gėmėnė deimantus, kuriuos ką tik buvo gavusi iš Paryžiaus.

— Na, o ši karūna man nepriklauso, karalius ją ruošia būsimajai Lenkijos karalienei; nežinau, kas ja taps. – Paskui, atsisukusi į princą Palatiną, paklausė: – Mes matėme jus einant pro šalį, prince; pas ką ėjote?

— Pas kunigaikštytę de Roan, – atsakė lenkas.

Gudrusis Mazarinis, nuolatos tykodavęs progos įsismelkti į svetimas paslaptis ir pešti naudos iš plėšte išplėštų prisipažinimų, prisiartinęs tarė karalienei:

– Kaip laiku mes prašnekome apie Lenkijos karūną.

Mari, nepraleidusi pro ausis šios užuominos, paklausė šalia stovinčią ponią de Gėmėnė:

– Ar ponas de Šabo yra Lenkijos karalius?

Išgirdusi šiuos žodžius, karalienė nudžiugo, kad šiek tiek pabudo Mari išdidumas. Norėdama sudaiginti šią sėklą, ji parodė pritarimą užsimezgusiam pokalbiui ir jį skatino.

Kunigaikštienė de Gėmėnė sušuko:

– Kur jau ten tokios vedybos! Betgi negalima jų išmušti jai iš galvos. Toji panelė de Roan, kurią visos matėme tokią išdidžią, atstūmusi grafą Duasonietį, Veimaro kunigaikštį ir Nemuro kunigaikštį, nori tekėti už paprasto bajoro! Apgailėtina iš tiesų! Kur mes einame? Baisu net pagalvoti!

Mazarinis dviprasmišku tonu paklausė:

– Nejaugi tai tiesa? Meilė dvare! Tikra, nuoširdi meilė? Kas galėtų tuo patikėti?

Klausydamasi karalienė žaidė su naująja karūna, tai atidarydama, tai uždarydama dėžutę.

– Deimantai tinka tik prie juodų plaukų, – pasakė ji. – Pažiūrėkime: Mari, duokite savo kaktą...

– Juk ji žavinga, – toliau kalbėjo karalienė.

– Galima pamanyti, kad ji ir skirta panelei princesei, – pasakė kardinolas.

– Atiduočiau net savo gyvybę, kad ji liktų ant šios kaktos, – ištarė princas Palatinas.

Pro ašaras, dar tebetekančias skruostais, Marija vaikiškai ir nevalingai nusišypsojo – lyg saulės spindulys būtų švystelėjęs per lietų; paskui, staiga nepaprastai išraudusi, bėgte nubėgo į savo kambarius.

Visi ėmė juoktis. Karalienė nusekė ją akimis, nusišypsojo, leido pabučiuoti savo ranką lenkų ambasadoriui ir pasitraukė rašyti laiško.

XXIV skyrius

DARBAS

Visi šie vargšai smulkūs žmogeliai iš tikrųjų nedaug tegali turėti vilčių šiame pasaulyje, nes ir toks didis karalius jame tiek kentėjo ir dirbo.

FILIPAS DE KOMINAS

Vieną vakarą prie Perpinjano įvyko neįprastas dalykas. Buvo dešimta valanda, visi jau miegojo. Apgultis užsitęsė, atakos beveik nutrūko, tai nuramino stovyklą ir miestą. Ispanai menkai tesidomėjo prancūzais, visi keliai į Kataloniją buvo laisvi, kaip ir taikos metu, o prancūzų kolonijoje visų protus buvo apėmęs slaptas nerimas – didelių įvykių pranašas. Šiaip viskas atrodė ramu, aidėjo tik ritmingi sargybinių žingsniai. Nakties tamsoje žiburiavo raudonos negęstančios jų šautuvų dagčių švieselės; tik staiga beveik vienu metu pasigirdo muškietininkų, lengvųjų kavaleristų ir šaulių trimitai, skelbdami komandą *ant žirgų!* Sargybiniams surikus „prie ginklų", pasirodė seržantai su deglais; jie bėgiojo nuo palapinės prie palapinės nešini ilgomis ietimis ir budino kareivius, rikiavo ir skaičiavo juos. Ilgos karių gretos, gaubiamos niūrios tylos, žygiavo stovyklos gatvėmis užimti kovos pozicijų, buvo girdėti sunkių batų šlepsėjimas ir eskadrono žirgų risnojimas, bylojantis, kad ir kavaleristai darė tą patį. Po pusvalandžio

judėjimas ir triukšmas nurimo, deglai užgeso, ir stojo visiška tyla, tik kariuomenė laukė pasiruošusi.

Viena kraštinių stovyklos palapinių, iš vidaus apšviesta deglų, žibėjo kaip žvaigždė; iš arčiau ji atrodė lyg maža balta permatoma piramidė; po jos drobe judėjo du šešėliai. Lauke ant žirgų laukė keletas vyrų, viduje buvo de Tu ir Sen Maras.

Išvydęs tokiu metu atsikėlusį ir ginkluotą pamaldųjį ir išmintingąjį de Tu, galėjai jį palaikyti vienu iš maišto vadovų. Bet iš arčiau pamatęs jo rūsčią išvaizdą ir niūrų žvilgsnį, netrukus būtum supratęs, kad maištą jis smerkia ir leidosi į jį įtraukiamas bei rizikavo gyvybe tik todėl, kad priėmė nepaprastą sprendimą, padėjusį jam įveikti siaubą, kurį kėlė sąmokslas. Nuo tos dienos, kai Anri d'Efija atvėrė jam širdį ir patikėjo savo paslaptį, jis aiškiai suprato, kad šio taip tvirtai apsisprendusio jaunuolio nepaveiks jokie įspėjimai. Jis suprato net daugiau, nei jam pasakė ponas de Sen Maras, nes įžvelgė, kad slapta jo draugo ir kunigaikštytės Marijos sąjunga yra iš tų meilės ryšių, kuriuos dažnai lydi mįslingos klaidos, nesąmoningi, aistringi proveržiai ir nuskaistinti juos gali tik neatidėliotinas viešas palaiminimas. Suprato, kokios nepakeliamos kančios kamuoja įsimylėjėlį, tos jaunos būtybės dievinamą valdovą, kuris buvo pasmerktas kasdien pasirodyti jai kaip svetimas ir išklausyti politines paslaptis, susijusias su jai rengiamomis vedybomis. Tą dieną, išklausęs Sen Maro išpažintį, de Tu išbandė viską, kad sutrukdytų draugo užmačioms siekti sąjungos su svetimšaliais. Jis stengėsi pažadinti brangiausius prisiminimus, geriausius jausmus, tačiau viskas veltui: jo draugo atkaklumas darėsi tik dar labiau nepalaužiamas. Sen Maras, kaip prisimename, šiurkščiai atšovė: *„Argi prašiau jūsų dalyvauti sąmoksle?"* O de Tu, pažadėjęs jo neišduoti, sukaupė visas jėgas ir užgniaužęs širdies balsą tarė: *„Jei pasirašysite tą sutartį, iš manęs nieko nesitikėkite"*. Tačiau Sen Maras sutartį pasirašė, o de Tu tebebuvo šalia jo.

Įprotis laisvai aptarinėti draugo planus turbūt ir lėmė tai, kad jie nebeatrodė tokie baisūs; jo panieka kardinolo kunigaikščio nedorybėms, pasipiktinimas pavergtu parlamentu (šeima jam buvo ištikima) ir korumpuotu teisingumu, garsios pavardės ir ypač vadų kilnumas – visa tai sušvelnino pirmąjį skausmingą įspūdį. Pažadėjęs Sen Marui saugoti paslaptį, manė galįs žinoti ir apie antraeiles detales, o po atsitiktinumo, suvedusio jį su sąmokslininkais pas Marioną Delorm, jautėsi su jais susietas garbės ryšiais ir turįs žūtbūt tylėti. Paskui susitiko su Gastonu Orleaniečiu, kunigaikščiu de Bujonu ir Fontraju; šie įprato kalbėti jam girdint be baimės, o jis išklausydavo juos be pykčio. Dabar draugui gresiantys pavojai traukė jį į sūkurį lyg magnetas. Sielos gilumoje de Tu kentėjo, bet visur sekė paskui Sen Marą, buvo nepaprastai mandagus ir dabar vijo šalin mintis apie baimę. Tyliai pasiaukojęs, manė, kad būtų negarbinga atsiimti tą auką, negarbinga jiems abiem.

Vyriausiasis žirgininkas buvo su šarvais, ginkluotas, apsiavęs plačiaauliais batais. Ant stalo, tarp dviejų deglų, gulėjo didžiulis pistoletas su uždegta dagtimi, priešais pistoletą – sunkus varinis laikrodis. De Tu vilkėjo juodą apsiaustą, stovėjo nejudėdamas, sukryžiavęs rankas; Sen Maras vaikštinėjo susinėręs rankas už nugaros ir retkarčiais žvilgčiojo į per lėtai, jo nuomone, slenkančias rodykles; jis pravėrė palapinę, pasižiūrėjo į dangų ir vėl sugrįžo:

– Nematau ten, aukštybėse, savo žvaigždės, – tarė, – bet tai nesvarbu! Ji čia, mano širdyje.

– Apniukę, – atsiliepė de Tu.

– Liepkite laikui paskubėti. Jis eina, mano drauge, eina, dar dvidešimt minučių, ir viskas bus baigta. Kariuomenė laukia pistoleto šūvio, ir jie pradės.

De Tu laikė rankoje dramblio kaulo kryželį, žvilgčiodamas čia į jį, čia į dangų.

– Jau metas, – tarė, – atnašauti auką; aš nesigailiu, bet nuodėmės taurė karti mano lūpoms! Skyriau savo dienas do-

rai ir protui, o štai esu pasiruošęs įvykdyti nusikaltimą ir griebtis špagos. – Stipriai suspaudęs Sen Maro ranką, pridūrė: – Tik dėl jūsų, tik dėl jūsų, – jis buvo pagautas aklai atsidavusios širdies protrūkio, – aš džiaugiuosi savo paklydimais, jeigu jie prisideda prie jūsų šlovės, – nusižengiau tik dėl jūsų laimės. Atleiskite, kad valandėlę mane vėl apniko nuolatinės viso mano gyvenimo mintys.

Sen Maras įdėmiai žiūrėjo į jį, jo skruostu lėtai slinko ašara.

— Dorybingasis drauge, – tarė, – tegul jūsų nusižengimas krinta ant mano galvos! Bet tikėkimės, kad Dievas, atleidžiantis tiems, kurie myli, bus su mumis, nes mudu nusikaltėliai, aš – iš meilės, jūs – iš draugystės.

Staiga pasižiūrėjęs į laikrodį, jaunuolis paėmė ilgąjį pistoletą ir rūsčiai apžiūrėjo rūkstančią dagtį. Ilgi plaukai krito ant jo veido lyg jauno liūto karčiai.

— Nesudek tučtuojau, – riktelėjo, – rusenk iš lėto! Tu sukelsi gaisrą, kurio neužgesintų viso vandenyno bangos; tavo liepsna netrukus apšvies pusę pasaulio ir, gali būti, pasieks daugybę sostų. Dek iš lėto, brangioji ugnie, tave įpučiantys vėjai nesulaikomi ir baisūs – tai meilė ir neapykanta. Negesk, tavo sprogimas nuaidės toli, ir aidas atsklis iki vargšo lūšnos ir karaliaus rūmų. Dek, dek, trapi liepsnele, man tu esi ir vaiduoklis, ir žaibas!

Tebelaikydamas mažą dramblio kaulo kryželį, de Tu tyliai murmėjo:

— Viešpatie, atleisk mums už kraują, kurį praliesime, kaudamiesi su nedorėliu ir bedieviu! – Paskui pakėlė balsą: – Mano drauge, dora triumfuos, ji viena triumfuos. Dievas leido, kad baisioji sutartis mūsų nepasiektų, nusikaltimo įrodymai, be abejonės, sunaikinti; mes kausimės be užsienio pagalbos, o gal ir visai nesikausime; Dievas pakeis karaliaus širdį.

— Jau metas, metas, – sušuko Sen Maras, įsmeigęs keistu džiaugsmingu pykčiu degančias akis į laikrodį, – dar kelios minutės, ir stovyklos kardinolininkai bus sutriuškinti; mes trauksime į Narboną, jis ten... Paduokite šį pistoletą.

Po šių žodžių d'Efija staiga pravėrė palapinę ir paėmė pistoleto dagtį.

— Kurjeris iš Paryžiaus! Kurjeris iš dvaro! – pasigirdo balsas lauke.

Apsipylęs prakaitu, sunkiai šnopuodamas iš nuovargio, vyras nušoko nuo žirgo ir įėjęs padavė Sen Marui laiškelį.

— Nuo karalienės, pone, – tarė.

Sen Maras išbalo ir perskaitė:

PONE MARKIZE DE SEN MARAI,

Rašau jums šį laišką ir maldauju bei prašau jūsų, kad leistumėte atlikti savo pareigą mūsų mylimai įdukrai ir draugei, princesei Marijai Gonzagai, kurią tik jūsų meilė sulaiko nuo jai pasiūlytos Lenkijos karalystės. Tyrinėjau jos sielą; ji dar labai jauna, ir aš tikiu, kad priims karūną daug lengviau ir ne taip skausmingai, kaip jūs galbūt manote.

Dėl jos pradėjote karą, kuris įstums mano gražią ir mielą Prancūzijos šalį į liepsnas ir kraują; maldauju jūsų ir labai prašau, jog pasielgtumėte kaip bajoras ir kilniai išlaisvintumėte Mantujos kunigaikštytę nuo pažadų, kuriuos ji galėjo jums duoti. Taip grąžinsite ramybę jos sielai, o mūsų brangiai šaliai – taiką.

Karalienė, kuri, jei to reikia, puola po jūsų kojomis.

ONA

Sen Maras ramiai padėjo pistoletą ant stalo, nors prieš tai buvo atsukęs vamzdį į save. Nustvėręs pieštuką, jis greitai užrašė kitoje to paties laiško pusėje:

PONIA,

Marija Gonzaga – mano žmona, todėl Lenkijos karaliene galės tapti tik po mano mirties; aš mirštu.

SEN MARAS

Ir, lyg nenorėdamas sau leisti nė akimirksnio pagalvoti, greitai įbruko jį kurjeriui į rankas:

— Ant žirgo, ant žirgo! – šūktelėjo įniršęs. – Jei sugaiši bent valandėlę, tau galas.

Pasižiūrėjęs, kaip šis išvyko, jaunuolis grįžo.

Kurį laiką stovėjo šalia savo draugo išblyškęs, įsmeigęs sustingusį žvilgsnį į žemę, lyg beprotis. Pajuto, kad svirduliuoja.

— De Tu! – suriko.

— Ko pageidaujate, mielas drauge?

— De Tu! – vėl suriko prislopintu balsu.

Ir griuvo veidu į žemę kaip nukirstas medis.

Didžiosios audros būna įvairios – tai priklauso nuo klimato zonų, kur jos siaučia; audros, apimančios didžiulius plotus šiaurės kraštuose, kaip sakoma, susitelkia į vieną debesį karštuose pietuose, debesį, juo labiau grėsmingą, kai horizontas tebėra visiškai giedras, o įsišėlusiose bangose, nusidažiusiose žmogaus krauju, vis dar atsispindi dangaus žydrynė. Tą patį galime pasakyti ir apie didžiąsias aistras: kartais jos pasireiškia kuo keisčiausiai, tačiau tai priklauso nuo mūsų charakterio; kaip smarkiai jos įsisiautėja stipriose širdyse, kuriose po visuomenės primestų konvencijų apvalkalu susitvenkę tiek galios! O kai susijungia jaunystė ir neviltis, sunku nuspėti, kur nuneš jų šėlsmas ir kas atsitiks tam siautuliui nurimus; nežinia, ar vulkanas susprogdins kalną, ar ugnis staiga užges jo gelmėse.

Išsigandęs de Tu pakėlė draugą; pro šnerves ir ausis sroveno kraujas, ir galėjai pamanyti, kad jis miręs, jei iš akių nebūtų tekėję ašarų srautai – tai buvo vienintelis gyvybės ženklas; bet staiga jis pravėrė vokus, apsidairė ir nepaprastos valios pastangomis prisiminė, kas įvyko, o prisiminęs atgavo stiprybę.

— Aš atsakingas prieš žmones, – tarė, – reikia viską baigti. Mano drauge, pusė dvyliktos; signalo laikas praėjo; įsa-

kykite jiems už mane grįžti į stovyklą, – tai buvo netikras aliarmas, ir šį vakarą aš pats viską paaiškinsiu.

De Tu jau suprato šio įsakymo svarbą – jis išėjo ir netrukus grįžo; Sen Maras sėdėjo ramus ir bandė nusivalyti nuo veido kraują.

— De Tu, – tarė įdėmiai į jį žvelgdamas, – išeikite, jūs mane varžote.

— Nesitrauksiu nuo jūsų, – atsakė šis.

— Sprukite, sakau jums, Pirėnai netoli. Nemoku ilgai kalbėti, net su jumis, bet, jei liksite su manimi, perspėju – jūs mirsite.

— Aš lieku, – dar sykį pakartojo de Tu.

— Tesaugo jus Dievas! – tarė Sen Maras. – Dabar aš tapsiu bejėgis. Būkite čia. Pašaukite Fontrają ir visus sąmokslininkus, išdalinkite šiuos pasus, ir tesprunka greitai; pasakykite jiems, kad viskas pralaimėta ir kad aš jiems dėkoju. O pats, sakau dar kartą, bėkite su jais, – prašau jūsų; kad ir ką nuspręstumėte, prisiekiu gyvybe, nelydėkite manęs. Duodu jums žodį – pats nesižudysiu.

Paskui, nė nepažvelgęs į savo draugą, paspaudė jam ranką ir puolė iš palapinės.

O už kelių ljė nuo stovyklos vyko kitokie pokalbiai. Narbonoje, tame pačiame kabinete, kur kadaise matėme Rišeljė, tvarkantį su Žozefu valstybės reikalus, ir dabar sėdėjo šiedu vyrai, beveik tokie patys; tik ministras per trejus kančių metus buvo smarkiai pasenęs, o kapucinas dėl savo kelionių rezultatų buvo išsigandęs tiek pat, kiek jo šeimininkas ramus.

Kardinolas sėdėjo šezlonge, jo kojos buvo susuptos į šiltus, kailiais muštus apklotus, o ant kelių tupėjo trys kačiukai, kurie raičiojosi ant raudono jo drabužio; retkarčiais ministras paimdavo vieną ir užmesdavo ant kitų, kad nesiliautų žaidę ir, žiūrėdamas į juos, patenkintas juokėsi; ant kojų gulėjo į didžiulę movą ar gyvus kailinius panaši jų mama.

Sėdėjęs šalia Žozefas vėl prakalbo apie tai, ką buvo nugirdęs klausykloje, ir vis dar balo prisimindamas jam grėsusį pa-

vojų, nes jį galėjo užtikti arba nužudyti Žakas, o baigė tokiais žodžiais:

– Monsinjore, aš negaliu nesijaudinti iki pat sielos gelmių, kai prisimenu grėsusius ir tebegresiančius jūsų eminencijai pavojus. Breteriai siūlėsi jus nusmeigti durklu; matau, kad Prancūzijoje prieš jus sukilo visas dvaras, pusė kariuomenės ir dvi provincijos; užsienyje – Ispanija ir Austrija pasiruošusios siųsti kariuomenes; visur spąstai ir kovos, durklai ir patrankos!..

Tebežaisdamas kardinolas tris kartus nusižiovavo ir tarė:

– Katė – labai gražus gyvulys! Tai salono tigras. Koks lankstumas, kokia nepaprasta gracija! Pažvelkite į tą gelsvą mažylį – jis apsimeta miegąs, kad anas dryžuotasis pultų ne jį, bet jo brolį, o kaip šis drasko aną, pažvelkite, kaip jis suleidžia nagus jam į šoną! Manau, jog nužudytų jį, jei būtų stipresnis! Labai miela! Kokie gražūs padarėliai!

Kardinolas užsikosėjo, ilgai čiaudėjo, paskui vėl prakalbo:

– Mesire Žozefai, buvau liepęs jums pasakyti, kad apie reikalus kalbėtumėte tik po mano vakarienės; noriu valgyti, nors dar ne metas; mano gydytojas Šiko man patarė maitintis reguliariai, ir man skauda šoną. Mano vakaras bus toks, – pridūrė pažiūrėjęs į sieninį laikrodį, – devintą valandą sutvarkysime pono Vyriausiojo reikalus, dešimtą liepsiu apnešti mane ratu aplink sodą, kad įkvėpčiau nakties oro, paskui valandą ar dvi pamiegosiu, vidurnaktį atvyks karalius, o ketvirtą valandą galėsite vėl užeiti ir paimti orderius areštams, nuosprendžius ar kitokius nurodymus. Jie bus skirti provincijoms, Paryžiui ar jo didenybės kariuomenei.

Visa tai Rišeljė pasakė vienodu monotonišku balsu, tik balsą gal kiek pakeitė silpna krūtinė ir tai, kad jam trūko kelių dantų.

Buvo septinta valanda vakaro; kapucinas išėjo. Kardinolas ramiai pavakarieniavo ir, laikrodžiui išmušus pusę devynių, liepė pašaukti Žozefą, o šiam atsisėdus prie stalo, tarė:

– Štai ką jie surezgė prieš mane per daugiau kaip dvejus metus! Tikri vargšai! Net kunigaikštis de Bujonas mano akyse visai smuko, o maniau, kad jis gana gabus; aš jį stebėjau, dabar klausiu tavęs, ar jis padarė nors vieną žingsnį, vertą tikro valstybės vyro? Karalius, Orleano kunigaikštis ir visi kiti teįstengė dėl manęs jaudintis, bet nesuviliojo nė vieno mano žmogaus. Tik tas mažasis Sen Maras logiškai mąstė ir viską, ką darė, padarė puikiai, reikia pripažinti, jis iš tiesų gabus; būčiau padaręs jį savo mokiniu, jei ne atšiaurus charakteris, bet jis nutraukė su manimi ryšius, ir aš labai ant jo pykstu. Daugiau nei dvejus metus leidau visiems laisvai plaukioti, o dabar ištrauksime tinklą.

– Jau seniai metas, monsinjore, – tarė Žozefas, kurį kalbantis su kardinolu vis krėtė drebulys. – Ar jūs žinote, kad nuo Perpinjano iki Narbonos netoli? Ar žinote, kad čia turite stiprią kariuomenę, o stovyklos daliniai silpni ir nepatikimi? Kad kilmingasis jaunimas įniršęs, o karaliumi negalima pasikliauti?

Kardinolas pasižiūrėjo į sieninį laikrodį.

– Dar tik pusė devynių, pone Žozefai, jau sakiau jums, kad šiuo reikalu užsiimsiu devintą valandą. O belaukiant, kadangi teisingumas turi būti įgyvendintas, parašysite, ką padiktuosiu, nes mano atmintis labai gera. Pasaulyje tebėra, matau iš savo užrašų, keturi Urbeno Grandjė teisėjai; tas Urbenas Grandjė buvo tikras genijus, – piktai pridūrė kardinolas, o Žozefas prikando lūpą, – visi kiti jo teisėjai niekingai mirė, lieka Umenas, bet jį pakars kaip kontrabandininką, taigi duokim jam ramybę, tik va tas baisusis Laktansas, taikiai sugyvenęs su Barė ir Minjonu. Imkite ir rašykite Puatjė vyskupui:

MONSINJORE,

Jo Didenybės valia tėvai Barė ir Minjonas turi būti atšaukti iš savo parapijų ir trumpiausiu laiku išsiųsti į Liono miestą, taip pat ir tėvas Laktansas, kapucinas, kad ten stotų prieš slaptąjį teismą kaip įtariami nusikalstama antivalstybine veikla.

Žozefas rašė taip šaltai, kaip turkas nukerta galvą mostelėjus šeimininkui.

Pasirašydamas laišką, kardinolas dėstė:

– Pasakysiu jums savo pageidavimą, kokiu būdu jie turėtų dingti, nes svarbu panaikinti visus šio seno proceso pėdsakus. Apvaizda gerai man pasitarnavo, pasiimdama visus šiuos žmones; aš baigsiu jos darbą. Tiek apie tai ir težinos palikuonys.

Ir perskaitė kapucinui tą puslapį iš savo „Memuarų", kur kalbama apie burtininko apsėdimą ir kerus.

Kol jis pamažu skaitė, Žozefas paslapčia vis žvilgčiojo į laikrodį.

– Vėlu imtis pono Vyriausiojo, – pagaliau tarė kardinolas. – Na, gerai, kad padaryčiau tau malonumą, imkimės jo. Tu manai, aš neturiu pagrindo būti ramus? Tu manai, jog leidau vargšams sąmokslininkams nueiti per toli? Ne. Štai popieriukai, kurie tave nuramintų, jei žinotum, kas tai. Pirmiausia, šiame išskobto medžio ritinėlyje yra sutartis su Ispanija, nutverta Olorone. Aš labai patenkintas Lobardemonu, jis apsukrus žmogus!

Po tankiais Žozefo antakiais sužibo žiauraus pavydo liepsna.

– Ak, monsinjore, – įsiterpė jis, – jūs nežinote, iš kokio žmogaus ją išlupo; tiesa, jis leido tam žmogui numirti; ir čia jau mums nėra ko skųstis; šiaip ar taip, jis buvo sąmokslininkų agentas – tai jo sūnus.

– Jūs sakote tiesą? – griežtai paklausė kardinolas. – Manau, neišdrįstumėte man meluoti. Kaip jūs tai sužinojote?

– Iš jo palydos, monsinjore. Štai jų pranešimai, jie stos prieš teismą.

Kardinolas permetė akimis tuos naujus popierius ir pridūrė:

– Mes dar pasinaudosime juo per sąmokslininkų teismą, paskui galėsite daryti, ką norėsite, atiduodu jį jums.

Žozefas laimingas pasiėmė brangiuosius skundus ir tęsė pokalbį.

– Jo eminencija kalba apie teismą tų, kurie dar ginkluoti ir ant žirgų.

– Jie ne visi tenai. Paskaityk šį Gastono Orleaniečio laišką, adresuotą Šavinji; jis prašo malonės, jam jau gana. Jis net neišdrįso kreiptis pirmiausia į mane, o tik nusižeminęs išdėstė savo prašymą vienam iš mano tarnų.

– Bet kitą dieną atgavo drąsą ir man pačiam atsiuntė štai šį laišką, o trečią karaliui.

– Jo planai jį smaugė, jis negalėjo jų saugoti. Bet manęs nenuraminsi tokiomis smulkmenomis, man reikia visiškos išpažinties, arba išvysiu jį iš karalystės. Liepiau šį rytą jam parašyti.

– Nuostabųjį ir galingąjį kunigaikštį de Bujoną, nepriklausomą Sedano senjorą ir Italijos kariuomenių vyriausiąjį vadą, karininkai neseniai sučiupo tarp kareivių, pasislėpusį šiaudų kupetoje. Taigi lieka tik abu mano jaunieji kaimynai. Jie įsivaizduoja, kad visa stovykla klauso jų įsakymų, nors iš tikrųjų jiems pavaldžios tik Raudonosios kuopos; visi kiti daliniai yra Gastono Orleaniečio, ir jie nepajudės, o mano pulkai juos suims. Bet aš leidau visiems apsimesti, kad jų klausoma. Jeigu jie duos ženklą pusę dvyliktos, iškart bus suimti, jei ne, karalius man juos atiduos tarp vidurnakčio ir pirmos valandos. Matote, Žozefai, viskas įvyko be jūsų; tvarkomės puikiai, o per visą tą laiką nepastebėjau, kad būtumėte mums padaręs didelių paslaugų; jūs nerūpestingas.

– Ak, monsinjore, jei žinotumėte, kiek turėjau vargo, kol atskleidžiau sutarties pasiuntinių kelią! Sužinojau jį tik rizikuodamas gyvybe iš šių dviejų jaunuolių:

Nugrimzdęs į krėslą kardinolas pašaipiai nusikvatojo.

– Turėjai gana juokingai atrodyti ir gerokai išsigąsti toje dėžėje, Žozefai, tikriausiai pirmąkart gyvenime išgirdai kalbant apie meilę. Ar tau patinka ta kalba, tėve Žozefai? Ir pasakyk man, ar gerai ją supranti? Nemanau, kad ji būtų įstrigusi tau į galvą.

Sukryžiavęs rankas, Rišeljė smagiai žiūrėjo į apstulbusį kapuciną ir toliau kalbėjo pašaipiu didiko tonu, kuriuo kartais prašnekdavo; jis mėgavosi nešvankiausias lūpas privertęs tarti kilniausius žodžius:

– Nagi, Žozefai, pasakyk, kas, tavo nuomone, yra meilė? Kas tai galėtų būti? Juk tu matai, kad ji egzistuoja ne tik romanuose. Šis puikus jaunuolis įsivėlė į tuos sąmokslus tik dėl meilės. Pats girdėjai savo nevertomis ausimis. Na, tai kas yra meilė? Aš nieko apie ją neišmanau.

Taip sutriuškintas kapucinas kvailu bukaprotišku gyvulio žvilgsniu žiūrėjo į parketą. Ilgai svarstęs, pagaliau prabilo garsiu sniaukrojančiu balsu:

– Tai turi būti pavojingas karštis, drumsčiantis protą, bet, tiesą sakant, monsinjore, prisipažįstu, jog iki šios dienos niekad apie tai nesu galvojęs ir visada nejaukiai jaučiausi kalbėdamas su moterimis; norėčiau, kad jos būtų ištremtos iš visuomenės, ir apskritai nesuprantu, kam jos reikalingos, nebent atskleisti paslaptims, kaip mažoji kunigaikštytė arba Mariona Delorm, kurią labai rekomenduočiau jūsų eminencijai. Ji viską apgalvojo ir labai vikriai tarp sąmokslininkų paskleidė mūsų mažąją pranašystę. Šį kartą nepražiopsojome *nuostabiojo,* kaip per Edeno apsiaustį, ir bausmės vykdymo dieną mums tereikės rasti langą, pro kurį jūs įlįsite.

– Štai ir vėl kalbate kvailystes, pone, – tarė kardinolas, – jei toliau taip kalbėsite, tapsiu toks pats juokingas kaip jūs. Aš per daug stiprus, ir man nereikia dangaus pagalbos – kad daugiau to negirdėčiau! Domėkitės tik tais žmonėmis, kuriuos jums perleidžiu, ką tik jums tai pasakiau. Kai suims vyriausiąjį žirgininką, liepsite jį nuteisti ir nužudyti Lione. Nebenoriu į šį reikalą veltis, jis man per menkas – tai lyg akmuo po mano kojomis, tad neturėčiau taip ilgai apie jį galvoti.

Žozefas nutilo. Jis negalėjo suprasti šio žmogaus, kuris, apsuptas ginkluotų priešų, kalbėjo apie ateitį kaip apie savo paties tvarkomą dabartį, o apie dabartį – kaip apie praeitį, ku-

rios jau nebebijo. Nežinojo, bepročiu ar pranašu, žmonijos tarnu ar vadu jį laikyti.

Dar labiau nustebo, kai skubiu žingsniu įėjo Šavinji ir, brūžindamas batais į kardinolo taburetę, lyg ruoštųsi nugriūti, susijaudinęs suriko:

– Monsinjore, vienas jūsų tarnas atvyko iš Perpinjano, ten matė stovyklose subruzdimą, o jūsų priešus ant žirgų...

– Jie nulips žemėn, pone, – atsakė Rišeljė, perkeldamas taburetę, – man atrodo, jūs pernelyg neramus.

– Bet... bet... monsinjore, ar nereikėtų perspėti pono de Fabero?

– Leiskite jam miegoti, ir pats eikite gulti, Žozefai, jūs taip pat.

– Monsinjore, dar vienas nepaprastas dalykas: atvyksta karalius.

– Tai iš tikrųjų nepaprasta, – atsakė žvelgdamas į laikrodį ministras, – laukiau jo tik po dviejų valandų. Išeikite abu.

Netrukus pasigirdo batų trepsėjimas ir sužvangėjo ginklai, skelbiantys, kad atvyko valdovas. Atsidarė abi durų sąvaros, kardinolo gvardiečiai tris kartus ietimis stuktelėjo į parketą, ir pasirodė karalius.

Jis ėjo iš vienos pusės pasiremdamas nendrine lazda, o iš kitos atsirėmęs į savo nuodėmklausio tėvo Sirmono petį; šis pasitraukė ir paliko jį su kardinolu. Pastarasis vos ne vos pasikėlė ir neįstengė žengti karaliaus link nė žingsnio, nes jo skaudančios kojos buvo suvyniotos, mostu parodė, kad padėtų valdovui atsisėti prie ugnies, priešais jį. Liudvikas XIII susmuko į didelį krėslą, papuoštą pagalvėlėmis, paprašė taurės eliksyro, gelbstinčio nuo dažnų nualpimų, kurių priežastis buvo jį išsekinusi liga, mostu liepė visiems pasitraukti ir, likęs akis į akį su Rišeljė, ėmė bejėgiškai kalbėti:

– Aš iškeliauju, mano mielas kardinole, jaučiu, kad einu pas Dievą, silpstu diena iš dienos, nei vasara, nei pietų oras man negrąžino jėgų.

— Aš būsiu pirmesnis už jūsų didenybę, – atsakė ministras, – mirtis jau pakirto man kojas, jūs matote, bet kol mano galva mąstys, o ranka rašys, aš tarnausiu jums.

— Esu tikras, kad norėjote pridurti: jūsų širdis mane mylės, – tarė karalius.

— Ar jūsų didenybė gali tuo abejoti? – atsakė suraukdamas antakius ir kandžiodamas lūpas kardinolas, nes tokia pradžia jį nervino.

— Kartais tuo abejoju, – atsakė valdovas, – noriu pasikalbėti su jumis atvira širdimi ir jumis pasiskųsti jums pačiam. Jau treji metai du dalykai guli ant mano sąžinės, niekada su jumis apie tai nesu kalbėjęs, bet slapta pykau ant jūsų, ir jei kas būtų galėjęs man įteigti jūsų interesams prieštaraujančius sprendimus, būtų buvęs tik šis prisiminimas.

Toks atvirumas būdingas silpniems žmonėms, kurie kompensuoja savo silpnumą, sukeldami nerimą tam, kuris juos valdo, niekada nesiryždami jam už bloga atmokėti blogiu, už priklausomybę jie keršija vaikiškais ginčais. Iš šių žodžių Rišeljė suprato, kad jam grėsė didelis pavojus, bet kartu suvokė, jog būtina išlieti visą pagiežą ir, norėdamas pagreitinti šių svarbių prisipažinimų protrūkį, griebėsi protestų, nes manė, kad jie labiausiai suerzins karalių.

— Ne, ne, – pagaliau suriko karalius, – netikėsiu niekuo, kol jūs man nepaaiškinsite tų dviejų dalykų, kurie neduoda man ramybės, kuriuos man neseniai vėl priminė ir kurių niekaip negaliu pateisinti. Turiu galvoje Urbeno Grandjė procesą, – jo man niekas deramai nepaaiškino, ir jūsų neapykantos mano nelaimingai motinai ir net jos palaikams motyvus.

— Tik tiek, valdove? – paklausė Rišeljė. – Ir tai mano vieninteliai nusižengimai? Juos lengva paaiškinti. Pirmoji byla turėjo būti nuslėpta nuo jūsų didenybės dėl siaubingų ir šlykščių to skandalo detalių. Žinoma, tai buvo menas, kurį tegalima pavadinti nusikalstamais kerais, – jau vien tik pavadinimas piktina padorumą, tad, pasakodami apie juos, būtume

atskleidę pavojingas paslaptis nekaltybei, – tai buvo šventa klasta, kad nuslėptume nuo liaudies akių tą purvą.

— Užteks, užteks, kardinole, – tarė Liudvikas XIII nusigręždamas ir paraudęs nuleido akis, – nebegaliu ilgiau klausytis; suprantu jus, tie vaizdai mane žeistų; pritariu jūsų motyvams. Man to niekas nesakė, nuo manęs slėpė tas šlykščias nedorybes. Bet ar tikrai šie nusikaltimai įrodyti?

— Visus įrodymus turėjau savo rankose, valdove, na o kalbant apie šlovingąją karalienę Mariją Mediči, mane stebina, kad jūsų didenybė pamiršo, kaip buvau prie jos prisirišęs. Taip, nebijau prisipažinti: būtent jai aš skolingas už savo iškilimą; ji pirmoji teikėsi pažvelgti į Liusono vyskupą, kuriam tada buvo tik dvidešimt dveji metai, ir priartino jį prie savęs. Kaip aš kentėjau, kai ji pati privertė mane kovoti drauge su ja dėl jūsų didenybės interesų, bet kadangi pasiaukojau dėl jūsų, niekada neturėjau ir neturėsiu dėl to jokių skrupulų.

— Jūs, prašom, bet aš? – tarė karčiai valdovas.

— Ak, valdove, – sušuko kardinolas, – pats Dievo sūnus jums duoda pavyzdį. Savo poelgius mes stengėmės derinti pagal visų tobulybių pavyzdį, ir Dievas mato: paminklas brangiems jūsų motinos palaikams dar nepastatytas tik todėl, kad bijojome sužeisti jūsų širdį ir priminti motinos mirtį; štai todėl ir atidėliojome darbus. Bet tebus palaiminta toji diena, kada galiu su jumis apie tai kalbėti! Aš pats atlaikysiu pirmąsias Mišias Sen Deni, kai ji ten atsiguls, jei Apvaizda duos man jėgų.

Karaliaus veidas kiek sušvelnėjo, bet vis dar tebebuvo nepatenkintas, ir kardinolas, sumojęs, kad šį vakarą įtikinėjimais daugiau nieko nepasieks, staiga nusprendė griebtis drąsiausio būdo – atvirai pulti priešą. Atidžiai žiūrėdamas į karalių, jis šaltai tarė:

— Ar dėl to leidote mane nužudyti?

— Aš? – paklausė karalius. – Jus apgavo; žinoma, aš girdėjau apie sąmokslą ir norėjau su jumis apie tai pakalbėti, bet neįsakiau nieko, kas galėtų jums pakenkti.

– Sąmokslininkai kalba kitaip, valdove, tačiau privalau tikėti jūsų didenybe ir būsiu labai laimingas, jei įvyko nesusipratimas. Bet ką jūs norėjote teiktis man pasakyti?

– Aš... norėjau atvirai, tarp mūsų šnekant, pasakyti, kad gerai padarytumėte, jei pasisaugotumėte mano brolio...

– Ak, valdove, negaliu tuo dabar patikėti, nes štai laiškas, kurį jis ką tik per mane jums atsiuntė, ir atrodo, kad jis nusikalto net jūsų didenybei.

Nustebęs karalius perskaitė:

MONSINJORE,

Mane apėmė neviltis, kad ir vėl nebuvau iki galo ištikimas Jo Didenybei. Nusižeminęs maldauju priimti tūkstantį atsiprašymų ir reiškiu nuolankumą bei atgailą.

Jūsų labai nusižeminęs valdinys, GASTONAS

– Ką tai reiškia? – sušuko Liudvikas. – Jie taip pat išdrįso ginkluotis prieš mane?

– *Taip pat,* – kandžiodamas lūpas, tyliai ištarė kardinolas, paskui tęsė: – Taip, valdove, taip pat, o galutinai mane įtikintų šis mažas popieriaus ritinėlis.

Kalbėdamas jis iš skobto šeivamedžio gabalo ištraukė susuktą pergamentą ir išvyniojo prieš karaliaus akis.

– Tai paprasčiausia sutartis su Ispanija, ir aš, pavyzdžiui, netikiu, kad jūsų didenybė būtų ją pasirašęs. Čia matote dvidešimt tvarkingų punktų. Viskas numatyta: prieglobsčio vietos, kariuomenės vietos, pagalba žmonėmis ir pinigais.

– Išdavikai! – suriko subruzdęs Liudvikas. – Reikia liepti juos suimti, mano brolis išsižada ir atgailauja; bet įsakykite suimti kunigaikštį de Bujoną....

– Taip, valdove.

– Tai bus sunku, nes jis apsuptas saviškių – Italijos kariuomenės.

– Savo galva atsakau už jo areštą, valdove, bet lieka dar kai kas, ar ne?

— Kas?.. ką?.. Sen Maras, – sumurmėjo karalius.

— Žinoma, valdove, – atsakė kardinolas.

— Gerai suprantu... bet... manau, kad būtų galima...

— Paklausykite manęs, – staiga griausmingu balsu tarė Rišeljė. – Šiandien viskas turi baigtis. Jūsų favoritas ant žirgo savo partijos priešakyje; rinkitės arba jį, arba mane. Atiduokite vaiką vyrui arba vyrą vaikui, vidurio negali būti.

— Na, o kokios jūs norėtumėte mano malonės? – paklausė karalius.

— Jo ir jo patikėtinio galvos.

— Niekados... tai neįmanoma, – atsakė pasibaisėjęs karalius; ir vėl jam pritrūko ryžto, kaip ir kalbantis su Sen Maru apie Rišeljė. – Jis toks pats mano draugas, kaip ir jūs; mano širdis kenčia vien tik pagalvojus apie jo mirtį. Kodėl jūs taip nesutarėte? Kam tas susiskaldymas? Tai ir nuvedė jį taip toli. Jūs abu padarėte mane nelaimingą, dėl jūsų būsiu nelaimingiausias žmogus.

Kalbėdamas Liudvikas slėpė veidą delnuose, o gal ir verkė; bet nepalenkiamas ministras sekė jį akimis lyg grobį ir be gailesčio, neleidęs nė akimirkos atsikvėpti, pasinaudojo jo sumišimu.

— Tai šitaip, – kalbėjo kietai ir šaltai, – jūs prisimenate paties Dievo duotus nurodymus jūsų nuodėmklausio lūpomis? Vieną dieną jūs man sakėte, kad Bažnyčia jums aiškiai liepia atskleisti pirmajam ministrui viską, ką išgirsite prieš jį, o aš iš jūsų nieko nesužinojau apie tai, jog mane ruošiamasi nužudyti. Sąmokslą atskleidė ištikimiausieji mano draugai. Apvaizdai lėmus, patys kaltininkai prisipažino. Vienintelis, labiausiai užsispyręs, menkiausias iš visų dar priešinasi, o juk jis viskam vadovavo: jis parduoda Prancūziją užsieniui, jis per dieną sunaikina mano dvidešimties metų darbą, sukelia pietų hugenotus, šaukia prie ginklo visus valstybės luomus, atgaivina sutriuškintas pretenzijas ir pagaliau įžiebia jūsų tėvo užgesintą Lygą, nes tai ji, neapsirikite, ji kelia visas tas galvas prieš jus. Ar jūs pasiruošęs kautis? Tai kur tada jūsų vėzdas?

Karalius buvo priblokštas, jis neatsakė, tik tebelaikė galvą suspaudęs delnais. Nepalenkiamasis kardinolas sukryžiavo rankas ir kalbėjo toliau:

— Bijau, kad nepagalvotumėte, jog kalbu tik apie save. Ar tikrai manote, kad savęs neįvertinu ir kad toks priešas man labai svarbus? Iš tikrųjų aš nežinau, kodėl jis tikisi, jog leisiu jums veikti ir atiduoti šią didžiulę valstybės naštą į jaunikio rankas. Ar jūs tikrai manote, kad aš, jau dvidešimt metų pažįstantis jūsų dvarą, neužsitikrinau sau kokio nors prieglobsčio, kur, nepaisant net jūsų paties, galėčiau ramiai nukeliauti ir užbaigti man likusių gal tik šešių mėnesių? Toks reginys būtų išties įdomus kaip mano viešpatavimo pabaiga. Ką jūs, pavyzdžiui, atsakytumėte, jei visi tie valdoviukai, atsigavę, kai aš jų nebebauginsiu, ateitų kartu su jūsų broliu jums pasakyti, kaip jie išdrįso tai padaryti soste sėdinčiam Henrikui IV: „Išdalinkite mums didžiąsias valdas su paveldėjimo ir suverenumo teise, ir mes būsime patenkinti". Jūs tai padarysite, neabejoju, ir tai bus mažiausias dalykas, kurį galėtumėte suteikti tiems, kurie jus išvaduos iš Rišeljė nelaisvės, gal taip ir geriau, nes, norint valdyti Il de Fransą, kurį jums, be abejonės, paliks kaip giminės nuosavybę, jūsų jaunajam ministrui nereikės tiek popierių.

Šitaip postringaudamas piktai pastūmė platų, beveik visą kambarį užimantį stalą, užverstą daugybe popierių ir aplankų.

Ši pernelyg drąsi kalba pažadino Liudviką iš apmąstymų, – jis pakėlė galvą, atrodo, jau apsisprendęs ir tarsi baimindamasis, kad nepakeistų to sprendimo.

— Ką gi, pone, atsakysiu, kad noriu valdyti pats.

— Geros kloties, – atsakė Rišeljė, – tik privalau jus perspėti, jog šiandien reikalai prasti. Štai šią valandą man atneša mano kasdienį darbą.

— Aš susitvarkysiu, – pertraukė Liudvikas, – atplėšiu dokumentus ir duosiu įsakymus.

— Pabandykite, – pasiūlė Rišeljė, – aš išeinu, o jei kas nors jums nesiseks, pašauksite mane.

Rišeljė paskambino, ir tą pačią akimirką, lyg būtų laukę ženklo, įėjo keturi tvirti nešikai ir išnešė jį su foteliu į kitą kambarį, nes, kaip jau sakėme, kardinolas nebegalėjo vaikščioti. Nešamas per kambarį, kur darbavosi sekretoriai, jis garsiai ištarė:

— Klausykite jo didenybės įsakymų.

Karalius liko vienas. Jautėsi stiprus, nes apsisprendė, ir išdidus, nes bent kartą pasipriešino, ir panoro tuojau pat imtis politikos. Apėjo aplink didžiulį stalą ir pamatė, kad tenai tiek aplankų, kiek Europoje buvo imperijų, karalysčių ir sąjungų; vieną atvertė – jis buvo suskirstytas į grafas, jų skaičius sutapo su skaičiumi šalių, kurioms jis buvo skirtas. Viskas buvo tvarkinga, tačiau toji tvarka gąsdino valdovą, nes kiekviena pastaba – juk kiekvienos bylos esmė, jei taip galima pasakyti, ir kalbėjo lygiai tiek, kiek tai lietė Prancūziją. Tas lakoniškumas Liudvikui atrodė beveik toks pat mįslingas, kaip ir stalą nuklojų šifruoti laiškai. Čia viskas buvo susimaišę: ant ediktų dėl Larošelės hugenotų ištrėmimo ir eksproprijacijos užmestos sutartys su Gustavu Adolfu ir šiaurės hugenotais prieš imperiją; užrašai apie generolą Banjė, apie Volšteiną, Veimaro kunigaikštį ir Žaną de Verą, kaip pakliuvo susukti kartu su karalienės dėžutėje rastų laiškų aprašu, jos saugomų koljė ir papuošalų sąrašas, kiekvieno tuose laiškuose esančio sakinio iššifravimas. Vieno lapo paraštėje margavo žodžiai: *„Žmogui galima iškelti baudžiamąją bylą iš keturių rašysenos eilučių"*. Toliau buvo sumesti į krūvą skundai prieš hugenotus, jų sustabdyti planai dėl respublikos, dėl Prancūzijos padalijimo į apskritis, kurias metus diktatoriškai turėtų tvarkyti vadovas, buvo pridėtas planuotos valstybės antspaudas – jame angelas, pasirėmęs į kryžių, laikė rankoje Bibliją, pakeltą prie kaktos. Šalia – sąrašas kardinolų, kuriuos popiežius kadaise paskyrė tą pačią dieną kaip Liusono vyskupą (Rišeljė). Tarp jų ir markizas de Bedmaras, ambasadorius ir sąmokslininkas Venecijoje. Liudvikas XIII veltui eik-

vojo jėgas kitos epochos smulkmenoms ir tuščiai ieškojo su sąmokslu susijusių dokumentų, galinčių jam atskleisti tikrąjį jo branduolį ir tai, kas buvo rezgama prieš jį patį. Staiga nedidelis žmogelis gelsvai žaliu veidu, sulinkęs, suvaržytos ir pamaldžios eisenos įėjo į kabinetą – tai buvo valstybės sekretorius, pavarde Denuajė; jis priėjo ir nusilenkė:

— Ar galiu su jo didenybe aptarti Portugalijos reikalus? – paklausė.

— Drauge ir Ispanijos, – tarė Liudvikas. – Portugalija yra Ispanijos provincija.

— Portugalijos, – prieštaravo Denuajė. – Štai ką tik gautas manifestas.

Ir perskaitė:

Mes, Don Chuanas, iš Dievo malonės Portugalijos ir Algarvų karalysčių šiapus Afrikos karalius, Gvinėjos senjoras, tvarkantis Etiopijos, Arabijos, Persijos ir Indijos prekybinius kelius, jūrų navigaciją ir prekybą...

— Ką visa tai reiškia? – paklausė karalius. – Kas taip kalba?

— Kunigaikštis de Bragansa, Portugalijos karalius, karūnuotas prieš... prieš kurį laiką, valdove, jį karūnavo žmogus, vardu Pinto. Vos sėdęs į sostą, jis tiesia ranką į sukilusią Kataloniją.

— Ar Katalonija taip pat maištauja? Ar karalius Pilypas IV nebeturi pirmojo ministro grafo kunigaikščio?

— Priešingai, valdove, būtent todėl, kad turi. Štai Katalonijos Generalinių luomų kreipimasis į Jo katalikiškąją didenybę. Jame pranešama, jog visas kraštas stojo į kovą prieš *šventvagių* ir *ekskomunikuotųjų* kariuomenę. Portugalijos karalius...

— Sakykite – kunigaikštis de Bragansa, – pertraukė Liudvikas, – aš nepripažįstu maištininkų.

— Tebus kunigaikštis de Bragansa, valdove, – šaltai tarė valstybės patarėjas, – jis siunčia į Katalonijos *kunigaikštystę*

savo sūnėną, doną Ignacą de Maskarenjas, kad pastarasis perimtų tos šalies globą (ir turbūt jos nepriklausomybę, nes norėtų prijungti prie tos, kurią ką tik atsikariavo). Taigi, jūsų didenybės kariuomenė stovi prie Perpinjano.

– Na, ir kas iš to? – paklausė Liudvikas.

– Kataloniečiai labiau prancūzai nei portugalai, valdove, laikas paveržti tą globą iš Portugalijos kara... kunigaikščio.

– Kad aš palaikyčiau maištininkus! Kaip jūs drįstate!..

– Toks buvo jo eminencijos planas, – kalbėjo toliau valstybės sekretorius. – Galų gale Prancūzija ir Ispanija kariauja ir ponas d'Olivaresas neabejodamas ištiesė jo katalikiškosios didenybės ranką mūsų hugenotams.

– Gerai, pagalvosiu apie tai, – atsakė karalius, – palikite mane vieną.

– Valdove, Katalonijos Generaliniai luomai skuba, Aragono kariuomenė žygiuoja prieš jus.

– Pažiūrėsime... Nuspręsiu po ketvirčio valandos, – atsakė Liudvikas XIII.

Mažasis valstybės sekretorius išėjo nepatenkintas ir nusiminęs. Pro duris įžengė Šavinji su aplanku, papuoštu britų herbu.

– Valdove, – tarė, – prašau jūsų didenybės įsakymo dėl Anglijos. Parlamentas, vadovaujamas grafo Esekso, ką tik nutraukė Glomesterio apsiaustį, princas Rupertas nesėkmingai susikovė prie Njuberi, tas mūšis menkai teduos naudos jo britaniškai didenybei. Parlamentas tebedirba, jam pavaldūs didieji miestai, uostai ir visi presbiterijonai. Karalius Karolis I prašo pagalbos, kurios karalienė nebegauna iš Olandijos.

– Reikia pasiųsti kariuomenę mano Anglijos broliui, – tarė Liudvikas.

Bet jis panoro žvilgtelėti į anksčiau gautus popierius ir, peržiūrinėdamas kardinolo pastabas, pamatė, kad ant pirmojo Anglijos karaliaus prašymo šis savo ranka užrašė:

Reikia ilgai mąstyti ir laukti. Bendruomenių rūmai stiprūs. Karalius Karolis tikisi škotų paramos. Škotai jį parduos.

Reikia saugotis. Į Venseno pilį atvažiavęs kariškis pasakė, jog valdovams visada reikia smogti per galvą. „Nuostabu", – buvo prirašęs kardinolas. Paskui šį žodį buvo pakeitęs „Siaubinga".

Žemiau buvo parašyta:

Šis žmogus valdo Ferfaksą. Jis Dievo įkvėptas, tai bus didis žmogus. Pagalba atsakyta, pinigai prarasti.

Tada karalius tarė:

— Ne, ne, nieko neskubinkite, aš palauksiu.

— Bet, valdove, – kalbėjo Šavinji, – įvykiai klostosi greitai; jei kurjeris pavėluos valandą, Anglijos karaliaus žlugimas gali paspartėti metais.

— Kas ten dabar vyksta? – paklausė Liudvikas.

— Nepriklausomųjų stovykloje pamokslaujama apie respubliką su Biblija rankoje, o rojalistai ginčijasi, kas viršesnis, ir juokiasi.

— Bet viską gali išgelbėti truputis laimės!

— Stiuartams nesiseka, valdove, – pagarbiai paprieštaravo Šavinji, bet jo balsas vertė susimąstyti.

— Palikite mane, – tarė susierzinęs karalius.

Valstybės sekretorius lėtai išėjo.

Liudvikas XIII staiga išvydo save iš šalies ir išsigando supratęs, koks mažas jis yra. Pirmiausia karalius apžvelgė krūvas jį supančių popierių, vedžiojo akis nuo vienos prie kitos, visur matydamas glūdint pavojus, kurie pasirodė dar didesni, kai tik pabandė juos įveikti. Jis atsistojo, perėjo į kitą vietą, pasilenkė arba veikiau užgriuvo ant Europos geografinio žemėlapio ir ten pamatė visas baisybes krūvoje – savo karalystės šiaurėje, pietuose, centre; lyg Eumenidės* jam vaide-

* Furijos.

nosi revoliucijos, kiekviename krašte tartum matė rūkstant ugnikalnį; atrodė, jog girdi jį šaukiančius nelaimingų karalių balsus, įniršusių tautų riksmus; jam pasidingojo, kad po jo kojomis traška ir skyla Prancūzijos žemė; jo silpnas nuvargęs žvilgsnis susidrumstė, serganti galva apsvaigo, ir kraujas plūstelėjo jam į širdį.

— Rišeljė! – suriko dusdamas ir skambindamas. – Tepakviečia kardinolą.

Ir apalpęs krito į krėslą.

Kai karalius atsimerkė, atgaivintas gydomųjų skysčių ir druskų, kuriomis jam trynė lūpas ir smilkinius, išvydo šalia savęs pažus; vos jam pravėrus vokus, šie pasitraukė, ir jis liko vienas su kardinolu. Nesudrumsčiamas ministras liepė pastatyti savo šezlongą šalia karaliaus krėslo, lyg gydytojo kėdę prie ligonio lovos, ir savo žibančiomis tiriančiomis akimis žiūrėjo Liudvikui į veidą. Kai tik šis galėjo jį išklausyti, kardinolas niūriu balsu vėl pradėjo baisųjį pokalbį:

— Jūs mane kvietėte, – tarė, – ko pageidaujate?

Nugriuvęs ant pagalvės, Liudvikas pusiau pramerkė akis ir, pasižiūrėjęs į jį, skubiai užsimerkė. Tas sulysęs veidas, kuriame degė akys, smaili balzgana barzda, kraujo ir liepsnų spalvos kepuraitė ir drabužiai, – viskas jam panėšėjo į pragaro dvasią.

— Karaliaukite, – pasakė silpnu balsu.

— Bet... jūs man atiduodate Sen Marą ir de Tu? – klausinėjo toliau nenumaldomasis ministras, pasislinkęs arčiau, kad galėtų skaityti užgesusiose valdovo akyse lyg godus paveldėtojas, iki pat mirties sekantis paskutines mirštančiojo valios apraiškas.

— Karaliaukite, – pakartojo karalius ir nusigręžė.

— Tai pasirašykite, – tęsė Rišeljė, – šį popierių, kuriame sakoma: *„Tokia mano valia, suimti juos mirusius ar gyvus".*

Liudvikas, kuris, kaip ir pirma, sėdėjo atsirėmęs į krėslo atkaltę, nuleido ranką ant lemtingojo popieriaus ir pasirašė:

– Palikite mane, būkite gailestingas, aš mirštu, – tarė.

– Čia dar ne viskas, – kalbėjo žmogus, vadinamas didžiuoju politiku. – Aš pasitikiu jumis, ir dabar man reikia garantijų bei įkaitų. Pasirašykite dar tai, ir aš išeinu:

Kai karalius atvyks pas kardinolą, šio sargybiniai nesudės ginklų, o kai kardinolas atvyks pas karalių, jo gvardiečiai budės kartu su Jo Didenybės gvardiečiais.

Be to:

Jo Didenybė įsipareigoja atiduoti du princus, savo sūnus, į kardinolo rankas kaip jo ištikimybės garantiją.

– Mano vaikus! – suriko Liudvikas, pakeldamas galvą. – Jūs drįstate...

– Gal jums labiau patiks, jei aš pasitrauksiu? – paklausė Rišeljė.

Karalius pasirašė.

– Baigta? – pasiteiravo sunkiai sudejavęs.

Dar nebuvo baigta – valdovo laukė dar vienas smūgis.

Staiga atsidarė durys, ir jie pamatė įeinantį Sen Marą. Šįkart sudrebėjo kardinolas.

– Ko jūs norite, pone? – paklausė griebdamas varpelį, kad galėtų paskambinti.

Vyriausiasis žirgininkas buvo išbalęs, kaip ir karalius, ir, nesiteikęs atsakyti Rišeljė, oriai priėjo prie Liudviko XIII. O šis žvelgė į jį kaip į žmogų, kuriam ką tik paskelbtas mirties nuosprendis.

– Jūs, valdove, turėtumėt žinoti, kad mane bus nelengva suimti, nes aš turiu dvidešimt tūkstančių ištikimų vyrų, – švelniai tarė Anri d'Efija.

– O, Sen Marai, – skausmingai tarė Liudvikas, – tai tu taip padarei?

— Taip, valdove, ir aš atnešu jums savo špagą, nes jūs, be abejonės, ką tik mane išdavėte, – jaunuolis nusisegė špagą ir padėjo ją prie karaliaus kojų, o karalius tyliai nuleido akis.

Sen Maras nusišypsojo liūdnai ir be kartėlio, nes žemei jis nebepriklausė. Paskui pažiūrėjęs į Rišeljė su panieka tarė:

— Aš pasiduodu, nes noriu mirti, bet aš – nenugalėtas.

Kardinolas iš pykčio sugniaužė kumščius, tačiau susivaldė.

— Kas jūsų bendrininkai? – paklausė.

Sen Maras atidžiai pažvelgė į Liudviką ir pravėrė burną... Karalius nuleido galvą, pajutęs tokią kančią, kokios nėra patyręs joks kitas žmogus.

— Aš jų neturiu, – atsakė Sen Maras, pasigailėjęs valdovo.

Ir išėjo iš kambario.

Jaunuolis sustojo pirmoje galerijoje, kur, jį pamatę, atsistojo visi bajorai ir Faberas. Jis priėjo tiesiai prie Fabero ir tarė:

— Pone, įsakykite tiems bajorams mane suimti.

Visi susižvalgė nedrįsdami prieiti.

— Taip, pone, aš jūsų kalinys... taip, ponai, aš be špagos ir, kartoju jums, esu karaliaus kalinys.

— Nežinau, kaip šitai suprasti, – tarė generolas, – jūs dviese atėjote pasiduoti, o aš neturiu įsakymo nieko suimti.

— Dviese? – paklausė Sen Maras. – Tai gali būti tik ponas de Tu, deja, tokia auka jį išduoda.

— Argi ir aš nepažįstu tavęs? – suriko pasirodęs de Tu ir puolė draugui į glėbį...

XXV skyrius

KALINIAI

Brolio troškimai gyveno
ir mano širdyje.

PIŠALIS, LEONIDAS

Mirti neištuštinus strėlinės,
Nepersmeigus, nesutrypus,
nesumynus į purvą
Šių terlių — įstatymo budelių!

ANDRĖ ŠENJĖ

Iš šių senų pilių, kurių, deja, kasmet Prancūzija netenka lyg savo karūnos brangakmenių, viena niūri, neprieinama stūksojo kairiajame Saonos krante. Lyg milžinas ji stovėjo prie Liono vartų ir vardą buvo gavusi nuo didžiulės Pjer Ansizo uolos, primenančios piramidę; jos iškilusi virš kelio ir upės link svyranti viršūnė kadaise, sako, jungėsi su kitomis uolomis, kurios dunkso priešingame krante, ir sudarė lyg ir natūralią tilto arką; tačiau laikas, vanduo ir žmogaus ranka paliko niūksoti tik seną granito krūvą – šiandien jau sunaikintos tvirtovės buvusį pjedestalą. Kadaise Liono arkivyskupai, tuometiniai miesto viešpačiai, pilį pastatė ir įkūrė joje savo rezidenciją; paskui ji tapo karine tvirtove, o valdant Liudvikui XIII – valstybės kalėjimu. Virš statinio tebuvo vienintelis didžiulis bokštas, į kurį šviesa teprasiskverbdavo pro tris il-

gas šaudymo angas; ir supo jį keletas netaisyklingų pastatų, kurių storos sienos sutapo su milžiniškos stačios uolos kontūrais.

Tai čia kardinolas de Rišeljė, godžiai saugantis savo grobį, norėjo netrukus įkalinti ir pats ten nugabenti jaunuosius savo priešus. Leisdamas Liudvikui pirmajam atvykti į Paryžių, jis paėmė juos iš Norbonos, tempėsi su savo svita kaip paskutinę savo triumfo puošmeną ir Taraskone, prie pat Ronos žiočių, persėdo į laivą, tarsi norėdamas dar pasimėgauti ta keršto teikiama saldybe, kurią žmonės išdrįso pavadinti dievų malonumu, demonstruodamas abiems upės krantams savo neapykantos prabangą, lėtai kilo upe su kitomis jo herbu ir spalvomis padabintomis valtimis paauksuotais irklais, atsigulęs pirmojoje ir traukdamas savo aukas už ilgos grandinės prikabintoje antrojoje valtyje.

Dažnai vakarais, kai karštis nuslūgdavo ir nuo abiejų valčių nuimdavo uždangalus, vienoje iš jų galėjai pamatyti Rišeljė, išblyškusį ir sulysusį, sėdintį paskuigalyje; paskui ją plaukiančioje valtyje stovėjo abu jaunieji kaliniai ramiais veidais, remdamiesi vienas į kitą ir žvelgė į sraunią upės tėkmę. Cezario kareiviai, kadaise tose pačiose pakrantėse įsirengę stovyklas, būtų pamanę, jog regi sustingusį požemio karalystės keltininką, plukdantį neperskiriamas Kastoro ir Polukso šmėklas; krikščionys netgi nedrįso pagalvoti ir suprasti, kad dvasininkas pats tempia savo priešus pas budelį; jiems tai buvo pro šalį keliaujantis pirmasis ministras.

Iš tiesų jis ir praplaukė pro šalį, palikęs saugoti kalinius tame pačiame mieste, kuriame sąmokslininkai ketino jį pražudyti. Kardinolas mėgo taip tyčiotis – mesti likimui iššūkį ir įsmeigti trofėjų ten, kur likimas norėjo paruošti jam kapą. Kaip pasakojama viename tų metų rankraštiniame laikraštyje:

Jis paliepė, kad būtų plaukiama Ronos upe, laivu, kuriame buvo iš medžio sukaltas būstas, išmuštas tamsiai raudonu ak-

somu su auksiniais lapais. Toks pat prabangus buvo ir jo prieškambaris; laivo pirmagalyje ir paskuigalyje spietėsi daug aukštų senjorų, taip pat kardinolo gvardijos kareivių su trumpais purpuriniais apsiaustais, išsiuvinėtais auksu, sidabru ir šilkiniais siūlais. Jo eminencija gulėjo purpurine tafta išpuoštoje lovoje. Monsinjoras kardinolas Binji ir Nanto bei Šartro monsinjorai plaukė su daugybe abatų ir bajorų kituose laivuose. Fregata priešais jo laivą tyrė, kur geriausia plaukti, o paskui ją plaukė kitas laivas su arkebuzininkais ir jiems vadovaujančiais karininkais. Pasiekus kokią nors salą, būdavo išlaipinami kareiviai, kad patikrintų, ar nėra įtartinų asmenų; nieko ten neradę, jie saugodavo krantus, kol praplaukdavo abu įkandin sekę laivai su aukštuomene ir gerai ginkluotais kareiviais.

Paskiausiai plaukė jo eminencijos laivas, vilkdamas prikabintą laivelį, kuriame buvo ponai de Tu ir Sen Maras, saugomi karaliaus gvardijos puskarininkio ir dvylikos jo eminencijos gvardiečių. Už laivų sliuogė trys valtys, prikrautos jo drabužių ir sidabro indų, lydimos keleto bajorų ir kareivių.

Ronos pakrante, per Dofinė provinciją, traukė dvi lengvosios kavalerijos kuopos, dar dvi žygiavo per Langedoką ir Vivarė; o rinktinis pėstininkų pulkas įžengdavo į miestus, kur jo eminencija turėjo užsukti arba miegoti. Buvo smagu klausytis, kaip Dofinė trimitai atsako Vivarė trimitams, o aidas vis atsimuša nuo mūsų uolų; tarsi viskas kuo tolyn, tuo puikyn klotųsi.

Vieną vėlyvą 1642 metų rugsėjo naktį, kai viskas, regis, miegojo neįveikiamame kalinių bokšte, pirmojo kambario durys be garso apsisuko ant vyrių ir ant slenksčio pasirodė vyras rudu, virve sujuostu abitu, apsiavęs sandalais, o rankoje laikantis didelių raktų pundą, – tai buvo Žozefas. Jis atsargiai stabtelėjo, apsidairė ir tylomis apžvelgė vyriausiojo žirgininko buveinę. Kalėjimo sienas dengė stori kilimai, pra-

bangūs apmušalai; raudonu Damasko šilku drapiruota lova buvo paklota, tačiau belaisvis joje negulėjo; jis sėdėjo dideliame krėsle prie aukšto židinio, apsivilkęs ilgą, pilką, panašų į sutaną drabužį, nuleidęs galvą, akis įsmeigęs į auksinį kryželį virpančioje lempos šviesoje, ir buvo pasinėręs į tokius gilius apmąstymus, kad kapucinui priėjus ir atsistojus tiesiai priešais kalinį, tasai jo nepastebėjo. Pagaliau pakėlė galvą ir sušuko:

– Ko čia atėjai, niekše?

– Jūs labai ūmus, jaunuoli, – sušnabždėjo paslaptingasis lankytojas, – du mėnesiai kalėjimo galėjo jus nuraminti. Atėjau pasakyti jums svarbių dalykų: išklausykite manęs; aš daug apie jus galvojau ir neapkenčiu jūsų taip, kaip jūs ir manote. Laikas brangus: apsakysiu jums viską keliais žodžiais. Po dviejų valandų ateis jūsų tardyti, jūsų teisti ir pasmerkti mirčiai jus ir jūsų draugą; kitaip ir negali būti, nes viskas turi baigtis tą pačią dieną.

– Aš žinau, – atsakė Sen Maras, – ir to tikiuosi.

– Tai štai. Aš dar galiu jus išsukti iš bėdos, nes daug mąsčiau, kaip jums jau esu sakęs, ir atėjau pasiūlyti dalykų, kurie bus jums malonūs. Kardinolui liko gyventi ne daugiau kaip šeši mėnesiai; nėra ko slėpti – kalbėkite atvirai; jūs matote, kur aš jus atvedžiau dėl jo, ir todėl galite spręsti, ką padaryčiau jam, jei tik panorėtumėte; mes galime atimti iš jo tuos likusius šešis mėnesius. Karalius jus myli ir su džiaugsmu vėl pasikvies, kai sužinos, kad jūs gyvas; jūs jaunas, jūs ilgai būsite laimingas ir galingas; jūs mane apginsite, padarysite mane kardinolu.

Iš nuostabos jaunajam kaliniui net užkirto žadą. Jis negalėjo suprasti tokios kalbos ir, regis, sunkiai nusileido iš savo apmąstymų aukštybių.

– Betgi Rišeljė – jūsų geradarys! – tepasakė jis.

Kapucinas nusišypsojo ir, prisiartinęs prie belaisvio, patyliukais kalbėjo toliau:

— Politikoje nėra geradaryscių, yra tik interesai, ir viskas. Žmogus, dirbantis ministrui, neturi būti jam dėkingesnis nei žirgas, ant kurio joja žirgininkas, nors ir buvo išskirtas iš kitų. Mano elgesys jam įtiko, man tai labai malonu. O dabar noriu, kad jis būtų nutrenktas ant žemės. Taip, tas žmogus myli tik save; jis mane apgavo, vis atidėliodamas mano paaukštinimą, puikiai tai suprantu; tačiau dar kartą sakau, turiu patikimų būdų jus išvaduoti be triukšmo; čia aš galiu viską. Žmones, kuriais jis pasikliauja, aš pakeisiu tais, kuriuos jis pasmerkė myriop, jie yra netoliese uždaryti, šiauriniame bokšte, požeminio kalėjimo bokšte, stūksančiame štai ten virš vandens. Anie žmonės pakeis šituos. Pas šlovingąjį kardinolą, kurį paliko mokyčiausi Paryžiaus vyrai, aš pasiųsiu man ištikimą gydytoją, šundaktarį; jei mudu sutarsime, jis nuneš kardinolui vaistą, kuris suteiks jam amžinąją ramybę.

— Pasitrauk, – ištarė Sen Maras, – pasitrauk, pragaro vienuoli. Nėra kito žmogaus, panašaus į tave; tu ir nesi žmogus. Negirdimais žingsniais paslapčia tu slankioji tamsybėse, tu kiaurai pereini sienas, kad vadovautum slaptiems nusikaltimams; įsiskverbi tarp mylinčių širdžių, kad amžinai jas išskirtum. Kas tu toks? Tavo siela panaši į iškankintą pasmerktojo sielą.

— Romantiškasis vaike, – atsakė Žozefas, – jūs būtumėte tapęs didžiu žmogumi, jei ne klaidingos jūsų idėjos. Matyt, nėra nei prakeikimo, nei sielos. Jei mirusiųjų sielos galėtų sugrįžti į žemę ir pasiskųsti, aplink mane jų susiburtų koks tūkstantis, o aš niekada nemačiau nė vienos net sapne.

— Pabaisa, – pusbalsiu pasakė Sen Maras.

— Ir vėl tik žodžiai, – pertarė Žozefas. – Nėra nei pabaisų, nei dorybingų žmonių. Judu su ponu de Tu, kuriam priskiriate tai, ką vadinate dorybe, vos nepražudėte galbūt šimto tūkstančių žmonių, susitelkusių vienoje vietoje vidury šviesios dienos – dėl nieko, o mudu su Rišeljė skyrium pražudėme jų kur kas mažiau, be to, naktį, kad įtvirtintumėme didelę val-

džią. Kai nori išlikti tyras, nereikia vaikytis valdžios ar bent jau blaiviai galvoti, daiktus matyti tokius, kokie jie yra, ir tarti sau kaip aš: „Visai įtikėtina, kad sielos nėra, kad mes – atsitiktinumo sūnūs; tačiau, palyginus su kitais, mes apsėsti aistrų, kurias reikia patenkinti".

— Aš lengviau atsikvėpiau! – sušuko Sen Maras – Jis netiki į Dievą.

Žozefas kalbėjo toliau:

— Be to, Rišeljė, jūs ir aš gimėme ambicingi; taigi viską reikėjo paaukoti dėl šios aistros!

— Nelaimingasis! Nepainiokite manęs su savimi.

— Šiaip ar taip, tai gryna teisybė, – pertarė kapucinas, – ir tik dabar jūs suprantate, kad mūsų sistema kur kas geresnė už jūsiškę.

— Niekše. Tai buvo iš meilės...

— Ne. Ne. Ne. Ne... Čia visiškai ne tas. Štai ir vėl žodžiai; gal jūs pats tuo ir tikėjote, tačiau tai buvo savanaudiška, aš girdėjau jus kalbantis su ta mergina, jūs abudu galvojote tik apie save; jūs abu nemylėjote vienas kito; ji galvojo tik apie savo padėtį, o jūs – apie savo garbėtrošką. Žmogaus noras būti mylimam, noras, kad kiti sakytų, jog jis nuostabus, kad jį dievintų, tai visuomet dar ir šventas egoizmas, kuris ir yra mano Dievas.

— Baisi gyvate, – pasakė Sen Maras. – Tau negana pasmerkti mus mirčiai? Kodėl tu atėjai apnuodyti gyvenimo, kurį iš mūsų atimi? Koks demonas išmokė taip šiurpiai įsismelkti į širdis?

— Neapykanta viskam, kas už mane viršesnis, – atsakė Žozefas, nusijuokęs tyliu dirbtiniu juoku, – ir troškimas sutrypti visus tuos, kurių aš nekenčiu, pažadino mano ambicijas ir išmokė mane įžvelgti silpnąsias jūsų svajonių puses. Šių gražių vaisių viduje raitosi kirminas.

— Didis Dieve! Ar tu girdi? – sušuko stodamasis ir tiesdamas į dangų rankas Sen Maras.

Kalėjimo vienatvė, taurūs pokalbiai su draugu ir ypač mirties alsavimas, atsklindantis lyg nežinomos žvaigždės šviesa, įprastiems daiktams teikiantis kitokių spalvų, mintys apie amžinybę ir (ar pasakysime?) didžiulės pastangos, kad širdį veriančios dejonės virstų nemirtinga viltimi ir visą meilės jėgą, kuri paklaidino žemėje, nukreiptų į Dievą, labai pakeitė Sen Marą; ir kaip kad varpas staiga subrandina vienas saulės švystelėjimas, taip jo siela, nuskaidrinta paslaptingo mirties alsavimo, nušvito nežemiška šviesa.

— Didis Dieve! – pakartojo jis. – Jei šis vyras ir jo ponas yra žmonės, nejaugi aš taip pat esu žmogus? Pažvelk, pažvelk į dvi susidūrusias garbėtroškas, vieną – egoistišką ir aptaškytą krauju, kitą – kupiną atsidavimo ir be dėmės; vieną – įkvėptą neapykantos, kitą – įkvėptą meilės. Pažvelk, Viešpatie, į mus, pažvelk, nuteisk ir atleisk. Atleisk, nes mes labai nusikaltome, vieną vienatinę dieną pasukę tuo pačiu keliu – jo kitaip nepavadinsi žemėje kaip garbėtroška, kad ir koks būtų tikslas, į kurį jis vestų.

Stuksendamas koja, Žozefas šiurkščiai jį nutraukė:

— Kai pabaigsite savo maldą, – pranešite man, ar norite man padėti, ir aš nedelsdamas jus išgelbėsiu.

— Niekados, nedorėli, niekados, niekše, – atsakė Anri d'Efija. – Aš neprisidėsiu prie žmogžudystės. Atsisakiau žudyti, ir netgi tave, kai buvau galingas.

— Jūs padarėte klaidą: dabar jau būtumėte valdovas.

— Et! Kokią laimę turėčiau iš valdžios, pasidalinęs ją su moterimi, kuri manęs nesuprato, mažai mylėjo ir iškeitė mane į karūną? Kai ji mane išdavė, aš nebenorėjau to, kas vadinama valdžia; tai spręsk pats, ar sutiksiu ją gauti nusikaltimo keliu.

— Nesuvokiama beprotybė, – nusijuokė kapucinas.

— Viskas su ja, nieko be jos: tuo buvo gyva mano siela.

— Jūs priešinatės iš užsispyrimo ir tuštybės; tiesiog neįmanoma, – pertarė Žozefas. – Prigimtis ne tokia.

— Tu nori nuneigti pasiaukojimą ir atsidavimą, – tarė Sen Maras. – Tačiau ar tu bent jau nutuoki apie mano draugo pasiaukojimą?

— Jo taip pat nėra; jis panoro eiti su jumis, nes... – Kiek sutrikęs kapucinas akimirką mąstė. – Nes... Nes... Jis jus daug ko išmokė, jūs esate jo kūrinys... Jis jus brangina iš kūrėjo savimeilės... Jis buvo įpratęs jus mokyti ir jaučia, kad neberas taip klusniai jo klausančio ir jį liaupsinančio mokinio... Dėl to įpročio jis įtikino save, kad nebegali be jūsų gyventi... Šiaip ar taip, kažkas panašaus... Beje, dar niekas nebaigta... Kas bus toliau, matysime per apklausą; jis, be abejonės, neigs, kad žinojo apie sąmokslą.

— Jis neneigs! – karštai sušuko Sen Maras.

— Vadinasi, jis žinojo? Jūs pripažįstate? – triumfuodamas paklausė Žozefas. – Jūs to dar nebuvote sakęs.

— O dangau! Ką aš padariau? – atsiduso Sen Maras, užsidengdamas veidą rankomis.

— Nurimkite: jis bus išgelbėtas, nors jūs ir prisipažinote, jei priimsite mano pasiūlymą.

Kurį laiką d'Efija tylėjo... Kapucinas kalbėjo toliau:

— Išgelbėkite savo draugą... Jūsų laukia karaliaus malonė ir galbūt trumpam paklydusi meilė...

— Žmogau, kad ir kas tu būtum, jei turi ką nors panašaus į širdį, – atsakė kalinys, – išgelbėk jį; tai pati tyriausia iš visų Dievo sukurtųjų būtybių. Nugabenk jį kuo toliau nuo čia, kol jis miega, nes, jeigu pabus, tu to nebegalėsi padaryti.

— Kam jis man reikalingas? – nusijuokė kapucinas. – Man reikia jūsų ir jūsų malonės.

Ūmusis Sen Maras pašoko ir, griebęs Žozefo ranką, pažvelgė į jį baisiu žvilgsniu.

— Aš pažeminau jį, prašydamas tavęs, – tarė pakeldamas jo ir draugo kambarius skyrusią uždangą. – Ateik, niekše. Ateik ir abejok toliau atsidavimu ir sielų nemirtingumu... Palygink neramų savo triumfą su ramiu mūsų pralaimėjimu, sa-

vo karaliavimo niekšiškumą su mūsų nelaisvės didybe ir savo kruviną nemigą su teisiojo miegu.

Vieniša lempa apšvietė de Tu. Jaunasis vyras vis dar klūpojo prieš didelį juodmedžio kryžių; atrodė, jog užmigo melsdamasis; atlošta jo galva buvo pakelta į kryžių; lūpos šypsojosi ramia dieviška šypsena, nusilpęs kūnas rėmėsi į kilimą ir pagalvėlę ant kėdės.

– Jėzau! Kaip jis miega, – apstulbo kapucinas; užsimiršęs į savo siaubingas kalbas jis įmaišė dangiškąjį vardą, kurį paprastai tardavo kasdien.

Paskui staiga šiurkščiai atsitraukė, prisidengė ranka akis lyg dangiškos vizijos apakintas.

– Brr... Br... Br... – papurtė galvą ir perbraukė veidą ranka. – Koks vaikiškumas... Tai mane gal paveiktų, jei rimtai susimąstyčiau... Šios mintys geros kaip opiumas – nusiraminimui... Bet kalbama ne apie tai: pasakykit taip arba ne.

– Ne, – atsakė Sen Maras, pečiu stumdamas jį durų link, – aš nieko nebenoriu iš gyvenimo ir netgi atgailauju, kad antrą kartą pražudžiau de Tu, nes jis nebūtų norėjęs išsigelbėti žmogžudystės kaina; jis pasirodė Narbonoje ne tam, kad pabėgtų iš Liono.

– Tai pažadink jį, nes štai ir teisėjai, – šaižiai nusijuokė įtūžęs kapucinas.

Tuo metu deglų šviesoje įžengė škotų gvardiečių būrys, o iš paskos keturiolika teisėjų su ilgomis mantijomis, jų veidų beveik nebuvo matyti. Teisėjai išsirikiavo ir susėdo erdvios kameros dešinėje ir kairėje; tai buvo komisarai, kardinolo kunigaikščio įgalioti vesti niūrų ir iškilmingą procesą. Kardinolas Rišeljė juos pasirinko ir įrašė į sąrašus Taraskone, visi jie buvo *patikimi,* jam atsidavę žmonės. Rišeljė norėjo, kad į Lioną atvyktų pats kancleris Segjė ir kad, kaip sakoma, instrukcijose ar įsakymuose, kuriuos kardinolas per Šavinji siųsdavo Liudvikui XIII, *„būtų išvengta nesklandumų, galinčių iškilti, jeigu jo tenai nebus. Ponas Marijakas, pridūrė jis, bu-*

vo Nante Šalė teismo metu, ponas iš Šato Nef – Tulūzoje, kai buvo nukirsta galva ponui de Monmaransi; ir ponas de Beljevras Paryžiuje, pono de Birono teisme. Mums labai reikalinga šių ponų aukšta padėtis bei teisminių reikalų išmanymas".

Taigi kancleris Segjė skubiai atvyko, tačiau buvo įspėtas, kad jam įsakyta nesirodyti, nes baiminamasi, jog jį paveiks sena jo draugystė su kaliniu, su kuriuo jie matėsi vienu du. Kartu su komisarais jis išklausė baikščius Orleano kunigaikščio parodymus iš pradžių Vilefranše, Božolė, paskui Vivė (dvi mylios nuo Liono), kur šiam apgailėtinam princui buvo įsakyta atvykti, jisai kažką vebleno ir drebėjo, apsuptas savo žmonių, kurie jam buvo palikti iš gailesčio, ir gerai saugomas prancūzų ir šveicarų gvardiečių. Kardinolas padiktavo Gastonui žodis į žodį, koks buvo jo vaidmuo ir ką reikia atsakyti; ir už šį klusnumą pagal įstatymus buvo atleistas nuo pernelyg baisios akistatos su ponais de Sen Maru ir de Tu. Paskui kancleris ir komisarai apklausė poną de Bujoną ir, surinkę reikiamas žinias, visu smarkumu užpuolė abu jaunuosius nusikaltėlius, kurių niekas nenorėjo gelbėti. Istorija mums išsaugojo tik Pjerą Segjė lydėjusių valstybės patarėjų vardus, o kitų komisarų vardai liko nežinomi; yra tik patvirtinta, kad šeši buvo iš Grenoblio parlamento ir du teismo pirmininkai. Jiems ir visiems šiems reikalams vadovavo valstybės patarėjas ir referentas Lobardemonas. Žozefas kažką mandagiai, bet meilikaudamas kuždėjo jiems į ausį, žvilgčiodamas iš aukšto su plėšria ironija į Lobardemoną.

Buvo sutarta, kad krėslas atstos kaltinamųjų suolą, ir visi nutilo, klausydamiesi kalinio atsakymų.

Sen Maras kalbėjo švelniu ramiu balsu.

— Pasakykite ponui kancleriui, kad aš turiu teisę kreiptis į Paryžiaus parlamentą ir atsisakyti teisėjų, nes tarp jų yra du mano priešai, be to, jiems vadovauja vienas iš mano draugų, pats ponas Segjė, kuris ir liko draugas, nepaisant jo vykdomos užduoties; tačiau apsaugosiu jus nuo rūpesčių, ponai,

prisipažindamas esąs kaltas dėl sąmokslo, kurį aš vienas sumaniau ir kuriam vadovavau. Aš noriu mirti. Taigi apie save neturiu ko pridurti; bet jeigu norite būti teisingi, jūs paliksite gyvybę tam, kurį pats karalius pavadino garbingiausiu Prancūzijos žmogumi ir kuris miršta tik dėl mano kaltės.

— Įveskite jį, – tarė Lobardemonas.

Du sargybiniai įėjo pas de Tu ir jį atvedė.

Jis įėjo ir oriai, su angeliška šypsena lūpose pasisveikinęs bei pabučiavęs Sen Marą, tarė:

— Pagaliau atėjo mūsų šlovės diena. Mes pelnysime dangų ir amžiną laimę.

— Mes sužinojome, pone, – pasakė Lobardemonas, – mes iš paties pono de Sen Maro lūpų sužinojome, kad jūs buvote girdėjęs apie sąmokslą.

De Tu atsakė tučtuojau ir be jokio jaudulio, vis šypsodamasis puse lūpų, nuleistomis akimis:

— Ponai, visą savo gyvenimą studijavau žmonių sukurtus įstatymus ir žinau, kad vieno kaltinamojo liudijimas negali pasmerkti kito kaltinamojo. Galėčiau pakartoti ir tai, ką jau sakiau: manimi nebūtų patikėję, jei būčiau be įrodymų išdavęs karaliaus brolį. Taigi, jūs matote – mano gyvybė ir mirtis yra mano rankose. Bet, kai gerai apmąsčiau viena ir kita, aiškiai suvokiau, kad ir koks būtų mano gyvenimas, jei neteksiu pono de Sen Maro, jis bus vis tiek nelaimingas; tad prisipažįstu: žinojau apie jo rengiamą sąmokslą; padariau viską, kas įmanoma, kad jį atkalbėčiau. Jis laikė mane vieninteliu ir ištikimu draugu, ir aš nenorėjau jo išduoti, todėl pats nuteisiu save pagal įstatymus, surašytus mano paties tėvo, kuris, tikiuosi, man atleidžia.

Po šių žodžių draugai puolė vienas kitam į glėbį.

Sen Maras sušuko:

— Ak drauge, drauge! Kaip gailiuosi, kad dėl mano kaltės esi pasmerktas mirti. Aš išdaviau tave du kartus, kaip – tu sužinosi.

Tačiau de Tu, jį bučiuodamas ir guosdamas, pakėlė akis į dangų ir atsakė:

– O, kokie mes esame laimingi, kad taip baigsime gyvenimą! Kalbėdamas iš žmogiškumo pozicijų, galėčiau jumis skųstis, pone, tačiau Dievas žino, kaip jus myliu. Ką mes padarėme, kad pelnytume kankinio vainiką ir laimę mirti drauge?

Teisėjai nebuvo pasiruošę tokiam švelnumo antplūdžiui ir nustebę susižvalgė.

– O, kad man kas duotų nors vieną alebardą! – pasigirdo gergždžiantis balsas (tai prašneko senasis Granšanas, įsmukęs į kambarį, raudonomis iš įtūžio akimis), – aš greitai išvaduočiau monsinjorą nuo tų juodų vyrų.

Du alebardininkai be žodžių atsistojo greta jo; jis nutilo ir, kad nusiramintų, priėjo prie lango, išeinančio į upę, – saulės dar nebuvo matyti, – ir atrodė nebekreipiąs dėmesio į tai, kas dėjosi kambaryje.

O Lobardemonas, išsigandęs, kad teisėjai nesušvelnėtų, garsiai ištarė:

– Dabar pagal monsinjoro kardinolo įsakymą pradėsime kankinimus, tai yra įprastus ir neįprastus kankinimus.

Pasipiktinęs Sen Maras susikaupė ir, sukryžiavęs rankas, žengė Lobardemono ir Žozefo link du žingsnius, kurie juos labai išgąsdino. Lobardemonas nevalingai palietė kaktą ranka.

– Nejaugi čia Ludenas? – sušuko kalinys.

Priėjęs de Tu paėmė jam už rankos ir suspaudė; Sen Maras kiek patylėjo ir vėl prakalbo, bet jau ramiu tonu, žvelgdamas į teisėjus:

– Ponai, man tai atrodo labai žiauru; turint galvoje mano amžių ir padėtį, nederėtų taikyti visų šių formalumų. Aš pasakiau viską ir dar kartą viską pasakysiu. Aš mielai, su džiaugsmu pasitinku mirtį; tad kankinimai tikrai nereikalingi. Ne iš tokios sielos, kaip mūsų, išplėšiamos paslaptys, kankinant kūną. Tapome kaliniais savo valia mūsų pačių numa-

tytą valandą; mes pasakėme viską, ko jums reikėjo, kad pasmerktumėte mus mirčiai, daugiau jūs nesužinosite nieko; mes gavome tai, ko norėjome.

— Ką jūs darote, drauge? – pertarė jį de Tu. – Jis klysta, ponai; mes neatsisakysime kančios, kurią mums siunčia Dievas, mes jos prašome.

— Tačiau kam jums reikia gėdingų kankinimų, kad patektumėte į dangų? – atsakė Sen Maras. — Jūs jau esate kankinys, savanoriškas draugystės kankinys. Ponai, tik aš galiu žinoti svarbias paslaptis: juk apie sąmokslą viską žino tik jo vadas; kankinkite mane vieną, jei jau turite elgtis su mumis kaip su klastingiausiais piktadariais.

— Kaip malonės prašau jūsų, ponai, – pertarė de Tu, – neatimkite iš manęs tų skausmų, kuriuos kentės jis; ne dėl to nužengiau paskui draugą taip toli, jog palikčiau jį šią brangią valandą ir, pagailėjęs savo jėgų, nepalydėčiau jo iki pat dangaus.

Į šį ginčą įsitraukė ir Lobardemonas su Žozefu; Žozefas, bijodamas, kad Sen Maras iš skausmo nepapasakotų apie jų pasimatymą, nepritarė kankinimams; Lobardemonas, manydamas, kad vien tik mirties nepakanka visiškam triumfui, įsakmiai jų reikalavo. Teisėjai, apsupę šiuos abu slaptus didžiojo ministro ministrus, klausėsi; tačiau iš keleto požymių įtardami, jog kapucino įtaka didesnė nei teisėjo, jie linko į jo pusę ir pasirinko žmogiškumą, juo labiau kad Žozefas baigė tokiais tyliai ištartais žodžiais:

— Aš žinau jų paslaptis; bet mums nereikia jų sužinoti, nes jos nenaudingos ir susijusios su pernelyg aukštais asmenimis. Vyriausiajam žirgininkui lieka tik įduoti karalių, o de Tu – karalienę; o to geriau nežinoti. Tarp kitko, jie neprasitars; aš juos pažįstu – jie tylės, vienas – iš išdidumo, kitas – iš gailestingumo. Duokime jiems ramybę: kankinimai juos sužalos; suluošinti jie nebegalės eiti; reikia juos pasaugoti, kad jie deramai pasirodytų ceremonijos metu.

Paskutinis argumentas įtikino: teisėjai nuėjo tartis su kancleriu. Išeidamas Žozefas tarė Lobardemonui:

– Suteikiau jums pakankamai malonumų; dabar dar patirsite malonumą tardamiesi, o paskui eisite į Šiaurės bokštą apklausti trijų įtariamųjų.

Ten buvo įkalinti trys Urbeno Grandjė teisėjai.

Tai pasakęs nusikvatojo ir išėjo paskutinis, stumdamas pirma savęs suglumusį teisėją.

Kai tik niūrūs teisėjai išėjo, atsikratęs dviejų savo sargybinių, Granšanas puolė prie šeimininko ir, stvėręs jį už rankos, tarė:

– Dėl Dievo, eikite į terasą, monsinjore, aš jums kai ką parodysiu; jūsų motinos vardu prašau, eikite...

Tačiau beveik tą pačią akimirką atsivėrė durys ir pasirodė senasis abatas Kijė.

– Mano vaikai! Mano vargšai vaikai! – raudojo senukas. – Na, kodėl man tik šiandien leido čia įeiti? Brangusis Anri, jūsų motina, jūsų brolis, jūsų sesuo slepiasi čia...

– Nutilkite, pone abate, – ištarė Granšanas. – Eikite į terasą, monsinjore.

Bet senasis vienuolis globstė savo mokinį ir bučiavo.

– Mes tikimės, mes labai tikimės malonės.

– Aš jos atsisakyčiau, – ištarė Sen Maras.

– Mes tikimės tik Dievo malonės, – pridūrė de Tu.

– Nutilkite, – dar kartą pasakė Granšanas, – teisėjai ateina.

Durys iš tiesų vėl atsivėrė niūriajai procesijai, kurioje trūko tik Žozefo ir Lobardemono.

– Ponai! – sušuko gerasis abatas komisarams. – Esu laimingas, pranešdamas jums, kad atvykstu iš Paryžiaus ir kad tenai niekas neabejoja, jog visiems sąmokslininkams bus suteikta malonė. Pas jo didenybę aš mačiau patį hercogą Orleanietį, o kunigaikščio de Bujono parodymai kvotos metu nebuvo nepal...

— Tylos! – griežtai tarė ponas de Setonas, škotų gvardiečių leitenantas.

Ir keturiolika komisarų suėję vėl susėdo į savo vietas.

Ponas de Tu, išgirdęs, jog perskaityti nuosprendžio yra kviečiamas Liono teismo sekretorius, nevalingai leido išsilieti savo religinei ekstazei – ją, artėjant mirčiai, patiria tik kankiniai ir šventieji; eidamas prie šio žmogaus, jis sušuko:

— *Quam speciosi pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona**.

Paskui, paėmęs už rankos Sen Marą, atsiklaupė plika galva, kad išklausytų nuosprendį, kaip buvo įsakyta. D'Efija liko stovėti, ir niekas nedrįso priversti jo klauptis. Nuosprendis jiems buvo paskelbtas šiais žodžiais:

Generalinis karaliaus prokuroras, nusikaltimo prieš karališkąją didenybę ieškovas, iš vienos pusės;

Ir ponas Anri d'Efija de Sen Maras, Prancūzijos vyriausiasis žirgininkas, dvidešimt dvejų metų amžiaus; ir Fransua Ogiustas de Tu, trisdešimt penkerių metų amžiaus, karaliaus patarėjas, Liono Pjer Ansizo pilies kaliniai, atsakovai ir kaltinamieji, iš kitos pusės;

Remdamiesi ypatingojo teismo proceso, vykusio pagal aukščiau minėto generalinio karaliaus prokuroro skundą prieš minėtuosius d'Efija ir de Tu, medžiaga, žiniomis, kvotomis, prisipažinimais, paneigimais ir akistatomis, ir atpažintomis sutarties, sudarytos su Ispanija, kopijomis, įgaliotieji teisėjai skelbia:

1. Kad tas, kas pasikėsina į ministrų ar princų asmenį, pagal senuosius įstatymus ir Imperatorių konstitucijas, yra nusikaltėlis prieš karališkąją didenybę.

2. Kad trečiasis gailestingojo karaliaus Liudviko XI ordonansas numato mirties bausmę tam, kas nepraneša apie sąmokslą prieš valstybę.

---

* Laimingi tie atvykę, kas atneša taikos ir geradarybės evangeliją *(lot.)*.

Jo Didenybės įgalioti komisarai pripažino, jog minėtieji d'Efija ir de Tu nusikalto prieš karališkąją didenybę:

Minėtasis d'Efija de Sen Maras dėl sąmokslo ir intrigų, sąjungų ir sutarčių, kurias jis sudarė su užsieniu prieš valstybę;

Ir minėtasis de Tu dėl to, kad žinojo apie aukščiau nurodytą veiklą;

Ir už šiuos nusikaltimus atėmė iš jų visus titulus ir aukštus rangus, ir įsakė nukirsti jiems galvas ant ešafoto, kuris bus pastatytas šio miesto Tero aikštėje;

Skelbiame, kad jų turtas, baldai ir pastatai karaliaus konfiskuojami; iš jų paimta 60 000 livrų suma bus panaudota gailestingiems darbams.

Kai nuosprendis buvo perskaitytas, de Tu garsiai ištarė:

– Tebūnie palaimintas Dieve! Tebūnie pagarbintas Dievas!

– Mirties aš niekada nebijojau, – šaltai ištarė Sen Maras.

Tuomet pagal įstatymus ponas de Setonas, škotų gvardijos leitenantas, šešiasdešimt šešerių metų senis, susijaudinęs paskelbė, kad atiduoda kalinius į pono Tomė, Liono prekeivių teisėjo, rankas, paliko belaisvius, ir paskui jį išėjo visi sargybiniai su ašaromis akyse.

– Neverkite, – pasakė jiems Sen Maras, – ašaros nenaudingos; geriau pasimelskite Dievui už mus ir būkite tikri, kad aš nebijau mirties.

Jis spaudė jiems rankas, o de Tu juos bučiavo. Bajorai išėjo drėgnomis nuo ašarų akimis, slėpdami veidus apsiaustuose.

– Žiaurieji, – ištarė abatas Kijė. – Kad galėtų juos nubausti, jie turėjo išrauti tironų palikimą. Kodėl man leido įeiti tuo metu?..

– Kaip nuodėmklausiui, pone, – tyliai ištarė vienas komisaras. – Jau du mėnesius čia negalėjo įeiti joks pašalinis žmogus...

Kai didžiosios durys užsivėrė ir portjeros buvo nuleistos, Granšanas šūktelėjo:

— Dangaus vardu – į terasą!

Ir nutempė ten savo šeimininką ir de Tu. Senasis guverneris šlubčiodamas nusekė paskui juos.

— Ko tu nori iš mūsų tokią valandą? – paklausė Sen Maras oriu, pilnu atlaidumo balsu.

— Pažvelkite į miestą, – atsakė ištikimasis tarnas.

Brėško aušra, pamažu nušviesdama dangų. Horizonte pasirodė spindinti geltona linija, o virš jos ėmė ryškėti tamsiai mėlynos kalnų apybraižos; Sonos bangos ir miesto kalvos, kylančios abiejuose krantuose, dar buvo apgaubtos perregimo rūko, besisklaidančio virš Liono ir atidengiančio akims namų stogus. Pirmieji ryto šviesos atšvaitai buvo nutvieskę tik aukščiausias nuostabaus peizažo vietas. Mieste – rotušės ir Sen Nizjė varpinės, aplinkinėse kalvose – karmelitų ir Švč. Mergelės Marijos vienuolynai ir Pjer Ansizo tvirtovė švytėjo visomis aušros spalvomis. Džiaugsmingai skambėjo bažnyčių varpai – vienuolynų ir kaimų varpai kvietė į tykias rytines pamaldas. Tik kalėjimo sienas vis tebekaustė tyla.

— Na ir į ką mums reikia žiūrėti? – paklausė Sen Maras. – Į gražias lygumas ar turtingą miestą? Ar į taikius kaimus? Ak, mano draugai! Visur pilna aistrų ir skausmo – tokių, dėl kurių mes atsidūrėme čionai.

Senasis abatas ir Granšanas, persisvėręs per terasos turėklus, žvelgė upės link.

— Rūkas per tirštas: dar nieko nematyti, – ištarė abatas.

— Kaip lėtai kyla paskutinė mūsų saulė, – pasakė de Tu.

— Ar matote ten, uolų papėdėje, kitame krante, baltą namuką, tarp Alinkūro vartų ir Sen Žano bulvaro? – paklausė abatas.

— Aš nieko nematau, – atsakė Sen Maras, – tik pilkšvas sienas.

— Tas prakeiktas rūkas toks tirštas, – pasakė Granšanas, vis dar pasilenkęs į priekį kaip jūrininkas, užsikabinęs už paskutinės molo lentos ir besidairąs burės horizonte.

— Tss! – pasakė abatas. – Netoliese kažkas kalba.

Iš tiesų prie mažo bokštelio, besiremiančio į terasą, pasigirdo neaiškus murmesys. Kadangi bokštelis buvo ne aukštesnis už karvelidę, kaliniai iki šiol jo nepastebėjo.

— Ar jau ateina mūsų pasiimti? – paklausė Sen Maras.

— Na, na! – atsakė Granšanas. – Nesirūpinkite tuo; tai požeminio kalėjimo bokštas. Aplinkui tvirtovę aš bastausi jau du mėnesius ir mačiau, kaip iš ten į vandenį mėto kalinius, bent vieną kartą per savaitę. Pagalvokite apie mūsų reikalą; matau šviesą tame lange, ten.

Nors abiejų kalinių padėtis ir buvo baisi, smalsumas juos vis dėlto įveikė ir jie pažvelgė į bokštelį. Jis stiebėsi aukštyn šalia smailios uolos, virš bedugnės, kurioje lyg apleistas šaltinis sūkuriavo žalias vanduo – Sonos atšaka, vinguriuojanti tarp uolų siaubingai žemai. Ten greitai sukosi apleisto malūno ratas. Tris kartus pasigirdo trakštelėjimas, lyg kas staigiai nuleistų ir vėl pakeltų tartum spyruoklę į sienų akmenis besidaužantį pakeliamąjį tiltą: ir visi tris kartus pamatė kažką juodą krentant į vandenį ir labai aukštai ištrykštant purslus.

— Pasigailėkite! Ar tai žmonės? – sušuko žegnodamasis abatas.

— Regis, mačiau ore šmėstelėjusias rudas mantijas, – pasakė Granšanas. – Tai kardinolo draugai.

Bokšte pasigirdo baisus riksmas ir bedieviški keiksmai.

Sunkus tiltas dunkstelėjo ketvirtąsyk. Kažkas triukšmingai nukrito į žalią vandenį, sugirgždėjo milžiniškas malūno ratas; sulūžo vienas iš didelių jo stipinų, o tarp sutrūnijusių sijų kapanojosi vyras, jis iškilo virš putų, kurios nusidažė tamsiu krauju, ir, pasirodęs du kartus, šaukdamas nuskendo. Tai buvo Lobardemonas.

Apimtas nenusakomo siaubo, Sen Maras atsitraukė.

— Yra Apvaizda, – pasakė Granšanas. – Urbenas Grandjė šią mintį buvo atidėjęs trejiems metams. Eime, eime, laikas brangus; ponai, paskubėkite; aš nenustebčiau, kad būtų jis

ar kas kitas, nes tie niekšai ryja vieni kitus kaip žiurkės. Tačiau pabandykime atimti iš jų geriausią kąsnį. Tegyvuoja Dievas. Matau ženklą. Mes išgelbėti; viskas paruošta; bėkite čionai, pone abate. Štai balta nosinė lange; mūsų draugai pasiruošę.

Abatas griebė abu draugus už rankų ir nutempė juos į terasą, ten, kur prieš tai buvo prikaustyti jų žvilgsniai.

— Paklausykite manęs abudu, – pasakė jiems, – nė vienas sąmokslininkas nepanoro pasitraukti į jūsų jiems užtikrintą saugią vietą ir visi atidulkėjo į Lioną. Jie pasirengę ir jų daug; jie išdalijo mieste pakankamai aukso, kad niekas jų neišduotų; jie nori pabandyti jus išvaduoti. Pasirinktas metas, kai jus ves į bausmės vietą; jūs, Sen Marai, duosite sutartą ženklą pradėti, užsidėdamas ant galvos savo kepurę.

Gerasis abatas, čia šypsodamasis pabudus vilčiai, čia ašarodamas, papasakojo, kad, mokinį suėmus, jis nuvyko į Paryžių; visus kardinolo veiksmus gaubė tokia paslaptis, jog niekas nežinojo, kur kalinamas vyriausiasis žirgininkas; daug kas sakė, kad jis ištremtas; ir kai buvo sužinota, kad karalius susitaikė su Gastonu Orleaniečiu ir kunigaikščiu de Bujonu, niekas neabejojo, jog ir kitų gyvybė išgelbėta, ir visi liovėsi apie tai kalbėję, nes mirties bausmių niekam neįvykdė, o jos grėsė nedaugeliui asmenų. Paryžiuje visi netgi apsidžiaugė, kad Sedanas ir visas jo kraštas atiteko karalystei, pasikeitus *atleidimo* laiškais, kurie buvo nekaltais pripažintiems ponui de Bujonui ir Orleano kunigaikščiui; šių susitarimų rezultatas pažadino susižavėjimą kardinolo ramumu ir gailestingumu sąmokslininkams, kurie, kaip buvo kalbama, norėję jį nužudyti. Netgi buvo paskleisti gandai, kad jis leidęs pabėgti Sen Marui ir de Tu, be to, kilniai pasirūpinęs, kad jie rastų prieglobstį kitoje šalyje, nors prieš tai drąsiai buvo juos sulaikęs Perpinjano stovyklos viduryje.

Šioje pasakojimo vietoje Sen Maras nesusilaikė ir, užmiršęs savo nuolankumą ir suspaudęs draugui ranką, sušuko:

— *Sulaikė!* Nejaugi reikia atsisakyti net ir garbės, kad pasidavėme patys? Nejaugi reikia paaukoti viską, net ateinančių kartų nuomonę apie mus?

— Tai tuštybė, – uždėdamas pirštą ant jo lūpų tarė de Tu. – Tylos. Išklausykime abatą. Tegu baigia pasakoti.

Senasis guverneris, neabejodamas, kad abu jauni vyrai nurimo iš džiaugsmo, jog pabėgimas paruoštas, ir matydamas, jog saulė tik vos ne vos išsklaidė ryto rūką, atsidavė tam nevalingam malonumui, kurį jaučia seniai, pasakodami naujienas, net jei tos naujienos teikia jiems skausmo. Jis papasakojo apie visas nevaisingas paieškas, kai norėjo sužinoti, kur yra jo mokinys, o to nežinojo nei dvaras, nei miestas, nes niekas netgi slapčiausiose vietose nedrįso ištarti Sen Maro vardo. Sužinojo jis apie jų įkalinimą Pjer Ansize tik iš pačios karalienės, kuri teikėsi jį pakviesti ir pavedė jam perspėti maršalienę d'Efija ir visus sąmokslininkus, kad jie iš paskutiniųjų stengtųsi išvaduoti jaunąjį savo vadą. Ona Austrė netgi išdrįso pasiųsti į Lioną daug Overnės ir Turenės bajorų, kad šie padėtų tai padaryti.

— Geroji karalienė, – sakė jis. – Kai ją išvydau, ji labai verkė ir sakė, jog atiduotų viską, ką turi, kad tik jus išgelbėtų; ji sau labai priekaištavo už kažkokį laišką, nežinau – kokį. Ji kalbėjo apie Prancūzijos išgelbėjimą, tačiau nieko nepaaiškino. Ji man pasakė, kad žavisi jumis ir prašo jūsų gelbėtis, bent jau iš gailesčio jai, nes dėl to laiško ji priekaištaus sau amžinai.

— Daugiau ji nieko nepasakė? – pertraukė jį de Tu, prilaikydamas blykštantį Sen Marą.

— Nieko daugiau, – atsakė senis.

— Ir niekas jums nieko nepasakojo apie mane? – paklausė vyriausiasis žirgininkas.

— Niekas, – atsakė abatas.

— Kad nors ji man būtų parašiusi, – pusbalsiu tarė Anri.

— Prisiminkite, tėve, kad jus čia atsiuntė kaip nuodėmklausį, – tarė de Tu.

Tuo metu senasis Granšanas, klūpėdamas prieš Sen Marą, tempė jį už drabužių į kitą terasos pusę ir trūkčiojančiu balsu šaukė:

– Monsinjore... Šeimininke... Mano gerasis šeimininke... Ar jūs juos matote? Štai jie... Tai jie... Tai jos... Jos visos...

– Kas atsitiko, senasis mano drauge? – paklausė šeimininkas.

– Kas? Didysis Dieve! Pažvelkite į šį langą, ar jūs jų neatpažįstate? Jūsų motina, jūsų seserys, jūsų brolis.

Iš tiesų, jau išaušus dienai, jis išvydo tolumoje moteris, mojuojančias baltomis nosinaitėmis: viena jų, juodai apsirengusi, tiesė rankas kalėjimo link, trumpam pasitraukdavo nuo lango, lyg norėdama sukaupti jėgas, paskui, prilaikoma kitų moterų, vėl pasirodydavo; ji tai išskėsdavo rankas, tai sudėdavo jas prie širdies.

Sen Maras pažino savo motiną ir šeimą, ir akimirką jį apleido jėgos. Jis palenkė galvą draugui ant krūtinės ir pravirko.

– Kiek kartų man reikės mirti? – paklausė jis.

Paskui pamojavo ranka iš bokšto, atsakydamas savo šeimai, ir tarė senajam abatui:

– Lipkime greičiau, mano tėve, klausykloje prieš Dievą jūs pasakysite man, ar mano gyvenimo likučiai verti to, jog būtų pralietas kraujas, kad jį atgaučiau.

Tuomet Sen Maras atskleidė Dievui, kokios paslaptys siejo juos su Mari de Mantu ir kokia nelaiminga buvo jo meilė. Pasak tėvo Danielio, „jis atidavė savo nuodėmklausiui didžios ponios portretą, padabintą deimantais, kurie turėjo būti parduoti ir panaudoti gailestingiems darbams".

O ponas de Tu, taip pat atlikęs išpažintį, parašė laišką. Paskui (kaip pasakojo jo nuodėmklausys) jis pasakė: *„Štai paskutinės mano mintys apie šį pasaulį: keliaukime į rojų".* Ir, plačiais žingsniais vaikščiodamas po kambarį, jis garsiai, su neįtikėtinu įkarščiu, užgiedojo psalmę *Miserere mei, Deus,* o visą jo kūną krėtė smarkus drebulys, jis tarsi nebelietė žemės,

ir rodės, jog siela tuojau paliks kūną. Sargybiniai, netekę žado, stebėjo šį reginį, virpėdami iš pagarbos ir siaubo.

1642 metų rugsėjo 12-ąją Lione buvo ramu, kai, išaušus dienai, nepaprastai nustebę jo gyventojai pamatė pro visus vartus įžengiant pėstininkų ir kavalerijos būrius, nors visi žinojo, kad jų stovyklos įrengtos labai toli nuo čia. Tylomis žygiavo prancūzų ir šveicarų gvardiečiai, Pompadūro pulkai, Morevero kareiviai ir Laroko karabiniečiai; tyliai Pjer Ansizo pilį apsupo kavaleristai su atremtomis į balnus muškietomis; pėstininkai išsirikiavo Sonos pakrantėse ant tvirtovės vartų iki Tero aikštės – įprastinės egzekucijų vietos.

Keturios Liono buržua kuopos, vadinamos *vėliavininkais*, sudarytos maždaug iš vienuolikos ar dvylikos šimtų vyrų, kaip rašo Montrezoras dienoraštyje, „išsirikiavo Tero aikštėje, palikdamos aštuoniasdešimties žingsnių pločio tarpus, pro kuriuos leido įeiti tik reikalingiems asmenims.

Aikštės viduryje buvo pastatytas septynių pėdų aukščio ir apie devynių pėdų pločio ešafotas, o jo viduryje, gal kiek arčiau į priekį, stūksojo maždaug trijų pėdų aukščio trinka, prie kurios buvo pusės pėdos aukščio suolelis, pastatytas taip, kad pagrindinė ešafoto dalis ar ešafoto priešakys būtų atgręžtas į Tero skerdyklą, į Sonos pusę; prie ešafoto, iš Dam de Sen Pjero pusės, buvo pastatytos kopėtėlės su aštuoniomis pakopomis".

Mieste niekas nežinojo kalinių vardų; pro neprieinamas tvirtovės sienas niekas neišeidavo ir niekas neįeidavo, nebent naktį; kartais požeminėse vienutėse tėvai ir sūnūs praleisdavo metų metus per keturias pėdas vienas nuo kito, to nė neįtardami. Prasidėjus šiam didingam reginiui, begalinio nustebimo kupini žmonės supuolė į aikštę, nežinodami, ar tai šventė, ar egzekucija.

Ši ministro agentų išsaugota paslaptis buvo taip pat kruopščiai slepiama sąmokslininkų, nes nuo to priklausė jų gyvybė.

Montrezoras, Fontrajas, baronas de Bovo, Olivjė d'Antregas, Gondi, grafas Diuliudas ir advokatas Furnjė, persirengę kareiviais, darbininkais ir klajojančiais komediantais, slėpdami po drabužiais durklus, išskirstė po minią daugiau nei penkis šimtus persirengusių, kaip ir jie, bajorų ir tarnų; Italijos kelyje laukė paruošti arkliai, Ronoje – iš anksto apmokėtos valtys. Jaunasis markizas d'Efija, vyresnysis Sen Maro brolis, persirengęs kartūzu, lakstė po minią, vis nubėgdamas ir sugrįždamas iš aikštės į namelį, kuriame buvo užsidariusios jo motina ir seserys bei pirmininko Pontako žmona, nelaimingojo de Tu sesuo; jis ramino jas, vis suteikdamas vilties, ir vėl grįždavo pas sąmokslininkus patikrinti, ar visi pasiruošę.

Prie kiekvieno rikiuotės kareivio stovėjo po vyrą, kuris turėjo jį nudurti.

Milžiniška už sargybinių susibūrusi minia stūmė juos į priekį, ardė jų gretas, užimdama vis daugiau ploto. Ispanas Ambrozijas, Sen Maro tarnas, persirengęs kataloniečių muzikantu, „rūpinosi" ietininkų kapitonu ir įsitraukė su juo į ginčą, apsimesdamas, kad nenori liautis grojęs ryla. Visi buvo savo vietose.

Abatas de Gondi, Olivjė d'Antregas ir markizas d'Efija stovėjo įsimaišę į būrį žuvininkių ir austrių pardavėjų, besikivirčijančių ir garsiai šūkaujančių. Jos įžeidinėjo vieną iš savo tarpo, daug jaunesnę ir drovesnę už savo drauges. Sen Maro brolis priėjo pasiklausyti, dėl ko jos nesutaria.

— O kodėl jūs norite, – kalbėjo viena, – kad Žanas Leru, toks garbingas žmogus, eitų kirsti galvos krikščionims tik todėl, kad yra mėsininkas? Kol būsiu jo žmona, to nepakęsiu; man labiau patiktų...

— Tu klysti, – sakė jai bendrės, – koks tavo reikalas, ar mėsa, kurią jis kapoja, valgoma, ar ne? Užtat gautum šimtą ekiu ir galėtum aprengti naujai tris savo vaikus. Na ir pasisekė tau, kad esi *mėsininko* žmona. Taigi, meilute, pasinaudok tuo, ką tau siunčia Dievas per jo eminencijos malonę.

— Atstokite nuo manęs, – vėl prabilo pirmoji. – Kam man reikia tokių pinigų? Aš mačiau tuos jaunus žmones pro langą, jie panašūs į avinėlius.

— Na gerai, o tavo avinėliai ir jaučiai ar nežudomi? – prašneko Lebono žmona. – Labai gaila, kvaišelei nusišypsojo laimė! O dar prašant garbiajam kapucinui!

— Kokie baisūs tie liaudies pasismaginimai! – neapgalvotai sušuko Olivjė d'Antregas.

Visos moterys, tai išgirdusios, ėmė prieš jį burbėti.

— *Liaudies*, – sakė viena. – O iš kur šis mažytis mūrininkas tinkuotais drabužiais?

— A! – pertarė ją kita, – negi nematai, kad tai koks nors persirengęs bajoras? Pasižiūrėk į jo baltas rankeles, jos niekada nėra dirbusios.

— Taip taip, tai koks nors puošeiva sąmokslininkėlis; man taip ir knieti nueiti pas sargybos karininką, kad jį suimtų.

Abatas de Gondi, pajutęs padėties pavojingumą, piktai užsipuolė Olivjė kaip tikras stalius, kurio aprangą ir prikyštę dėvėjo; sugriebė jį už apykaklės ir sušuko:

— Jūs teisios: šis mažasis tinginys niekada nedirba. Jau dveji metai, kaip mano tėvas atidavė jį mokytis, o jis tik šukuoja savo šviesius plaukus, kad patiktų mergaitėms. Nagi, marš namo.

Ir, talžydamas jį malksna, skverbėsi per minią į kitą vietą. Griežtai išplūdęs suglumusį pažą, paprašė laiško, kurį šis sakėsi turįs perduoti Sen Marui, kai tik šis pabėgs. Olivjė laikė tą laišką kišenėje jau du mėnesius ir atidavė jį Gondi.

— Jis ėjo iš rankų į rankas, – pasakė pažas. – Tai ševaljė de Žaras, išėjęs iš Bastilijos, atsiuntė jį man prašant vienam iš savo nelaisvės draugų.

— Garbės žodis, – tarė Gondi, – jame gali būti kokia nors mūsų draugui svarbi paslaptis; aš jį atplėšiu, o jūs turėjote anksčiau apie tai pagalvoti.

— O, o! Tai nuo senojo Basompjero. Paskaitykime.

Brangusis mano vaike,

Bastilijos, kur vis dar esu, glūdumoje sužinojau, kad jūs norite organizuoti sąmokslą prieš tironą Rišeljė, nepaliaujantį žeminti mūsų gerosios senosios aukštuomenės, parlamentų ir griauti mūsų valstybės pamatus. Sužinojau, kad didikai engiami, kad juos teisia vargani teisėjai, nepaisydami jų padėčiai priklausančių privilegijų, kad jie verčiami eiti į nereguliariąją kariuomenę, nepaisant senųjų papročių...

— Senasis plepys, – kvatodamas pertraukė jį pažas.

— Ne toks jis jau kvailas, kaip manote; tik truputį nutolęs nuo mūsų reikalų.

Aš galiu tik pritarti šiam kilniam sumanymui, ir prašau jūsų pranešti man...

— O, tai senoji Henriko IV laikų kalba! – tarė Olivjė. – Jis nemoka parašyti: *suteikti man žinių apie viską, kas dedasi,* kaip dabar sakoma.

— Leiskite man skaityti, dėl Dievo meilės, – tarė abatas. – Po šimto metų bus lygiai taip pat tyčiojamasi iš mūsų žodžių.

Ir skaitė toliau:

Nepaisydamas garbaus savo amžiaus, galėčiau jums patarti – papasakosiu, kas man nutiko 1560 m.

— Ak, garbės žodis, aš neturiu laiko, man nuobodu skaityti viską. Pažvelkime į pabaigą...

Kai prisimenu pietus pas ponią maršalienę d'Efija, jūsų motiną, ir kai pagalvoju, kas ištiko visus ten buvusius svečius, didžiai sielvartauju. Mano vargšas Piuji Loransas mirė Vensene iš sielvarto, kad jį užmiršo ir paliko sėdėti kalėjime Orleano kunigaikštis; de Lonė užmuštas dvikovoje, ir aš labai dėl to sielvartauju; nes, nors aš nebuvau itin patenkintas savo įkalinimu, jis suėmė mane labai mandagiai, ir aš visuomet

maniau, kad jis galantiškas vyras. Na, o aš, aš sėdėsiu čia užrakintas tol, kol bus gyvas kardinolas; be to, mano vaike, prie stalo mūsų buvo trylika: nereikia tyčiotis iš senųjų prietarų. Padėkokite Dievui, jog esate vienintelis, kuriam neatsitiko nelaimė...

— Kaip pirštu į dangų! – iš visos širdies nusijuokė Olivjė, šį kartą dingo ir Gondi rimtumas, kad ir kaip jis stengėsi tramdytis.

Vyrai suplėšė tą nebereikalingą laišką, kad neprailgintų vargšo maršalo kalinimo, jei jis būtų surastas, ir prisiartino prie Tero aikštės, prie voros sargybinių, kuriuos jie turėjo pulti, kai jaunasis kalinys duos ženklą.

Jie apsidžiaugė pamatę, kad visi jų draugai savo vietose ir pasiruošę paleisti į darbą peilius, kaip patys sakydavo. Susispaudusi aplink juos liaudis, pati to nenorėdama, sudarė jiems palankias sąlygas. Netoli abato pasirodė jaunų baltai apsirengusių ir šydais užsidengusių panelių būrys; jos ėjo į bažnyčią Pirmosios Komunijos, lydimos vienuolių, kurios, kaip ir visi žmonės, pamanė, kad čia rengiamasi pagerbti kokį nors svarbų asmenį ir leido merginoms užlipti ant plačių didelių akmenų, kurie išsimėtę kėpsojo už kareivių. Jos ten ir užsiropštė ir stovėjo tokios grakščios lyg dvidešimt baltų statulų ant pjedestalo. Būtum pasakęs, kad tai vestalės, kurias antikos laikais kviesdavo į gladiatorių kautynes. Jos kažką kuždėjo viena kitai į ausį, žvalgėsi aplinkui, juokėsi ir raudo visos kartu kaip tikri vaikai.

Abatas de Gondi nusišypsojo širdy, pamatęs, kad Olivjė vėl užmiršo sąmokslininko vaidmenį bei mūrininko apdarą ir vogčiomis meiliai į jas žvilgčiojo. Jo laikysena buvo pernelyg elegantiška, o judesiai pernelyg kultūringi vaidinamam žmogui iš liaudies: jis jau žengtelėjo mergaičių link, pirštais sukdamas plaukų sruogas, tačiau, laimė, pasirodė šveicarų kareiviais persirengę Fontrajas ir Montrezoras; paskui juos ėjo

grupė upeiviais persirengusių bajorų su ginkluota geležimi apkaustytomis lazdomis; išbalę jų veidai nežadėjo nieko gero. Trimitai užgrojo maršą.

— Pasilikime čia, – tarė vienas jų savo palydai. – Čia.

Niūri šių tylinčių žiūrovų minia buvo šiurpus kontrastas tų džiaugsmingų mergaičių smalsiems žvilgsniams bei jų vaikiškoms šnekoms.

— Kokia graži eisena! – šūkčiojo jos. – Ten mažiausiai penki šimtai šarvuotų ir raudonai apsirengusių vyrų ant puikių žirgų; nuo jų didžiulių skrybėlių svyra geltonos plunksnos.

— Tai svetimšaliai, kataloniečiai, – tarė vienas prancūzas sargybinis.

— Ką jie lydi?

— Ak, kokia nuostabi paauksuota karieta! Bet ji tuščia.

— O štai trys pėdinantys vyrai. Kur jie eina?

— Į mirtį, – niūriu balsu ištarė Fontrajas, ir visi nutilo.

Buvo girdėti tik ramus kanopų caksėjimas, bet staiga žirgai sustojo, nes kažkas vėlavo – taip atsitinka visų procesijų metu. Tada visi išvydo keistą ir liūdną reginį. Raudodamas vos ne vos slinko senis su išskustu viršugalviu, prilaikomas dviejų žavingų labai dailaus stoto jaunuolių, kurie, rankomis susikibę už pakumpusios jo nugaros, laisvąja ranka laikė senį už parankės. Einantis seniui iš kairės vilkėjo juodą apdarą; jis žingsniavo oriai, nuleidęs akis. Antrasis, daug jaunesnis, buvo apsirengęs labai puošniai: olandiškos gelumbės striukė, padabinta daugybe paauksuotų nėrinių, su pūstomis išsiuvinėtomis rankovėmis, buvo apgulusi jo taliją tarytum moteriškas korsetas; kelnės buvo iš juodo, sidabrinėmis palmių šakomis siuvinėto aksomo, pilkšvi batai raudonais kulnais ir auksiniai pentinai, ryškiai raudonas apsiaustas nusagstytas auksinėmis sagomis, – viskas pabrėžė jo elegantiško lankstaus kūno grakštumą. Jis linksėjo galva į kairę ir į dešinę liūdnai šypsodamasis.

Senas tarnas su baltais ūsais ir balta barzda, nuleidęs galvą, ėjo iš paskos, vesdamas du gūnia apdengtus kovos žirgus.

Jaunosios panelės nutilo; žvelgdamos į juos, jos negalėjo sulaikyti ašarų.

— Tai ką, vargšą senuką veda mirti? – sušuko jos. – O jį palaiko jo vaikai?

— Ant kelių, panelės, – paliepė viena vienuolė, – ir melskitės už jį.

— Ant kelių! – sušuko Gondi. – Ir melskimės, kad Dievas juos išgelbėtų.

Visi sąmokslininkai pakartojo: „Ant kelių! Ant kelių!" – ir parodė pavyzdį liaudžiai, kuri tylėdama jais pasekė.

— Dabar mes geriau matysime, ką jis darys, – tyliai sušnabždėjo Gondi Montrezorui. – Stokitės! Ką jis daro?

— Jis sustojo ir, atsisukęs į mūsų pusę, kalba, sveikinasi su mumis; manau, kad mus pažino.

Visi namai, langai, sienos, stogai, sukaltos pakylos – viskas, iš kur buvo galima matyti aikštę, buvo prisigrūdę įvairių luomų ir įvairaus amžiaus žmonių.

Milžinišką minią buvo sukausčiusi nepaprasta tyla; būtum galėjęs išgirsti praskrendant upių mašalą, menkiausio vėjelio dvelksmą ar jo keliamų dulkių sūkuriavimą; tačiau oras buvo ramus, saulė skaisti, dangus mėlynas. Liaudis klausėsi. Tero aikštėje pasigirdo plaktuko taukšėjimas, paskui Sen Maro balsas.

Jaunasis kartuzietis prakišo išblyškusį veidą pro dviejų sargybinių tarpą; visi sąmokslininkai atsistojo virš klūpančios minios, pakėlė rankas prie diržo ar prie krūtinės ir prisispaudė prie kareivių, kuriuos turėjo nudurti.

— Ką jis daro? – paklausė kartuzietis. – Ar jis su skrybėle?

— Jis sviedžia skrybėlę ant žemės toli nuo savęs, – taikiai atsakė užklaustas arkebuzininkas.

XXVI skyrius

ŠVENTĖ

Dieve mano! Kas per pasaulis?

PASKUTINIAI MARKIZO DE SEN MARO ŽODŽIAI

Tą pačią niūriosios procesijos Lione dieną, įvykių, kuriuos ką tik stebėjome, metu, Paryžiuje vyko nuostabi šventė, su visa epochai būdinga prabanga ir prastu skoniu. Galingasis kardinolas norėjo išsyk priblokšti savo spindesiu abu svarbiausius Prancūzijos miestus.

Šventė, skirta karaliui ir dvarui, buvo paskelbta kaip kardinolo rūmų atidarymas. Jėga tapęs imperijos galva, Rišeljė panoro sužavėti žmonių širdis; ir, pavargęs nuo valdžios, tikėjosi jiems patikti. Tragedija „Mirama" turėjo būti rodoma kaip tik šiai didžiai dienai pastatytoje salėje: tai, pasak Pelisono, vakaro išlaidas padidino trimis šimtais tūkstančių ekiu.

Visa pirmojo ministro gvardija buvo apsiginklavusi; keturios muškietininkų ir kareivių kuopos išsirikiavusios stovėjo plačiuose laiptuose ir prie įėjimų į ilgas kardinolo rūmų galerijas. Šis spindintis *pandemoniumas*, kurio kiekviename aukšte buvo įsikūrusios mirtinų nuodėmių šventyklos, tą dieną priklausė tik išdidumui, užvaldžiusiam jį visą nuo viršaus iki apačios. Ant kiekvieno laiptelio stovėjo kardinolo gvardijos šaulys, vienoje rankoje laikydamas deglą, kitoje – ilgą karabiną; kardinolo bajorų minia šmižinėjo tarp šių gyvų kan-

deliabrų, o dideliame, plačiašakių kaštonų (šiandien juos pakeitė arkos) apsuptame sode dvi kuopos lengvųjų kavaleristų, rankose spaudžiančių muškietas ir pasirengusių atsiliepti į pirmą savo šeimininko įsakymą ar pirmą nuogąstį.

Trisdešimt aštuonių pažų lydimą kardinolą atnešė į purpuru išmuštą jo ložę, kur jis ir įsitaisė, priešais karaliaus ložę, kurioje šis pusiau gulomis tysojo už žalių užuolaidų, saugančių nuo deglų šviesos. Visas dvaras buvo susigrūdęs balkonuose ir, pasirodžius Rišeljė, atsistojo; suskambo nuostabi uvertiūra, ir visiems atvykusiems miesto gyventojams ir kariškiams buvo atidarytas parteris. Plūstelėję trys veržlūs žiūrovų srautai tučtuojau jį užtvindė; žmonės stovėjo taip susispaudę, jog pakakdavo vieno rankos judesio, kad minia subanguotų lyg rugių laukas. Krito į akis žmogus, kurio galva sukosi gana plačiu, lyg skriestuvo nubrėžtu ratu, o kojos nekrustelėjo iš tos vietos, kur buvo atsistojęs, keli jaunuoliai apalpo ir buvo išnešti.

Priešingai savo įpročiui, ministras iškišo sumenkusią galvą iš tribūnos ir pasveikino susirinkusiuosius, stengdamasis veidui suteikti gracingą išraišką. Ši grimasa sulaukė atgarsio tik ložėse; parteris tylėjo. Rišeljė norėjo parodyti, kad nebijo publikos nuosprendžio jo kūriniui, ir teikėsi įleisti visus, kas tik ateis. Paskui pradėjo to gailėtis, bet per vėlai. Iš tiesų ši minia buvo tokia pat šalta, kaip ir pati *tragedija-pastoralė;* veltui brangakmeniais išpuoštos teatro piemenaitės, stypčiojančios ant raudonų kulniukų, pirštų galiukais laikančios rubinais padabintas piemenų lazdas ir kabinančios gėlių girliandas ant savo išpūstų suknelių, merdėjo iš meilės ilgomis dviejų šimtų eilučių ilgesingomis tiradomis; veltui *tobuli meilužiai* (nes tai buvo gražusis epochos idealas) marinosi badu atokiuose urvuose, su patosu apverkdami jų mirtį, segdamiesi į plaukus mėgstamiausių mylimosios spalvų kaspinus; veltui dvaro ponios, pasilenkusios prie ložės krašto, rodė susižavėjimo ženklus, o kai kurios bandė net apalpti, – ar

gali būti didesnis pataikavimas – niūrusis parteris nerodė jokių kitų gyvybės ženklų, tik be atvangos siūbavo juodos galvos ilgais plaukais. Kardinolas kandžiojo lūpas ir per pirmąjį bei antrąjį veiksmus dėjosi esąs išsiblaškęs; tyla, kurioje buvo suvaidinti trečiasis ir ketvirtasis, taip sužeidė tėvišką jo širdį, kad jis pusiau išlindo iš savo balkono ir šioje nepatogioje bei juokingoje padėtyje ženklais savo draugams iš dvaro rodė, kurios vietos pačios gražiausios ir kada reikia ploti; jam atsakydavo tik iš kelių ložių, o nejautrusis parteris buvo labiau nei kada nors tylus; veiksmas plėtojosi tarp scenos ir viršuje esančių ložių, o parteris atkakliai laikėsi neutralumo. Tuomet Europos ir Prancūzijos valdovas metė ugningą žvilgsnį į tą krūvelę žmonių, išdrįsusių nesižavėti jo kūriniu, ir pajuto širdyje Nerono troškimą; jam dingtelėjo mintis, koks jis būtų laimingas, jeigu jie teturėtų vieną galvą.

Staiga ši juoda ir nejudri masė pagyvėjo ir, didžiam ložių ir ypač ministro nustebimui, pasigirdo nenutrūkstantys plojimai. Ministras dėkingas pasilenkė ir pasveikino minią; bet sustingo, išvydęs, kad rankų pliaukšėjimas pertraukdavo aktorius kiekvieną kartą, kai jie norėdavo prabilti. Karalius įsakė atskleisti iki šiol užtrauktas užuolaidas, kad pamatytų, kas sukėlė tokį entuziazmą; visas dvaras pasilenkė iš ložių ir išvydo kukliai apsirengusį vyrą, ką tik vargiai prasibrovusį į sėdinčių parteryje žiūrovų minią; visų žvilgsniai įsmigo į jį. Regis, tai jį labai trikdė ir jis stengėsi pasislėpti po savo pernelyg trumpu juodu apsiaustėliu. „Sidas! Sidas!“, – be paliovos plodamas šaukė parteris. Apimtas siaubo Kornelis pabėgo už kulisų, ir vėl įsiviešpatavo tyla.

Įsiutęs kardinolas įsakė užtraukti ložės užuolaidas ir nunešti jį į galerijas.

Būtent ten ir įvyko dar viena scena, kurią seniai ir rūpestingai ruošė Žozefas, davęs nurodymus kardinolo svitai prieš jiems išvažiuojant iš Paryžiaus. Kardinolas Mazarinis sušuko,

kad greičiau bus išnešti jo eminenciją pro aukštas įstiklintas duris, iškirstas tik per porą pėdų nuo žemės ir vedančias iš jo ložės į kambarius, ir įsakė jas atidaryti, o pažai pernešė krėslą. Netrukus pasigirdo šimtai balsų, skelbiančių išsipildant didžiąją Nostradamo pranašystę. Pašnibždomis buvo kartojama: „Raudona kepuraitė – tai monsinjoras, keturiasdešimt uncijų – tai Sen Maras; viskas baigsis – de Tu: kokia teisinga Apvaizdos ranka. Jo eminencija valdo ir ateitį, ir praeitį".

Taip Rišeljė savo kilnojamame soste judėjo į priekį ilgomis žėrinčiomis galerijomis ir dar kartą klausėsi šio švelnaus meilikaujamo burkavimo; tačiau, nejautrus jo genijų dievinančių balsų gaudesiui, visas šias kalbas jis būtų iškeitęs į vieną žodį, vieną sustingusios ir nepalenkiamos publikos gestą, net jeigu tas žodis būtų buvęs neapykantos šauksmas; galima nutildyti riksmus, bet kaip atkeršyti už tylą? Galima sukliudyti tautai smogti, bet kas jai sutrukdys laukti? Persekiojamas nejaukaus liaudies priešiškumo šešėlio, niūrusis ministras pasijuto saugus tik savo rūmų gilumoje, apsuptas virpančio ir pataikaujančio dvaro, greitai padėjusio jam užmiršti, jog keli žmonės išdrįso juo nesižavėti. Kardinolas įsakė jį lyg karalių įkurdinti erdvių apartamentų viduryje ir, apsidairęs aplinkui, pradėjo dėmesingai skaičiuoti galingus ir jam atsidavusius vyrus, o suskaičiavęs susižavėjo pats savimi. Visų didžiųjų šeimų vadai, kardinolai ir vyskupai, visų parlamentų vadovai, provincijų valdytojai, armijoms vadovaujantys maršalai ir generolai, nuncijus, visų karalysčių ambasadoriai, respublikų pasiuntiniai ir senatoriai sustingę ir nuolankūs stovėjo aplinkui jį, lyg laukdami įsakymo. Nebuvo nė vieno žvilgsnio, kuris būtų išdrįsęs atlaikyti jo žvilgsnį, nė vieno žodžio, kurį kas nors būtų drįsęs ištarti prieš jo valią, nė vieno plano, kurį kas nors būtų išdrįsęs svarstyti slapčiausiose širdies kertelėse, nė vienos minties, kuri kam nors būtų kilusi anksčiau nei jam. Bežadė Europa klausėsi jo savo atstovų au-

simis. Retkarčiais Rišeljė pakeldavo įsakmų balsą ir patenkintas mestelėdavo žodį šiam prašmatniam jį supančiam ratui, lyg vieną denjė vargšų miniai. Iš spindinčio išdidumu žvilgsnio ir džiaugsmu trykštančio elgesio galėjai atpažinti tą, kuriam teko tokia malonė; jis staiga, regis, virsdavo kitu žmogumi, lyg būtų žengęs dar vieną žingsnį hierarchijos laiptais – taip netikėtai visi žavėjosi ir meilikavo laimingajam dvariškiui, o menko džiaugsmelio kardinolas nė nepastebėdavo. Karaliaus brolis ir kunigaikštis de Bujonas stovėjo minioje, iš kurios ministras nesiteikė jų išskirti; jis tik pasakė, kad būtų gerai sugriauti keletą tvirtovių, ilgai aiškino, kad reikia išgrįsti akmenimis Paryžiaus gatves ir įrengti krantines, ir keliais žodžiais pasakė Tiurenui, jog bus galima jį pasiųsti į Italijos armiją, pas princą Tomą, kur jis galės pasiimti savo maršalo lazdą.

Kol Rišeljė galingomis rankomis šitaip vartė puikiuose savo rūmuose svarbiausius ir menkiausius Europos reikalus triukšmingos šventės metu, Luvre karalienei buvo pranešta, kad jau metas vykti pas kardinolą – ten po tragedijos jos laukė karalius. Rimtoji Ona Austrė nežiūrėjo jokių spektaklių, tačiau negalėjo atsisakyti dalyvauti pirmojo ministro rengiamoje šventėje. Pasiruošusi išvykti, pasipuošusi mėgstamu perlų vėriniu, karalienė buvo maldykloje; ji stovėjo prieš didelį veidrodį su Mari de Mantu ir mėgavosi savo rankomis baigdama jaunosios princesės tualetą; apsivilkusi ilga rožine suknele Mari dėmesingai, bet šiek tiek bodėdamasi, patempusi lūpą, apžiūrinėjo save.

Karalienė stebėjo Mari kaip savo pačios kūrinį ir, sunerimusi labiau nei toji, su baime – o juk iš esmės pažino tą jautrią, bet lengvabūdišką Mari – mąstė apie tai, kas bus, kai dings ši efemeriška ramybė. Po pašnekesio Sen Žermene, po lemtingojo laiško ji nė akimirką nepaliko jaunosios princesės ir stengėsi kaip įmanydama pasukti ją keliu, kurį buvo nubrė-

žusi iš anksto; nes ryškiausias Onos Austrės būdo bruožas buvo nepalenkiamas atkaklumas, stengiantis su matematiniu tikslumu apskaičiuoti visus įvykius ir visas aistras; ir, be abejonės, būtent šiam nelanksčiam ir pozityviam protui reikia priskirti visas jos regentystės nelaimes. Niūrus Sen Maro atsakymas, jo suėmimas, jo teismas – viskas buvo nuslėpta nuo princesės Mari, kurios vienintelis nusikaltimas, tiesą sakant, buvo savimeilės jausmas ir neilgai trukusi užmarštis. Vis dėlto karalienė buvo gera ir karčiai pasigailėjo už skubomis laiške parašytus lemtingus žodžius, kurių padariniai buvo tokie rimti, ir visomis išgalėmis siekė juos sušvelninti. Galvodama apie tai, kad jos veiksmai susiję su Prancūzijos laime, Ona Austrė džiūgavo taip staiga nuslopinusi beįsiplieskiantį pilietinį karą, kuris būtų sudrebinęs valstybę iki pačių pamatų; tačiau kai ji prieidavo prie jaunosios draugės ir žvelgdavo į šią žavingą žydinčią būtybę, kuriai suteikė tiek kančių ir kuriai kažkoks soste sėdintis senis neatlygins už netektį, patirtą visam gyvenimui dėl karalienės kaltės, kai mąstydavo apie visišką atsidavimą, apie absoliutų savęs išsižadėjimą, kurį ji įžvelgė tame dvidešimt dvejų metų, tokios stiprybės kupiname jaunuolyje, beveik tapusiame karalystės valdovu, imdavo gailėtis Mari ir visa esybe žavėdavosi žmogumi, kurį taip neteisingai apibūdino.

Karalienė bent jau būtų norėjusi papasakoti, ko jis vertas, tai, kurią jis taip mylėjo ir kuri to nežinojo; tačiau ji vis dar tikėjosi, jog visiems Lione susirinkusiems sąmokslininkams pavyks jį išgelbėti ir, jau žinodama, kad jis išvyko iš Prancūzijos, ji galės viską pasakyti brangiajai savo Mari.

Na o Mari iš pradžių bijojo karo; tačiau, apsupta karalienės žmonių, pasirūpinusių, kad jos ausis pasiektų tik tokios naujienos, kurias leisdavo valdovė, ji sužinojo ar tarėsi sužinojusi, jog sąmokslas neįvyko; jog karalius ir kardinolas beveik kartu grįžo į Paryžių; jog kuriam laikui ištremtas Gasto-

nas Orleanietis vėl pasirodė dvare; jog kunigaikščiui de Bujonui už Sedano atidavimą taip pat buvo suteikta malonė; o vyriausiasis žirgininkas dar nepasirodė tik todėl, kad kardinolas jo nekentė labiau už kitus, nes sąmoksle jo vaidmuo buvo svarbus.

Sveikas protas ir įgimtas teisingumo jausmas kuždėjo jai, jog iš tiesų, kadangi Sen Maras veikė tik įsakius karaliaus broliui, jam turi būti atleista, kaip ir princui. Taigi visa tai nuramino pirmąjį jos širdies nerimą; tik niekas nesušvelnino išdidžios pagiežos, kurią ji jautė Sen Marui, – tokiam abejingam, kad nepranešė jai, kur slapstosi (net karalienė ir visas dvaras to nežinojo), o ji galvojo tik apie jį, guodė ji save. Beje, per du mėnesius puotos ir raitelių paradai taip greitai keitė vieni kitus ir jai reikėjo atlikti tiek būtinų pareigų, kad tik tualeto metu, kai likdavo beveik viena, vos surasdavo laiko liūdėti ir guostis. Kiekvieną vakarą Mari pasinerdavo į abstrakčius svarstymus apie vyrų nedėkingumą ir nepastovumą – tai buvo nauja mintis, nuolatos kvaršinanti jaunos būtybės galvą, atėjus pirmos meilės metui; tačiau miegas niekada neleisdavo jai pabaigti šių apmąstymų; nuovargis po šokių užmerkdavo jos dideles juodas akis, ir ji neturėdavo kada tvarkingai surikiuoti savo minčių, kad iš jų susidarytų aiškus praeities vaizdas. Tik pabudusią ją apsupdavo jaunos dvaro kunigaikštytės ir, vos pasirengusi pasirodyti dvarui, būdavo priversta eiti pas karalienę, kur jos laukdavo amžini, tačiau ganėtinai malonūs princo Palatino komplimentai; lenkams užteko laiko, kad išmokytų Prancūzijos dvarą paslaptingo santūrumo ir iškalbingos tylos, – tai labai patinka moterims, nes jie padidina nuolat slepiamų paslapčių svarbą ir giria žmones, kurie yra pakankamai gerbiami, kad prie jų niekas nedrįsta netgi kentėti. Į Mari buvo žiūrima kaip į nuotaką, skirtą karaliui Vladislovui; ir ji pati, reikia pasakyti, taip įsitvėrė šios minties, kad, jei Lenkijos sostą būtų užėmusi kita karalienė, jai šitai būtų pasirodę siaubinga: to akimirksnio, kai ji sės į tą

sostą, ji nemanė būsiant laimingo, tačiau priėmė iš anksto jai sakomus komplimentus. Pati sau neprisipažindama, ji smarkiai perdėjo tariamas Sen Maro kaltes, kurias karalienė jai atskleidė Sen Žermene.

— Jūs gaivi lyg šios puokštės rožės, – pasakė karalienė. – Nagi, brangus mano vaike, jūs pasiruošusi? Kodėl patempta ši lūpytė? Leiskite, užsegsiu auskarą... Jums nepatinka topazai? Norite kito vėrinio?

— O ne, ponia, aš manau, kad man nederėtų puoštis, nes niekas geriau už jus nežino, kokia aš nelaiminga. Vyrai mums labai žiaurūs. Aš vis dar mąstau apie tai, ką jūs man sakėte, ir viskas dabar man patvirtino jūsų žodžius. Taip, tikra teisybė, jis manęs nemylėjo; nes, jei būtų mylėjęs, visų pirma būtų atsižadėjęs to sąmokslo, kėlusio man tiek kančių, kaip jam ir pasakiau; aš netgi prisimenu, o tai daug rimčiau, – pridūrė ji oria ir netgi iškilminga mina, – kad pasakiau jam, jog jis bus maištininkas; taip, ponia, *maištininkas*, pasakiau jam Šv. Eustachijaus bažnyčioje. Suprantu, jūsų didenybė buvote teisi: aš labai nelaiminga. Ambicijų jis turėjo daugiau nei meilės.

Ir viena apmaudo ašara ištryško iš jos akių ir greitai nuriedėjo skruostu lyg perlas nuo rožės žiedo.

— Taip, tai išties akivaizdu, – toliau kalbėjo ji, segdamasi apyrankes. – Ir pats didžiausias įrodymas – tai, kad per du mėnesius, kai jis atsisakė savo sumanymo (kaip jūs man sakėte, kad jį išgelbėjote), tikrai galėjo pranešti, kurgi pasitraukė. O aš per visą šį laiką verkiau, maldavau, kad visą savo galybę panaudotumėte jo naudai; aš nužemintai prašiau nors vieno žodžio, iš kurio sužinočiau bent vieną jo poelgį; aš galvojau tik apie jį; ir dar ir dabar kiekvieną dieną atsisakinėju Lenkijos sosto, trokšdama įrodyti, jog esu pastovi, jog net jūs pati negalite priversti manęs pamiršti mano atsidavimo, daug rimtesnio nei jo, ir jog mes esame daugiau vertos nei vyrai; bet aš manau, kad šį vakarą galiu bent jau nueiti į šventę, nes tai ne puota.

— Taip taip, mano brangus vaike, eime greičiau, – tarė karalienė, norėdama nutraukti šią vaikišką kalbą, kuri ją labai liūdino – juk ji buvo naivių jos klaidų priežastis. – Eime, jūs pamatysite santaiką tarp princų ir kardinolo, ir galbūt mes sužinosime keletą gerų naujienų.

Jos išvyko.

Kai abi princesės įėjo į ilgas Palė Kardinal galerijas, jas priėmė ir šaltai pasveikino karalius ir ministras, kurie, glaudžiai apsupti tylių dvariškių minios, žaidė šachmatais ant siauro žemo stalelio. Visos su karaliene ar pridurmui įėjusios moterys išsisklaidė po kambarius, ir netrukus labai švelni muzika suskambo vienoje iš salių, lyg akompanimentas tūkstančiui pokalbių, užsimezgusių aplink žaidimo stalus.

Po karalienės sveikindamiesi įėjo jaunavedžiai – laimingasis Šabo ir gražioji kunigaikštytė de Roan; jie, regis, norėjo išvengti minios ir nuošalyje pasikalbėti apie save pačius. Visi pasitiko juos šypsodamiesi ir žvelgė pavydžiai: jų laimė atsispindėjo ir susirinkusiųjų, ir jų pačių veiduose.

Mari nusekė juos akimis: „Iš tiesų jie laimingi", – pasakė karalienei, prisiminusi, kaip visi juos smerkė.

Tačiau Ona Austrė jai neatsakė ir, bijodama, kad iš minioje pasigirdusio neapgalvoto žodžio jaunoji jos draugė nesužinotų apie liūdną įvykį, atsistojo su ja už karaliaus. Greitai Gastonas Orleanietis, princas Palatinas ir kunigaikštis de Bujonas atėjo su ja pasikalbėti, laisvai ir džiaugsmingai nusiteikę. Kunigaikštis, metęs į Mari griežtą ir įdėmų žvilgsnį, tarė jai: „Ponia princese, šį vakarą jūs nepaprastai graži ir linksma".

Mari pritrenkė šie žodžiai ir tai, kad jis nuėjo nuo jos šalin niūriu veidu; ji kreipėsi į Orleano kunigaikštį, tas neatsakė, lyg būtų neišgirdęs. Mari pažvelgė į karalienę ir jos išblyškusiame veide pastebėjo nerimą. Tuo metu niekas nedrįso artintis prie kardinolo, kuris neskubėdamas apmąstė savo ėjimus. Vienas tik Mazarinis, pasirėmęs į šoninę jo krėslo atramą ir stebintis juos su vergišku dėmesiu, susižavė-

jęs gestikuliuodavo kiekvienąkart, kai kardinolas pastumdavo figūrą. Stropumas, regis, vienam akimirksniui išblaškė debesį, dengusį ministro kaktą: jis ką tik pastūmė į priekį bokštą, ir Liudviko XIII karalius atsidūrė toje apgaulingoje padėtyje, vadinamoje *patu,* kai iš juodmedžio išdrožtam karaliui niekas tiesiogiai negrėsė, tačiau jis negalėjo pajudėti jokia kryptimi. Kardinolas, pakėlęs akis, pažvelgė į savo priešininką ir nusišypsojo puse lūpų; jis neištvėrė mintyse jų nesugretinęs. Paskui, matydamas, jog valdovo žvilgsnis užgesęs, o veidas lyg mirštančiojo, pasilenkė prie Mazarinio ausies ir tarė jam:

— Garbės žodis, manau, kad jis iškeliaus anksčiau už mane; jis labai pasikeitęs.

Tačiau Rišeljė staiga suėmė ilgas ir stiprus kosulys; kardinolas dažnai jausdavo aštrų, krūtinę nepaliaujamai smelkiantį skausmą; po šio niūraus perspėjimo jis pakėlė prie burnos nosinę, o kai atitraukė, ji buvo kruvina; kad ją paslėptų, numetė po stalu, ir, griežtai apsižvalgęs aplinkui, nusišypsojo, lyg norėdamas užkirsti kelią nerimui.

Visiškai ramus Liudvikas XIII nė nekrustelėjo ir liesa virpančia ranka sudėliojo savo figūras kitai partijai. Abu tie merdėjantys vyrai tarsi metė burtus dėl paskutinės savo valandos.

Tą akimirksnį laikrodis išmušė vidurnaktį. Karalius pakėlė galvą:

— Aa! – šaltai metė, – šįryt, tą pačią valandą, ponas vyriausiasis žirgininkas, brangus mūsų draugas, išgyveno nekokias minutes.

Veriantis riksmas pasigirdo jam už nugaros; valdovas sudrebėjo ir puolė į kitą pusę, apversdamas lentą. Mari de Mantu be sąmonės gulėjo ant karalienės rankų; šioji, karčiai verkdama, tarė karaliui į ausį:

— O valdove, jūsų kirvis kerta abiem ašmenimis.

Paskui puolė rūpintis jaunąja princese ir apipylė ją motiniškais bučiniais, princesė, apsupta dvaro moterų, atsigavusi prapliupo raudoti. Kai ji atmerkė akis, Ona Austrė pasakė:

— Deja, taip! Mano vaike, mano vargšas vaike, jūs esate Lenkijos karalienė.

Dažnai atsitinka, kad tas pat įvykis, dėl kurio karalių rūmuose būdavo liejamos ašaros, kitur sukeldavo džiūgavimą; beje, liaudis visada mano, kad džiaugsmas susijęs tik su šventėmis. Ministro sugrįžimo proga linksmybės truko penkias dienas, ir kiekvieną vakarą po Palė Kardinal ar po Luvro langais grūdosi Paryžiaus gyventojai; paskutinių riaušių metu, matyt, pajutę triukšmingų sambūrių skonį; jie lakstė iš vienos gatvės į kitą, apimti smalsumo, kartais užgaulaus ir priešiško, tai dalyvaudami tyliose eitynėse, tai ilgai kvatodamiesi ar šūkaudami neaišku ką. Būriai jaunų vyrų mušėsi sankryžose ir šoko ratu miesto aikštėse, lyg norėdami išreikšti kažin kokią nežinomą malonumo viltį ar kažin kokį beprotišką džiaugsmą, kurio buvo prisikaupusi širdis. Įsidėmėtina tai, kad pati gūdžiausia tyla viešpatavo būtent tose vietose, kuriose kardinolas įsakė surengti pasilinksminimus, ir kad pro apšviestus jo rūmų fasadus visi praeidavo su panieka. Kartkartėmis pasigirsdavo vienas kitas balsas, ironiškai skaitantis paaiškinimus bei įrašus, kuriais kažkokie nežinomi rašeivos, idiotiškai pataikaudami, subjaurojo kardinolo kunigaikščio portretus. Vieną šių portretų saugojo arkebuzininkai, niekaip neįstengiantys jo apginti nuo akmenų, kuriuos iš tolo mėtė neaišku kas. Portretas vaizdavo kardinolą generalisimą su šalmu ir lauro lapų vainiku. Apačioje buvo parašyta:

Didysis kunigaikšti! Teisingai pagerbia tave
Prancūzija;
Kaip dievą Marsą Paryžius garbina tave.

Šie gražūs žodžiai neįtikino tautos, kad ji laiminga; tiesą sakant, kardinolo jie negarbino labiau už dievą Marsą, o jo šventes laikė būdu betvarkei sukelti. Visą Paryžių apėmė sumaištis; vyrai ilgomis barzdomis, nešini deglais, indais su vy-

nu ir alavinėmis taurėmis, kuriomis jie triukšmingai susidauždavo, laikėsi už rankų ir šiurkščiais balsais unisonu dainavo seną Lygos laikų užstalės dainą:

Pašokim, pašokim,
Pirmyn, jau gana:
Pavasaris atėjo,
Karalių nebėra.

Reikia atsikvėpti;
Pavargę esame;
Netikri karaliai
Buvo mums kančia.

Pirmyn, Žanai diu Menai,
Karalių nebėra.

Šiurpiosios gaujos, staugiančios šiuos žodžius, perėjo krantines ir Naująjį tiltą, prie juos slepiančių aukštų namų užgauliodamos keletą taikių, smalsumo atviliotų buržua. Du į apsiaustus susisupę jaunuoliai pastumti atsimušė vienas į kitą ir, apšviesti neseniai iškeltos Henriko IV statulos papėdėje įtaisyto deglo, atpažino vienas kitą.

– Ką? Vis dar Paryžiuje, pone? – paklausė Kornelis Miltono. – Maniau, esate Londone.

– Ar girdite, ką stūgauja ši liaudis, pone? Ar girdite ją? Koks šiurpus priedainis:

Karalių nebėra!

– Tai dar niekis, pone; tik pasiklausykite, ką jie kalba.

– Parlamentas mirė, – kalbėjo vienas vyras, – diduomenė mirė: šokime, mes esame šeimininkai; senasis kardinolas miršta, lieka tik karalius ir mes.

— Girdite, ką kalba tas varguolis, pone? – paklausė Kornelis. – Visa į tai sudėta, visa mūsų epocha telpa šiuose žodžiuose.

— Ar tai ir yra kūrinys šio ministro, kurį jūsiškiai ir netgi kitos tautos vadina *didžiuoju?* Aš nesuprantu to žmogaus.

— Tuojau jums paaiškinsiu, – atsakė jam Kornelis. – Tačiau prieš tai paklausykite laiško, kurį šiandien gavau, pabaigos. Prieikime kur šviesiau, prie velionio karaliaus statulos... Mes vieni, minia nuėjo, paklausykite:

... Mes negalėjome išgelbėti ponų de Sen Maro ir de Tu dėl vienos iš tų nenumatomų aplinkybių, kurios sutrukdo atlikti kilniausius darbus. Mes turėjome nuspėti, kad, ilgai mąstę, jie pasiruošė mirčiai ir atsisakys mūsų pagalbos, tačiau ši mintis nė vienam iš mūsų nešovė į galvą; paskubom viską ruošdami, mes padarėme dar vieną klaidą – pernelyg išsisklaidėme minioje, ir tai mums sutrukdė priimti staigų sprendimą. Kraupu, bet aš stovėjau prie ešafoto ir mačiau prieinančius prie jo papėdės nelaiminguosius mūsų draugus, jie laikė senąjį abatą Kijė, pasmerktą žiūrėti, kaip mirs jo mokinys, kurį jis regėjo gimstant. Abatas raudojo netekęs jėgų ir teįstengė bučiuoti abiems draugams rankas. Mes prisiartinome, pasirengę pulti sargybinius po sutarto ženklo; bet aš su skausmu pamačiau, jog ponas de Sen Maras sviedžia savo skrybėlę toli nuo savęs, o jo veide šmėstelėjo paniekos išraiška. Mūsų subruzdimas krito į akis, ir aplink ešafotą buvo padvigubinta katalonięčių sargyba. Aš nebegalėjau žiūrėti, bet girdėjau verkiant. Pasigirdus trims įprastiems trimito signalams, Liono teismo sekretorius, raitas ant žirgo, prie pat ešafoto perskaitė mirties nuosprendį, kurio nei vienas, nei antras nesiklausė. Ponas de Tu tarė ponui de Sen Marui:

— Na, brangus drauge, katras mirsime pirmas? Ar jūs prisimenate šventuosius Gervazą ir Protazą?

— Bus taip, kaip jūs nuspręsite, – atsakė Sen Maras.

Prakalbo antrasis nuodėmklausys ir tarė ponui de Tu:

— Jūs vyresnis.

— Tiesa, – atsakė de Tu ir, kreipdamasis į vyriausiąjį žirgininką, tarė jam, – jūs esate kilnesnis, ar nenorėtumėte parodyti man kelio į dangaus karalystę?

— Deja, – atsakė Sen Maras, – aš jums atvėriau kelią į prarają; tačiau paskubėkime kilniai numirti, ir danguje mūsų laukia šlovė ir laimė.

Paskui jis pabučiavo de Tu ir užlipo ant ešafoto nepaprastai vikriai ir lengvai. Sen Maras apėjo ešafotą ir iš visų pusių apžiūrėjo gausiai susirinkusius žmones, veidas buvo ramus, be jokio baimės šešėlio, o laikysena – ori ir gracinga; paskui jis apėjo dar kartą, sveikindamas žmones, bet neišsiduodamas, jog atpažino bent vieną iš mūsų, jo veidas buvo didingas ir žavus; paskui jis atsiklaupė, įsmeigė akis į dangų, garbindamas Dievą ir pavesdamas jam savo mirtį: kol jis bučiavo kryžių, kunigas liepė žmonėms, kad melstųsi Dievui už jo sielą, o vyriausiasis žirgininkas ištiesė rankas, tebelaikydamas kryžių, sudėjo delnus ir taip pat paprašė žmonių melstis už jį. Paskui laisva valia atsiklaupė priešais trinką, apkabino rankomis ir padėjo ant jos galvą, žvelgdamas į dangų, jis paklausė nuodėmklausio: „Mano tėve, ar taip bus gerai?" Paskui, kol jam kirpo plaukus, vėl pažvelgė į dangų ir atsiduso: „Dieve mano, kas per pasaulis? Dieve mano, priimk mano kančią kaip atgailą už mano nuodėmes".

— Ko lauki? Kodėl delsi? – paskui paklausė budelio, kuris stovėjo ten ir dar nebuvo išsitraukęs savo įrankio iš siaubingojo maišo, kurį atsinešė. Nuodėmklausys priėjo ir padavė jam medalioną, o Sen Maras su neįtikėtina dvasios ramybe paprašė kunigo, kad palaikytų kryžių jam prieš akis, – jas užrišti griežtai atsisakė. Aš pastebėjau, kaip dreba senojo abato Kijė rankos, keliančios kryžių. Tuo metu aiškus ir tyras lyg angelo balsas giedojo „Ave maris stella". Visuotinėje tyloje atpažinau ešafoto papėdėje laukiančio de Tu balsą;

liaudis pritarė šventai giesmei. Ponas de Sen Maras stipriau apkabino trinką, ir aš pamačiau iškeltą kirvį, padirbdintą pagal Anglijos kirvių pavyzdį. Iš aikštės, langų ir bokštų pasigirdusio siaubingo riksmo supratau, kad galva nupuolė ir nuriedėjo ant žemės; laimė, man dar užteko jėgų pagalvoti apie jo sielą, ir aš pradėjau melstis už jį; mano malda susiliejo su malda, kurią girdėjau garsiai kalbant mūsų nelaimingąjį pamaldųjį draugą de Tu. Aš atsistojau ir pamačiau jį, puolantį ant ešafoto taip vikriai, kad būtum pasakęs, jog jis skrenda. Kartu su kunigu jis giedojo psalmes; giedojo su serafimo įkarščiu, lyg siela būtų nešusi jo kūną į dangų; paskui jis atsiklaupė ir pabučiavo Sen Maro – kaip kankinio – kraują ir tapo dar didesniu kankiniu už jį. Aš nežinau, ar Dievas norėjo jam suteikti šią malonę; bet su siaubu išvydau, kaip budelis, matyt, išgąsdintas pirmojo smūgio, kurį sudavė, kirto jam per viršugalvį, ant kurio vargšas jaunuolis uždėjo ranką; minia sudejavo ir puolė į priekį, rėkdama ant budelio: tas nelaimėlis, labai sumišęs, kirto dar sykį, tačiau smūgis paliko tik įdrėskimą ir parbloškė de Tu ant ešafoto, tada budelis prišoko ir jį pribaigė. Keistas įvykis išgąsdino žmones, kaip ir siaubingasis reginys. Senasis pono de Sen Maro tarnas, laikydamas žirgą lyg laidotuvių procesijoje, sustojo prie ešafoto ir tartum suparalyžiuotas žvelgė į savo šeimininką tol, kol viskas baigėsi, paskui staiga, lyg tas pats kirvis būtų smogęs ir jam, krito negyvas įkandin smūgio, po kurio nuriedėjo galva.

Skubėdamas rašau jums šias liūdnas detales Genujos laivo denyje, kur esame pasitraukę aš, Fontrajas, Gondi, d'Antregas, Bovo, Diuliudas ir visi sąmokslininkai. Mes vykstame į Angliją laukti, kol laikas išvaduos Prancūziją iš tirono, kurio mes negalėjome sunaikinti. Visiems laikams palieku mus išdavusio bailio princo tarnybą.

Montrezoras

— Toks buvo galas šių dviejų jaunuolių, kuriuos kitados matėte tokius galingus, – kalbėjo Kornelis. – Paskutinis jų atodūsis – tai ir paskutinis senosios monarchijos atodūsis; nuo šiol čia tegali karaliauti tik dvaras; didikai ir parlamentai sunaikinti.

— Štai tau tariamai didis žmogus! – pertarė Miltonas. – Ką jis norėjo padaryti? Gal nori kurti respublikas ateityje, kad naikina jūsų monarchijos pamatus?

— Nesismelkite taip giliai, – pasakė Kornelis. – Jis tik norėjo valdyti iki mirties. Jis dirbo dabarčiai, o ne ateičiai; jis tęsė Liudviko XI darbą, ir nei vienas, nei antras nesužinojo, ką jie padarė.

Anglas nusijuokė:

— Aš maniau, kad tikras genijus elgiasi kitaip. Šis žmogus sužlugdė viską, ką turėjo paremti, ir juo žavimasi! Man gaila jūsų tautos.

— Nesigailėkite jos! – gyvai sušuko Kornelis. – Žmogus miršta, o tauta išlieka. O ši, pone, yra apdovanota nesenkančia energija, kurios niekas negali užgesinti: jos vaizduotė dažnai ją suklaidina, tačiau skvarbesnis protas visuomet nugali sumaištį.

Abu jauni ir jau didūs vyrai vaikštinėjo kalbėdamiesi toje vietoje, kuri skiria Henriko IV statulą nuo Dofino aikštės – pastarosios viduryje jie trumpam sustojo.

— Taip, pone, – tęsė kalbą Kornelis, – kiekvieną vakarą matau, kokiu greičiu kilni mintis įsiskverbia į prancūzų širdis, ir kiekvieną vakarą išeinu laimingas, kad tai mačiau. Iš dėkingumo vargšai puola prieš šią gerojo karaliaus statulą; kas žino, kokį paminklą šalia šito iškels kitos aistros? Kas žino, kur mūsų tautą nuves šlovės pomėgis? Kas žino, ar šioje vietoje, kur mes stovime, nestūksos iš Rytų atgabenta piramidė?

— Tai ateities paslaptys, – pasakė Miltonas. – Žaviuosi, kaip ir jūs, aistringąja jūsų tauta, tačiau ir būgštauju dėl jos;

be to, blogai ją suprantu ir negaliu laikyti protinga, kai matau ją, susižavėjusią tokiais žmonėmis kaip tas, kuris jus valdo. Meilė valdžiai tikrai vaikiška ir ji graužia šį žmogų, o jis net neturi jėgų tai valdžiai užgrobti. Juokinga! Jis tironas, bet turi valdovą. Šio nuolatos svyruojančio koloso ką tik pirštu vos nenuvertė vaikas. Ar tai genijus? Ne, ne! Kai jis teikiasi nusileisti iš savo aukštybių dėl žmogiškos aistros, turi bent jau ją užkariauti visą. Kadangi Rišeljė norėjo tik valdžios, tai kodėl jis nepasiėmė jos visos, o tik pasiskolino iš menkos svyruojančio ir silpstančio karaliaus galvos? Aš keliauju pas žmogų, kuris dar neiškilo ir kurį, aš žinau, valdo tos nelaimingos ambicijos; tačiau manau, kad jis pasieks daugiau. Jo vardas Kromvelis.

Parašyta 1826

PAAIŠKINIMAI

Pagrindiniai personažai

Liudvikas XIII. Gimęs 1601 m., tapęs karaliumi devynerių metų, buvo nuolatos globojamas. Marijos Mediči regentystės laikais paliktas likimo valiai iki 1617 m., kai atgavo tariamą valdžią, remiamas savo favorito Liujinio. Po 1624 m. Rišeljė pavyko pašalinti visus naujuosius Liujinius, kurie būtų jam užtraukę karaliaus nemalonę iki Sen Marui pasirodant dvare. Pagal amžininkų pateiktą portretą, šis skrupulingasis karalius, vadinamas „Teisinguoju", be jokios abejonės, buvo neuropatas arba, jei jums mielesnė Talemano de Reo* kalba, „buvo truputį žiaurus, kaip dauguma veidmainių ir beširdžių žmonių, nes gerasis valdovas nebuvo drąsus, nors ir troško tokiu dėtis". Talemanas priduria, kad jis „buvo įsimylėjęs tik pavydą".

Labai svarbi detalė Rišeljė vaidmeniui įvertinti: vėl pasak Talemano, po kardinolo mirties karalius, pergyvenęs kardinolą tik keliais mėnesiais, panaikino pensijas rašytojams sakydamas: „Dabar tai nebe mūsų reikalas". Jis atsisakė rašyti ir dedikaciją „Polijektui", kad nereikėtų mokėti pinigų.

Liudviko XIII karaliavimo metu buvo daugybė sąmokslų, intrigų prieš visagalį ministrą, maištavo feodalai, kuriuos Henrikas IV vienu tarpu buvo palenkęs į savo pusę ir kurie atsigavo regentystės laikais.

Štai žymiausių sąmokslų, į kuriuos ne kartą romane Vinji daro aliuzijas, sąrašas:

1626 – Šalė ir kunigaikštienės de Ševrez sąmokslas: Šalė įvykdyta mirties bausmė.

---

* Talemanas de Reo (1619–1692) – prancūzų istorinių memuarų autorius *(vert. past.)*.

1630 – Mariljako sąmokslas: painiojamas su „Apmulkintųjų dienos" epizodu. Mariljakas parėmė karalienės motinos ir Onos Austrės intrigas prieš Rišelje, o jo brolis, nors ir nekaltas, užmokėjo už tai gyvybe, nes „nėra nieko kito, kaip sakė Rišelje, kas taip išsklaidytų intrigas, kaip siaubas".

1632 – Gastonui Orleaniečiui padedant, sukilo Monmoransi; Gastonas Orleanietis išsigandęs paliko jį vieną pasaloje prie Kastelnodario. Rišelje privertė Tulūzos parlamentą nuteisti Monmoransi mirties bausme.

1641 – grafo de Suasono maištas. Grafas de Suasonas buvo įsitvirtinęs kunigaikščio de Bujono vadovaujamoje Sedano tvirtovėje. Žuvo La Marfė mūšyje.

1642 – *Sen Maro sąmokslas,* subūręs apie Sen Marą Gastoną Orleanietį, kunigaikštį de Bujoną, Fontrają, Montrezorą ir de Tu (karalius laikinai juos rėmė). De Tu iš esmės buvo neryžtingas. Kad jį būtų galima nuteisti, reikėjo surasti Liudviko XI įsaką, apie kurį nežinojo net pats kancleris Segjė.

Pasirašyti sutarties su Ispanija sąmokslininkai išsiuntė į Ispaniją Fontrają; jis buvo susektas tarpininkaujant karalienei (kaip teigia Talemanas).

Ponia de Montevil pasakoja, jog Sen Maras anaiptol nepasidavė savo noru, o pasislėpė šieno kūgyje, kol buvo suimtas, bet vėliau įstengė garbingai numirti. Fontrajas pabėgo, pareiškęs Sen Marui, kad nėra pakankamai gražiai nuaugęs, jog kentėtų, kai jį „trumpins". Grįžęs į Prancūziją po Rišelje mirties, Fontrajas norėjo pasmerkti kardinolo atminimą – „kaip atminimą visuomenės priešo, kuris užgrobė karaliaus valdžią, kad galėtų naudoti prievartą ir patenkinti savo ambicijas" (Montrezoro memuarai).

Liudvikas XIII mirė 1643 m. gegužės mėnesį.

Ona Austrė (1601 – 1666). Pilypo III, Ispanijos karaliaus, duktė, ištekėjo už Prancūzijos karaliaus 1615 m. Dofinas – Liudvikas XIV – gimė tik 1636 m. Ją nuolatos įtarinėjo ir sekė Rišelje, prieš kurį ji pati savo ruožtu rezgė intrigas. Anot ponios de Motevil, su akivaizdžiai jai asistavusiu Bekingemu ji „tik truputį ispaniškai koketavo..."

Marija Mediči. Regentė nuo 1610 m., nuo karaliaus Henriko IV mirties, tiesą sakant, valdžią perleido savo „pieno seseriai", italei Leonorai Galigai ir jos vyrui Kočiniui. 1617 m. Končinį nužudė jauno karaliaus remiamas maršalas de Vitri, o Galigai buvo sudeginta kaip ragana. Tai 1830 m. de Vinji sukurtos pjesės „Maršalienė d'Ankr" siužetas.

Po kurį laiką trukusių vaidų motina susitaikė su sūnumi ir 1619 m. Liusono vyskupo, karalienės motinos globėjo (būsimojo kardinolo Rišeljė), pastangomis pasirašė Angulemo sutartį. Vėliau Marija Mediči dešimt neramių metų praleido dvare ir buvo suimta po paskutinio mėginimo atsikratyti savo visagalio globėjo „Apmulkintųjų dienos" metu. Ji pabėgo, kaip klajoklė keliavo iš sostinės į sostinę ir mirė beveik skurde Kelne, bet 1642-aisiais, o ne 1640 m., kaip rašo Vinji, nes jam to reikėjo dramatiniam kuriamos istorijos efektui.

Rišeljė. Armanas Žanas diu Plesi de Rišeljė (1585—1642), kilęs iš smulkiosios bajorijos, vargšas šeimos jaunėlis, pirmiausia tapo Liusono, „purviniausios Prancūzijos vyskupystės", vyskupu. Valdant Liujiniui, buvo išstumtas iš politinių įvykių arenos, paskui tapo kardinolu, karališkosios Tarybos nariu, 1624 m. – ministru; jam nuolatos grėsė pavojai, bet jis visuomet nugalėdavo. Tikras politikas ir, regis, skeptikas iš prigimties, jis kovojo su protestantais, kai jų maištas susiliejo su aristokratijos ir liaudies bruzdėjimu, ir surizikavo pažaisti anglų ambicijomis: 1638 m. užėmė jų tvirtovę Larošelėje. Nuolatos kovojo prieš Austriją ir Ispaniją, ypač Perpinjano apsiausties (ji aprašoma „Sen Mare") metu. Tėvas Žozefas (Fransua Leklerkas diu Tramblė, priklausantis kapucinų ordinui) buvo jo patarėjas iki 1612 m., mirė 1638 m.

Rišeljė „Memuarai" buvo dar kartą išleisti šio amžiaus pradžioje. Publikuoti 1823 m. Petiot kolekcijoje.

Ar Vinji „apjuodino" šį personažą? Trumpai tariant, jo kuriamas portretas yra kur kas ryškesnis, nei būtų galima manyti, atsižvelgiant į jo poleminius ketinimus, ir niekas nenustebo, kai po dvidešimties metų rašytojas savo akademinėje kalboje pagal seną paprotį tarė „pagiriamąjį žodį kardinolui Rišeljė".

Gastonas Orleanietis, karaliaus brolis (1608—1660) dalyvavo keliuose sąmoksluose, visuomet mokėjo laiku išduoti savo sąjungininkus, – kai tik vėjas pradėdavo pūsti iš kitos pusės. Tarp kitko, Rišeljė menkai tepaisė Gastono Orleaniečio, žinodamas, jog šis yra per daug bailus, kad būtų pavojingas.

Sen Maras. Anri Kuafijė de Rėzė (1620 — 1642). Antrasis Finansų siurintendanto, vėliau vyriausiojo Larošelės apsiausties artileristo maršalo d'Efija, mirusio 1632 (o ne 1639) m., sūnus. Būtent Rišeljė, gerai pažindamas tėvą ir manydamas, jog sūnus yra nepavojingas ir paklus jo valiai, padarė jį karaliaus favoritu ir patikėjo jam karaliaus vyriausiojo drabužininko, vėliau vyriausiojo žirgininko pareigas. Sunerimęs dėl didėjančios Sen Maro įtakos, kardinolas vėliau privertė karalių nušalinti

Sen Marą 1640 m. nuo svarbaus vadovavimo, jis negavo trokštamo kunigaikščio ir pero titulo ir pagaliau princesės Mari rankos.

Apskritai teigiama, kad Vinji gerokai pagražino savo herojų. Lengvabūdis, rimtos politinės nuostatos neturintis personažas gal ir nebuvo menkavertis, jei spręsime iš jo gražaus laiško, kurį jis prieš mirtį parašė motinai. Šį laišką Vinji atkūrė savo užrašuose, ir šiandien jis tebesaugomas Nacionalinėje bibliotekoje.

Po Sen Maro mirties Rišeljė įsakė nugriauti jo pilį ir konfiskuoti turtą.

Mari de Mantu. Marija Luiza Gonzaga, Mantujos princesė, sąmokslo metu turėjo 30, o ne 18 metų. Ji priklausė prancūziškajai Mantu-Neverų šeimai, turinčiai giminystės ryšių su karališkąja šeima. Jos tėvas Karolis I mirė 1637 (o ne 1639) m. Gastonas Orleanietis norėjo ją vesti, ir karalienė motina kurį laiką ją buvo uždariusi Bastilijoje, kad sutrukdytų šioms vedyboms. Ponia de Montevil ir Talemanas kalba apie jos ryšį su Sen Maru. Jau vėliau, 1645-aisiais, ji ištekėjo už Lenkijos karaliaus Vladislovo, paskui, 1649 m., už jo įpėdinio Jono Kazimiero; Rišeljė, regis, norėjo primesti Lenkijai šias vedybas kartu su sąjungos sutartimi, *prieš* 1642-uosius, kad įtrauktų Lenkiją į Trisdešimties metų karą kovoti Prancūzijos pusėje.

De Tu. Fransua de Tu, Parlamento patarėjas 1626 m., vėliau Valstybės tarėjas, buvo dvylika metų vyresnis už Sen Marą. Jo tėvas buvo teisininkas ir istorikas Žanas Ogiustas de Tu, priklausęs Marijos Mediči paskirtam triumviratui, siekusiam 1616 m. pakeisti Siuli. Talemanas piešia Sen Maro draugo portretą gana nepalankiai, ypač pabrėždamas jo niekšiškumą, jo maniją sąmokslams ir, lyg kalbėtų laidotuvėse, sako, kad jis „vaidino šventeivą", lipdamas ant ešafoto. Montrezorą, priešingai, sujaudino dviejų draugų išsilieję jausmai: jie išsiskyrė „prieš tai apsikabinę, pilni su niekuo nepalyginamos meilės, kuri net pačius sargybinius privertė apsipilti ašaromis".

Urbenas Grandjė. Jo teismas ne vienintelis: religiniai karai atgaivino raganų medžioklę. Amžiaus pradžioje už jaunos uršulietės d'Eks apkerėjimą buvo nuteistas mirti ant laužo kunigas Gofridi.

Urbenas Grandjė, gimęs 1590 m., pavydžių varžovų buvo iš pradžių apkaltintas amoralumu: buvo manoma – ir tai visai tikėtina, kad jis rašė eiles bei dainas ir kritikavo kunigų celibatą. *Memuaruose* Rišeljė jį apibūdina kaip „geros reputacijos ir pakankamos erudicijos žmogų". Pirmą kartą nuodėmes jam atleido Bordo arkivyskupas, ir triumfuojantis Grandjė grįžo į Ludeną. Jis buvo uršuliečių vienuolyno prioras; kai vie-

nuolėms prasidėjo traukuliai, miestą apėmė siaubas, ir Grandjė buvo apkaltintas raganavimu. Pasak Talemano, šią antrą bylą, regis, sukurstė vienas kapucinas, kuris, remiamas tėvo Žozefo, geidė užimti Grandjė vietą. Jo teismo ir jo kančių data iš tikrųjų yra 1634, o ne 1639 m. Jis taip įaistrino miestą, kad šios bylos spręsti spontaniškai susirinko vietiniai generaliniai luomai: Rišeljė turėjo juos paleisti. Byla virto politine.

Taip apygardos intendantas Lobardemonas, kuriam buvo pavesta ištirti bylą, kartu įskundė ir Sen Marą. Jam priskiriami šie žodžiai: „Duokite man vieną šio žmogaus parašytą eilutę, ir aš pasirūpinsiu, kad jį pakartų". Beneljė pasakojime ne jį, o tėvą Laktansą mirštantis Grandjė šaukė į Dievo teismą.

LEMTIES IR ATSAKOMYBĖS ĮKAITAI

1797 m. kovo 27-ąją Turenės mieste Loše gimė senos bajorų giminės atžala – VIKTORAS ALFREDAS DE VINJI (Victor Alfred de Vigny), būsimasis garsus rašytojas, vienas iš romantizmo metrų.

Vinji giminė XVIII a. Prancūzų revoliucijos metais patyrė negailestingą jakobinų ranką: senelis iš motinos pusės sėdėjo kalėjime. Dėdė Hileras emigravo: sugrįžęs po emigracijos ir radęs sužadėtinę jau mirusią, jis atidavė savo turtą giminaičiams ir tapo vienuoliu. Kitas dėdė, revoliucijai baigiantis, buvo nuteistas myriop. Politinėms audroms nurimus, mažojo Alfredo tėvai persikėlė į Paryžių.

Mari Žana Amelija, motina, mergautine pavarde de Baroden (de Baraudin), buvo garsaus keliautojo Luji Antuano Bugenvilio (L. A. de Bougainville, 1729 – 1811) giminaitė, o tėvas – Leonas Pjeras – senojo režimo karališkosios armijos veteranas, į pensiją išėjo turėdamas gvardijos kapitono laipsnį ir užsitarnavęs Šv. Liudviko kryžiaus ordiną, kuris vaiko akyse buvo lyg šventa relikvija.

Jau nuo vaikystės Alfredą gaubė kiek neįprasta atmosfera: pasakojimai apie senas kareivių istorijas bei nutikimus. Vaikas ypač godžiai klausėsi vieno dėdės, laivo kapitono, buvusio net Kinijoje, pasakojimų, net jo gestus kartodavęs. Ne mažesnės įtakos jam darė nebejauno tėvo laikysena: jis elgėsi itin prakilniai, nors dėl karuose patirtos traumos turėdavo pasiramsčiuoti lazdele.

Motina savo ruožtu neišleido sūnaus iš akių ir jį auklėjo bemaž spartietiškai, ypač skatindama mokytis. Jis buvo nuteikiamas karininko karjerai. Licėjaus direktorius sakydavęs, kad jei Viktoras ir toliau taip stropiai mokysis, tai būsiąs maršalas. Prancūzija tuo metu gyveno Napoleono pergalėmis, kurių biuleteniai buvo skaitomi mokykloje; po žymesnių pergalių moksleivius savaitei paleisdavo atostogų.

Tačiau jaunuolio sieloje brendo ir kitas pašaukimas. Kartą, perskaitęs palaimintojo Augustino „Išpažintį", jis parašęs eilių. Į klausimą, ar neketinąs būti poetas, atsakė: „Tik kareivis!"

Karininko tarnybą pradėjo Restauracijos laikais (1814—1830), kai buvo paskirtas karaliaus rūmų gvardiečiu. Tačiau greitai jam teko nuryti pirmąjį kartų gurkšnį lydint bėgantį iš Prancūzijos karalių nuo Napoleono, grįžusio po pirmosios tremties Elbės saloje („šimtas dienų"). Po Vaterlo mūšio, grįžus Liudvikui XVIII, jis vėl pasinėrė į kareivinių gyvenimą. Laisvalaikiu daug skaitydavo; sekdamas Teokritu, parašė pirmąsias trumpas poemas – „Driadą" ir „Simetą". Viena iš labiausiai mėgstamų knygų buvo Biblija. Vinji sakė ją „mokėjęs atmintinai". „Ta knyga ir aš esame tokie neperskiriami, kad ir ilgiausiuose žygiuose ji visuomet su manimi." Viena po kitos buvo sukurtos poemos bibline tema – „Mozė", „Tvanas", „Eloa"... Draugai matė jį daug skaitant, tačiau manė, kad tos knygos – veikalai apie karą. Nuo bendražygių jis slėpė, jog rašo eiles. Po kelerių metų jaunystės kūrinius sudės į rinkinį *Eilėraščiai apie senuosius ir naujuosius laikus.*

1823 m. prasidėjus Ispanijos kampanijai, Vinji atsidūrė Pirėnuose, tačiau rezerve. Vis labiau ir labiau ramybės nedavė mintis, kad kariuomenė neatlieka savo paskirties. Vėliau apie tai plačiau papasakos kūrinyje „Karinio gyvenimo menkystė ir didybė" (1836). Būdamas Pietuose, o per atostogas ir Paryžiuje, jis studijavo Prancūzijos istoriją, ypač labai įdomų ir prieštaringą XVII a. laikotarpį: Liudviko XIII (1601—1643) valdymo metą. Tame trečiajame XIX a. dešimtmetyje madingi ir populiarūs buvo istoriniai romanai, kurių neprilygstamas kūrėjas – Valteris Skotas (W. Scott, 1771—1832), ir istorinės dramos. Todėl nesunku atspėti, kad laisvalaikiu Vinji rašė istorinį romaną *Sen Marą*, kuriame vaizdavo paskutinį sąmokslą prieš kardinolą Armaną de Rišeljė (A. de Richelieu, 1585—1643), galingąjį Liudviko XIII ministrą. Romanas išspausdinamas 1826 metų pradžioje.

Nusivylęs kariuomene ir gerokai sušlubavus sveikatai, rašytojas karininkas išėjo į atsargą; prasidėjo aktyvaus literatūrinio darbo periodas; Paryžiuje lankė literatūrinius salonus, kur rinkdavosi jauni ir karingai nusiteikę romantikai. Jaunieji meno žmonės buvo paskelbę žūtbūtinę kovą paskutiniems, bet atkakliems klasicizmo šalininkams. Literatūroje tuo metu buvo dvi ryškios figūros, du garsūs poetai – Viktoras Hugo ir Viktoras Alfredas de Vinji. Romantikams atrodė, kad svarbiausias jų uždavinys – iš teatro scenos išstumti klasicistus. Vinji ėmėsi versti Šekspyrą, kurį ši literatų karta laikė neprilygstamu genijumi, o priešininkai – tamsiu, nesuprantamu arba tiesiog barbaru. 1829 m. *Théâtre Français* („Prancūzų teatras") suvaidino „Venecijos maurą Otelą", kurio premjeriniai spektakliai dėl prieštaringų vertinimų buvo virtę tikra literatūri-

ne audra. Beveik tiek pat ginčų sukėlė tais pačiais metais pastatyta Aleksandro Diuma (A. Dumas) istorinė drama *Henrikas III ir jo dvaras*. Viktoras Hugo vieną po kitos parašė istorines dramas – *Kromvelį, Marionq Delorm* ir *Ernani*. Tais 1839-aisiais, kai pastaroji pjesė buvo itin triukšmingai pastatyta, kito rašytojo draugai bei aktoriai skaitė ir aptarinėjo istorinę Vinji dramą *Maršalienė d'Ankr*, kurioje vaizduojami 1617 metų įvykiai.

Ketvirtasis dešimtmetis rašytojui Vinji buvo itin produktyvaus darbo dešimtmetis: išspausdinamas romanas *Stelò* (1832), pastatoma komedija *Atsipirko baime* (1833) ir tragedija *Čatertonas* (1835), pasirodo trijų apysakų knyga *Karinio gyvenimo menkystė ir didybė* (1835), parašomos poemos *Vilko mirtis, Alyvų kalnas*, kurios su kitomis, vėliau parašytomis, sudarys pomirtinį rinkinį *Lemtys*.

1828 – 1845 m. Vinji į savo namus kviesdavosi jaunus to meto žmones; taip ilgainiui įsikūrė dar vienas literatūrinis salonas, visai nepanašus į kitus, čia burdavosi triukšmingi nenuoramos romantikai. Pats Vinji nemėgo reklamos, nepelnyto populiarumo, o prieš mirtį jis paprašys, kad prie jo kapo niekas nesakytų kalbų. Taigi keliolika metų trečiadieniais į rašytojo namus nuolat ar kartkartėmis ateidavo garsių literatų, dailininkų, kompozitorių: Š. O. de Sent Bevas (Sainte-Beuve), A. de Miusė (Musset), H. Berliozas, H. de Balzakas, F. Listas, H. Heinė, A. ir E. Deveria ir daug kitų.

Po 1840 metų Vinji rašė vis mažiau. Buvo išrinktas į Prancūzų mokslų akademiją; turėjo ryšių su imperatoriumi Napoleonu III. Tačiau vis daugiau ir daugiau laiko leido savo pilyje provincijoje (Men Žiro, Šarantone). Slaugė savo ligotą žmoną. Pasirgęs dvejus metus, mirė nuo skrandžio vėžio 1863 m. rugsėjo 17 d. Nors ir sunkiai kentėdamas, mirtį pasitiko ramiai ir stoiškai, – šias dvi vertybes jis taip dažnai pabrėždavo savo poezijoje.

Palaidotas kukliai Paryžiuje, Monmartro kapinėse. Jo prašymu, be kalbų.

***

Istorijos takais... Praeitis tarsi hipnotizuodavo vaiką, o paskui ir jaunuolį, kai tėvas pasakodavo senų laikų Paryžiaus, Versalio, provincijos istorijas. Šeima susirašinėjo su teta, kuri kaip palikimą gavo Men Žiro pilį. Tapusi vienuole, ji savo ruožtu žadėjo viską atiduoti sūnėnui. Teta prižiūrėjo pilį, žinojo viską, kas dėjosi čia praeityje; nuo sienų žvelgė

senolių paveikslai, ji pasakojo apie juos, savo protėvius, kurie kitados pasakojo apie savuosius. Jie yra, ir jų nėra, lyg vakar ilgesnėn kelionėn būtų išvykę. Vėliau Vinji prisipažins, kad nuo jaunystės „gyvenęs praeitimi".

Būdamas keturiolikos metų, Alfredas perskaitė XVIII a. prancūzų maršalo de Reco (Pierre de Gondi) *Memuarus*, kuriuose bylojama apie audringus Frondos laikus; tada jaunuoliui kilo mintis rašyti ano amžiaus vidurio maištingosios Frondos istoriją. Tuose memuaruose buvo galima rasti atsakymą, koks yra dvarininkijos vaidmuo istoriniuose įvykiuose, kodėl sunyko jos galia ir įtaka. Jaunuolis sumanymo neįgyvendino. Naują impulsą apmąstymams davė Prancūzijos karaliaus antro sūnaus Karolio Ferdinando de Beri (Ch. F. de Berry) nužudymas 1820 metais. Vinji, įvykių paveiktas, ketino parašyti trijų veiksmų dramą *Sen Maras*, kurioje turėjo atsispindėti maršalo de Reco mintys: kardinolas de Rišeljė dar XVII a. pakirto bajorijos galią. Drama liko nebaigta.

Tuo metu vienas po kito į prancūzų kalbą buvo verčiami V. Skoto romanai; literatūrinėje prancūzų periodikoje apie juos rašomos recenzijos. Savaime gimė noras sekti škotų rašytojo pėdomis; 1823 m. dar visai jaunutis V. Hugo parašė istorinį romaną *Islandijos Hanas*. Vinji atsiliepė laišku, kuriame džiaugėsi, kad ir Prancūzijoje atsirado žengiančių V. Skoto keliu, jis ragino savo jaunąjį draugą ryžtis dar vienam žingsniui ir iš „Norvegijos persikelti į Prancūziją" (*Islandijos Hane* veiksmas plėtojasi Skandinavijoje). V. Hugo, nors ir paragintas, kurį laiką istorinio romano apie Prancūziją dar nerašė, tai padarė pats Vinji.

Pulkas, kuriame jis tarnavo, 1824 metų viduryje įstrigęs Olorone ir Po (netoli Ispanijos sienos), laukė tolesnių karinės vyresnybės nurodymų. Tuo metu Vinji parašė romano planą ir pirmuosius teksto metmenis. Per ilgesnes 1825-ųjų atostogas Paryžiuje vėl grįžo prie kūrinio, metų gale buvo taisomos paskutinės korektūros. Romanas pasirodė 1826 m. balandžio 25 d. pavadinimu *Sen Maras, arba Vienas sąmokslas valdant Liudvikui XIII* (Cinq-Mars, ou une Conjuration sous Louis XIII).

Be abejonės, istorine tematika rašančiam jaunajam de Vinji didelę įtaką turėjo V. Skotas. Sekdamas vyresniuoju plunksnos draugu, prancūzų romanistas pasirinko vaizduoti vieną iš labiausiai įtemptų, dramatiškiausių istorijos atkarpų, kur galima įžvelgti perėjimą nuo vienos istorinės epochos prie kitos. Tačiau, kita vertus, Vinji ryžtingai reformavo istorinį romaną: dvi intrigos ir dvi siužetinės linijos, tokios būdingos V. Skotui, *Sen Mare* beveik susilieja į vieną. Istorinės asmenybės „nebenukeliamos į istorinį foną (antrąjį planą), o lieka pirmame plane, tapdamos svarbiausiais kūrinio personažais. Vinji pakoregavo „istorinės tiesos" ir „romantinės išmonės" santykį. Anksčiau manyta, kad tiesos

sričiai priklauso istoriniai („tikri") įvykiai ir istoriniai personažai. Buvo stengiamasi kuo tiksliau juos atkurti (V. Skoto romanuose). O romantinė išmonė – tai meilės intriga, „namų" reikalai, išgalvotų personažų avantiūros, – visa tai, kas tarsi užpildo „tarpus" tarp istorinių įvykių. Tačiau greitai apsižiūrėta, kad istorija gali būti „netikra" (pvz., dėl kronikininkų klaidų ar kitų priežasčių), todėl stengtasi, kad išmone grįsti dalykai kurtų tiesos iliuziją. Tada labai svarbu istorinės raidos punktyras, bendra visų įvykių kryptis. Tuo keliu nuėjo Vinji. Jis nebuvo skrupulingas istoriniams faktams (jo romane gausu istorinių anachronizmų). Jį labiau domino bendra ano amžiaus istorinė prasmė, ano šimtmečio atgarsiai vėlesniuose įvykiuose, pokyčiai žmonių psichologijoje ar veiksmuose, kurie iš dalies lems tautos charakterį. Todėl autorius pasiliko teisę laisvai interpretuoti faktus, juos sudėlioti tokia tvarka, kuri autoriui parankesnė ir labiau išryškina epochos įvykių esmę.

Dėl šių priežasčių šiuolaikinė kritika pripažįsta, kad *Sen Maras* yra pirmas naujo tipo filosofinis istorinis romanas. Šiuo reformų keliu po kelerių metų toliau žengė V. Hugo, kurdamas *Paryžiaus katedrą.*

Vinji romano rašymas sietinas ir su autoriaus išgyvenimais 1823–1825 metais. Per tris mėnesius jo pulkas etapais keliavo iš Strasbūro į Bordo, o vėliau iki Po Pirėnų prieškalnėse. Pakelėje – Nevero miestas; jis priminė Nevero kunigaikštį Karolį, kuris buvo Marijos de Gonzagos tėvas; keliaujant toliau, – Liusono miestas, jame kelerius metus vyskupo vietą turėjo Rišeljė, vėliau tapęs kardinolu; Ludeno mieste ant laužo buvo sudegintas Urbenas Grandjė; prie Olorono prasidedantis Aspo slėnis priminė Sen Maro slaptąją sutartį, kai ji šiuo keliu buvo vežama Ispanijon. Nuo Po visai nebetoli iki Perpinjano, apie kurio apsuptį pasakojama romane...

Kol buvo gyvas Vinji, išėjo 16 romano leidimų. Leidžiant antrąjį, autorius pridėjo bibliografinius šaltinius, o ketvirtąjį papildė pratarme, kurioje aiškino savo požiūrį į tiesos ir išmonės santykį meno kūrinyje. Tai atsitiko todėl, kad romanui išėjus, kritikai į jį atkreipė dėmesį, o kai kurie iš jų, pavyzdžiui, Š. O. de Sent Bevas (Ch. A. de Sainte-Beuve, 1804–1869), priekaištavo rašytojui, kad į trumpą laiko atkarpą jis sugrūdo įvykius, kuriuos skiria daug didesnis metų tarpas*. H. de Balza-

* Štai keletas romane esančių anachronizmų. Urbenas Grandjė (*Urbain Grandier,* 1590–1634), Ludeno kunigas, buvo sudegintas penkeriais metais anksčiau, negu prasideda veiksmas romane.

Kapucinas tėvas Žozefas (François de Tremblay, 1577–1638) Sen Maro sąmokslo metais jau buvo miręs ir aprašomuosiuose įvykiuose negalėjo dalyvauti.

Marija de Gonzaga buvo gerokai vyresnė už Sen Marą, aprašomų įvykių metu jai buvo apie trisdešimt.

kas palaikė Vinji; viename eskize („Du draugai") jis taip sako: „Visa ten yra tiesa, tačiau tiesa pono de Vinji požiūriu, kitaip tariant, pagal šio rašytojo skelbiamą doktriną, esama tiesos, kuri yra netikra, ir esama netiesos, kuri yra tikra" (il y a un vrai qui est faux, et un faux qui est vrai).

Romane *Sen Maras* skaitytojas nukeliamas į Liudviko XIII valdymo pabaigą, kai galingojo pirmojo ministro kardinolo Armano de Rišeljė dienos jau buvo suskaičiuotos: prieš pasiligojusį kardinolą rezgamas sąmokslas. Jį rengia jaunas aristokratas Anri de Sen Maras (Henri Coiffier de Rézé, marquis de Cinq-Mars, 1620—1642), padedamas draugo Fransua Ogiusto de Tu (F. A. de Thou, 1607—1642). Ši labai prieštaringa Prancūzijos istorijos atkarpa leido de Vinji patirti ne vien senų laikų egzotišką grožį, bet ir atskleisti asmeninių bei valstybinių interesų sąsajas, savimeilės vaidmenį politikoje, pasiaukojimą, kaip gražiausią gestą, akistatoje su nepermaldaujama lemtimi, – visa tai buvo ir tebėra aktualu ne vienai žmonių kartai.

Jei būtų griežtai sekama V. Skoto metodu, pirmame plane turėtų būti kilmingo jaunuolio Anri, tituluojamo Sen Maro markizu, meilė Marijai de Gonzagai (ši Nevero kunigaikščio duktė, vėliau Mantujos kunigaikštytė, 1612—1667, tapo Lietuvos—Lenkijos karaliene 1645 m., ištekėjusi už karaliaus Vladislovo IV Vazos). Tačiau dviejų širdžių istoriją nustelbia istoriniai įvykiai ir karaliaus dvaro intrigos. Anri de Sen Maras yra pagrindinis romano personažas greta kitų ryškių ir spalvingų politinių veikėjų. Tarp jų – garsusis kardinolas A. de Rišeljė, jo paslaptingasis pagalbininkas kapucinas tėvas Žozefas, nuolat dvasines kančias išgyvenantis karalius Liudvikas XIII, įsivėlęs į Trisdešimties metų karą su Ispanija.

Jaunasis romanistas šio karaliaus valdymo metus apibūdina žodžiu „užtemimas" *(une éclipse)*, kuris yra lyg savotiška Henriko IV ir Liudviko XIV epochų takoskyra. Ištarus tokį teiginį, autoriui reikia jį pagrįsti, vadinasi, reikia ieškoti užtemimo priežasčių. O jų – ne viena. Jos glūdi politikoje, asmenybėse ir interesų susikirtimuose.

„Nėra geradarių politikoje", – konstatuoja vienas iš knygos personažų. Valdžia panaudojama asmeninėms ambicijoms tenkinti. Apie tai iškalbingai byloja pirmojo ministro – Armano de Rišeljė veikla. Vinji įsivaizduoja, kad visa kaltė už vėlesnius Prancūziją sudrebinusius sukrėtimus krinta ant jo, kardinolo. Autoriaus nuomonę išreiškia personažas Pjeras Kornelis, sakydamas, kad Rišeljė laikais žlugo senoji monarchija, nes tie, kurie galėjo ją remti – Prancūzijos aukštuomenė ir parlamentai (t. y. to meto teismo įstaigos) – buvo negailestingai naikinami.

Jis sukūrė naujo tipo monarchiją, bet be pagrindo, – kolosą molinėmis kojomis.

Knygoje kelissyk pakartojama, kad svarbiausias kardinolo bruožas – valdžios pomėgis, besaikės užgaidos, griežtumas aplinkiniams, pagiežingumas ir kerštingumas. Tai matyti jau nuo pirmųjų romano puslapių, kai iš tėvų pilies išvykęs jaunasis Sen Maras Ludeno mieste tampa susidorojimo su kunigu Urbenu Grandjė liudytoju. Vietinių kapucinų neteisingai įskųstas, jis įtariamas parašęs satyrą prieš pirmąjį ministrą. Visas teismo procesas – vieni nesusipratimai ir prieštaravimai, paviršiuje dyrančios klastotės; jų pakaktų procesui nutraukti, tačiau kardinolo skirtas teisėjas to nepadaro – jis vykdo šeimininko valią; Urbenui Grandjė būtų atleista, jei šis talentingas ir tik Dievui pasiaukojęs ganytojas tarnautų žemiškajam viršininkui.

Piešdamas išorinį kardinolo portretą (plati kakta, pražilę plaukai, smaili barzdžiukė, skaudančios kojos), Vinji nepamiršta paminėti „beveik be lūpų burnos", o tatai, pasak XVIII a. šveicarų rašytojo, filosofo ir psichologo J. K. Lavateri, rodo žmogaus piktumą. (Panašios fizionomikos charakteristikos būdingos ir H. de Balzakui.) Mėgstantis katinus kardinolas turi klastingumo ir žiaurumo.

Kardinolas de Rišeljė lyg koks piktasis genijus pažadais, papirkinėjimu, asmeninės naudos perspektyva prie savęs patraukia kitus, juos išnaudoja, o paskui nereikalingus palieka likimo valiai. Tokie uolūs jo tarnai – teisėjai Lobardemonas, jo dukterėčia, vienuolis kapucinas Žozefas, pramintas „pilkuoju eminencija".

Savo galiai įtvirtinti visos priemonės kardinolui yra priimtinos; jis slapta skaito net karaliui skirtas depešas, išplečia šnipų tinklą. Vienas tokių visur esančių, viską girdinčių ir viską matančių ministro informatorių yra minėtasis Žozefas, kardinolui tarnaujantis todėl, jog tikisi už paslaugas gauti kardinolo skrybėlę ir mantiją. (Istorinis Žozefas nepanašus į romantizuotą personažą.)

Rišeljė, veiklos žmogus, yra kartu ir puikus psichologas. Perpinjano apsiausties metu atsidūręs tarp savo priešų dvariškių, jis griebiasi klastingos gudrybės – karaliaus paprašo išleidžiamas „atsargon", nes norįs važiuoti į Sitò abatiją, atsidėti ramiam gyvenimui, apmąstymams. Be to, sako dovanojąs karaliui savo prabangius rūmus Paryžiuje. O svarbiausia – paliečia skaudžiausią karaliaus širdies žaizdą, – manąs, kad iš tremties turėtų grįžti karaliaus motina. (Liudviko XIII motina Marija Mediči dėl dvaro intrigų iš tiesų buvo savanoriškoje tremtyje, jos sugrįžimui priešinosi kardinolas.) Rišeljė sugraudina karalių, palenkia jį savo pu-

sėn, nors žino, kad... karalienė jau mirusi, o karaliui apie tai dar nepranešta. Kardinolas triumfuoja: jo priešai dvariškiai lieka it musę kandę. Jis valdo kaip ir anksčiau.

Rišeljė, net ligos kankinamas, puoselėja didelius planus: matydamas sergantį karalių, vaizduojasi būsiąs regentas, taigi turėsiąs dar daugiau nekontroliuojamos (!) valdžios ir galėsiąs visai palaužti įtakingąsias aristokratų gimines, net mano ateityje diktuosiąs Europai savo valią. Tačiau... veiksmais ir ketinimais jis kai kada užgauna ir karališkosios šeimos orumą. Dar netapęs regentu, jis nori pasiimti karaliaus vaikus, tai yra ir būsimąjį sosto įpėdinį atskirti nuo motinos. Karalienė, kuri ir taip daugybę kartų jautėsi buvusio „provincijos bajoro" ir sykiu išsišokėlio pažeminta, dabar visa esybe priešinasi kaip motina. Karaliui nesant rūmuose subręsta dar vienas sąmokslas prieš ministrą: kardinolas turi būti atleistas iš pareigų, blogiausiu atveju – nužudytas. Į sąmokslą įveliamas ir Sen Maras.

Kardinolo de Rišeljė situacija karaliaus atžvilgiu gana dviprasmiška. Kardinolo rankose sutelkta galinga vykdomoji valdžia, jis atrodo esąs tironas, anot vieno iš veikėjų, – kolosas. Tačiau jis turi aukštesnį viršininką, kurio, šiaip ar taip, privengia – tai karalius. Šis nemėgsta savo ministro, atrodo, būtų net patenkintas, jei Rišeljė nesipainiotų po kojomis. Tačiau jo nenušalina. O Rišeljė savo ruožtu nesiryžta pasielgti taip, kaip padarys Oliveris Kromvelis Anglijoje, – nepasiunčia karaliaus ant ešafoto.

Liudvikas XIII – labai sudėtingas romano personažas ir, atrodo, gana apytiksliai atitinka originalą. Amžininkai jį vadino Teisinguoju *(le Juste)*.

Kai kurie bruožai daro jį paprastą ir žemišką. Antai vienatvės valandomis jis groja gitara, pats kuria romansus, buityje tenkinasi vienu tarnu, daug skaito ir rašo (romane neminima, kad Liudvikas XIII buvo kelių karo vadovėlių autorius). Vinji pabrėžia valdovo pamaldumą, nuolatinį norą tramdyti savo aistras, dvasinį asketizmą.

Kai karalius pasirodo viešumoje, jį supantieji gerai mato valdovo didingumą ir liūdesį. Karaliaus apdaruose dominuoja melsva spalva. Jo smaili maža barzdelė tik paryškina veido liesumą. Akys neskvarbios, paraudusios lyg nuo ašarų. Vinji spėja, kad vienumoje karalius verkdavęs.

Kaip žmogus ir kaip karalius, jis norėjo būti mylimas. Tačiau kiekvieną kartą, kai iškildavo naujas patarėjas ar favoritas, valdovas tuojau tvardydavo save, kad jo simpatija nesuteiktų iškilusiajam privilegijų tvarkant valstybės reikalus. Jaunasis Sen Maras gerai užsirekomenduoja

kovos lauke, vėliau karaliaus dvare, todėl skiriamas vyriausiuoju karaliaus žirgininku. Karalienė Ona perspėja Sen Marą, kad šis nepamirštų: tas, kuris užsitarnauja karaliaus malonę, atsiduria pražūties kelyje; karaliaus draugystė išrinktiesiems reiškia mirtį. Tai nesunku paaiškinti, nes kardinolas negali pakęsti žmogaus, kuris galėtų stoti jam skersai kelio; neišvengiamai tarp karaliaus favorito ir pirmojo ministro kyla konfliktas. Karalius savojo žmogaus negina dėl dviejų priežasčių; pirma, nemėgstamo ministro paslaugos valstybei ir sostui nepalyginamai didesnės; antra, pats karalius bodisi konkrečios veikos, ir joks favoritas nenuveiks valstybės labui tiek darbų, kiek jų nuveikia Rišeljė. Todėl ir aukojami favoritai.

Ar šitoks elgesys pateisintinas? Dėl valstybės abstrakčios gerovės – taip. Tačiau Vinji nemano, kad valstybės gerovė gali būti pranašesnė už didžiąsias bendražmogiškąsias vertybes.

Taigi viena iš karaliaus kančios priežasčių yra ta, kad jis nejaučia nei atskiro žmogaus, nei tautos pasitikėjimo juo. Draugystė, kurios karalius trokšdavo, paradoksaliu būdu jam virsdavo kančia: jis kaltindavo save, kam prisiriša prie iškeltųjų ir atitrūksta nuo valstybės reikalų. Susidaro įspūdis, jog karalius nenuspėjamas, – nežinia, kada jo palankumą išstums pareigos jausmas.

Tam tikra prasme Liudvikas XIII yra sąžinės kankinys: jis pats aiškina, kad malonumą pačiam valdyti, kuris skatina išdidumą, jis perleidęs kitam, turinčiam stipresnę ranką; jis smerkiamas kitų už savo auką ir šitą pasmerkimą kantriai kenčia. Tad ar galima kalbėti apie silpnavalį karalių? Jis kupinas dvasios didybės. Pažymėtas lyg kankinystės ženklu.

Aplinkos žmonės mato dažnai sergantį karalių, jie tiki jo fizine negalia. Tik Sen Maras mato vidinę kančią, ji tampa alinanti, kai susikaupia daug priešiškumo žmogui (kardinolui Rišeljė), kuriam karalius priverstas būti dėkingas. Metai iš metų karalius regi nemėgstamo žmogaus didžius darbus valstybei, bet ir didžius nusižengimus; karalius norėtų jį bausti, tačiau nekyla ranka ir jis pravirksta. Jame nesiderina krikščioniškoji dvasia ir valdovo pareiga. Todėl, anot Sen Maro, Liudviko XIII krūtinėje verda nuolatinė audra, bet negali prasiveržti žaibas. Vienu metu atrodo, kad vyriausiasis žirgininkas palengvins karaliaus dalią, – išvaduos nuo pirmojo ministro, tačiau... jį ištinka kitų sąmokslininkų dalia. Šioje Sen Maro dramoje bus kaltas ne vien karalius, bet ir kiti dvariškiai, jų ambicijos, o svarbiausia – jų lengvabūdiškumas.

Tad savaime iškyla dar vienas klausimas: ar sąmokslas yra nusikaltimas? Dvaro žmonių akimis, jis pateisinamas, vadinasi, tai nenusikal-

timas. Pateisinimo motyvai labai asmeniški: karaliaus brolis Gastonas skundžiasi, kad kardinolas norįs nutraukti jo vedybas, kad siunčiąs į Bastiliją jo bičiulius... Karalienė, mirus karaliui, norėtų regentystę išsaugoti sau, tai yra neperleisti šios teisės pirmajam ministrui. Lengva ranka pradėję sąmokslą prieš Rišeljė, labai lengvai nuo jo ir atsitraukia. Visai kas kita yra Sen Maras. Jo veiksmų motyvacija kita, jis norėtų padėti karaliui, kad šis rastų dvasios ramybę, nori gelbėti Prancūziją, senas garbingas jos tradicijas, taip energingai Rišeljė griaunamas. Tiesa, pats paskutinis apsisprendimo akstinas buvo... vos pastebimas Marijos de Gonzagos judesys, kuriuo ji leido suprasti, kad teigiamam apsisprendimui pritarsianti... Jis susikaupia ir pasako karaliaus nepaliksiąs. Prie sąmokslo prisideda ir ištikimasis jo draugas Fransua Ogiustas de Tu.

Pastarasis tarsi reziumuoja Sen Maro dvasinę būseną: „Aš labai ilgai mąsčiau apie slaptas jūsų ambicingų užmačių priežastis ir manau atspėjęs, kas dedasi jūsų širdyje. Taip, meilė Prancūzijai vertė ją smarkiau plakti paauglystės metais; dabar ji dar labiau sustiprėjo; jūs norite patraukti į save karalių, kad pasitarnautumėte savo šaliai ir įgyvendintumėte mūsų jaunatviškas svajones. <...> Užkariaukit monarchą riteriška ištikimybe, paveldėta iš mūsų tėvų, nuoširdumo kupina širdimi, pasirengusia viską paaukoti; <...> palengvinkite karaliaus sielvartą, aiškindamas jam, kad tauta juo pasitiki, ir naudodamasis jo malone, atgaivinkite tėvo meilę vaikams, – meilę, kurią <...> užgesino žmogus akmens širdimi..." (XIII sk.)

Tad į Sen Maro apsisprendimą reikia žiūrėti kaip į pasiaukojimo aktą. Kelis kartus romane nuskamba šventos kankinystės motyvas. Štai su tam tikru ritualu atskleidęs Valandų knygą, Sen Maras perskaito apie šventuosius Gervazą ir Protazą, kurie nenusilenkė pagonių dievams... „Ir kareiviai nukirto jiems galvas, kurios drauge nukrito ant to paties akmens." Po šio pranašingo mirtį žadančio paaiškinimo dar būtų galima atsitraukti, tačiau Sen Maras prisimena kadaise su drauge išmoktus žodžius: *Justum et tenacem propositi virum* (teisų ir tvirtą vyrą...).

Kitą kartą kankinystės motyvas suskamba priešpaskutiniame romano skyriuje, kai egzekucijos stebėti susirinkusi minia suklaupia ant kelių, lyg stebėtų šventųjų mirtį.

Kai žinia apie sąmokslą pasiekia pirmojo ministro ausis ir nuo sąmokslo atsimeta dvariškiai, Sen Maras pasiryžta veikti vienas ir iki galo; tačiau tuo metu patiria visiškai nelauktą smūgį iš tų, kurie jį prašė pagalbos. Kad tatai suprastume, prisiminkime pirmuosius romano skyrius, įvedančius į Sen Maro meilės labirintą. Mergina, kurią jis pamilo –

karališkos kilmės karalienės globotinė Marija de Gonzaga. Švelnus abiejų jaunuolių prieraišumas perauga į meilę, kurios baigtis romantiška – slaptos vedybos. Apie jas sužino Prancūzijos karalienė Ona, turinti savo silpnybių (puoštis perlais) ir ambicijų. Pagrindinis jos bruožas, nurodomas romane, yra toks: ji užsispyrusi, kai ko nors įsigeidžia: būtų įmaniusi visus įvykius ir visas aistras „su geometriniu tikslumu" palenkti savo planams. Karalienės noras – kunigaikštytę Mariją matyti Lenkijos soste, todėl ji nori žūtbūt išardyti šią meilę, anuliuoti sutuoktuves. Štai kodėl karalienė siunčia raštelį į pietus, kur tuo metu buvo Sen Maras, pranešdama, jog Marija sutiktų būti lenkų karalienė, tik tam trukdo žodiniai įsipareigojimai. Duodama suprasti, kad Sen Maras pasitrauktų, karalienė, be to, papriekaištauja, kam jis keliąs sumaištį karalystėje... Karalienės laiškas ateina pačiu netinkamiausiu momentu, ir dar su nepelnytais priekaištais. Kas lieka Sen Marui, kai pasijunta visų išduotas? Jis leidžiasi suimamas prieš tai ištaręs: „Pasiduodu, nes noriu mirti, tačiau aš nenugalėtas".

Šis Sen Maro veiksmas gali būti keleriopai suprastas. Pasidavimas nepalankiai lemčiai... Savotiška protesto išraiška karaliui, juk jis nebe pirmą kartą išsižadėjo mielo žmogaus... Pagaliau pasiaukojimas dėl Marijos, kuri nors ir mylėjo savo Anri, tačiau ne tiek, kad atsispirtų garbingam karalienės titului.

Skaitant romaną, krinta į akis pranašingi ženklai, kurie dažniausiai turi pragaištingą prasmę. Antai romano pradžioje Anri susiruošia kelionėn 1639 m. birželio 13 dieną, penktadienį, šventųjų kankinių Gervazo ir Protazo dieną... Nejau tasai išvykimas jau iš anksto yra paženklintas? Taigi vienas iš motyvų, vis kitoniškai varijuojamas vos ne visuose Vinji kūriniuose, yra lemties įsikišimas. Vinji nuo jaunystės domėjęsis antika, ypač linko į stoikus, kurie išpažįsta „antikinę lemtį" (t. y. visišką fatalizmą, geriausiai nusakomą aforizmu: *Ducunt volentem fata, nolentem trahunt* – klusnųjį lemtis veda, nepaklusnųjį traukia). Tačiau šitai lemties sampratai prieštarauja „Apvaizdos" sąvoka, žodį „Apvaizda" suprantant kaip dieviškosios valios apraišką. Juk su dieviškąja valia siejasi ir žmogaus laisva valia, būtent ji uždeda žmogui atsakomybę.

Visoje Vinji kūryboje, šiame romane – taip pat, ieškoma atsakymo į labai prieštaringą klausimą: ar galima pasipriešinti lemčiai ir koks veiksmas žmogui priimtinas nepermaldaujamos lemties akivaizdoje? Pradedant romanu *Sen Maras* (ne taip ryškiai), baigiant rinkinio *Lemtys* eilėmis, Vinji siūlys pasiaukojimą kaip žmogaus laisvos valios apraišką, kaip vienintelį pozityvų dalyką žmonių santykiuose, kaip įmanomą vieno

žmogaus jungtį su kitu žmogumi. Pasiaukojimas – lyg antitezė „valdžios komedijai", kurioje, keičiantis epochoms, keičiasi aktoriai, bet nesikeičia esmė – neteisingumo viešpatystė ir silpnųjų engimas; Vinji šitai pavadina „socialiniu melu" *(le mensonge social).*

Ir vis dėlto ar vien žmogaus lygmenyje galima ieškoti gėrio pradų? Gal kiek nelauktai Vinji kūryboje pasirodo salamandros įvaizdis (jį sutinkame ir šio romano XIX skyriuje). Salamandra – tai, pasak legendos, nedegantis ugnyje gyvis, amžino išlikimo simbolis. Tas amžinas išlikimas būdingas tautai. 1831 m. Vinji *Poeto dienoraštyje* įrašė tokius žodžius: „Pranciškau Pirmasis! Tiktai tu supratai prancūzus, jei savo simboliu pasirinkai salamandrą. Pranciškau, tu tikras prancūzas. Tu nežūsti ugnyje". Nors netekusi pačių geriausių sūnų, Prancūzija dar nėra pasmerkta žūčiai.

GVIDONAS BARTKUS

TURINYS

Vigny, Alfred de

Vi-104 Sen Maras: romanas/Alfred de Vigny; iš prancūzų kalbos vertė Liucija Baranauskaitė. — Vilnius: Alma littera, 2004. — 400 p.

Kn. taip pat: Lemties ir atsakomybės įkaitas/ Gvidonas Bartkus, p. 386—397

ISBN 9955-08-440-5

Alfred de Vigny – prancūzų romantizmo atstovas, poetas, dramaturgas. Sen Maras – romanas apie 1642 m. sąmokslą prieš karaliaus Liudviko XIII ministrą kardinolą Rišeljė (Richelieu). Sąmokslas buvo atskleistas, sąmokslininkai ir jų vadas jaunuolis Sen Maras, karaliaus numylėtinis, giljotinuoti. Rašytojui dar gyvam esant, pasirodė šešiolika romano leidimų. Prancūzai šį kūrinį yra ekranizavę.

UDK 840-3

Alfred de Vigny
SEN MARAS

Romanas

Iš prancūzų kalbos vertė *Liucija Baranauskaitė*

Viršelio dailininkė *Raimonda Bateikaitė*
Viršelyje panaudotas E. Manet paveikslo fragmentas
Redaktorė *Donata Linčiuvienė*
Korektorės *Ona Malinauskienė, Vilma Zenevičienė*
Maketavo *Zita Pikturnienė*

SL 412. Užsakymas 4.242
Išleido leidykla „Alma littera", A. Juozapavičiaus g. 6/2, 09310 Vilnius
Interneto svetainė: http://www.almalittera.lt
Spaudė AB spaustuvė „Spindulys", Gedimino g. 10, 44318 Kaunas

Victor Alfred de Vigny (Viktoras Alfredas de Vinji) – vienas iš romantizmo metrų, poetas, romanistas ir dramaturgas, V. Hugo ir A. Diuma, H. de Balzako amžininkas ir draugas.

Romane „Sen Maras" pasakojama apie sąmokslą prieš kardinolą Armaną de Rišelję, galingąjį Liudviko XIII ministrą, kurį surengė jaunas aristokratas, markizas Anri de Sen Maras. Romane daug ryškių ir spalvingų veikėjų: garsusis kardinolas Rišelje, jo paslaptingasis pagalbininkas kapucinas tėvas Žozefas, karalius Liudvikas XIII, markizo Sen Maro mylimoji Marija de Gonzaga.

Karaliaus dvaro intrigos, Rišelje šnipų tinklas, kardinolo valdžios pomėgis, besaikės užgaidos, ryškus Liudviko XIII portretas, kuris kaip žmogus ir kaip karalius norėjo būti mylimas, markizo ir kunigaikštystės meilės labirintai – tai de Vinji sukurta savita istorinė ir meninė tiesa. De Vinji, norėdamas atskleisti vaizduojamą epochą, laisvai interpretavo faktus, tad šiame kūrinyje pirmiausia turėtume ieškoti ne istorinių faktų tikslumo, o patrauklios romantinės išmonės.

Šį kūrinį prancūzai yra ekranizavę. „Sen Maras" į lietuvių kalbą išverstas pirmą kartą.

ISBN 9955-08-440-5

